

Київський університет імені Бориса Грінченка

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

РУДКЕВИЧ НАТАЛІЯ ІГОРІВНА

УДК 378.091.212:[316.61:39](043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

ЕТНОКУЛЬТУРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ
В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

13.00.05 – соціальна педагогіка

Педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Рудкевич Н.І.

Науковий керівник: Вайнола Ренате Хейкієвна, доктор педагогічних наук,
професор

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Рудкевич Н.І. Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.05 «Соціальна педагогіка» (Педагогічні науки). – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2019.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення проблеми етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти, що полягає в теоретичному обґрунтуванні механізмів етнокультурної соціалізації студентів та розробці змістово-технологічного забезпечення їх реалізації.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що вперше теоретично обґрунтовано сутність поняття «етнокультурна соціалізація студентів», узагальнено підходи до визначення поняття «механізми соціалізації, обґрунтовано механізми (ідентифікації, наслідування, традиційний, інституційний, стилізований, міжособистісний), показники та рівні етнокультурної соціалізації студентів; охарактеризовано змістово-технологічне забезпечення етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти (змістове наповнення, форми та методи).

У дисертації етнокультурну соціалізацію особистості визначено як процес засвоєння етнічних та культурних цінностей, зразків поведінки етнічної спільноти; формування здатності до збереження і збагачення національної культури, традицій, звичаїв.

Освітнє середовище закладу вищої освіти розглядається як цілісна єдність соціально створених умов-можливостей та ресурсів для освіти особистості, що склались цілеспрямовано в установі, яка виконує освітні функції, забезпечує набуття соціального досвіду, професійну та особистісну самореалізацію та самовираження студентів.

Охарактеризовано особливості етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти: вплив освітнього процесу;

студентського віку; особистісного й професійного становлення студента; освітнього дизайну закладу вищої освіти; субкультури закладу вищої освіти.

Механізми соціалізації особистості визначено як результат соціальної ідентифікації, адаптації та інтеграції особистості, що обумовлений інтеріоризацією зовнішніх впливів середовища, групових норм і цінностей в життєдіяльність.

Запропоновано авторське визначення етнокультурної соціалізації студентів, що трактується як процес засвоєння, прийняття та особистісної трансформації студентами етнічних та культурних цінностей, зразків поведінки, що забезпечує етнокультурну ідентифікацію, самовизначення та толерантність в соціокультурному середовищі закладу вищої освіти.

Виокремлено механізми етнокультурної соціалізації студентів (ідентифікації, наслідування, традиційний, інституційний, стилізований, міжособистісний), визначено та схарактеризовано їх показники.

Показниками механізму ідентифікації визначено: зарахування себе до певної етнічної спільноти; відчуття приналежності до певної етнічної спільноти. Показниками за механізмом наслідування обрано: повторення та копіювання культурних зразків етносу як цінності; трансформація етнічних зразків в сучасне життя. Реалізація традиційного механізму передбачала сформованість таких показників, як: засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу; прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що характерні для родини та осіб з найближчого оточення. Інституційний механізм реалізувався як прояв таких показників: знання тих соціальних інституцій, що сприяють етнокультурній соціалізації; залучення до роботи культурно-просвітницьких закладів. Показниками стилізованого механізму стали: наявність субкультурних поведінкових проявів, типових для певного етносу; прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності. Показниками, що дозволили здійснити реалізацію міжособистісного механізму обрано: етнічна толерантність у процесі міжособистісної взаємодії; культурна співтворчість з представниками різних етнічних груп.

Запропоновано змістову характеристику рівнів сформованості

етнокультурної соціалізації студентів: мінімального, достатнього та оптимального.

На констатувальному етапі у результаті здійсненого опитування, ранжування відповідей та застосування ряду стандартизованих методик засвідчено достатній рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів у значної частини респондентів (КГ – 57,9% і ЕГ – 56,95%). На мінімальному рівні показники варіюють в межах 26,1% – 27,81%. Оптимальний рівень продемонстрували у КГ – 16% студентів, ЕГ – 15,24% студентів.

Здійснено впровадження змістово-технологічного забезпечення етнокультурної соціалізації студентів. Змістове забезпечення процесу реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів відображено як сукупність напрямів етнокультурної соціалізації студентів, що знаходять відображення в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Технологічне забезпечення процесу реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти визначено як сукупність алгоритмізованих дій з розробки та упровадження організаційних форм та методів соціально-педагогічної роботи зі студентами за напрямом їх етнокультурної соціалізації.

Деталізовано можливості застосування таких методів, як: загальнопедагогічні методи (формування свідомості, організації діяльності, стимулювання, самовиховання); інтерактивні методи, методи народної педагогіки, метод створення художнього контексту.

У технологічному забезпеченні етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти виокремлено три групи організаційних форм соціально-педагогічної роботи: 1) індивідуальні форми позанавчальної соціально-педагогічної роботи (гра, інтерв'ю, творче завдання, робота в мережі Інтернет, презентація, конкурс); 2) групові позанавчальні форми соціально-педагогічної роботи (бесіда, творча майстерня, конференція, диспут, дискусія, круглий стіл, усний журнал); 3) масові форми поза навчальної соціально-педагогічної роботи (тематичний день, фестиваль, вогнище, квест, заочна подорож, свято, концерт).

На формувальному етапі експерименту з метою формування показників етнокультурної соціалізації студентів за механізмом наслідування впроваджено такі форми роботи соціально-педагогічної роботи, як: творче завдання «Етно – це модно!», робота творчої майстерні «Рослинні символи на писанках: дуб». Розвитку показників етнокультурної соціалізації студентів за традиційним механізмом сприяло впровадження таких форм роботи, як: дебати «Чи потрібно відчувати себе представником певної етнічної спільноти?», рольова гра «Хто я, звідки похожу?», презентація етно-колекцій тощо. Позитивну динаміку в змінах рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за інституційним механізмом забезпечили такі форми соціально-педагогічної роботи, як: виставка «Толерантність – шлях до згоди», заочна подорож в стародавнє українське село, концерт до Дня Соборності України тощо.

Розвитку показників етнокультурної соціалізації студентів за стилізованим механізмом сприяло впровадження таких форм соціально-педагогічної роботи, як: бесіда «Етнос/нація і особистість» та форми пошуково-дослідницької роботи студентів в електронній мережі Інтернет. На розвиток показників етнокультурної соціалізації студентів за міжособистісним механізмом було спрямовано організацію та проведення таких форм роботи: конкурс плакатів-колажів «Абетка миру», диспут «Чи можна вважати Україну країною етнічної толерантності?», круглий стіл «Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі», усний журнал «Етнічна спільність».

Найбільш дієвими формами щодо забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти стали комплексні форми роботи, а саме: станційний експрес «Україна різноманітна», родинне свято «Від родини йде життя людини», тематичний день толерантності, фестиваль фольклору «Етновир».

При повторному оцінюванні виявлено позитивну динаміку у рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для всіх механізмів. Середня позитивна динаміка становить: для КГ – 8,63% (на оптимальному та достатньому рівнях); для ЕГ – 33,9% (лише на оптимальному

рівні), що демонструє більш помітні зміни у сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів ЕГ. Найбільші прирости в розвитку механізмів етнокультурної соціалізації зафіксовано за інституційним механізмом та механізмом наслідування, найменші – за стилізованим та традиційним механізмами.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у впровадженні якісно нового змістово-технологічного забезпечення етнокультурної соціалізації студентів; методичних рекомендацій для організаторів соціально-виховної роботи зі студентами, педагогів щодо підвищення ефективності процесу етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Матеріали дослідження можуть бути використані у системі підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, що залучені до процесу формування етнокультурної соціалізації студентів, а також фахівців соціальної та освітньої сфер; у практичній роботі соціальних педагогів, керівників студентських об'єднань, органів студентського самоврядування; у підготовці майбутніх соціальних педагогів та організаторів соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю під час викладання курсів: «Соціалізація особистості», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», «Технології соціально-педагогічної роботи».

Ключові слова: соціалізація, етнічна соціалізація, культурна соціалізація, етнокультурна соціалізація, механізми соціалізації, механізми етнокультурної соціалізації, студенти, освітнє середовище, заклад вищої освіти, змістово-технологічне забезпечення.

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Рудкевич Н.І., Вайнола Р.Х. Механізми соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі вищого навчального закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова* : зб. наук. пр.

Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2016. Вип. 21. С. 3–8.

2. Рудкевич Н.І. Етнокультурна соціалізація як складова соціалізації особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2016. Вип. 22. С. 173–180.

3. Рудкевич Н.І. Мова спілкування як ознака етнокультурної соціалізації, її етносоціальні функції. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2017. Вип. 23. С. 94–101.

4. Рудкевич Н.І. Роль соціальних інститутів у формуванні міжетнічних культурних відносин. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2017. Вип. 75. С. 138–142.

5. Рудкевич Н.І. Характеристика форм організації позааудиторної роботи зі студентами : зб. наук. праць. Серія : Соціально-педагогічна. 2018. Вип. 31. С. 241–251.

6. Рудкевич Н. Особливості форм соціально-педагогічної роботи із студентами закладу вищої освіти. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2 (375). С. 181–190.

7. Рудкевич Н.І. Соціалізація особистості як соціально-педагогічне явище. *Інноваційна педагогіка : наук. журнал*. 2018. Вип. 3. С. 228–231.

8. Рудкевич Н.І. Специфіка формування етнокультурної соціалізації молоді у системі вищої освіти в Україні. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2018. Вип. 82. С. 217–221.

9. Rudkevich N. Study on formation of ethnocultural socialization of youth in higher education bodies. Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. California : USA. 2018. Vol. 26, № 2, 2018, May; Vol. 7. No. 5. P. 72–75.

10. Рудкевич Н.І. Етнокультурна соціалізація студентів: технологічний аспект : метод. рек. для організаторів соціально-виховної роботи, працівників студентських соціальних служб, викладачів закладів вищої освіти / за заг. ред. Р.Х. Вайноли. Львів : Вид-во Тараса Сороки, 2018. 96 с.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

11. Рудкевич Н.І. Особливості етнокультурної соціалізації студентів в позанавчальній роботі вищого навчального закладу. *Управління в освіті* : матеріали VII міжнар. науково-практ. конф. / гол. ред Л. Д. Кизименко. Львів : Бадікова Н. О., 2015. С. 119–120.

12. Рудкевич Н.І. Процес етнокультурної соціалізації студентів у розумінні соціальної педагогіки. *Суспільні проблеми сучасної соціології, психології та соціальної роботи* : зб. наук. пр. II Всеукр. науково-практичної конф., м. Херсон. 2015. Вип. 3. С. 120–122.

13. Рудкевич Н. Етнокультурна соціалізація студентів у системі соціалізаційних впливів. *Формування професіоналізму фахівця в системі безперервної освіти* : наук. теорет. зб. V Всеукр. науково-практ. Інтернет-конференції. 2015. Вип. 5. С. 65–68.

14. Рудкевич Н.І. Соціалізація як категорія сучасних соціально–педагогічних наук. *Current issues and problems of social sciences* : матеріали міжнар. науково-практ. конференції, Польща. м. Кельце / Вшехніца свентокшиська гуманітарно-педагогічний університет. 2016. С. 155–158.

15. Рудкевич Н.І. Етнокультурна соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. *Практична педагогіка та психологія: методи і технології* : матеріали всеукр. науково-практ. конф. / Класичний приватний університет. 2016. С. 36–40.

16. Рудкевич Н.І. Соціалізація як категорія сучасних соціальних наук. *Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців* : матеріали доповідей та повідомлень міжнар. науково-практ. конф. / ред.: І.В. Козубовська, Ф.Ф. Шандора. 2016. С. 162–164.

17. Рудкевич Н.І. Субкультурна належність як показник реалізації етнокультурної соціалізації студентів. *Innovations and modern technology in the educational system: contribution of Poland and Ukraine* : International scientific and practical conference, Poland. Sandomierz : Conference Proceedings. 2017. С. 157–161.

18. Рудкевич Н.І. Вивчення процесу формування етнокультурної

соціалізації студентської молоді у вищих навчальних закладах. *Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень* : матеріали міжнар. науково-практ. конф. 2017. С. 67–70.

19. Рудкевич Н.І. Особливості формування етнокультурної соціалізації молоді у вищій школі. *Modernization of educational system: world trends and national peculiarities*: матеріали міжнар. наук. конф., Канаус, Литва. 2018. С. 116–119.

20. Рудкевич Н.І. Характеристика механізмів соціалізації студентів у вищих навчальних закладах. *Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті* : зб. наук. робіт учасників міжнар. науково-практ. конф. 2018. С. 89–91.

21. Рудкевич Н. Специфіка організаційних форм соціально-педагогічної роботи із студентами закладу вищої освіти. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір* : матеріали III Всеукр. науково-практ. конф. / гол. ред. А.В. Лякішева. 2018. С. 130–134.

22. Рудкевич Н.І. Теоретичні засади етнокультурної соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі. *Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього* : зб. наук. робіт учасників міжнар. науково-практ. конф. 2018. С. 97–100.

23. Рудкевич Н.І. Освітнє середовище вищої школи як педагогічний феномен. *Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень* : матеріали міжнар. науково-практ. конф. 2018. С. 47–50.

*Наукові праці, які додатково відображають наукові результати
дисертації*

24. Рудкевич Н. Велике місто як фактор соціалізації молоді. *Соціальна робота як правозахисна професія* : матеріали міжнар. науково-практ. конф. / Чернів. наці. ун-т імені Юрія Федьковича. 2015. С. 138–141.

ANNOTATION

N.I. Rudkevych. Ethno-cultural socialization of students in the educational environment of the higher educational institution. – Manuscript.

Dissertation for the degree for a candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.05 – Social Pedagogy. – Boris Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2019.

The thesis work performs theoretical generalization and new solution for the problem of the ethno-cultural socialization of students in the educational environment of the higher educational institution, which lies in the theoretical reasoning of the students' ethno-cultural socialization mechanisms and development of the content-technological providing for their realization.

Scientific innovation of the obtained results consists in the fact that for the first time the essence of the notion «ethno-cultural socialization of students» was theoretically grounded, approaches to define the notion 'socialization mechanism' were generalized, mechanisms (identification, mimicry, traditional, institutional, stylized, interpersonal) of indexes and levels of ethno-cultural socialization of students were proved; content-technological providing of students' ethno-cultural socialization in the educational environment of the higher education institution characterized (content filling, forms and methods).

The thesis defines the ethno-cultural socialization of personality as a process of acquirement of ethnical and cultural values, behavioral examples of the ethnic community; formation of the ability to preserve and enrich the national culture, traditions, customs.

Educational environment of the higher educational institution is considered as a whole unity of the socially created conditions, possibilities and resources for the education of the personality, which have developed directly inside the institution, which executes the educational functions, provides gaining of the social experience, professional and personal self-realization and self-expression of the students.

Peculiarities of the ethno-cultural socialization of the students in the educational environment of the higher educational facility are characterized: peculiarities of the influence from the the educational process; social-psychological peculiarities of the age;

peculiarities of the personal and professional development of the student; peculiarities of the educational design in the higher educational institution; peculiarities of the subculture in the higher educational institution.

Mechanisms of personal socialization are defined as a result of the social identification, adaptation and integration of the personality, conditioned by the interiorization of the influences from the external environment, group norms and values into the daily living activities.

Author's definition of the ethno-cultural socialization of students is offered, which is interpreted as a process of adoption, acceptance and personal transformation by the students of the ethnical and cultural values, behavioral examples, securing the ethno-cultural identification, self-determination and tolerance in the socio-cultural environment of the higher educational institution.

Mechanisms of ethno-cultural socialization of the students (identification, mimicry, traditional, institutional, stylized, interpersonal) are separated, their indexes are defined and characterized.

Values of the identification mechanisms are defined: inclusion of oneself into the certain ethnical community; feeling of belonging to the certain ethnical community. The following indexes are selected for the mimicry mechanism: repetition and copying of the cultural ethnos examples as values; transformation of the ethnical examples in modern life. Realization of the traditional mechanism foresaw the formation of such indexes as: adoption of norms, behavioral references of the certain ethnos; acceptance of the traditions, adoption of views, stereotypes, characteristics to the family and people from inner circle. Institutional mechanism was realized as a demonstration of the following indexes: knowledge of social institutions encouraging ethno-cultural socialization; involvement in the work of the cultural and educational institutions. Indexes of the stylized mechanisms included: availability of the sub-cultural behavioral display, typical for the certain ethnos; acceptance of the certain behavioral and thinking style of the given ethnical group as personal values. Indexes that allowed to perform the realization of the interpersonal mechanisms were selected as follows: ethnic tolerance in the process of the interpersonal interaction; cultural joined creation with the

representatives of different ethnical groups.

Content characteristics for the formation levels of the ethno-cultural socialization of the students are offered: minimal, sufficient and optimal.

On the contextual stage as a result of the performed questioning, ranging of the answers and application of the number of the standardized methodologies the sufficient formation level for the indexes of the ethno-cultural socialization of the students was noticed in the significant part of the respondents (CG – 57.9% and EG – 56.95%). On the minimal level the values of the indexes vary within 26.1% – 27.81%. Optimal level was demonstrated in CG – 16% of the students, EG – 15.24% of the students.

Introduction of the content-technological providing of the student's ethno-cultural socialization was performed. Content providing of the realization processes for the student's ethno-cultural socialization is reflected as a number of directions of the students' ethno-cultural socialization, represented in the educational environment of the higher educational institution. Technological providing of the realization processes for the student's ethno-cultural socialization in the educational environment of the higher educational facility is defined as a number of the algorithm actions directed on the development and introduction of the organizational forms and methods of social-pedagogic work with students stressing on their ethno-cultural socialization.

Application possibilities of the following methods are presented in details: general pedagogic methods (formation of consciousness, organization of the activity, encouragement, self-education); interactive methods, methods of the national pedagogics, methods of the creative context establishment.

Three groups of the organizational forms in the social-pedagogic work were defined in the technological providing of the ethno-cultural socialization of the students in the higher educational institution: 1) individual forms of the extra-curriculum social-pedagogic work (game, interview, creative task, work in the Internet, presentation, conquest); 2) group extra-curriculum forms of the social-pedagogic work (conversation, creative workshop, conference, dispute, discussion, round table, oral journal); 3) mass forms of the extra-curriculum social-pedagogic work (thematic day, festival, campfire, quest, extramural trip, holiday, concert).

On the formation stage of the experiment in order to form the indexes of the ethno-cultural socialization of the students in accordance with the mimicry mechanism the following forms of the social-pedagogic work were introduced: creative task «Ethno is popular!», work of the creative workshop «Floral symbols on pysankas: oak». The development of the ethno-cultural socialization indexes for the traditional mechanism was encouraged by introduction of such works as: debates «Is it necessary to feel yourself as a representative of the certain ethnical community?», role game «Who am I, where do I come from?», presentation of the ethno-collections, etc. Positive dynamics in the change of the formation levels of the ethno-cultural socialization indexes in accordance with the institutional mechanism was provided due to such forms of the social-pedagogic work as: exhibition «Tolerance – way to agreement», extramural trip to the ancient Ukrainian village, concert to the National unity day of Ukraine, etc.

Index development of the ethno-cultural socialization of the students following the stylized mechanism encouraged the introduction of such forms of social-pedagogic work as: discussion «Ethnos/nation and personality» and the research-experimental forms of students' work in the Internet. The development of the ethno-cultural socialization of the students in accordance with the interpersonal mechanism was influenced by the organization and performance of such forms of work: competition of the collage-posters «ABC of peace», dispute «Can Ukraine be considered as a country of the ethnical tolerance?», round table «Ethno-cultural socialization of students in the educational environment» oral journal «Ethnical unity».

The most effective forms as to the realization providing of the ethno-cultural socialization mechanisms of students in the educational environment were the complex forms of work, namely: station express «Various Ukraine», family holiday «Human's life starts from the family», thematic tolerance day, folklore festival «Etnovyr».

During the repeated evaluation positive dynamics was detected in the formation levels of the students' ethno-cultural socialization levels for all the mechanisms. Average positive dynamics makes up: for the CG – 8.63% (on the optimal and sufficient levels); for the EG – 33.9% (on the optimal level only), which demonstrates more positive changes in the formation indexes of the ethno-cultural socialization of the EG

students. The greatest gain in the development of the ethno-cultural socialization mechanisms is recorded for the institution mechanism and mimicry mechanism, the least – for the stylized and traditional mechanisms.

Practical value of the obtained research results lies in the introduction of the qualitatively new content-technological providing of the ethno-cultural socialization of the students; methodical recommendations for the organization managers of the social-educational work with the students, pedagogues as to the efficiency increase of the ethno-cultural socialization of the students in the educational environment of the higher educational institution.

Materials of the research may be used in the system of preparation and advance training of the scientific-pedagogic employees, involved in the formation process of the ethno-cultural socialization of the students; in the practical works of the social pedagogues, leaders of the students unions, student self-governance; during the preparation of the future social pedagogues and organization managers of the social-educational work with children and youth while teaching courses: «Socialization of personality», «Social-pedagogic work in the educational institutions», «Technologies of the social-pedagogic work».

Key words: socialization, ethnical socialization, cultural socialization, ethno-cultural socialization, socialization mechanisms, ethno-cultural socialization mechanisms, students, educational environment, higher educational institutions, content-technological providing.

List of publications of the applicant

Scientific papers, in which published the main scientific results of the thesis

1. Rudkevych N.I., Vainola R.Kh. Mekhanizmy sotsializatsii studentskoi molodi v osvithomu seredovyshchi vyshchoho navchalnoho zakladu. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova : zb. nauk. pr. Serii 11: Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. 2016. Vyp. 21. S. 3–8.

2. Rudkevych N.I. Etnokulturna sotsializatsiia yak skladova sotsializatsiia osobystosti. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova : zb. nauk. pr. Serii

11. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. 2016. Vyp. 22. S. 173–180.

3. Rudkevych N.I. Mova spilkuvannia yak oznaka etnokulturnoi sotsializatsii, yii etnosotsialni funktzii. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova : zb. nauk. pr. Seriia 11: Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. 2017. Vyp. 23. S. 94–101.

4. Rudkevych N.I. Rol sotsialnykh institutiv u formuvanni mizhetnichnykh kulturnykh vidnosyn. Pedahohichni nauky : zb. nauk. pr. 2017. Vyp. 75. S. 138–142.

5. Rudkevych N.I. Kharakterystyka form orhanizatsii pozaaudytornoi roboty zi studentamy : zb. nauk. prats. Seriia : Sotsialno-pedahohichna. 2018. Vyp. 31. S. 241–251.

6. Rudkevych N. Osoblyvosti form sotsialno-pedahohichnoi roboty iz studentamy zakladu vyshchoi osvity. Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriia: Pedahohichni nauky. 2018. Vyp. 2 (375). S. 181–190.

7. Rudkevych N.I. Sotsializatsiia osobystosti yak sotsialno-pedahohichne yavyshe. Innovatsiina pedahohika : nauk. zhurnal. 2018. Vyp. 3. S. 228–231.

8. Rudkevych N.I. Spetsyfika formuvannia etnokulturnoi sotsializatsii molodi u systemi vyshchoi osvity v Ukraini. Pedahohichni nauky : zb. nauk. pr. 2018. Vyp. 82. S. 217–221.

9. Rudkevich N. Study on formation of ethnocultural socialization of youth in higher education bodies. Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. California : USA. 2018. Vol. 26, № 2, 2018, May; Vol. 7. No. 5. P. 72–75.

10. Rudkevych N.I. Etnokulturna sotsializatsiia studentiv: tekhnolohichni aspekt : metod. rek. dlia orhanizatoriv sotsialno-vykhovnoi roboty, pratsivnykiv studentskykh sotsialnykh sluzhb, vykladachiv zakladiv vyshchoi osvity / za zah. red. R.Kh. Vainoly. Lviv : Vyd-vo Tarasa Soroky, 2018. 96 s.

Scientific papers certifying the approbation of the materials of the thesis

11. Rudkevych N.I. Osoblyvosti etnokulturnoi sotsializatsii studentiv v pozanavchalnii roboti vyshchoho navchalnogo zakladu. Upravlinnia v osviti : materialy VII mizhnar. naukovo-prakt. konf. / hol. red L. D. Kyzymenko. Lviv : Badikova N. O.,

2015. S. 119–120.

12. Rudkevych N.I. Protses etnokulturnoi sotsializatsii studentiv u rozuminni sotsialnoi pedahohiky. Suspilni problemy suchasnoi sotsiolohii, psykholohii ta sotsialnoi roboty : zb. nauk. pr. II Vseukr. naukovo-praktychnoi konf., m. Kherson. 2015. Vyp. 3. S. 120–122.

13. Rudkevych N. Etnokulturna sotsializatsiia studentiv u systemi sotsializatsiinykh vplyviv. Formuvannia profesionalizmu fakhivtsia v systemi bezperervnoi osvity : nauk. teoret. zb. V Vseukr. naukovo-prakt. Internet-konferentsii. 2015. Vyp. 5. S. 65–68.

14. Rudkevych N.I. Sotsializatsiia yak katehoriia suchasnykh sotsialno–pedahohichnykh nauk. Current issues and problems of social sciences : materialy mizhnar. naukovo-prakt. konferentsii, Polshcha. m. Kieltsse / Vshekhnitsa sventokshyska humanitarno-pedahohichnyi universytet. 2016. S. 155–158.

15. Rudkevych N.I. Etnokulturna sotsializatsiia osobystosti yak sotsialno-pedahohichna problema. Praktychna pedahohika ta psykholohiia: metody i tekhnolohii : materialy vseukr. naukovo-prakt. konf. / Klasychnyi pryvatnyi universytet. 2016. S. 36–40.

16. Rudkevych N.I. Sotsializatsiia yak katehoriia suchasnykh sotsialnykh nauk. Aktualni problemy suchasnoi sotsiolohii i sotsialnoi roboty ta profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv : materialy dopovidei ta povidomlen mizhnar. naukovo-prakt. konf. / red.: I.V. Kozubovska, F.F. Shandora. 2016. S. 162–164.

17. Rudkevych N.I. Subkulturna nalezhnist yak pokaznyk realizatsii etnokulturnoi sotsializatsii studentiv. Innovations and modern technology in the educational system: contribution of Poland and Ukraine : International scientific and practical conference, Poland. Sandomierz : Conference Proceedings. 2017. S. 157–161.

18. Rudkevych N.I. Vyvchennia protsesu formuvannia etnokulturnoi sotsializatsii studentskoi molodi u vyshchykh navchalnykh zakladakh. Suchasni pedahohika ta psykholohiia: perspektyvni ta priorytetni napriamy naukovykh doslidzhen : materialy mizhnar. naukovo-prakt. konf. 2017. S. 67–70.

19. Rudkevych N.I. Osoblyvosti formuvannia etnokulturnoi sotsializatsii molodi

u vyshchii shkoli. Modernization of educational system: world trends and national peculiarities: materialy mizhnar. nauk. konf., Kanaus, Lytva. 2018. S. 116–119.

20. Rudkevych N.I. Kharakterystyka mekhanizmiv sotsializatsii studentiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh. Priorytety rozvytku pedahohichnykh ta psykholohichnykh nauk u KhKhI stolitti : zb. nauk. robiv uchasykiv mizhnar. naukovoprakt. konf. 2018. S. 89–91.

21. Rudkevych N. Spetsyfika orhanizatsiinykh form sotsialno-pedahohichnoi roboty iz studentamy zakladu vyshchoi osvity. Aktualni problemy pedahohichnoi osvity: yevropeiskyi i natsionalnyi vymir : materialy III Vseukr. naukovoprakt. konf. / hol. red. A.V. Liakisheva. 2018. S. 130–134.

22. Rudkevych N.I. Teoretychni zasady etnokulturnoi sotsializatsii studentskoi molodi v osvitnomu seredovyshchi. Suchasni naukovy doslidzhennia u psykholohii ta pedahohitsi – prohres maibutnoho : zb. nauk. robiv uchasykiv mizhnar. naukovoprakt. konf. 2018. S. 97–100.

23. Rudkevych N.I. Osvitnie seredovyshche vyshchoi shkoly yak pedahohichnyi fenomen. Psykholohiia ta pedahohika u KhKhI stolitti: perspektyvni ta priorytetni napriamky doslidzhen : materialy mizhnar. naukovoprakt. konf. 2018. S. 47–50.

Scientific works, which additionally reflect the scientific results of the thesis

24. Rudkevych N. Velyke misto yak faktor sotsializatsii molodi. Sotsialna robota yak pravozakhysna profesiia : materialy mizhnar. naukovoprakt. konf. / Cherniv. natsi. un-t imeni Yurii Fedkoviycha. 2015. S. 138–141.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ	
ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ.....	27
1.1. Етнокультурна соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема.....	27
1.2. Характеристика етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.....	46
1.3. Механізми та показники етнокультурної соціалізації студентів.....	59
Висновки до розділу 1.....	72
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ	
СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	
ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	74
2.1. Виявлення стану сформованості етнокультурної соціалізації студентів в освітній діяльності закладів вищої освіти.....	74
2.2. Обґрунтування складових змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів.....	104
Висновки до розділу 2	115
РОЗДІЛ 3. УПРОВАДЖЕННЯ ЗМІСТОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ	
СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	
ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	118
3.1. Характеристика експериментальної роботи по реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.....	118
3.2. Оцінка та аналіз результатів експериментальної роботи.....	147
Висновки до розділу 3.....	177
ВИСНОВКИ.....	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	185
ДОДАТКИ.....	214

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку незалежної України характеризується стратегічним курсом на оновлення усіх сфер суспільного життя, зокрема освіти. Успішність процесу соціалізації молоді як демографічного, інтелектуального та культурного ресурсу визначено нині важливим фактором інтеграції закладів освіти України в європейський освітній простір. Саме тому до пріоритетних завдань теорії та практики соціальної педагогіки належить обґрунтування значення етнічної та культурної складової у загальному соціалізаційному процесі молодшої людини, створення та реалізація сприятливих для цього умов освітнього середовища.

Важливим завданням соціально-виховної роботи закладу вищої освіти (назву змінено згідно із Законом України «Про вищу освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017) є збереження та популяризація національної культури, традицій та звичаїв свого народу, їх відтворення з метою збагачення освітнього та особистісного соціокультурного простору студентів.

Необхідність розв'язання цих завдань підтверджена положеннями нормативно-законодавчих актів з питань соціалізації підростаючого покоління: Законів України: «Про вищу освіту» (2019р.), «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (2016р.), «Про засади державної мовної політики» (2018р.), «Про захист від дискримінації» (2018р.), «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України» (2018р.), «Про культуру» (2018р.), Стратегії національно-патріотичного виховання дітей і молоді на 2016-2020 рр.

Проблема соціалізації особистості є мультидисциплінарною, її різні аспекти досліджуються вітчизняними та зарубіжними вченими у філософії (В. Кремень, В. Огнев'юк та ін.), педагогіці (С. Вітвицька, С. Карпенчук, та ін.), соціології (В. Городяненко, О. Яременко та ін.), соціальній педагогіці (О. Безпалько, І. Зверєва, А. Капська, С. Савченко та ін.), психології (Л. Божович, І. Булах, І. Кон та ін.). Сутність та особливості етнічної соціалізації молоді розкрито в працях таких вітчизняних (Н. Лавриченко, А. Мудрик, та ін.) та зарубіжних (А. Вендланд,

Ф. Гіддінгс, К. Струве, С. Чжан та ін.) дослідників.

Теоретичні засади функціонування соціального середовища як необхідної умови соціалізації особистості обґрунтовані В. Белоусовим, Л. Буєвою, П. Бурдє, А. Дорошенком, М. Лукашевичем, А. Мудриком, С. Харченко та ін. Дослідженню освітнього середовища як різновиду соціально-виховного середовища присвячені роботи Ж. Петрочко, М. Шакурової; соціокультурного середовища – О. Джексона, А. Рижанової, О. Холоденко; освітнього середовища навчального закладу – М. Бартко, О. Бурим, І. Карпової, Г. Мешко, Л. Хоружої та ін. Проблеми етнокультурного виховання молоді розкрито в працях таких зарубіжних дослідників: Ж. Ауєрнхеймера, Е. Гелнера, Н. Глейзера, Дж. Грасія Хорхе та ін.

Вагомі наукові здобутки у розкритті порушеної проблеми дослідження утворюють: аналіз стану соціалізації студентів в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору (С. Савченко); діагностика соціально-виховного процесу як умови соціалізації студента (Ж. Баб'як); визначення педагогічних умов соціалізації студентів у позанавчальній діяльності (Г. Овчаренко); формування просоціальних особистісних смислів студентської молоді (Н. Грищенко); обґрунтування ідей національно-патріотичного виховання дітей і молоді в умовах трансформації суспільства (Г. Іванюк); визначення значення особистісно-професійного розвитку студентів педагогічних спеціальностей (О. Венгловська).

Підтвердженням взаємозалежності та взаємообумовленості процесів етнокультурної соціалізації молоді та соціально-виховної діяльності зі студентами стали праці Ю. Загороднього (педагогічні умови політичної соціалізації студентської молоді в умовах великого міста), Р. Кубанова (характеристика ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах культурно-освітнього простору), М. Сібіревої (культурна соціалізація молоді як соціально-педагогічна проблема).

Водночас вивчення наукових джерел, аналіз стану етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти дозволили

виявити низку *суперечностей* між:

- сучасними тенденціями до глобалізації суспільних процесів та міжкультурності у вихованні та необхідністю збереження етнокультурної самобутності молоді як чинника національної ідентифікації;
- необхідністю використання потенціалу освітнього середовища закладу вищої освіти у процесі етнокультурної соціалізації студентів та відсутністю оптимальних форм та методів забезпечення його ефективності;
- об'єктивною потребою реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти та недостатньою розробленістю відповідного змістово-методичного забезпечення.

Узагальнення та аналіз результатів наукових досліджень щодо формування етнокультури студентів закладів вищої освіти дали змогу відзначити, що у вагомих за теоретичними і прикладними здобутками працях, залишається поза увагою ґрунтовне вивчення проблеми етнокультурної соціалізації студентів, зокрема в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Таким чином, актуальність окресленої проблеми, її недостатня розробленість у сучасній педагогічній теорії і практиці та визначенні суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукову роботу виконано в межах комплексної теми науково-дослідної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка (2010-2014рр.) «Філософські, освітологічні та методичні засади компетентісної особистісно-професійної багатoproфільної університетської освіти»(державний реєстраційний номер 0110U006274) та теми Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка (2015-2017рр.) «Особистість в умовах суспільних трансформацій сучасної України» (державний реєстраційний номер 0116U002960).

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №12 від 26 листопада 2015 року) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти,

педагогіки і психології НАПН України (протокол №8 від 15 грудня 2015 року).

Мета дослідження – обґрунтування механізмів етнокультурної соціалізації студентів та розроблення змістово-технологічного забезпечення їх реалізації.

Для реалізації поставленої мети виокремлено основні **завдання дослідження**:

1. Обґрунтувати сутність та складові етнокультурної соціалізації особистості в сучасних соціокультурних умовах.

2. Охарактеризувати особливості етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

3. Визначити провідні механізми, показники та виявити рівні етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

4. Перевірити результативність змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Об'єкт дослідження – процес етнокультурної соціалізації особистості.

Предмет дослідження – механізми етнокультурної соціалізації студентів і змістово-технологічне забезпечення їх реалізації в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Для реалізації поставленої мети та розв'язання завдань дослідження використано комплекс **методів**: *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння і систематизація наукових джерел для визначення сутності основних понять дослідження, узагальнення теоретичних підходів до проблеми соціалізації загалом та етнокультурної соціалізації особистості в соціальній педагогіці та суміжних галузях знань; узагальнення педагогічних, психологічних, соціологічних підходів для дослідження проблеми з метою визначення напрямів наукового пошуку, особливостей етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти; *емпіричні* – контент-аналіз документації, педагогічне спостереження, діагностичні бесіди, інтерв'ювання, анкетування, тестування, аналіз результатів діяльності, метод незалежних експертних оцінок –

для визначення дієвості механізмів етнокультурної соціалізації студентів на різних етапах експериментальної роботи; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) – для виявлення результативності змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів; *статистичні* – методи математичної статистики для достовірності оцінки впровадження змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів.

Експериментальною базою дослідження стали: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Український католицький університет, Львівський національний університет імені Івана Франка, Київський університет імені Бориса Грінченка. Експериментальною роботою було охоплено 302 особи.

Теоретичною основою дослідження є культурологічний та середовищний підходи до аналізу освітніх та соціальних явищ; положення про: нерозривний зв'язок культури і освіти; гуманізацію і гуманітаризацію освіти; послідовність, систематичність та системність виховних впливів; принципи гуманізму, толерантності, діалогу культур, культуровідповідності, етнопсихологізації, етнопедагогізації, наукові положення і висновки щодо: теорії та методики виховання (І. Бех, С. Карпенчук, О. Сухомлинська); теорії міжкультурного діалогу (Ф. Бацевич, О. Бучковська, П. Осипов, В. Терехова), полікультурної та міжкультурної освіти (Т. Левовицький, Д. Мацумото, С. Сисоєва); теорії етнокультурного виховання в закладах вищої освіти (В. Бойченко, А. Капська, О. Матвієнко, Н. Олексюк, Ю. Руденко, В. Тернопільська, С. Цимбрило); положення про: розвиток особистості у відкритому соціальному середовищі (Н. Андрєєнкова, І. Кон, В. Лозова, В. Москаленко, А. Мудрик); взаємозв'язок процесів соціалізації, виховання і формування особистості (В. Лісовський, В. Ляудіс, В. Павловський, А. Рижанова, Б. Рубін, К. Штарке); умови та фактори соціалізації студентської молоді (С.Вітвицька, Н. Лавриченко, М. Лукашевич, С. Савченко, С. Харченко, Н. Чернуха); соціально-педагогічну діяльність з молоддю в умовах соціального середовища (О. Безпалько, Р. Вайнола,

Т. Веретенко, І. Зверєва, Ж. Петрочко).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: *вперше* теоретично обґрунтовано: сутність поняття «етнокультурна соціалізація студентів», яке трактується як процес засвоєння, прийняття та особистісної трансформації студентами етнічних та культурних цінностей, зразків поведінки, що забезпечує етнокультурну ідентифікацію, самовизначення та толерантність в соціокультурному середовищі закладу вищої освіти; механізми етнокультурної соціалізації студентів (ідентифікації, наслідування, традиційний, інституційний, стилізований, міжособистісний), показники та рівні етнокультурної соціалізації студентів; змістово-технологічне забезпечення етнокультурної соціалізації студентів як сукупність напрямів та алгоритмізованих дій з розробки та упровадження організаційних форм та методів соціально-педагогічної роботи зі студентами за напрямом їх етнокультурної соціалізації етнокультурної соціалізації в освітньому середовищі закладу вищої освіти; *уточнено* трактування понять: «освітнє середовище закладу вищої освіти», «механізми соціалізації», «механізми етнокультурної соціалізації»; особливості етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти (вплив освітнього процесу, студентського віку, особистісного й професійного становлення студента, освітнього дизайну закладу вищої освіти, субкультури закладу вищої освіти); *подальшого розвитку* набули організаційні форми соціально-педагогічної роботи з етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти якісно нового змістово-технологічного забезпечення етнокультурної соціалізації студентів; методичних рекомендацій для організаторів соціально-виховної роботи зі студентами, педагогів щодо підвищення ефективності етнокультурної соціалізації студентів.

Матеріали дослідження можуть бути використані у системі підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, що залучені до процесу формування етнокультурної соціалізації студентів; у практичній роботі

соціальних педагогів, керівників студентських об'єднань, органів студентського самоврядування; під час викладання навчальних дисциплін «Соціалізація особистості», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», «Технології соціально-педагогічної роботи» для студентів першого бакалаврського рівня спеціальності «Соціальна робота», освітніх програм «Соціальна педагогіка», «Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю».

Результати дослідження **впроваджено** у практику роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка про впровадження №01-15/03/386 від 15.03.2018), Українського католицького університету (довідка про впровадження №268/18 від 18.05.2018), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження №2868- Н від 26.06.2018), Київського університету імені Бориса Грінченка (акт про впровадження №134-н від 03.12.2018).

Особистий внесок здобувача. У статті «Механізми соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі закладу вищої освіти», опублікованій у співавторстві з Р. Вайнолою, авторським є висвітлення сутності механізмів соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження було представлено у доповідях та повідомленнях на наукових, науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Управління в освіті» (м. Львів, 2015), «Соціальна робота як правозахисна професія» (м. Чернівці, 2015), «Current issues and problems of social sciences» (м. Кельце, Республіка Польща, 2016), «Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців» (м. Ужгород, 2016), «Innovation and modern technology in the educational system: contribution of Poland and Ukraine» (м. Сandomir, Республіка Польща, 2017), «Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» (м. Київ, 2017), «Modernization of educational system: world trends and national peculiarities» (м. Канаус, Литва 2018), Міжнародна науково-практична конференція «Соціальне

виховання: від традицій до сучасності» (м.Київ, 2018р.), «Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті» (м. Одеса, 2018), «Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього» (м. Одеса, 2018), «Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень» (м. Київ, 2018); *всеукраїнських* – «Суспільні проблеми сучасної соціології, психології та соціальної роботи» (м. Херсон, 2015), «Формування професіоналізму фахівця в системі безперервної освіти» (м. Переяслав-Хмельницький, 2015), «Практична педагогіка та психологія: методи і технології» (м. Запоріжжя, 2016), «Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір» (м. Луцьк, 2018).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено в 24 публікаціях, із них: 23 – одноосібних, 1 – у співавторстві; із них 8 статей опубліковано в провідних фахових виданнях України (з яких 2 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз), 1 – у науковому виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз, 14 – у матеріалах науково-практичних конференцій, 1 – методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 264 сторінки, із них 164 сторінки основного тексту; 11 додатків обсягом 51 сторінка. У роботі представлено 31 таблицю і 12 рисунків, які відображені на 14 сторінках. Список використаних джерел нараховує 322 найменування (із них 15 – іноземними мовами) на 30 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

1.1. Етнокультурна соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема

Поняття «соціалізація» відзеркалює нині цілу низку соціально-економічних проблем та явищ, що визначають реформування незалежного українського суспільства. Будучи провідним поняттям цілого ряду дисциплін, соціалізація зазнала природної для будь-якої науки трансформації понятійного апарату, що вказує на актуальність дослідження соціологічного та соціально-педагогічного аспектів.

Дослідження процесу соціалізації в загальнонауковому контексті потребує оновленого педагогічного мислення, оригінальних способів перетворення соціально-освітнього простору, створення нових підходів вирішення дослідницьких завдань.

Досліджуючи феномен соціалізації, доцільно усвідомити, що соціалізація, будучи багатогранним і складним явищем, давно вийшла за рамки наук і отримала міждисциплінарний статус. Приступаючи до вивчення цього феномена, слід дотримуватись комплексного, міждисциплінарного підходу, оскільки лише в цьому випадку можуть бути отримані об'єктивні, науково-значущі результати.

Витоки обґрунтування теоретичних засад процесу соціалізації простежуються в наукових дискусіях періоду становлення більшості наукових дисциплін. Підходи до визначення поняття «соціалізація» з'явилися у 30-ті роки XIX століття, надалі воно стало одним із найбільш популярних серед галузей наук про людину і суспільство в XX столітті, але до цього часу це поняття не має однозначного тлумачення.

Термін «соціалізація», як прийнято вважати, започатковано американським соціологом Франкліном Гіддінгсом. У 1887 р. в книзі «Теорія соціалізації» він визначив сутність цього процесу як «розвиток соціальної природи і характеру

індивіда», як «підготовку людського матеріалу до соціального життя» [313, с.22]. Дослідник розглядає соціалізацію як процес стихійного впливу оточення, а також як цілеспрямований вплив різних соціальних інститутів на розвиток соціальної природи чи характеру людини [313, с.17].

Важливим засобом соціалізації згідно Гіддінгсона має бути виховання, оскільки основна його ціль співпадає з результатом соціалізації – підготовкою індивіда до життя в суспільстві. Виховна ідея соціалізації простежується в багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідженнях (Т. Парсон, Шомбар де Лов, І. Кон, Дж. Смелзер, В. Каптерев, М. Йорданський та ін.), що засвідчує вагомість дослідження соціалізації в понятійному полі соціальної педагогіки.

Для нашого дослідження була важлива думка Г. Тарда, котрий розглядав соціалізацію як важливу взаємодію свідомості окремої людини з існуючими віруваннями, переконаннями, розуміннями бажань і намірів, що створені та трансформуються суспільством. При цьому дослідник наголошував, що входження людини у суспільство лишається базовим механізмом соціалізації. Також до пріоритетних механізмів автор зараховував процес наслідування, що створює сприятливі умови впливу соціальних інститутів (освіти, сім'ї тощо). Отже Г. Тард трактував соціалізацію як стабілізуючий суспільний механізм, що надає можливості забезпечення розвитку суспільства. При цьому дослідник наголошував на фасілітаційних функціях освіти, що полягають у створенні сприятливого соціального середовища для розвитку творчого потенціалу особистості, формуванні її індивідуальної свідомості у процесі міжособистісної взаємодії [260, с.6–11].

Поняття «соціалізація» увійшло в науковий тезаурус в середині ХХ століття, зокрема воно зустрічається в працях А. Госліна, І. Толмена, Маккобі. З кінця 60-х проблема соціалізації знову постає в центрі уваги дослідників і отримує трактування відповідно до вектору методологічного аналізу. Зокрема, представники біхевіоризму пояснювали феномен соціалізації у контексті процесу соціального навчання; дослідники теорії гуманістичної психології розглядали соціальне становлення і розвиток особистості як самоактуалізацію в

межах Я-концепції; прихильники структурно-функціонального напрямку соціології розкривали особливості соціалізації через процес адаптації.

Вплив суспільства та суспільних інститутів є визначальним у більшості наукових підходів до визначення сутності процесу соціалізації. Так М. Лукашевич розглядає соціалізацію як взаємодію людини з навколишнім середовищем упродовж життя, як «процес становлення особистості як суспільної істоти, під час якого налагоджуються різноманітні зв'язки особистості з суспільством, засвоюються орієнтації, цінності, норми, відбувається розвиток особистісних властивостей, формуються активність та цілісність особистості, набувається соціальний досвід, що нагромаджений людством за весь період розвитку» [136, с.112].

Встановлення та процес набуття соціального досвіду та виконання соціальних ролей закладено в трактування соціалізації Т. Парсонсом, що визначає соціалізацію як сукупність процесів, за допомогою яких люди стають членами соціальної спільноти і встановлюють певний соціальний статус [167, с.448].

Помітний внесок у розробку теорії соціалізації здійснив американський соціолог Р. Мертон, що запропонував типологію соціальної адаптації особистості відповідно до існуючих в суспільстві культурних цінностей і норм. В основі його типології – співвідношення визнання людиною цінностей і норм їх досягнення. Таким чином, ми можемо визнати, що соціалізація в соціології розглядається переважно через призму адаптації як процесу пристосування до культурних, психологічних і соціальних факторів навколишнього середовища [155, с.304].

Сучасний американський соціолог Н. Смелзер систематизував сучасні теорії соціалізації, та назвав такі їх групи: теорія розвитку особистості (Ч. Кулі, Дж. Г. Мід); психоаналітичні теорії (З. Фрейд, Е. Еріксон); теорія розвитку пізнання (Ж. Піаже); теорія морального розвитку (Л. Колберг) [240, с.93].

Можемо зауважити, що більшість дослідників відзначають, що соціалізацію не варто трактувати лише як односторонній процес впливу соціального середовища на особистість. У вищеназваних теоріях соціалізації помітною є тенденція до автономізації ролі особистості як суб'єкта соціальних впливів, а

процес соціалізації визначається, як явище, що пов'язане не лише з пристосуванням до середовища, але й саморозвитком і самореалізацією особистості.

Активну роль індивіда в процесі засвоєння соціального досвіду відзначають Ж. Піаже, Дж. Мід, які наголошують, що соціалізація не може відбуватися як односторонній вплив оточення на особистість, а передбачає зворотній вплив [249, с.104].

Представники теорії гуманістичної психології (Г. Олпорт, К. Роджерс) під соціалізацією розуміють процес самоактуалізації «Я – концепції», самореалізації особистістю своїх потенцій і творчих здібностей, розглядаючи соціалізацію як процес подолання негативних впливів середовища, що заважають саморозвитку і самоствердженню особистості [239, с.119].

Так І. Кон визначав процес соціалізації як засвоєння індивідом соціального досвіду, під час якого створюється конкретна особистість, який не можна зводити до безпосередньої взаємодії індивідів. Наполягаючи на ролі особистості в соціалізації автор зауважував, що «соціалізація – процес засвоєння людиною певної системи знань, норм, цінностей, які дозволяють їй функціонувати в якості повноправного члена суспільства» [107, с.7].

Ми наголошуємо на спільності розглянутих наукових підходів у визначенні сутності соціалізації, що полягають, як стверджує В. Москаленко, в тому, що процес соціалізації має «діяльнісний характер», а головним критерієм його результативності є вільне функціонування індивіда в суспільстві [151, с.65].

Для нашого аспекту дослідження соціалізаційних процесів важливим став внесок Х. Стубенрауха, який визначив соціалізацію як «культурне звільнення». Автор зазначив, що в умовах сучасного капіталізму відбувається певне звільнення людей від культурних традицій суспільства, яке виражається в падінні трудової моралі, більш вільним поглядам на шлюб, сексуальність, вибір культурних уподобань.

Педагогічне трактування процесу соціалізації полягає, перш за все, в розкритті сутності даного процесу через педачу та трансформацію знань

суспільства особистості. Так М. Ярмаченко пропонує погляд на соціалізацію як процес засвоєння людиною певної системи знань, норм і цінностей, що дають їй змогу функціонувати як повноправному члену суспільства. При цьому автор виокремлює як цілеспрямовані впливи на особистість (виховання), так і стихійні, спонтанні процеси, що впливають на її формування [305, с.5].

Соціально-педагогічні засади соціалізації відображено в дослідженнях О. Безпалько, І. Зверєвої, А. Капської, Н. Лавриченко, М. Лукашевича, А. Мудрика, Л. Міщик, С. Савченко та ін.).

Так, А. Капська визначає соціалізацію як двосторонній взаємозумовлений процес взаємодії людини й соціального середовища, який передбачає її включення у систему суспільних відносин шляхом засвоєння як соціального досвіду, так і самостійного відтворення цих відносин, у ході яких формується унікальна, неповторна особистість.

Розглядаючи соціалізацію як суспільно-педагогічний феномен О. Безпалько характеризує її як «процес засвоєння та активного відтворення людиною соціокультурного досвіду (знань, цінностей, норм, традицій, зразків поведінки, визнаних у суспільстві); внаслідок чого відбувається її становлення та розвиток як соціального індивіда» [14, с.26]. Саме це визначення стало базовим для подальшого термінологічного аналізу в нашому дослідженні.

Оскільки історико-хронологічний аналіз розвитку трактування поняття «соціалізація» довів, що переважно воно визначалося стосовно суб'єкту даного процесу, то надалі ми вважали за доцільне здійснити аналіз поняття «соціалізація особистості» в контексті соціалізації саме молоді, зокрема, студентської.

Соціалізацію особистості Г. Овчаренко визначає як «процес, у ході якого людська істота з визначеними особистісними задатками здобуває якості, необхідні їй для життєдіяльності» [161, с.12].

Розглядаючи соціалізацію особистості як складову процесу виховання Н. Андрєєнкова з'ясувала, що вона спрямована на прищеплювання визначених навичок, понять та доповнюється при цьому практикою соціальної діяльності індивіда, участю його в різних соціальних групах. Авторка наголошує на

автономії індивіда в процесі соціалізації, оскільки будучи продуктом суспільства, він вільний самостійно вибирати ті чи інші цінності й установки, орієнтуючись не тільки на загальні регулятивні принципи середовища, але й на власні схильності. Активна роль особистості в процесі соціалізації полягає у виробленні визначеної системи орієнтацій, установок. Важливою для нас є теза Н. Андрєєнкової, що соціалізація особистості неможлива без активної участі самої людини в процесі освоєння соціального досвіду та культури» [6, с.405].

В. Павловський ввів в науковий оббіг поняття «соціалізація молоді», визначаючи його як процес становлення і розвитку даної вікової групи аж до переходу її у групу зрілих, дорослих. Дослідник трактує соціалізацію молоді як поетапне включення молоді в соціум, що здійснюється на основі діяльності і самодіяльності, реалізації молодіжних соціальних програм, в процесі суб'єкт – суб'єктної взаємодії з іншими віковими групами [166, с.238].

Соціолог радянського періоду В. Лісовський запропонував концепцію соціалізації-ювентилізації, яка стверджує роль молоді як не лише пасивного споживача соціальних установок та виконавця відповідних ролей у суспільстві, повторюючи в кожному новому поколінні одні і ті ж властивості. Соціалізацію молоді автор визначає як своєрідний процес омолодження, «ювентилізації», протистояння інерції та застою, привнесення у суспільство значних змін та можливостей впливу на нього [133, с.178].

Таким чином, нами здійснено аналіз базових підходів до визначення понять «соціалізація» та «соціалізація особистості». У подальшому теоретико-методичному аналізі проблеми дослідження ми будемо виходити з таких положень:

- соціалізація є результатом взаємодії та взаємообумовленості особистості та суспільства, у процесі яких набуває змін не лише особистість, а й через вплив її діяльності змінюється суспільство;
- соціалізація особистості відбувається шляхом засвоєння індивідом соціального досвіду через входження його до системи соціальних зв'язків, відтворення ним соціальних знань та набуття соціального досвіду;

– результатом соціалізації особистості є її соціалізованість, здатність активно засвоювати та відтворювати соціальний досвід (певну суму соціальних знань, умінь та навичок, систему норм та цінностей, соціальних якостей, соціальних ролей, зразків поведінки) та набуття певного рівня соціальної зрілості та компетентності.

З огляду визначення наукових засад поняття соціалізації, ми вважаємо за доцільне розкрити характеристику моделей та видів соціалізації особистості, що слугували основою визначення сутності та особливостей етнокультурної соціалізації молоді.

Прикладом слугує «когнітивна» модель соціалізації (Л. Колберг, А. Маслоу, Ж. Піаже та ін.), в основу якої покладено положення, що поведінка особистості детермінована її знаннями, сукупність яких утворює у її свідомості образ (картину) навколишнього світу [110, с.225]. Головним аспектом соціалізації при цьому виступає процес навчання мисленню, розвитку пізнавальних, моральних і емоційних структур особистості. Для нашого дослідження надзвичайно важливою є теза про визначальну роль освітнього середовища в процесі соціалізації молоді людини. Водночас, на думку американського психолога Л. Колберга, основні переваги цієї моделі полягають у ствердженні ролі таких когнітивних процесів, як здатність до розуміння й співпереживання почуттям інших людей, що виступають важливими чинниками реалізації етнокультурних процесів, що розглядаються у нашому дослідженні.

Модель, яка набула поширення у вітчизняній психології отримала назву «моделі міжособистісного спілкування». Прихильниками даної моделі були Л. Виготський та О. Леонтьєв, які в характеристиці соціалізаційних процесів переважно здійснювали акцент на розвитку інтелекту, важливості оволодіння мовою в процесі соціалізації в зв'язку з формуванням особистості в процесі взаємодії і взаємовпливу соціальних груп, колективів і особистості. Дана модель покладена в основу соціокультурних механізмів соціалізації особистості, тому приймається нами як провідна [49, с.480].

Однією з найбільш актуальних, з огляду на зміст нашого дослідження, є

модель «інкультурації» (Ф. Боас, В. Маліновський та ін.), що передбачає розгляд соціалізації в ракурсі передачі культурної спадщини. Людина в цьому процесі бере участь як пасивний споживач, що автоматично сприймає культуру в ході свого індивідуального розвитку. Сама ж культура у цій моделі трактується як своєрідний екран у вигляді національного характеру, на який і проектується психологія особистості. У цілому, ми погоджуємося з авторами такої концепції щодо визнання ролі національного характеру (менталітету) у формуванні та розвитку стійких характерологічних рис конкретної етнічної групи. Проте, ми вважаємо за доцільне зазначити, що молода людина має виступати суб'єктом соціалізації та свідомим транслятором ментальних рис від покоління до покоління [63, с.99].

Таким чином, ми визначаємо, що процес етнокультурної соціалізації особистості ми будемо розглядати в контексті реалізації та упровадження таких когнітивної моделі соціалізації, моделі міжособистісного спілкування та моделі інкультурації.

Нашим подальшим завданням стало узагальнення існуючих класифікаційних підходів та характеристик видів соціалізації.

Відповідно до рівня керованості процесу соціалізації дослідники [15, с.13] розрізняють такі види:

1. Стихійна соціалізація, яка відбувається у взаємодії і під впливом об'єктивних обставин життя суспільства, зміст, характер і результати якої визначаються соціально-економічними реаліями (вибір професії, виїзд за кордон тощо);

2. Відносно спрямована соціалізація, що має на меті створення в суспільстві певних економічних, законодавчих і інших передумов, що впливають на розвиток та життєвий шлях особистості;

3. Відносно соціально-підконтрольна соціалізація, що відбувається як процес спеціально організованої передачі соціального досвіду особистості та розвитку її потенційних можливостей, який здійснюється в різних державних і недержавних інституціях (заклади освіти, громадські організації тощо);

4. Більш-менш свідоме самовдасконалення особистості, що відбувається відповідно особистих задатків та об'єктивних умов життя.

У межах двох останніх видів етнокультурні чинники впливу стають визначними, оскільки саме в умовах закладів освіти, соціальних інституцій етнічні та культурні передумови можуть стати змістовими засадами процесу соціалізації особистості.

Ще один підхід пропонує визначення видів соціалізації особистості відносно сфери соціального життя, а саме: гендерна, політична, професійна, правова, культурна та етнічна.

Дамо побіжний аналіз названих видів соціалізації і здійсимо спробу визначити етнокультурну сутність в реалізації описаних соціалізаційних процесів.

Поняття гендерної соціалізації особистості в дисертаційних дослідженнях В. Синякової В. Новицької, Н. Шабасової розкрито як важлива складова процесу загальної соціалізації. Науковці стверджують, що це процес засвоєння знань і навичок особистості, що необхідні для представників конкретної статі та соціальної ролі, що визначені для особистості суспільством від народження, залежно від того чоловіком або жінкою вона народилася [290, с.20]. У дослідженнях О.Васильченко підкреслено, що факт різниці між чоловіками та жінками є не таким значущим як їхня соціокультурна оцінка, а також формування домінуючих відносин на основі цієї різниці. Відповідно базовою для дослідження стала теорія соціального конструювання гендеру, згідно якої гендерна соціалізація розуміється як організована модель соціальних відносин між жінками і чоловіками, що сконструйована основними інститутами суспільства [39, с.499]. Для виконання завдань нашого дослідження важливим є визнання ролі соціальних інституцій як фактору гендерної соціалізації. Відомо, що на становлення гендерної свідомості впливають сім'я, заклади освіти, засоби масової інформації, суспільні (неурядові), молодіжні, жіночі, правозахисні організації тощо. Проте важливим фактором гендерної соціалізації в кожній з названих соціальних інституцій є вплив культурних та етнічних особливостей, що визначають характер, особливості гендерної соціалізації молодшої людини.

Наступною складовою та видом соціалізації особистості нами визначено політичну соціалізацію. Політичну соціалізацію більшість дослідників (Н. Ісхакова, М. Катаєва, Я. Подолян, Н. Юрій та ін) визначають як засвоєння особистістю соціального й політичного досвіду шляхом включення її у політичну систему, в управління політичними процесами. Як процес включення індивіда в систему владних відносин і структур визначає політичну соціалізацію Ф. Ільєсов. Дослідник називає такі складові процесу політичної соціалізації: інтерналізацію соціальних норм, що регулюють владні відносини; соціально-політичну орієнтацію, первинне запам'ятовування (імпринтинг) образу вождя; вибір «свої» соціальної групи і політичної позиції; входження в «свою» соціально-політичну групу; засвоєння певних політичних функцій та реалізацію політичної поведінки» [93, с.32-38].

Встановлено, що найважливішими результатами політичної соціалізації є політичні переконання, почуття, цінності й норми політичної діяльності, що роблять суспільство спроможним забезпечити збереження, модернізацію чи зміну політичного режиму. Політичну соціалізацію трактують як розвивальний процес, під час якого молоді громадяне сприймають ідеї, політичну позицію і поведінку, типове для даної спільності»; як процес засвоєння політичних цінностей і норм, необхідних для адаптації в сформованій політичній системі і виконання різних видів політичної та суспільної діяльності. Основними агентами політичної соціалізації виступають такі соціальні інститути, як сім'я, освіта, засоби масової інформації тощо [93, с.20]. Проте в умовах полікультурного та поліетнічного українського суспільства реалізація завдань політичної соціалізації можлива лише за умови урахування етнокультурних чинників соціалізаційного процесу.

Професійну соціалізацію визначають як багатоплановий, суперечливий процес входження індивіда у професійне середовище, засвоєння професійного досвіду й активне відтворення знань, умінь та цінностей, які необхідні для входження в суспільні процеси і функціонування як повноправного члена трудового колективу. Для досягнення професійної компетентності (складовою процесу професійної соціалізації) необхідна міцна єдність загальних та

спеціальних знань, умінь та навичок з тієї чи іншої трудової діяльності індивіда.

Професійна соціалізація постає як важливий вид соціалізації, оскільки, на думку М. Зверевої, це – складний багатогранний процес включення індивіда в професійну практику, під час якої відбувається засвоєння професійного й соціального досвіду, самовизначення, віднаходження свого місця в суспільстві, а також процес активного професійного саморозвитку й самовдосконалення, усвідомлення своєї ролі в соціальному та професійному середовищі [84, с.199].

Трудова і професійна соціалізація по суті являють собою глибоке сприйняття норм та цінностей, котрі неформально узгоджують характер спільної діяльності людей під час трудового процесу. Для нашого дослідження важливим є те, що в соціальній педагогіці особистість розглядається як активний суб'єкт свідомого професійного самовизначення в спеціально організованій діяльності закладів освіти, яка цілеспрямовує вплив усіх соціальних чинників. Таким чинниками, зокрема, можуть бути етнокультурні особливості.

Правова соціалізація виступає як процес засвоєння норм та законів, всіх елементів системи правового функціонування суспільства, саме тому ми її розглядаємо як важливу складову соціалізації особистості та впливовий чинник процесу етнокультурної соціалізації.

Визначаючи роль правової соціалізації Е. Фромм зауважив, що її результатом стане той стан суспільства, коли його члени «досягнуть такого типу поведінки, за якого вони бажають діяти так, як вони повинні діяти як члени даного суспільства» [247, с.380]. Тобто правову соціалізацію дослідники часто розглядають як гарант соціального благополуччя.

У своєму дослідженні В. Швачка, визначає політичну соціалізацію як процес включення індивіда в систему правовідносин даного суспільства на основі засвоєння всієї правової культури даного суспільства, при цьому наголошуючи, що правова соціалізація – це заміна правомірної поведінки за примусом на правомірну поведінку за особистісними особливостями [296, с.158].

Водночас правова соціалізацію ми розглядатимемо не лише як формування навичок соціальної поведінки, яка відповідає правовим нормам суспільства, а й як

інтеріоризацію таких норм, виникнення внутрішньої мотивації, що орієнтує особистість на їх дотримання. Початком цього процесу є засвоєння у дитинстві норм соціальної поведінки, спілкування та взаємодії людей, соціальних заборон і вимог. Пізніше правова соціалізація набуває виразніших форм: це відбувається тоді, коли людина, будучи дорослою, стає повноцінним учасником правовідносин і стикається з необхідністю самостійно відстоювати свої права, цивілізовано вступати у стосунки з іншими людьми і виконувати свої обов'язки перед суспільством.

Нашим завданням є визначити особливе місце культурної соціалізації у реалізації завдань успішної соціалізації молодого людини. Культурну соціалізацію сучасні дослідники [13, с.32] визначають як двосторонній процес постійної передачі суспільством та його окремими групами культурних цінностей, реалій та ідеалів культури, вироблення культурних потреб, інтересів, установок, життєвих орієнтацій, етнокультурної самоідентифікації, організації дозвілля та художніх уподобань.

При цьому процес культурної соціалізації складається із дрібніших функціональних процесів (їх завданням є підготувати індивіда до виконання певного набору суспільних функцій) таких як: суспільно-політична, національна (етнічна, регіональна, групова), сімейна, економічна, правова, трудова, професійна, освітня та гендерна.

Отже, ми розглядатимемо культурну соціалізацію в контексті міждисциплінарного підходу, що зобов'язує нас визначити основні параметри оцінки значущості досліджуваного процесу

На нашу думку, першим таким параметром є суспільна орієнтація процесу соціалізації, оскільки становлення нового розуміння соціокультурних цілей припускає широкий погляд на життєве самовизначення людиною своїх сил і здібностей відповідно до потреб суспільства. Вплив на особистість стає все більш можливим через інституційні фактори, а також через сприйняття суспільно визнаних культурних цінностей та норм, через соціокультурне духовне середовище. В основу розгляду засад етнокультурної соціалізації покладено

філософське вчення про взаємозумовленість соціальних явищ і педагогічної дійсності, про необхідність їх вивчення в конкретно-історичних умовах; ідеї діалектичного розвитку особистості в результаті включення її у різноманітні види культурної діяльності.

Осмислення соціалізації, як аксіологічного феномену ми визначаємо як другий параметр пов'язаний із сучасними пошуками нового змісту соціально-педагогічної роботи з молоддю. Визнання пріоритету національних, та професійних цінностей у процесі отримання освіти потребує обґрунтування орієнтирів цієї роботи, визначення способів включення індивіда у процес соціокультурних трансформацій з метою підтримання соціально-позитивних ціннісних орієнтацій. При цьому ми усвідомлюємо, що інспіровані ідеї накладаються на соціальнообумовлену структуру цінностей особистості, формують її духовний світ та змушують транслювати набуті ціннісні моделі [16, с.112].

Третій параметр культурологічного значення соціалізації, характеризується як пошук результативних засобів засвоєння молоддю соціального досвіду. Цей параметр є принципово важливим, адже вимагає наукового осмислення технології освоєння особистістю певного набору соціальних ролей, технології створення спеціальних «ситуацій соціального досвіду», що дає змогу молодій людині пережити і прийняти позицію суб'єкта соціалізації. Значущі соціально-економічні та культурні зміни останніх років актуалізували процес розширення і поглиблення єдності соціалізації, виховання і розвитку в цілісному процесі формування особистості.

Для характеристики процесу культурної соціалізації необхідно визначити відмінності між поняттями «інкультурація» і «соціалізація». Якщо розглядати культурну соціалізацію як процес оволодіння індивідом культурної спадщини у процесі виховання (в широкому розумінні його сутності) соціокультурним досвідом, то інкультурація, як вважає Р. Мертон, – «... це реальний процес наuczіння, який відбувається в певній специфічній культурі» [155, с.132].

Таким чином, до основних методологічних напрямів дослідження ми

зараховуємо міждисциплінарний, культурологічний, структурно-функціональний і діяльнісний підходи.

Аналіз змісту вищесхарактеризованих параметрів оцінки культурологічного значення соціалізації дозволили відзначити, що культурна соціалізація є більш широким поняттям, що охоплює всі аспекти соціального життя молодої людини, порівняно, наприклад, з трудовою соціалізацією, що обмежена вибором професії та пріоритетних видів діяльності.

Культурологічний підхід дозволяє визначити як закономірності процесу соціалізації, так і процес виникнення певних норм і цінностей, що аналізуються як похідні від умов буття певного прошарку, класу або суспільства. Вважаємо за доцільне розглядати культурну соціалізацію як складову соціально-педагогічного процесу, яка утворюється процесом життєдіяльності певної соціальної групи чи особистості.

Характеристика ролі культурної соціалізації в соціалізаційних процесах нерозривно пов'язана з етнічними особливостями досліджуваного феномену, оскільки наслідок буття будь-якого народу виражається його культурним спадком, який наділений етнічними, національними проявами, що знаходять відображення в самотності, автентичності протікання соціалізаційних процесів і стають винятковим фактором культурної та етнічної трансмісії особистості на тривалому шляху її життєствердження.

Відтворені національні традиції, звичаї, обрядовість як складний синтез усієї соціокультурної діяльної становитимуть міцну основу для самозбереження і самоідентифікації особистості, і можуть виступати як стійке особистісне утворення. Соціокультурні здобутки особи, громади, етнічної спільноти у системі цілісного соціоповедінкового пласту проявляються сталими етногенетичними рефlekсами. Етнофон на підсвідомому рівні генетично реагуватиме у своїй діяльності на ритуалізований і утрадиційний спосіб буття; він відчуватиме внутрішній спокій, духовний затишок, психоповедінкову рівновагу, комунікативну потребу соціокультурного середовища. У такий спосіб відбувається етнокультурна соціалізація особи, коли особистість тісно вплетена в

життєву канву суспільного життя та побутової життєдіяльності більшості громадян.

Саме тому, в межах нашого дослідження було важливо дослідити поняття етнічної соціалізації особистості – процесу становлення людини як представника певного етносу, носія певного етнічного «коду».

Так Л. Аза визначає етнічну соціалізацію як процес опанування людиною цінностей, настанов, зразків поведінки, що притаманні даному етносу, відтворення нею соціальних зв'язків і соціального досвіду етносу, перетворення цього досвіду на особисте надбання [1, с.69].

Розглядаючи основні тенденції у трактуванні підходів до етнічної соціалізації особистості в полі соціально-педагогічних досліджень відзначимо, що етнічна соціалізація являє собою багатовимірний соціальний процес в єдності колективного (кожне нове покоління етносу освоює історичну культуру етносу) і індивідуального (кожен член етносу освоює загальну для них етнічну культуру) вимірювань.

Російська дослідниця Р. Зинурова зауважує, що колективна етнічна соціалізація постає як єдність трьох основних форм: етнічної ідентифікації, етнічної диференціації, етнічної інтеграції. Індивідуальне вимір етнічної соціалізації полягає, на думку авторки, в залученні кожного окремого індивіда до норм, цінностей своєї етнічної культури і становленні особистості як представника своєї етнічної групи, а по-друге, в усвідомленні себе в якості частини поліетнічних соціальних спільнот. В індивідуальному вимірі етнічна соціалізація реалізується як діалектична єдність етнічного, національного і загальнолюдського [89, с.382].

Етнічна соціалізація молоді в суспільстві виступає умовою соціального відтворення норм, цінностей етнічної культури і становленні особистості як представника своєї етнічної групи, народу, нації.

У педагогічних дослідженнях поняття етнічної соціалізації використовується, переважно, для визначення процесів розвитку, внаслідок чого в дітей та молоді формуються стереотипи поведінки, сприйняття, цінності, що

властиві одній з етнічних груп.

Для культурології типовим є підхід до трактування етнічної соціалізації через призму етнокультури, що базується на особливих автостереотипах етнічного буття (Бромлей, 1983) і є однією з головних форм відтворення національної свідомості українців. Остання ґрунтується на уявленнях про соціальні вартості та норми, визначальні для віднесення особистості до тієї чи іншої нації і є водночас засобом та виявом національної інтеграції та ідентичності [35, с.30].

Першим етапом становлення засад етнічної соціалізації молоді є розгляд соціалізаційних процесів як опанування особистістю етнокультурних цінностей. Нашу увагу привернула концепція Ж. Петровича, що визначає національні цінності України як своєрідний націєоберігаючий імунітет, що дозволяє молоді бути суб'єктами у системі світової політики, досягти успіху у цивілізаційному розвої, виступає підґрунтям націєтворення [170, с.146]. Авторка зауважує, що беручи до уваги кращу міжнародну практику, а також події останніх років, історичний досвід України, історію її боротьби за незалежність і державність, національними (суспільно-державницькими) цінностями в нашій країні можуть бути: соборність, самобутність, гідність, воля.

На наступному етапі відбувається процес переформатування загальнонаціональних цінностей у систему особистісних установок та орієнтацій. Такий перерозподіл здійснюється не пасивно, а шляхом відтворення попереднього досвіду, надання йому нової визначеності. За такої умови водночас відбувається розвиток особистості, вияв її активної позиції, зумовлений поширенням й удосконаленням інформаційних зв'язків [170, с.149].

Відомо, що етнічна соціалізація охоплює практично всі етапи життєвого шляху людини, протягом якого вона опановує етнокультурні цінності, набуваючи нових якісних характеристик. Таким чином відбувається залучення індивіда до етнокультурного середовища, що пов'язане зі ступенем культурної укоріненості людини. Отже поняття етнічної соціалізації нерозривно пов'язано з поняттями «мовна компетенція», «культурна компетенція», «інкультурація».

Оскільки мова є генетичним кодом і основою формування етнічної ідентичності нації, то важливим фактором етнічної соціалізації є підтримка та збереження мови нації. Етнічна приналежність людини визначається, насамперед, мовою, котру вона вважає рідною, і культурою, що стоїть за цією мовою. Етнічний і мовний розподіл комунікантів, перебуваючи в певних взаємозв'язках, зазвичай, розкривають культурно-мовну компетенцію. У семантичній площині мови відбиваються загальні і специфічні компоненти культури – відповідно універсалії та унікалії, зумовлені етноспецифічними особливостями структури мови [273, с.17]. Саме тому, у філологічному аспекті етнічну соціалізацію розглядають як процес становлення, розвитку і самоствердження особи як національномовного індивіда, входження особистості до національної лінгвокультурної спільноти й поступове залучення її в родинно-побутове, фахове, громадське, державне, культурно-освітнє життя [273, с.11].

Здійснене нами узагальнення визначень культурної та етнічної соціалізації, дозволило нам розглядати етнокультурну соціалізацію як процес формування здатності до збереження і збагачення національної культури, відтворення традицій, підтримки кращих зразків міжнаціонального спілкування у процесі єдиничної самоідентифікації та сформованості.

Етнокультура як феномен етнічного буття українців посідає в системі їх взаємовідносин визначальне місце, адже концентрує в своїй діяльності різноманітний спектр прояву етнічних ознак, інтегрує, зберігає, відтворює і, певним чином, трансформує набутки різних сфер діяльності (духовної, господарської тощо) конкретного народу, які накопичуються протягом історичного часу певною спільнотою [266, с.184].

Етнокультурну соціалізацію ми розглядатимемо як особистісне утворення, що передбачає поетапне засвоєння здатності до збереження національної культури, відтворення традицій, підтримку міжнаціонального спілкування і збагачення культур. Зміст етнокультурної соціалізації полягає, насамперед, у вивченні рідної мови, засвоєнні основ національної культури і використанні її на практиці.

Саме етнокультурна соціалізація в соціокультурному, просторово-часовому вимірі створює подвійне буття «для етносу» і «для всіх», зумовлює включеність етнокультурних цінностей у всесвітній контекст, сприяє самозбереженню етносу за умов етнічної асиміляції.

Процеси інкультурації та соціалізації охоплює культурна трансмісія, яка є механізмом передачі етнокультури своїм новим членам. У дослідженнях з етнопсихології дослідники виділяють три види трансмісії: вертикальна трансмісія, у процесі якої культурні цінності, уміння, вірування передаються від батьків до дітей; горизонтальна трансмісія, коли дитина засвоює соціальний досвід і традиції культури через спілкування з однолітками від народження до дорослості; непряма трансмісія, яка відбувається під час впливу на особистість спеціалізованих інститутів соціалізації (заклади освіти, соціальні агенції), а також неформальним шляхом (через осіб з близького оточення, старших членів спільноти, родичів тощо) [271, с.322].

Ми вважаємо за доцільне, звернути увагу на необхідність контролю та супроводу самого процесу етнокультурної соціалізації особистості. Необхідність соціально-педагогічної координації етнокультурної соціалізації особистості, полягає у здійсненні першочергових вимог, котрі нині стоять перед соціально-виховною роботою. При цьому ми усвідомлюємо, що повна координація процесу етнокультурної соціалізації особистості може здійснюватися на базі стабільної соціально-політичної, соціально-економічної та соціокультурної ситуації у країні.

Таким чином, ми вважатимемо етнокультурну соціалізацію суспільним феноменом, що характеризує міру освоєння традиційної культури народу, розуміння виховної сутності цінностей етносу, їх адекватного використання в життєдіяльності. Являє собою систему історично сформованих духовних цінностей і прогресивних традицій народного життя, їх проекцію на виховання, формування та розвиток особистості. Вона детермінована етнічними вимірами способу життя, характером життєдіяльності особистості, групи, всього співтовариства, суспільно-політичними, соціально-економічними, природно-кліматичними умовами буття. Об'єктивні умови, в яких історично складалася

доля народу, формують риси характеру, світогляд, світорозуміння, ціннісні орієнтації, які певною мірою складають основу найважливіших ідей сутності народу.

Саме соціально-педагогічна координація процесу етнокультурної соціалізації особистості дозволить здійснювати становлення особистості як представника певного етносу, забезпечить опанування індивідом системи етнокультурних цінностей і норм, що дозволяють йому функціонувати в конкретному етнічному середовищі.

Таким чином, у даному параграфі ми прийняли за основу визначення *соціалізації* (О. Безпалько) як процесу засвоєння та активного відтворення людиною соціокультурного досвіду (знань, цінностей, норм, традицій, зразків поведінки, визнаних у суспільстві); внаслідок чого відбувається її становлення та розвиток як соціального індивіда.

Етнічну соціалізацію особистості (Л. Аза, В. Євтух) трактовано як процес становлення людини як представника певного етносу, опанування людиною цінностей, настанов, зразків поведінки, що притаманні даному етносу, відтворення нею соціальних зв'язків і соціального досвіду етносу, перетворення цього досвіду на особисте надбання.

Культурну соціалізацію (за А. Тесленком, М. Дж. Херсковиц) визначено як процес засвоєння людиною притаманної культурі світобачення і поведінки, в результаті чого формується когнітивна, емоційна та поведінкова схожість з членами даної культури та відмінності від членів інших культур.

Етнокультурну соціалізацію особистості (Г. Лозко, М. Махній, О. Татаренко) визначено як процес засвоєння етнічних та культурних цінностей, зразків поведінки етнічної спільноти; формування здатності до збереження і збагачення національної культури, традицій, звичаїв.

Дані теоретичні положення, дозволили нам, у наступному параграфі роботи здійснити характеристику та виявити особливості етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

1.2. Характеристика етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти

Здійснений нами теоретико-методичний аналіз проблеми етнокультурної соціалізації особистості дозволив виявити провідну роль освітнього середовища як соціалізуючого фактору впливу. Особливого значення у процесі етнокультурної соціалізації молодшої людини набуває середовище закладу вищої освіти. На думку Г. Сазоненко [224, с.384] нині постає завдання створення нового освітнього простору, в якому студент може розвивати власні здібності й обдарування, реалізувати життєву компетентність у професійній та соціальній діяльності. Саме тому ми вважали за доцільне деталізувати теоретичні положення, що визначають роль освітнього середовища в оптимізації процесу етнокультурної соціалізації студентів.

Вплив середовища на розвиток людини розглядалося як у працях класиків зарубіжної педагогіки – К. Гельвеція, Я. Коменського, Р. Оуена, Ж. Руссо, так і в дослідженнях вітчизняних педагогів та громадських діячів – Г. Сковороди, В. Сухомлинського, Д. Ушинського та ін.

Насамперед ми визначили, що енциклопедичне трактування поняття «середовище» розглядається як те, що знаходиться між об'єктами та виступає «посередником» між ними [219, с.48].

І. Слободчиков пропонує два відображення контексту даного поняття, розглядаючи середовище: а) як сукупність умов, обставин, обстановки, яка оточує індивіда; б) як середину – серцевину – засіб – посередництво [238, с.24].

Ми відзначаємо, що окрім поняття середовище стосовно закладів освіти в наукових дослідженнях використовуються синонімічні поняття «освітній простір» (О. Бурим), «простір світу дорослих» (І. Кон), «пізнавальний простір» (О. Газман) тощо [31, с.38].

Так, О. Бурим наголошуючи на значенні освітнього простору в процесі соціалізації особистості пропонує розглядати його як межі гармонізованого середовища, що підпорядковано завданням розвитку особистості і пропонує термін «школа соціального досвіду» [31, с.27].

Аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема освітнього середовища розглядалася багатоаспектно: в контексті гуманізації середовища (Є. Шиянов) та взаємодії різних типів середовищ (Н. Юнова); виявлялися способи конструювання середовищ з різною спрямованістю – на розвиток обдарованості (Н. Гафурова), з полікультурної (О. Гукаленко) та професійної (Т. Чернікова) спрямованістю; розроблялося створення комфортної, адаптивної, діалогічної (С. Белова) та ін середовищ. Водночас досліджувалася методологія середовищного підходу (Ю. Мануйлов, В. Серіков).

Аналіз характеристик освітнього середовища дозволив нам представити класифікаційні позиції, виходячи з яких середовища групують за певними ознаками, а саме:

- з педагогічних функцій (дидактична, виховна, інтелектуально-розвиваюча);
- за профілем освітнього закладу, у якому середовище має місце (середовище дошкільного закладу, школи (гімназії, ліцею), коледжу, вузу, середовище університетського округу, регіонально-етнокультурна середовище);
- з організаційних структур, представлених в даному середовищі (середовище кафедри, інституту, факультету);
- по спільноті залучених в освітній процес учасників (середовище академічної групи, курсу, проектної групи);
- за структурно-якісними характеристиками (на підставі адаптивної функції, на підставі включеності в культуру, інформаційного компоненту, екологічного компоненту середовища тощо).

Запропонована класифікація уможливорює подальший розгляд тих факторів освітнього середовища, що визначають успішність процесу етнокультурної соціалізації студентів.

До факторів освітнього середовища належить сукупність явищ і процесів, які в предметно-рекреаційному, просторово-часовому, інформаційному, комунікативно-діяльній, морально-психологічному або будь-яких інших аспектах пов'язані з освітнім процесом, виступають як його умова, передумова,

предметно-подієва оболонка. У цьому сенсі проектування і створення освітнього середовища включає систему цілеспрямованих дій щодо актуалізації предметно-інформаційно-психологічних факторів, що забезпечують підтримку цілеспрямованої науково-педагогічної діяльності викладачів і саморозвитку студентів [239, с.160].

У контексті еколого-особистісної концепції пропонує вивчення феномену освітнього середовища В. Ясвин [306, с.365]. Дослідник визначає освітнє середовище як систему впливів і умов формування особистості за заданим взірцем, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [306, с.14]. В основі такого підходу покладено ідеї Дж. Гібсона про навколишнє середовище як середовище проживання (сукупності можливостей оточуючого світу, які забезпечують або перешкоджають задоволенню життєвих потреб особистості). Для соціально-педагогічного контексту вивчення феномену освітнього середовища надзвичайно важливим є поняття «можливість», оскільки фасілітаційні можливості середовища закладу освіти створюють сприятливі соціалізаційні умови.

Узагальнюючи представлені підходи до тлумачення поняття «освітнє середовище», можемо констатувати, що більшість науковців під освітнім середовищем розуміють багаторівневу систему умов/ обставин/ чинників/ можливостей, що визначає забезпечення оптимальних параметрів освітньої діяльності певного освітнього суб'єкту в усіх аспектах – цільовому, змістовому, процесуальному, результативному, ресурсному.

Сутність та специфіка освітнього середовища закладу вищої освіти знайшли відображення в працях Д. Беляєва, В. Біблера, В. Бочарової, Ю. Бродського, Р. Вендровської, З. Галагузова, Ю. Майнулова, Л. Новікової, В. Петровського, В. Слободчикова, Р. Шакурова, В. Ясвіна.

Однак, незважаючи на значне число наукових публікацій з окремих аспектів проблеми педагогічного потенціалу освітнього середовища, його функцій і структури, багато істотних питань залишаються невирішеними, серед них і питання про освітнє середовище закладу вищої освіти як чинника соціалізації

студентів. По суті, немає спеціальних робіт, які розкривають роль освітнього середовища закладу вищої освіти у розвитку етнокультурної соціалізації студентів.

Ми усвідомлювали, що необхідність дослідження соціально-педагогічних можливостей освітнього середовища закладу вищої освіти полягає у виявленні його ролі як джерела професійного та особистісного досвіду, стимулів самореалізації майбутнього фахівця в професійно значущих видах діяльності [8, с.237].

Проте, не варто розглядати освітній простір закладу вищої освіти як однобічний вплив спеціально організованого освітнього середовища. Функціональну природу освітнього простору закладу освіти визначає оптимально побудована педагогічна взаємодія, в якій особистість студента не лише сприймає вплив суб'єктів освітнього простору, а і набуває якостей суб'єкта, обумовлюючи тим самим стан, тактику розвитку освітнього вузівського середовища.

Нам більше імпонує підхід до визначення освітнього середовища закладу вищої освіти як цілісної єдності соціально створених умов, у яких: відбувається набуття соціального досвіду, засвоєння певних норм, властивих суспільству цінностей, способу життя, що забезпечують професійну та особистісну самореалізацію та самовираження студентів.

Освітнє середовище закладу вищої освіти в педагогічному ракурсі являє собою багатofакторну структуру, що акумулює цілеспрямовано створювані умови взаємодії суб'єктивного світу особистості, що розвивається з його унікальними характеристиками (вибірковість переживань, пошук сенсів, потреба в самореалізації) і об'єктивного світу освітньої установи (індивідуальності викладачів і студентів, науково-педагогічні школи, предметно-просторове оточення, інформаційні потоки), в яких метою і цінністю стає підвищення власної суб'єктності на основі знаходження можливостей для реалізації особистісного потенціалу.

У структурі середовища закладу вищої освіти за М. Братко виділені фактори прямої дії (джерела інформації, навчальне обладнання, що використовується в

лабораторному практикумі, системи підтримки навчальної діяльності та спілкування), які при цьому стають тотожними засобам навчання, і фактори непрямої дії, що опосередковано впливають на засвоєння знань і розвиток студентів (наприклад, температура в приміщенні, освітлення та ергономічне устаткування навчального місця) [30, с.11].

Серед факторів, які діють поза рамками навчального процесу дослідниця виокремлює просторово-предметну організацію середовища (наприклад, оформлення рекреації картинами художників), так і особливо потужний фактор – спілкування в неформальній атмосфері з вченими, прилучення до наукових шкіл і корпоративних традицій, взаємодія студентів один з одним.

Натомість Р. Вайнола визначає освітній простір закладу вищої освіти як педагогічно організовану, особистісно-орієнтовану форму особистісного розвитку майбутнього фахівця [37, с.334].

Ми приймемо за основу визначення освітнього середовища закладу вищої освіти, наведене М. Братко. Дослідниця визначає його як комплекс умов-можливостей та ресурсів (матеріальних, фінансових, особистісних, технологічних, організаційних, репутаційних) для освіти особистості, що склались цілеспрямовано в установі, яка виконує освітні функції щодо надання вищої фахової освіти, забезпечує можливості для загальнокультурного та особистісного розвитку суб'єктів освітнього процесу [30, с.18].

Зауважимо, що у сучасних наукових джерелах висвітлено два підходи щодо визначення структури освітнього середовища закладу вищої освіти: логічний та екстралогічний. За логічним підходом розглядають структури освітнього середовища – утворюючі середовища (навчальне, науководослідне, соціокультурне, квазіпрофесійне тощо) або компоненти (суб'єктний, ціннісно-цільовий, комунікативний, діяльнісний, інформаційнознаннєвий, ресурсний, інноваційний, організаційно-управлінський).

Екстралогічний підхід передбачає аналіз структури освітнього середовища за якісними характеристиками (дух, атмосфера, клімат, комфортність, доброзичливість, тощо).

Узагальнюючи вищенаведені підходи М. Братко пропонує такі структурні компоненти освітнього середовища закладу вищої освіти: особистісний, аксіологічно-смысловий, інформаційно-змістовий, організаційно-діяльнісний, просторово-предметний. Авторка наголошує, що особлива увага має приділятися створенню можливостей для формування і розвитку якостей особистості, які необхідні для побудови та реалізації успішної життєвої траєкторії: мотивація досягнення успіху, подолання труднощів, активної життєвої позиції.

Близькою є позиція дослідника проблем соціалізації студентів С. Савченко у визначенні факторів впливу освітнього середовища закладу вищої освіти.

По-перше, сам навчальний процес, що змістом, формою, методикою, організацією має, безумовно, соціальний вплив на студента, бо: а) він протікає як у конкретних соціальних умовах як міні-, так і макро-, так і у спеціально відведених для цього місцях, у відповідних формах, здійснюється певними методами; б) сама особа викладача виступає конкретним носієм певних соціальних ідеалів і цінностей є прикладом, зразком для наслідування; в) ілюстративний матеріал, який використовує викладач завжди має соціальний елемент, що в сукупності своїй створює адекватний міні соціум із початково-виховним та формувальним впливом на соціалізацію особистості студента.

По-друге, призначення соціально-виховної роботи, що полягає у тому, щоб формувати у студентів відповідну життєву позицію навчати, привчити, пристосувати жити в конкретному соціальному середовищі та вміти робити адекватний вибір соціально-схвальної поведінки.

По-третє, формувальний ефект мовленнєвої діяльності викладача, що присутній в усіх ланках навчально-виховного процесу, бо педагог ніколи не забуває, що результатом його діяльності повинна бути: а) сформованість світогляду, світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння, переконання; б) оволодіння студентами певною сумою морально-соціальних цінностей, що відповідають вимогам суспільства; в) сформованість відповідного рівня емоційно-почуттєвої сфери та ціннісних орієнтацій, які б позитивно впливали на довкілля та яке б гармонійно вміщало б у себе студента [222, с.406].

У дослідженнях Р. Вайноли визначено фактори впливу освітнього середовища закладу вищої освіти на особистісний розвиток студента, а саме: створення еталону суспільного життя, активне піднесення ролі соціально-виховних впливів на формування особистості студента; конструктивність соціокультурного оточення, відповідність змісту навчально-виховного процесу новітнім культурним, духовним, матеріальним запитам сучасного студенства; комплексний характер загально-педагогічної підготовки майбутнього фахівця; загальна педагогізація процесу фахової підготовки, спрямованість навчально-виховного процесу на формування особистості майбутнього соціального педагога; підвищення якості надання освітніх послуг майбутнім фахівцям в умовах закладу вищої освіти [37, с.188].

Даний підхід визначає важливу для нас тезу про те, що процес соціалізації в освітньому середовищі розглядається у зв'язку з розумінням сутності соціально-виховного процесу. Основними його учасниками у закладах вищої освіти є студенти і викладачі, які забезпечують успішність соціалізаційного становлення.

Стосовно ролі закладу вищої освіти у процесі соціалізації студентів С. Савченко зауважує: «у системі вищої освіти соціалізаційна функція є провідною, педагогічно організованою та керованою, а отже, ефективність соціалізації з позиції суспільної значущості в ній максимальна». Водночас дослідник наголошує на тому що «Система освіти зосереджує увагу безпосередньо на соціальній групі в навчальному процесі, на включеному у соціальну діяльність індивіду і, внаслідок цього, є одним із найвпливовіших соціальних інститутів» [223, с.361].

Ми вважали за доцільне визначити особливості етнокультурної соціалізації студентів в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти. Ми виходили з того, що соціалізація студента як процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків і відносин, що забезпечує включення людини в ту чи іншу соціальну групу або спільноту, має свої специфічні соціально-психологічні особливості. Під час навчання у закладі вищої освіти вона постає як один з важливих етапів загального процесу соціалізації і полягає у залученні студентів

до норм, вимог, зразків поведінки і цінностей, які висуває система вищої освіти.

Доведено, що інституціональна субкультура закладу вищої освіти, специфіка його соціально-психолого-педагогічного мікроклімату, впливають на процес соціалізації студентства. Пріоритетний вплив на це явище здійснює освітній простір закладу вищої освіти у всій сукупності власних складових. Вагому роль в соціалізації молодшої людини має також і практика виховної, самоорганізаційної діяльності студентської спільноти [222, с.162].

Заклад вищої освіти при цьому трактується як впливовий соціальний інститут соціалізації студента, пов'язаний з фаховим вибором людини, поглибленням її світогляду і остаточним закріпленням професійної соціальної ролі.

Характер соціалізації в період студентства залежить від впливу різних умов, основними з яких є особливості взаємодії і спілкування у студентському середовищі. Ці умови можуть справляти визначальний вплив на успішність соціалізаційного процесу на етапі здобуття людиною професійної освіти.

Дослідники проблеми зазначають, що студентський вік – це сенситивний період для розвитку основних соціогенних потенцій людини як особистості. До них належать: формування професійних, світоглядних і громадських якостей майбутнього фахівця; розвиток професійних здібностей як передумова подальшої самостійної професійної творчої діяльності; становлення інтелекту і стабілізація рис характеру; перетворення мотивації та всієї системи ціннісних орієнтацій; формування соціальних цінностей у зв'язку з професіоналізацією. Тобто, під час навчання у закладі вищої освіти відбувається соціалізація студента як особистості. Результати аналізу наукових досліджень впевнюють нас у тому, що вивчення соціалізації студентської молоді повинно базуватись на соціально-психологічних особливостях студентства, які визначають, як указує С. Савченко, специфіку й результат соціального процесу [221, с.26].

Такими особливостями, на думку вченого, є:

- вік, нижня межа якого розмита й визначається наявністю атестата про середню освіту, а верхня традиційно не виходить за 30-річний рубіж;

- специфіка видів діяльності, серед яких провідною є навчальна;
- студентські роки – час становлення самостійної й особистісної свободи, зумовленої проживанням поза батьківським домом, послабленням контролю, автономністю в поведінці й діяльності;
- важливою особливістю є підготовка до діяльності, яка мало знайома студентам, а отже, великий ризик розчарування в обраній спеціальності, розвитку нігілістичних настроїв, відчуження в сім'ї й у колі ровесників;
- студентські роки – час не тільки професійної підготовки, це час любові, створення сім'ї, виховання дітей, це період знаходження свого місця в житті, час самоствердження в студентських колективах, різних соціальних групах;
- для сучасних студентів характерна поява новоутворень, не властивих попереднім поколінням. До них належать зниження елементів романтизму в почуттях і поведінці, збільшення меркантильного начала й жорсткого практицизму, орієнтація на цінності західного світу, зростання самостійності, енергійності, готовності до конфліктних стосунків з адміністрацією й владними структурами;
- важливою особливістю є перетворення студентства з групи невиробничого характеру в амбівалентну соціальну групу, яка бере безпосередньо участь у матеріальному й духовному виробництві;
- для сучасного українського студентства характерна поява феномена корпоративності в поглядах, поведінці, рефлексорних реакціях; – особливістю, яка іманентно властива міжнародному студентству, є його виражений радикалізм у поглядах і поведінці, готовність брати участь у революційних перетвореннях і відвертих соціальних «авантюрах» [223, с.406].

Г. Овчаренко, у своєму дисертаційному дослідженні, особливості процесу соціалізації студентської молоді бачить у наявності трьох його стадій, а саме:

- 1) адаптаційна (охоплює перший і частково другий курси) – спрямована на оволодіння способами навчально-професійної діяльності, її основним змістом є адаптація індивіда до нових умов;
- 2) ціннісно-діяльнісна, або диспозиційна (охоплює частково другий, третій і

четвертий курси) – забезпечує розв'язання протиріччя між ціннісними орієнтаціями на цілі життєдіяльності й засобами їх досягнення, детермінованими соціальними умовами життя індивіда;

3) професійна (охоплює випускний курс) – сприяє завершенню професійно-особистісного становлення студентів, перетворенню їх у активних суб'єктів соціалізаційного процесу [161, с.16].

На думку Н. Лавриченко, процес соціалізації у закладах вищої освіти набуває змісту творення освітньо-виховних і практично-життєвих передумов особистісного й соціального становлення студента, а саме: розвивається його здатність до реалістичної самооцінки, самосприйняття і самоприйняття у загальному контексті усвідомлення і прийняття своєї соціальної життєвої диспозиції – походження сімейного становища й можливостей, а відтак уможлиблюється формування адекватних життєвих орієнтацій і виборів (навчальних, професійно-виховних, сімейно-побутових, духовних); відбувається поступальне становлення множини соціальних (групових, міжособистісних) відносин і взаємин молодого людини на макро-, мезо-, мікро- рівнях, її суспільного буття, та їх розвиток як простору її особистісного, духовного і соціально-практичного життя і дорослішання, формується життєвий стиль особистості; формуються соціальні потреби, якості й здатності особистості – комунікабельність, загальна соціонормативна адекватність, культурна розвиненість і вихованість, громадянськість і патріотизм тощо, а також її духовність – світоглядні переконання й установки, базисні форми і рівні свідомості й самосвідомості, розвинена почуттєвість, зокрема, здатність до вищих людських почуттів, насамперед у сфері сприйняття іншої людини й ставлення до неї – емпатії й симпатії, самоідентифікації й психологічної проекції, дружби й любові, констатується свідомо соціальність як єдність суспільної наявності, причепності, активності і суверенності особи [122, с.279].

Соціалізацію в умовах освітнього середовища нерідко розглядають як складову професійного становлення особистості, як процес, що триває протягом всього життя та має свої особливості на кожному окремому етапі професійного

шляху. Особливо тісно взаємопов'язані ці два процеси на первинному етапі занурення молодшої людини у професійне середовище, коли відбувається життєве та професійне самовизначення. На кожній стадії такого становлення існують певні цілі та завдання, які відповідають суспільним вимогам, реалізуються згідно цих вимог та у відповідності до власних потреб, інтересів, ціннісно-мотиваційних орієнтирів, особистісних властивостей тощо [122, с.10].

Слід також враховувати в розумінні феномену соціалізації студента в освітньому середовищі закладу вищої освіти специфіку студентства, як соціальної та вікової категорії. Саме в цей час активно розвиваються моральні почуття, визначаються життєві цілі та перспективи, відбувається переорієнтація цінностей, формуються та міцніють особистісні риси, засвоюються нові соціальні ролі, посилюється прагнення особистого успіху та досягнення власних цілей, пов'язаних із сферою навчальних та професійних інтересів. Важливо зазначити, що у молодшої людини виокремлюється та відшліфовується індивідуальний стиль міжособистісної взаємодії з одногрупниками, викладачами, на якому в подальшому ґрунтується особлива професійна взаємодія [112, с.20].

У науковій літературі виділяють наступні етапи соціалізації студентської молоді [148, с.624]:

1. Етап загальної соціалізації – формування і закріплення основних соціальних і психологічних цінностей (трудових, моральних, естетичних, політичних, правових, екологічних, сімейних). Система ціннісних орієнтацій посідає важливе місце у структурі професійного потенціалу студента.

2. Етап професійної соціалізації – засвоєння людиною тої чи іншої професії, здобуття специфічного рольового знання, коли роль пов'язана з розподілом праці. Свідомість сучасного студента надзвичайно суперечлива: з одного боку, має місце висока індивідуальна, колективна та масова активність у суспільному житті, енергійність, діловитість; а з іншого – страх, конформізм, нездатність протистояти та успішно пристосовуватись до мінливих соціальних умов життя.

Успішна соціалізація в процесі навчання у закладі вищої освіти визначається наступними умовами: включенням індивідів у розвивальні ситуації

та активуюче середовище; відкритістю молодих людей у процесі спілкування та формування їх компетентності; проживання нового особистісного досвіду; процесом самоаналізу і самооцінки своєї діяльності; саморегуляції своїх переживань і діяльності [136, с.112].

Доцільно зупинитись на факторах впливу на соціалізацію студентської молоді певних особливостей кризи соціально-економічного розвитку держави та сучасного соціокультурного середовища. До таких особливостей належать: девальвація усталеної системи соціальних цінностей; недостатність визначеності та прийняття єдиної національної ідеї; домінування в суспільстві матеріальних цінностей; полярні оцінки історичного минулого країни; нестабільна політична ситуація; послаблення виховного потенціалу сім'ї; лібералізація статевої моралі; домінування культу сили; зниження морально-етичного рівня вихованості населення; розповсюдженість кримінальної субкультури; негативний характер впливу ЗМІ (телебачення, Інтернету, соціальних мереж, значної частини рекламних технологій) [146, с.304].

Отже, сутність соціалізації студентської молоді полягає в тому, що в її процесі людина формується як член того суспільства, до якого вона належить. Е. Дюркгейм, котрий одним із перших звернув пильну увагу на проблему соціалізації, підкреслював, що будь-яке суспільство прагне сформувати людину відповідно до наявних у неї певних універсальних, моральних, інтелектуальних і навіть фізичних ідеалів. Природно, ці ідеали змінюються залежно від історичних традицій, особливостей розвитку і соціального устрою суспільства. Водночас у сучасних умовах соціалізація має багато характеристик, однакових чи більш або менш подібних у різних суспільствах.

Нині перед освітніми закладами та закладами сфери соціальної роботи постає завдання координації процесу етнокультурної соціалізації особистості, що передбачає всебічне використання сукупної виховного потенціалу національної культури та народних традицій, захист етнічних цінностей, підтримку інтересу дітей та молоді до витоків української ментальності та національного характеру.

Таким чином процес етнокультурної соціалізації студентської молоді можна

розглядати в контексті трансмісії культури етносу й етнокультурного розвитку окремої особи в середовищі закладу вищої освіти. На виконання цього зорієнтовано механізм стереотипізації, за допомогою якого досвід може передаватись у стандартизованій поведінці (відповідно до тієї чи тієї ситуації) й актуалізації стереотипних зразків соціально-схвальної поведінки молодшої людини. Дослідження цих проблем допомагає виявити особливості етнокультурного мислення, специфіку стратегій і тактик поведінки, комунікативну компетенцію, окремі складові взаємодії між мовою, культурою й етнопедагогікою у середовищі закладу вищої освіти [150, с.172].

Таким чином, ми здійснили узагальнення характеристик *освітнього середовища закладу вищої освіти* (М. Братко, Р. Вайнола, С. Савченко), що дозволило нам розглядати його як цілісну єдність соціально створених умов-можливостей та ресурсів (матеріальних, фінансових, особистісних, технологічних, організаційних, репутаційних) для освіти особистості, що склались цілеспрямовано в установі, яка виконує освітні функції, забезпечує набуття соціального досвіду, професійну та особистісну самореалізацію та самовираження студентів.

Узагальнення підходів до сутності та особливостей соціалізації студентської молоді дозволило трактувати *етнокультурну соціалізацію студентів* як процес засвоєння, прийняття та особистісної трансформації студентами етнічних та культурних цінностей, зразків поведінки, що забезпечує етнокультурну ідентифікацію, самовизначення та толератність в соціокультурному середовищі закладу вищої освіти.

Відповідно нами визначено такі *особливості етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти*:

- вплив освітнього процесу,
- студентського віку,
- особистісного й професійного становлення студента,
- освітнього дизайну закладу вищої освіти,
- субкультури закладу вищої освіти.

Здійснена нами характеристика сутності та особливостей етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти дозволила нам надалі здійснити визначення тих механізмів соціалізації, що найбільшою мірою забезпечують реалізацію даного виду соціалізаційного процесу.

1.3. Механізми та показники етнокультурної соціалізації студентів

Соціалізація людини у взаємодії з різними факторами і агентами відбувається за допомогою низки процесів, що науковій літературі нерідко визначають як «механізми».

Категорія «механізм» у словникових джерелах з філософії [239, с.160] використовується для опису трудових відносин, самореалізації особистості, легітимації політичних інститутів, соціального організму країни, функціонування і розвитку соціуму тощо.

Аналіз можливостей використання категорії «механізм» для опису різних сфер соціального життя, зокрема для економічної (ринковий механізм, механізм ціноутворення), політичної (механізм державного регулювання), духовної (механізм духовного відродження) здійснила О. Нельга [158, с.368].

На думку Л. Міщик, який також розглядає використання даної категорії суспільствознавцями, найбільшої уваги потребують нині механізми дії законів суспільного розвитку, механізми управління в різних галузях життєдіяльності суспільства, господарського (економічного) механізму, на особистісному рівні найчастіше розглядаються питання механізму соціальної активності особистості. На думку автора, поняття «механізм» не набуло широкого застосування в філософській думці, не привернув достатньої уваги з боку сучасної суспільнознавчої науки [153, с.358].

Нашу увагу привернуло дослідження Н. Андрєєнкової, яка розкрила співвідношення між методами, формами й інструментами як складовими механізму. На думку дослідниці, механізм проявляється як дія органів через методи, форми та інструменти, причому кожному методу відповідають свої форми і свої інструменти [6, с.216].

Для порівняння ми встановили, що категорія «механізм» у соціологічних словникових джерелах [239, с.160] використовується для опису соціальної дії та реалізації права, досягнення суспільної згоди, регулювання трудових відносин і трудової поведінки, взаємодії в соціальному управлінні, попередження і вирішення соціально-трудова конфліктів чи формування стилів життя. Такі механізми дослідники визначають як «соціальні механізми».

На думку В. Пилипенко, у наукових джерелах нині найчастіше описані такі соціальні механізми, як соціальний механізм удосконалення виробничих відносин, механізм соціального управління, механізм самоуправління демографічної системи, соціально – економічний механізм стимулювання, механізм формування міграційних орієнтацій, механізм комплектації управлінських кадрів тощо [175, с.20]. Визначення соціальних механізмів пропонує В. Гуляєв, який трактує їх як сукупність соціальних явищ і процесів, що окреслюють порядок функціонування, появи та зміни інших явищ і процесів; порядок чергувань станів соціальних явищ [244, с.336]. Натомість К. Шалаєва під соціальним механізмом розуміє складну інтегровану систему інституціоналізованих засобів упровадження нормативних зразків мислення та діяльності, яка покликана здійснювати соціальний контроль за життєдіяльністю соціальних груп і окремих осіб [244, с.336].

Із вищенаведеного видно, що в сучасній науці існують розбіжності в розумінні змісту соціальних механізмів, які трактують як взаємодію соціальних факторів або сукупність явищ і процесів, або як систему засобів. Виходячи з завдань нашої роботи ми вважали за доцільне виокремити підходи до характеристики механізмів соціалізації особистості.

У наукових дослідженнях існують різні підходи до розгляду поняття «механізм соціалізації». Так французький соціальний психолог Г.Тард вважав основним механізмом соціалізації – наслідування. Натомість американський вчений Ю. Бронфенбренер механізмом соціалізації вважає прогресивну взаємну акомодацию (приспосовуваність) між людською істотою, що активно росте, і мінливими умовами, в яких вона живе. В. Мухіна розглядає як механізми

соціалізації – ідентифікацію і відособлення особи, а А. Петровський – закономірну зміну фаз адаптації, індивідуалізації й інтеграції в процесі розвитку особи. Узагальнюючи наявні дані, можна вирізнити декілька універсальних механізмів соціалізації [166, с.238]. У свою чергу В. Москаленко під механізмами соціалізації розуміє «...механізми переведення внутрішніх стимулів у соціально прийнятні форми, серед яких головну роль відіграє ідентифікація» [152, с.65].

Слід зазначити, що в працях дослідників не існує єдиної думки щодо визначення механізмів соціалізації. Проте більшість пропонує розглядати ці механізми як засоби підтримки адаптації чи фасілітації у входженні особистості в соціум, тобто через призму інтеграції. Саме такий підхід дозволяє визначити соціально-педагогічний аспект досліджуваних нами проблем.

З позицій соціальної педагогіки А. Мудрик запропонував визначення механізмів соціалізації як соціально-психологічних впливів середовища, що безпосередньо сприяють інтеріоризації зовнішніх групових норм і цінностей. Учений виділяє декілька універсальних механізмів соціалізації, які, на його думку, необхідно враховувати й використовувати в процесі виховання людини на різних вікових етапах [148, с.62].

Узагальнюючи вищезапропоновані підходи ми пропонуємо розглядати *механізми соціалізації особистості* (за А. Мудриком та А. Петровським) як результат соціальної ідентифікації, адаптації та інтеграції особистості, що обумовлений інтеріоризацією зовнішніх впливів середовища, групових норм і цінностей в життєдіяльність.

Ми здійснили спробу аналізу змісту та особливостей прояву провідних механізмів соціалізації, що можуть визначити успішність процесу етнокультурної соціалізації студентів.

До соціально-психологічних механізмів соціалізації належать [147, с.47]: імпринтинг – фіксування людиною на рецепторному та підсвідомому рівні особливостей об'єктів, що на неї впливають; наслідування – копіювання людиною певних зразків поведінки та діяльності інших; ідентифікація – ототожнення себе з іншими людьми, групою, спільнотою; рефлексія – оцінка особистістю різних

проявів свого «Я»; інтеріоризація – процес перетворення зовнішніх, реальних операцій соціальної діяльності у внутрішні, ідеальні, формування внутрішньої структури психіки та свідомості індивіда за допомогою засвоєння знань, соціальних норм і цінностей; екстеріоризація – процес переходу від внутрішньої, психічної діяльності до зовнішньої, практичної.

До соціально-педагогічних механізмів соціалізації А. Мудрик ввів традиційний – засвоєння людиною норм, зразків поведінки, поглядів, стереотипів, які притаманні її найближчому оточенню (сім'я, сусіди, родичі, друзі); інституційний – функціонує в процесі взаємодії людини з інститутами суспільства та різноманітними організаціями, а також засобами масової інформації. В процесі такої взаємодії особистість набуває знань та досвіду соціально схвалюваної поведінки та конфліктного чи безконфліктного дотримання певних соціальних норм; стилізований – діє в межах певної субкультури як комплекс певних цінностей та особливостей поведінки, притаманний для людей певного віку, професії, національної чи соціальної групи, що в цілому впливає на стиль життя та мислення особистості; міжособистісний – функціонує в процесі взаємодії людини з авторитетними для неї особистостями, рефлексивний – тобто, внутрішній діалог, у якому людина розглядає, оцінює, приймає чи не приймає ті чи інші цінності, притаманні різним інститутам суспільства, сім'ї, ровесникам, значимим людям тощо [147, с.56].

Згідно з Т. Парсонсом, індивід «вбирає» у себе суспільні цінності в процесі спілкування зі «значущими іншими», а соціалізація здійснюється за допомогою трьох основних механізмів:

а) пізнавальних механізмів (наслідування (імітація) і психічна ідентифікація);

б) захисних психічних механізмів, за допомогою яких приймаються рішення в тих випадках, коли між потребами особистості виникають конфлікти;

в) механізмів пристосування, які тісно пов'язані із захисними механізмами.

Додаткові механізми соціалізації (за Т. Парсонсом):

а) підкріплення-загасання (засновані на принципі задоволення-страждання,

який реалізується у вигляді застосування винагород та покарань);

б) гальмування, що вподібнюється механізму витиснення;

в) субституція (заміщення), різновидами якої є перенос (трансфер) і переміщення.

Особистість, згідно з Т. Парсонсом, завдяки навчанню завжди перебуває в стані змін, однак функціонування механізмів адаптації й захисту, які контролюють ці зміни, забезпечують особистості стан рівноваги.

Дж. Мід механізми соціалізації розкривав через сприйняття ролей. Прийняття ролі – це процес присвоєння ролі в іншій, незвичній ситуації взаємодії, а виконання ролі – фактичні дії або акти рольової поведінки. Усвідомлення «узагальненого іншого» відбувається через процеси прийняття й виконання ролі. В соціалізації ці процеси доповнюються навчанням механізмів соціалізації.

За напрямком впливів факторів, що соціалізують Дж. Мід виділяє такі механізми: інтеріоризацію – засвоєння, долучення до загальнолюдського досвіду, внаслідок чого цей досвід стає надбанням особистості, здійснює вплив на становлення особистості. Формування внутрішньої структури людської психіки, переведення елементів зовнішнього світу у внутрішнє «Я» особистості. Результатом інтеріоризації стає індивідуальність особистості; екстеріоризацію – об'єктивація внутрішнього світу людини в її практичній діяльності та спілкуванні.

Другою класифікаційною ознакою автор визначає міру цілеспрямованості, а саме: стихійні впливи на особистість соціального середовища, що мають іноді різноспрямований характер; цілеспрямовані впливи в умовах соціальних інститутів освіти та виховання в інтересах особистості й суспільства.

Н. Смелзер (на основі підходу З. Фрейда) поділяє за позитивністю механізми соціалізації таким чином: позитивні – ті, що формують бажані якості особистості: імітація (усвідомлені спроби дитини копіювати і наслідувати певну модель поведінки; ідентифікація (спосіб засвоєння дітьми поведінки батьків та інших значущих дорослих, соціальних установок, цінностей і норм як своїх власних); негативні – ті, що перешкоджають появі у дитини соціально небажаних форм поведінки: почуття сорому (зазвичай, асоціюється з відчуттям, що вас

викрили і зганьбили), й почуття провини, (коли мова йде про покарання самого себе, пов'язується з внутрішніми переживаннями і муками совісті, незалежно від інших людей) [240, с.93].

Аналіз наукових праць В. Мухіна, Г. Тард, М. Монтень, Ю. Бронфенбренер, дозволив нам наблизитись до визначення показників етнокультурної соціалізації студентської молоді, відповідно до механізмів соціалізації особистості.

Для розв'язання завдань нашого дослідження ми здійснили спробу виявити ті механізми та показники соціалізації, що, на нашу думку, більшою мірою визначають процес етнокультурної соціалізації студентів, та обґрунтувати оцінки успішності даного процесу.

Ми відходимо від традиційного критеріального підходу, таким чином визначивши лише показники етнокультурної соціалізації.

Показники етнокультурної соціалізації студентів ми розглядатимемо як мірило визначення постійності, тривалості, яскравості етнокультурної соціалізації студентів. Механізми етнокультурної соціалізації студентів проявляються в сукупності показників (індикаторів) – якостей студента, що забезпечують результативність досліджуваного процесу.

Перша група механізмів – соціально-психологічні механізми соціалізації, до якої належить – *ідентифікація* (від лат. indenticus – тотожний, facio – роблю) – це спосіб пізнання, при якому встановлюється подібність об'єктів шляхом знаходження спільного та відмінного в їх ознаках.

У сучасній психолого-педагогічній науці ідентифікація розглядається в трьох планах. *По-перше* – як процес виявлення подібності одного конкретного індивіда з іншим, а також як ототожнення людиною себе, своїх властивостей з персонажами художньо-мистецьких творів, з життєвими зразками поведінки, вчинками осіб референтних груп на основі прийняття їх цінностей. *По-друге* – це процес бачення суб'єктом іншої людини як проекції себе, уявне наділення її своїми рисами характеру, особливостями ставлення до людей, життя. *По-третє* – це механізм перенесення себе в простір обставин життя іншої людини тобто засвоєння її особистісних смислів за допомогою емпатії. Важливою але

малодослідженою є проблема (особливо в Україні) етнічної ідентифікації себе як представника певної етнічної спільноти. Таким чином, дану проблему ми виокремили, як показник етнічної соціалізації.

Наступним соціально-психологічним механізмом, який ми виокремили було наслідування – процес який ґрунтується на імітації людиною якихось зовнішніх проявів, рухів, дій, поведінки інших людей, для яких характерна певна емоційна та раціональна спрямованість, корисність та цінність. *Наслідування* – це усвідомлене або неусвідомлене повторення (копіювання) зразка або приклада. Молодь імітує поведінку, манеру спілкування, стиль одягу, жести та міміку свого улюбленого героя кіно чи відомого спортсмена, політика чи ведучого шоу. Розвиток та поширення моди так само ґрунтуються на процесі наслідування. Наслідують не лише відомих людей, а і друзів, знайомих, сусідів. Одяг, зачіски, меблі, стиль оформлення інтер'єру квартир, архітектурна своєрідність будинків, манера спілкування – все це може виступати у якості об'єкту наслідування.

У сучасних дослідженнях проблеми соціалізації молоді виокремлюють є три варіанти здійснення наслідування зразку.

- *відповідно інструкції*. Цей вид наслідування використовується в офіційних групах, зокрема студентських;
- *завдяки домовленості* між особами. Цей варіант наслідування може виявитися у процесі виробничих відносин, якщо досвід роботи та ділові відношення стають об'єктом вивчення та розповсюдження;
- *стихийне наслідування*. У цьому випадку імітують поведінку, прийоми розумової діяльності, стиль спілкування відомої людини, авторитетної особи чи колективу.

У процесі наслідування людина може повністю не усвідомлювати або усвідомлювати лише частково, що займається імітацією. Так молода особа, може *визнавати культурні зразки етносу як цінності*, майже не усвідомлюючи цього або ж навпаки свідомо копіювати, визначаємо це як один з показників етнокультурної соціалізації молоді. Наступний показник, такий як *трансформація етнічних зразків в сучасне життя* дає змогу студентам в освітньому середовищі

закладу вищої освіти перенести власні етнічні норми, зразки чи правила у сучасність, тим самим популяризувати особистий етнос у різних куточках країни чи світу.

Друга група механізмів соціалізації – це соціально-педагогічні механізми, до яких належать такі: традиційний механізм соціалізації (стихійної), що становить засвоєння людиною норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, що характерні для її сім'ї і найближчого оточення (сусідського, приятельського та ін.). Це засвоєння відбувається здебільшого на неусвідомленому рівні за допомогою зафіксування, некритичного сприйняття панівних стереотипів. Ефективність традиційного механізму дуже рельєфно проявляється тоді, коли людина знає, «як треба», «що треба», але це її знання суперечить традиціям найближчого оточення.

Вплив даного механізму соціалізації відзначав французький мислитель XVI ст. М.Монтень, котрий писав: «...Ми можемо скільки завгодно твердити своє, а звичай і загальноприйняті житейські правила тягнуть нас за собою». Крім цього, ефективність традиційного механізму проявляється в тому, що ті чи інші елементи соціального досвіду, засвоєні, наприклад, у дитинстві, але згодом незатребувані або блоковані через умови життя, які змінилися (наприклад, переїзд із села у велике місто), можуть «виплисти» в поведінці людини під час чергової зміни життєвих умов або на подальших вікових етапах [155, с.304].

Ми вважали виокремити два показники реалізації даного механізму, без котрих у студентської молоді не було б до кінця сформоване уявлення про власні традиції та звичаї. Перше на що, доцільно звернути увагу це *прийняття національних традицій*, тобто неусвідомлене прийняття та засвоєння людиною норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, що характерні для її сім'ї, найближчого оточення (сусідського, приятельського та ін.) та регіону у котрому проживає молода людина. *Визнання цінностей етнокультури* – це процес усвідомленого привласнення цінностей етнічної культури, тобто норми, правила поведінки, стиль одягу, манера спілкування та ведення побуту конкретного регіону.

Наступний механізм, котрий належить даній групі – це інституціональний механізм соціалізації, як впливає вже з самої назви, функціонує в процесі взаємодії людини з інститутами суспільства і різними організаціями, як спеціально створеними для його соціалізації, так і такими, що реалізують функції соціалізації мимохідь, паралельно зі своїми основними функціями (виробничі, громадські, клубні й інші структури, а також засоби масової комунікації).

У процесі взаємодії людини з різними соціальними інститутами відбувається наростаюче нагромадження знань і досвіду соціально схвалюваної поведінки, які відповідають їм, а також досвіду імітації соціально схвалюваної поведінки і конфліктного чи безконфліктного ігнорування виконання соціальних норм. Треба мати на увазі, що засоби масової комунікації як соціальний інститут (преса, радіо, кіно, телебачення) впливають на соціалізацію людини не лише за допомогою трансляції певної інформації, але й через подання певних взірців поведінки героїв книжок, кінофільмів, телепередач. Ефективність цього впливу визначається тим, що, як тонко зауважив ще у XVIII ст. реформатор західноєвропейського балету французький хореограф Ж. Новер, «оскільки пристрасті, які переживають герої, позначені більшою силою і визначеністю, ніж пристрасті людей звичайних, їх легше й наслідувати». Люди відповідно до вікових та індивідуальних особливостей схильні ідентифікувати себе з тими або іншими героями, приймаючи водночас властиві їм взірці поведінки, стиль життя і т. ін.

Стосовно інституціонального підходу, ми вважали за потрібне виокремити кілька показників реалізації даного механізму соціалізації особистості. Перше до чого було прикуто нашу увагу, це *залучення студентської молоді до роботи культурно-просвітницьких закладів*, таким чином прив'язуючи молодим людям любов до культури, просвітництва та особистісного розвитку себе як повноцінного члена даного соціуму та конкретного етносу. *Субкультурна належність* входить у перелік показників, так як представляє собою приналежність студента, як повноцінного члена закладу вищої освіти до конкретної субкультурної групи.

Субкультури – головні складові соціальної взаємодії, на рівні яких і виникає оновлення культури. Ці ідеї асимілюються суспільством в міру того, як вони отримують ширше визнання. Субкультури містять системи внутрішніх правил (групові правила і стандарти), які дозволяють їхнім членам ідентифікуватись один з одним. Субкультури можна розглядати як властиві поколінням загальні форми ідентифікації, які перетинаються з іншими маркерами колективної ідентичності, як-от раса, стать, клас, сексуальна орієнтація. Культурний консенсус з'являється тоді, коли члени субкультурної групи мають спільні погляди. У широкому розумінні, субкультура – це будь-яка група у складі більшої, збірної культури, члени якої мають інтереси, що відрізняються від інтересів тих, хто належить до головного річища культури. У вузькому розумінні це – будь-яка відмінна за стилем та ідентичністю група.

Стилізований механізм, як правило, соціалізації діє в рамках певної субкультури.

Під субкультурою загалом розуміється комплекс морально-психологічних рис і поведінкових проявів, типових для людей певного віку, певної професійної або культурної верстви, яка в цілому створює певний стиль життя і мислення тієї чи іншої вікової, професійної або соціальної групи. Але субкультура впливає на соціалізацію людини остільки і тією мірою, оскільки і якою мірою групи людей, що є її носіями (ровесники, колеги та ін.), референтні (значущі) для неї.

Показниками реалізації даного механізму виступає *визначення культурних зразків етносу як цінності*, тобто конкретна диференціація студентом конкретного закладу вищої освіти зразків культури етносу як цінності, не зважаючи на те, у якому середовищі навчається та розвивається молода особа. *Трансформація етнічних зразків, еталонів в сучасне життя* виступає другим показником стилізованого механізму соціалізації, так як являє собою перенесення та включення у свій особистий простір та сучасне студентське середовище тих етнічних рис, котрі притаманні певному етносу, наприклад віро сповідання.

Міжособистісний механізм соціалізації функціонує в процесі взаємодії людини з суб'єктивно значущими для неї особами. В його основі лежить

психологічний механізм міжособистісного перенесення завдяки емпатії, ідентифікації та ін. Значущі особи можуть бути членами тих або інших організацій і груп, з якими людина взаємодіє, а якщо це ровесники, то вони можуть бути і носіями вікової субкультури. Але бувають нерідко випадки, коли спілкування із значущими особами в групах і організаціях може зробити на людину вплив, не ідентичний тому, який робить на неї сама група або організація. Тому доречно вирізняти міжособистісний механізм соціалізації як специфічний.

Етнічна толерантність як один з показників реалізації даного механізму, не є наслідком асиміляції як відмови від власної культури, вона є характеристикою міжетнічної інтеграції, для котрої властиве сприйняття або позитивне ставлення до власної етнокультури і до культур інших етнічних спільнот. Явище етнічної інтолерантності являє собою переважно негативне сприйняття іншої етнокультури при понадпозитивному сприйнятті власної етнічної культури. Толерантність, як відсутність або ослаблення реагування на певний несприятливий фактор в результаті зниження чутливості до його впливу, у міжетнічній сфері має свою специфіку. Етнічна толерантність сприяє підвищенню стійкості, терпимості до різних етносуб'єктів та їх суджень, думок, установок, вона пов'язана з неупередженою оцінкою представників різних етнічних спільнот та їх вчинків.

Взаємодія з представниками різних етнічних груп виступає другим показником міжособистісного механізму соціалізації, котрий в першу чергу представляє дружні взаємини із представниками інших етнічних груп, до котрих не належить дана особа. Тобто це повага та розуміння норм поведінки, стилю одягу та побуту не своєї етнічної групи.

Соціалізація людини відбувається у процесі всіх названих вище механізмів та показників їх реалізації.

Отже, в результаті теоретичного аналізу нами охарактеризовано механізми етнокультурної соціалізації студентів та визначено показники їх реалізації, що відображено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

**Механізми етнокультурної соціалізації студентів
та показники їх реалізації**

№	Механізми	Показники
1.	Ідентифікація	– зарахування себе до певної етнічної спільноти – відчуття приналежності до певної етнічної спільноти
2	Наслідування	– повторення та копіювання культурних зразків етносу як цінності – трансформація етнічних зразків в сучасне життя
3	Традиційний механізм	– засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу – прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що характерні для родини та осіб з найближчого оточення
4	Інституційний механізм	– знання тих соціальних інституцій, що сприяють етнокультурній соціалізації – залучення до роботи культурно-просвітницьких закладів
5	Стилізований механізм	– наявність субкультурних поведінкових проявів, типових для певного етносу – прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності
6	Міжособистісний механізм	– етнічна толерантність у процесі міжособистісної взаємодії – культурна співтворчість з представниками різних етнічних груп

Джерело: розроблено автором, Н.Рудкевич.

Визначення механізмів етнокультурної соціалізації студентів та показників їх реалізації дозволило нам ввести в роботу поняття «рівень сформованості етнокультурної соціалізації студентів», яке ми будемо трактувати як постійність, системність прояву показників етнокультурної соціалізації студентів в когнітивній, аксіологічній, емоційній, практичній сферах їх діяльності.

Результатом соціалізації студентів ми вважаємо соціалізованість, отже ми будемо говорити про рівні соціокультурної соціалізованості студентів.

З метою оптимізації оцінки рівня сформованості етнокультурної соціалізації студентів введено шкалу оцінювання (від 0 до 24 балів). Максимальний прояв кожного показника оцінено в 2 бали. Охарактеризовано рівні сформованості етнокультурної соціалізації студентів: *мінімальний, достатній та оптимальний*.

Виявлено, що для *мінімального рівня* етнокультурної соціалізованості студентів властивою є відсутність розуміння культурних зразків етносу, трансформація етнічних зразків, еталонів знаходиться на критичному рівні

засвоєння та відтворення. Студент не ідентифікує себе як представника певної етнічної групи; нехтує національними традиціями та не визнає цінностей власної етнічної культури. Студентам цієї групи притаманні такі риси як пасивність участі в культурно-просвітницьких формах роботи. У поведінці проявляється інтолерантність; що стосується взаємодії з представниками інших етносів, то вона відсутня. Студенти із даним рівнем соціалізованості не визнають культурні зразки етносу, таким чином не трансформують їх у сучасне життя.

У студентів із *достатнім рівнем* етнокультурної соціалізованості простежується вибірковість у прийнятті національних традицій та визнанні цінностей етнокультури. Студенти цієї групи ситуативно ототожнюють себе як представника власної етнічної спільноти; не завжди можуть визнавати культурні зразки етносу як цінності та перенесення етнічних зразків, еталонів у сучасне життя. Поведінка таких студентів вказує на недостатнє бажання бути залученими до роботи культурно-просвітницьких закладів, включаючи і субкультурну належність. Вони не звертають уваги на етнічну толерантність при частковій взаємодії із представниками інших етносів.

На *оптимальному рівні* етнокультурної соціалізованості студентів в їх діяльності наявні прояви активності у культурних, просвітницьких формах соціально-педагогічної роботи. Студенти чітко ідентифікують себе як представників етнічної спільноти, свідомо приймають національні традиції та визнають їх цінність. Чітко визначають культурні зразки, еталони етносу як цінності і з впевненістю переносять їх у сучасне життя. Студенти із даним рівнем соціалізованості є етнічно толерантними до представників інших етнічних груп та на високому рівні визнають культурні зразки етносу як цінності; вони здатні до культурної співтворчості з представниками різних етнічних груп та залучають до цього інших студентів.

Таким чином, нами було визначено та обґрунтовано перелік механізмів етнокультурної соціалізації студентів та охарактеризовано показники їх реалізації. Також нами було визначено поняття «рівень сформованості етнокультурної соціалізації студентів» та здійснено характеристику мінімального, достатнього та

оптимального рівнів сформованості етнокультурної соціалізації студентів.

Висновки до розділу 1

У розділі обґрунтовано теоретико-методичні засади етнокультурної соціалізації студентів: етнокультурна соціалізація особистості представлена як соціально-педагогічна проблема; надано характеристику етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти; визначено механізми та показники етнокультурної соціалізації студентів.

Теоретико-методичними засадами дослідження виступили культурологічний та середовищний підходи до аналізу освітніх та соціальних явищ.

На основі аналізу культурологічного та середовищного підходів до освітніх та соціальних явищ досліджено сутність феномену етнокультурної соціалізації особистості. Соціалізацію (О. Безпалько) охарактеризовано як процес засвоєння та активного відтворення людиною соціокультурного досвіду (знань, цінностей, норм, традицій, зразків поведінки, визнаних у суспільстві), що забезпечує її становлення та розвиток як соціального індивіда.

За результатами теоретичного пошуку з'ясовано, що *етнічну соціалізацію* особистості (Л. Аза, В. Євтух) трактовано як процес становлення людини як представника певного етносу, опанування людиною цінностей, настанов, зразків поведінки, що притаманні даному етносу, відтворення нею соціальних зв'язків і соціального досвіду етносу, перетворення цього досвіду на особисте надбання. *Культурну соціалізацію* (за А. Тесленком, М. Дж. Херсковиц) визначено як процес засвоєння людиною притаманної культурі світобачення і поведінки, в результаті чого формується когнітивна, емоційна та поведінкова схожість з членами даної культури та відмінності від членів інших культур. *Етнокультурну соціалізацію особистості* (Г. Лозко, М. Махній, О. Татаренко) представлено як процес засвоєння етнічних та культурних цінностей, зразків поведінки етнічної спільноти; формування здатності до збереження і збагачення національної культури, традицій, звичаїв.

Запропоновано авторське визначення *етнокультурної соціалізації студентів*, що трактується як процес засвоєння, прийняття та особистісної трансформації студентами етнічних та культурних цінностей, зразків поведінки, що забезпечує етнокультурну ідентифікацію, самовизначення та толератність в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Визначено *особливості етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти*: вплив освітнього процесу, студентського віку, особистісного й професійного становлення студента, освітнього дизайну закладу вищої освіти, субкультури закладу вищої освіти.

Узагальнено підходи до визначення поняття «механізми соціалізації»: як наслідування (Г. Тард); як прогресивну взаємну акомодацию (приспосовуваність) між людською істотою, що активно росте, і мінливими умовами, в яких вона живе (Ю. Бронфенбренер); як ідентифікацію і відособлення особи. (В. Мухіна); як закономірну зміну фаз адаптації, індивідуалізації й інтеграції в процесі розвитку особи (А. Петровський). Запропоновано визначення механізмів соціалізації особистості (за А. Мудриком та А. Петровським) як результату соціальної ідентифікації, адаптації та інтеграції особистості, що обумовлений інтеріоризацією зовнішніх впливів середовища, групових норм і цінностей в життєдіяльність.

Виокремлено механізми етнокультурної соціалізації студентів (ідентифікації, наслідування, традиційний, інституційний, стилізований, міжособистісний), визначено та схарактеризовано показники їх реалізації та рівні (мінімальний, достатній та оптимальний) етнокультурної соціалізації студентів.

Результати дослідження відображено в таких публікаціях автора: [197; 199; 200; 201].

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Виявлення стану сформованості етнокультурної соціалізації студентів в освітній діяльності вищих навчальних закладів

Здійснений нами теоретико-методичний аналіз проблеми дослідження дозволив нам обґрунтувати базове поняття «етнокультурна соціалізація студентів», визначити механізми реалізації цього процесу, охарактеризувати їх показники та надати змістову характеристику рівнів сформованості етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Узагальнення теоретичних підходів та обґрунтування критеріальних засад дослідження дозволили нам розгорнути експериментальну роботу.

Експериментальна робота з розробки і впровадження змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти здійснювалася в три етапи: констатувальний, формувальний і контрольний.

Констатувальний етап експерименту тривав з лютого 2016 р. по квітень 2016 р. і був спрямований на:

- визначення показників етнокультурної соціалізації студентів та механізмів їх реалізації;
- виявлення рівнів етнокультурної соціалізованості студентів закладу вищої освіти.

Констатувальний етап експерименту було здійснено на базі чотирьох закладів вищої освіти України:

- ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;
- Українського католицького університету;
- Львівського національного університету імені Івана Франка;

– Київського університету імені Бориса Грінченка.

Нашим наступним завданням у ході констатувального етапу експерименту стало виявлення частоти згадування проблематики етнокультурної соціалізації (теми, назви) в документації закладів вищої освіти. Із цією метою ми вивчали статuti закладів, робочі навчальні плани закладів, плани виховної роботи факультетів закладів вищої освіти, річні плани виховної роботи радників (кураторів) академічних груп. Зміст документації закладів вищої освіти, звичайно відрізняється, але відмінності є несуттєвими, тому ми можемо їх аналізувати уніфіковано.

Аналіз документації дозволив відзначити, що процес роботи закладів вищої освіти містить шість напрямів: підготовка фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; атестація наукових, науково-педагогічних кадрів; науково-дослідна робота; спеціалізація, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів; культурно-освітня, методична, видавнича, фінансово-господарська, виробничо-комерційна робота; здійснення зовнішніх та міжнародних зв'язків тощо.

Основним нормативним документом, що регулює навчально-виховний процес, є робочий навчальний план закладу, що складається на основі типових навчальних планів, розроблених та затверджених Міністерством освіти і науки України. Заклад вищої освіти у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, постановами Верховної Ради України, Указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, нормативними актами Міністерства освіти і науки України, галузевих міністерств і відомств.

Навчальний процес у закладах вищої освіти здійснюється за наступними формами: лекції, практичні заняття, семінарські заняття, лабораторні заняття, консультації, педагогічна практика, інтерактивне навчання, дистанційне навчання.

Виховний процес здійснюється на основі загальних планів виховної роботи факультетів закладів вищої освіти і планів виховної роботи радників академічних груп. Метою соціально-виховної роботи є формування особистості

студента, розвиток його здібностей, світогляду, потреби і вміння самовдосконалюватися.

Аналіз планів виховної роботи дозволив дійти висновку, що нині соціально-виховна робота у закладах вищої освіти здійснюється за наступними напрямками:

- формування наукового світогляду;
- громадянське та патріотичне виховання (години спілкування, круглі столи, свята, ігри-вікторини);
- моральне виховання (тренінги, вечори зустрічей із випускниками, свята спортивної слави, урочисті лінійки, інтелектуальні ігри, диспути);
- художньо-естетичне виховання (свята-конкурси, ігри-вікторини, клуби вихідного дня, гуртки за інтересами);
- фізичне виховання (бесіди на різну тематику за здоровий спосіб життя, тренінгові заняття, місячники, конкурси);
- правове виховання (інтелектуальні ігри, тренінгові заняття, круглі столи);
- екологічне виховання (вікторини, години пам'яті, години спілкування, ігри, місячники екології).

Реалізація змісту завдань кожного з означених напрямів передбачає врахування специфіки майбутньої професійної діяльності фахівців, необхідних для цього людських і професійних якостей.

Проаналізувавши плани соціально-виховної роботи п'яти факультетів закладів вищої освіти та десяти річних планів роботи радників/кураторів академічних груп, ми визначили, що в них згадуються всі напрями соціально-виховної роботи, проте відсутні конкретні форми роботи спрямовані на формування етнокультурної соціалізації студентської молоді, зокрема залучення молоді до роботи культурно-просвітницьких закладів етнологічного спрямування; різноманітні форми роботи під час яких студенти могли б зарахувати себе до певної етнічної спільноти та відчутти приналежність до етнічної групи відображено тільки у 13% (2-ох планах з 15-ти); відсутні конкретні форми роботи із залученням молоді до прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів,

що характерні для родини та осіб з найближчого оточення; форми роботи де були б представлені субкультури поведінкові прояви, типові для певного етносу та способи прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності представлені лише у 27% (4-ох планах).

Важливим для нас був аналіз роботи порадників/кураторів академічних груп закладів, який показав, що порадники/куратори академічних груп закладу вищої освіти протягом навчального року здійснюють такі види та форми роботи, як: соціальну паспортизацію групи; бесіди з новоприбулими студентами з метою сприяння їхній адаптації; організовують участь студентів у вечорах, дискусіях, диспутах, конкурсах художньої самодіяльності факультету та університету; залучають здібну молодь до роботи наукових гуртків, участі у студентських наукових конференціях; допомагають в організації різних форм роботи та відпочинку; проводять загальнофакультетські кураторські години «Про профілактику та запобігання розповсюдженню в студентському середовищі негативних явищ»; декади сімейно-родинних стосунків; профілактичну роботу з попередження різного виду залежностей; індивідуальні бесіди з студентами на різноманітну тематику (здоров'я, міжособистісні відносини між одногрупниками).

Разом з педагогами та психологами закладу, порадники/куратори академічних груп проводять дослідження з метою визначення морально-психологічного клімату в групі; пропагують в студентському середовищі культуру мовленнєвої діяльності; а також: вивчають особливості міжособистісних стосунків між студентською молоддю та педагогами.

Установлено, що плани роботи порадників/кураторів академічних груп містять певні завдання щодо формування етнічної толерантності в процесі міжособистісної взаємодії у студентському середовищі. Основними напрямками такої роботи було визначено:

- формування культури мовленнєвої діяльності;
- формування національних цінностей;
- формування культурних зразків ;
- формування загальної думки в питаннях збереження миру, злагоди між

усіма народами;

- формування толерантного ставлення до різних релігійних груп.

Отже, аналіз планів соціально-виховної роботи радників/кураторів академічних груп дозволив встановити, що такі напрями роботи зі студентами як: соціокультурний супровід студентської молоді; формування етнічної толерантності в процесі міжособистісної взаємодії між студентами вищих навчальних закладів; ознайомлення з тими соціальними інститутами, що сприяють етнічній та культурній соціалізації молоді майже не представлені в планах соціально-виховної роботи і, відповідно, не знайшли відображення в конкретних формах роботи з етнокультурної соціалізації молоді.

Водночас, жоден план не містив інформації, що відзначалася б як робота за напрямком етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Таким чином, здійснений на констатувальному етапі експерименту контент-аналіз планів виховної роботи закладів вищої освіти, річних планів роботи радників академічних груп, дозволив нам виявити такі недоліки в системі планування та організації етнокультурної соціалізації студентської молоді:

- у жодному з п'яти планів виховної роботи факультетів закладів вищої освіти і десяти річних планів роботи радників академічних груп не зазначено завдання формування етнокультурної соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі закладу вищої освіти, профілактики етнічної інтолерантності в процесі міжособистісної взаємодії, формування культурної соціалізації проводиться переважно з роботи над культурою мовлення та поведінки;

- формам етнокультурної соціалізації студентів у планах і змісті соціально-виховної роботи приділяється недостатня увага.

Робота за напрямом етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти не визначена як окремий напрям соціально-виховної діяльності закладу вищої освіти.

Виявлені недоліки підтвердили актуальність та своєчасність нашого

дослідження і дозволили розгорнути наступний етап констатувального експерименту.

До участі в пілотній частині констатувального етапу експерименту було залучено 302 особи, віком 19-21 рік. Було обрано студентів 2-3 курсів спеціальностей «Філософія», «Політологія», «Історія», «Дошкільна освіта», «Психологія», «Соціальна робота» та освітньої програми «Соціальна педагогіка» і 15 науково-педагогічних працівників (кураторів/порадників академічних груп).

Першочерговим завданням стало проведення опитування методом анкетування, спрямованого на визначення рівнів сформованості етнокультурної соціалізованості студентів закладів вищої освіти. Опитування було проведено за структурою, поданою у Додатку А.

Його метою було виявлення наявності та рівня прояву показників етнокультурної соціалізованості студентів закладу вищої освіти.

Опитувальник містив двадцять одне базове питання, які були деталізовані.

Завданнями нашого анкетування стало:

- визначення рівнів етнокультурної соціалізованості студентів закладів вищої освіти;
- оцінка стану міжособистісних стосунків з представниками інших етнічних груп;
- визначення ролі закладу вищої освіти у формуванні етнокультурної соціалізованості молодих людей;
- узагальнення інформації щодо проведення вільного часу студентами у позанавчальних час, зокрема аналіз пріоритетних видів дозвіллевої діяльності.

Аналіз відповідей студентів показав, що 100% (287 осіб) респондентів за національністю українці, та рідною мовою у них є українська.

На питання «Перебуваючи за кордоном, чи будете Ви дотримуватися своїх етнічних традицій під час різних святкувань, наприклад Різдва?» більшість опитуваних наголосили на обов'язковому святкуванні традиційних свят, а це 90,9% (261 особа). Отриманий відсоток дає зрозуміти, що власні традиції у них є першочерговими, не зважаючи на країну тимчасового перебування чи постійного

проживання. Таким чином, доцільно відзначити високий рівень етнічної свідомості. Натомість 4,2% (12 осіб) відзначили, що швидше не будуть дотримуватися своїх етнічних традицій під час різних святкувань перебуваючи за кордоном. Якщо будуть наполягати родичі, то святкуватимуть етнічні свята за межами рідної країни 2,4% (7 осіб); і не багато більший відсоток обрали варіант, «якщо не забудуть» 2,8% (8 осіб) тобто, отримані результати варто розцінювати як позитивна тенденція до ставлення власного етносу. Проте, у чималій кількості респондентів спостерігається тенденція свідомого нехтування традиціями свого народу, а це власне свідчить про мінімальний рівень реалізації механізму наслідування, а саме такого показника, як трансформація етнічних зразків в сучасне життя.

Наше опитування дозволило отримати відповіді на питання «Чи будете Ви залучати представників інших етнічних груп до святкування Вашого етнічного свята?». Встановлено, що 59,4% (171 особа) з радістю будуть ділитися своїми звичаями та традиціями з представниками інших країн, тим самим популяризуючи свій етнос та його надбання. Виявлено, що швидше не будуть активно цим займатися 6,9% (20 осіб), адже вважають, що це нікому не потрібно і кожен має свої уподобання та сповідування. У жодному разі не будуть залучати до святкування свого етнічного свята когось із інших етнічних груп 2,8% (8 осіб), адже у них є боязнь, що хтось інший розпочне займатися тим самим, проте із традиціями, звичаями свого етносу. Виявлено, що 30,9% респондентів (89 осіб) будуть залучати до святкування свого етнічного свята представників інших країн, залежно від ситуації, таким чином не нав'язуючи свого і не відмовляючись від цього зовсім. Незважаючи на те, що є студенти, котрі категорично відмовляються ділитися своїми етнічними надбаннями, є й і ті, для яких це буде гордістю. Отримані дані свідчать про те, що студенти закладів вищої освіти конкретних регіонів, частково будуть раді ділитися своїми традиціями, звичаями, адже це їх рідне, і вони готові доносити це представникам інших етнічних груп. З впевненістю можемо відзначити, що в частини осіб є мінімально сформованими показники такого механізму етнічної соціалізації, як наслідування, адже

очевидним є пасивний рівень повторення та копіювання культурних зразків власного етносу як цінності.

Наступним запитанням було «Чи одягнете Ви вишиванку у Міжнародний день вишиванки?». Майже половина студентів – 42% (121 особа) відповіли, що одягнуть вишиванку, адже це модно. Таким чином вишиванку розглядають не як національний символ, а як власне річ, котра є модною. Впевнено заявили про те, що не одягнуть вишиванку 7,6% (22 особи). Впевнені, що одягнуть вишиванку, так як вважають це для себе обов'язковим 40,3 (122 особи). Тобто дані студенти розглядають вишиванку, як символ власної етнічної приналежності, котрим необхідно пишатися. Решта 10,1% респондентів (29 осіб) одягнуть вишиванку у Міжнародний день вишиванки, якщо не забудуть. Аналіз відповідей дозволив засвідчити достатній та оптимальний рівні засвоєння етнокультурних традицій у студентства, проте ми не виключаємо вплив того фактору, що є молодь котра одягне вишиванку у Міжнародний день вишиванки, оскільки у цілому світі побутує тренд української вишивки.

Наступним питанням анкети стало: «Чи є у Вашому гардеробі будь-яка річ в етностилі?». У відповідь 10,1% (29 осіб) зазначили, що у їх гардеробі присутні сумка чи гаманець з етнічними мотивами. Можемо спостерігати досить непогану тенденцію, адже дані речі з етномотивами не усім є доступними, проте відсоток їх власників є хороший. Що стосується власників етнічних прикрас, то їх кількість складає 50,3% (145 осіб). Варто зазначити, що це власне половина досліджуваних, котрі мають у своєму гардеробі таку річ. Ця кількість позиціонує позитивну динаміку відносно рівня етнічної соціалізованості опитуваних. Приємно вразило, що 11,8% респондентів (34 особи) мають у своєму гардеробі всі речі в етностилі. Можемо пояснити це тим, що етностиль притаманний сучасній молоді, яка має певну культурну приналежність, тобто є учасником субкультури. Не мають жодної речі в етнічному стилі 27,8% (80 осіб). На нашу думку, це значний відсоток від загальної кількості студентів. Думаємо, це свідчить про мінімальний рівень етнокультурної соціалізованості студентів даної групи чи про наявність субкультурних поведінкових проявів, що належать іншій субкультурі і прийняття

та дотримання певного стилю поведінки, мислення даної групи як особистісної цінності.

Наступним питанням, яке було нами запропоновано стало таке: «Скажіть, будь ласка, які пісні й танці Вам найбільше подобаються?». Ми отримали наступні відповіді: 6,6% (19 особам) подобаються національні пісні й танці. Варто зазначити, що це показник, який засвідчує критично мінімальний рівень етнокультурної соціалізованості студентів закладів вищої освіти, що не може не бентежити. Ми усвідомлювали, що для покращення цього показника слід збільшити кількість виховних форм роботи, спрямованих на підвищення етнокультурних уподобань сучасного студентства. Пісні й танці України обрали 10,8% респондентів (31 особа). У результаті аналізу даних анкети з'ясовано, що молодих людей, яким подобаються різні пісні й танці, як національні, так і зарубіжні, більшість – їх відсоток становить 79,9% (230 осіб). Ці дані можуть свідчити зацікавленість студентів усім новим, як рідним, так і іноземним. І така тенденція побутує у широких колах студентів закладів вищої освіти. Лише 2,8% студентів (8 осіб) обирають виключно зарубіжні національні пісні й танці, пояснюючи це тим, що мають родичів або близьких, які проживають в інших країнах чи культура цих країн їм до вподоби. Отримані результати можу свідчити про переважно достатній рівень етнокультурної ідентифікації, тобто зарахування себе до певної етнічної спільноти.

Наступним питанням нашого опитування стало таке: «Чи вважаєте Ви, що необхідно збільшити кількість видання книг про історичне минуле нашого народу?». Ми отримали такі відповіді: 70,8% респондентів (204 особи) вважають, що це необхідно, адже для нас важливою є історія народу України. Отримана відповідь безпосередньо свідчить про сповідування історичних подій, традицій, про які потрібно пам'ятати і передавати з покоління в покоління. Варто звернути увагу на те, що студенти в інтерв'ю обґрунтовували свій вибір тим, що історія – це події не одного року чи тисячоліття, саме тому історичні події є змінними і плінними, відповідно історичною літературою необхідно цікавитись, і тим самим збільшувати кількість прочитаних джерел. Водночас, засвідчили, що їм достатньо

тієї літератури про історичне минуле нашого народу, яка в них вже є 18,1% студентів (52 особи). Нажаль 2,1% (6 осіб) вважають, що їм байдуже до кількості книгодрукування про історичне минуле нашого народу, адже у них є інший круг інтересів. Достатньо помітна частка студентів: 8,7% (25 осіб) не визначилися з вибором, вони не знають, чи необхідно збільшити випуск книжок про історичне минуле нашого народу, тим самим не є прихильниками жодної з позицій. Узагальнюючи думки щодо аналізу відповідей, отриманих на це питання, варто зауважити, що значна половина студентів все-таки має розуміння необхідності книгодруку про історію та традицій народу у сучасному соціумі. У відповідях респондентів простежується переважно оптимальний рівень відчуття приналежності до певної етнічної спільноти, таким чином ми визначили достатню сформованість показників етнокультурної соціалізованості студентів за таким механізмом, як ідентифікація.

Цікаві, на нашу думку, результати надійшли у відповідь на питання: «Як Ви вважаєте, чи обов'язково отримувати згоду батьків при одруженні?». Так 51% (147 осіб) вважають, що це є необхідною умовою створення власної сім'ї, адже це є звичаєм і необхідно сповідувати традиції власного народу. Водночас, 11,1% (32 особи) студентів вважають, що це не обов'язково робити, позаяк створення власної сім'ї це особиста річ, деталі якої не підлягають розголошенню та обговоренню. Стверджують, що не обов'язково отримувати згоду батьків при одруженні 20,1% (58 осіб). Прикро було виявити такий значний відсоток, адже у нашій країні є традиційним отримувати благословення на одруження, віруючими є ці особи чи ні. Важливим для нас стало те, що 17,7% (51 особа) вагались у відповіді, тому не дали чіткого осмислення даного питання. Отже, ця група студентів доки не пов'язують своє майбутнє подружнє життя з традиціями, звичаями свого народу. Таким чином, доцільно узагальнити, що серед студентів вищих навчальних закладів переважна більшість зауважили, що не дотримуються традиційного етапу створення сім'ї. Для нас це слугувало певним сигналом щодо необхідності інтенсифікації виховної роботи, збільшення кількості просвітницької роботи за цим напрямком.

Наступне питання звучало таким чином: «Якою була б Ваша реакція на те, що хто-небудь з Ваших близьких родичів одружився з людиною іншої національності?». Виявилося, що 6,9% (20 осіб) вважають такий шлюб не бажаним, позаяк дотримуються думки про обов'язковий шлюб із людиною своєї етнічної групи, національності. Надали б перевагу людині своєї національності, але не стали б заперечувати факту одруження з іноземцем 33% (95 осіб). Про те, що національність немає ніякого значення у виборі шлюбного партнера заявила значна частка опитуваних студентів, а це 54,9% (158 осіб). І лише 5,2% (15 особам) було важко відповісти на дане питання, тобто вони не були прибічниками ні одного, ні іншого варіанту. Аналіз відповідей надав можливість узагальнити і зробити висновок, що значна кількість респондентів, а саме їх більша частина, не вважають, що національність майбутнього шлюбного партнера, якою б вона не була, є перешкодою для створення сім'ї.

Питання «Якщо Ви неодружені, то як би Ви хотіли бути одягнутими на власному весіллі?» викликало неоднозначні відповіді студентів. Так 3,1% (9 осіб) мають бажання у цей день одягнутися у національний український одяг. Фактично це мінімальна частка студентів, які виявили стійку приналежність до того чи іншого етносу. Можемо сказати, що з даної відповіді зрозуміло, що рівень етнокультурної соціалізованості більшості студентів є мінімальним. Національний одяг з елементами сучасного вбрання обрало б 9,4 % (27 осіб); 34,7% (100 осіб) мають намір одружуватися у сучасному одязі з елементами національного вбрання. Це свідчить, що минуле та сучасність ідуть «нога в ногу», сучасні студенти закладів вищої освіти дотримуються традиційного, проте вже у сучасній інтерпретації. У сучасному одязі бажає одружитися 38,5% (111 осіб), позаяк традиційне відсувають на задній план. Мають сумніви, щодо обрання того чи іншого вбрання на власному весіллі 14,2% (41 особа). Доцільно узагальнити вищесказане, що прибічників «чистого» національного весілля є не багато, тим самим є загроза зникнення його зовсім. Ймовірним є те, що прояви традиційного механізму етнокультурної соціалізованості студентів знаходиться на мінімальному рівні, зокрема, такого показника, як «прийняття традицій, сприйняття поглядів,

стереотипів, що характерні для родини та осіб з найближчого оточення».

З метою аналізу показників традиційного механізму етнокультурної соціалізованості студентів до опитування було внесено питання: «Якому весіллю Ви б надали перевагу?». У результаті було встановлено, що 26,4% (76 осіб) обирають урочистий обід. В умовах сьогодення це традиційна практика святкування такого визначного дня. Обіду з елементами національного обряду, надало перевагу 24% (69 осіб), тобто ці респонденти обрали поєднання сучасної урочистості із етнокультурними елементами весільної обрядовості. Що стосується національного обряду, проте не старовинного, то його обрало аналогічно до попереднього 24% (69 осіб). Своє весілля у стилі старовинного обряду бачать 4,2% (12 осіб), це здебільшого студенти – майбутні історики. Мають сумніви, щодо стилю свого весілля 21,5% (62 особи). Відповіді, в цілому засвідчили достатній рівень сформованості показників традиційного механізму етнокультурної соціалізованості студентів, проте ми усвідомлювали, що системно формуючи та популяризуючи етнокультуру серед студентів закладів вищої освіти цей відсоток міг би збільшитися на користь українських традицій.

Під час опитування було запропоновано метод ранжування відповідей. Студентам було запропоновано обрати відповідь на питання: «Як часто Ви займаєтеся конкретним видом діяльності, перелік яких подано нижче?». Було подано п'ять видів занять, на котрі було шість варіантів відповідей. Таким чином, нами було отримано такі результати: частка студентів, що читають газети та журнали рідною мовою завжди становить 40,3% (122 особи). Часто читає книги рідною мовою 38,5% (111 осіб) серед студентів закладів вищої освіти. Що стосується слухання народної музики та екскурсій до музеїв національного прикладного мистецтва, то поціновувачів таких видів діяльності знайшлося по 2,8% (8 осіб), так як цим вони займаються інколи. Приємно було відзначити малий відсоток – лише 13,2% (38 осіб) тих, хто надає перевагу перегляду телепередач російською мовою. Водночас, ми усвідомили, що до перспектив експериментальної роботи слід зарахувати збільшення кількості поза навчальних заходів, метою яких стала б популяризація народної музики та музеїв

національного прикладного мистецтва, адже теперішня ситуація дає зрозуміти, що рівень залучення до роботи культурно-просвітницьких закладів даної групи осіб є мінімальним, що зобов'язує нас до розробки та проведення етнокультурних програм, які б сприяли формуванню показників інституційного механізму етнокультурної соціалізованості студентів закладів вищої освіти.

Наступним питанням нашого опитування стало таке: «До яких саме культурно-просвітницьких заходів залучають Вас у закладі освіти?». Так 18,8% (54 особи) визнали, що беруть участь у туристичних походах, які ініціює їх освітній заклад. До спортивних свят залучалося 11,8% (34 особи). Проте додаткове опитування дозволило переконатися, що це студенти, що й поза межами закладу вищої освіти займаються спортом та беруть участь у спортивних змаганнях. Відвідують музеї та театри 39,6% (114 осіб) студентів, що дає нам право відзначити досить помітний відсоток прибічників культурного дозвілля. Волонтерською роботою у соціальних службах та громадських організаціях міста займається 28,8% (83 особи). У цілому, отримані дані свідчать про переважно достатній та мінімальний рівні сформованості такого показника, як «знання тих соціальних інституцій, які сприяють етнокультурній соціалізації».

На виявлення рівня сформованості проявів стилізованого механізму етнокультурної соціалізованості студентів було спрямовано питання: «Чи належите Ви до якої-небудь субкультури?». У відповідь 6,6% (19 осіб) заявили, що є активними членами певного субкультурного об'єднання. Ці студенти дотримуються визначеного стилю одягу, уподобань у музиці, пріоритетів, маючи при цьому власне вузьке коло спілкування. Натомість 76,6% (212 осіб) відзначили, що не належать до жодної субкультури і ніколи не були її членами. Думують про вступ до будь-якої субкультури 12,5% (36 осіб), чи навіть вже визначилися з конкретною групою. Не мають уявлення про поняття субкультури 7,3% (21 особа), це незначна частка студентів, які мають безліч інтересів, тому існування субкультурних об'єднань їх не цікавлять на даний час. Неоднозначність відповідей підтверджує той факт, що студентство само по собі є своєрідною субкультурою, котра опосередковано формує ті чи інші погляди. Проте наявність субкультурних поведінкових проявів, типових

для певного етносу виявилися у студентів мінімальною.

Наступним в переліку стало питання: «Оберіть ознаку, яка стверджує Вашу належність». У відповідь 20,1% (58 осіб) обрали варіант «виклик цінностям та експерименти з власним способом життя», тобто ця частка студентів у житті шукає себе задля збереження цінностей часу, віку. Входження до різних груп однолітків обрало як ознаку належності 11,1% (32 особи), що конкретизує бажання бути не схожим ні на кого, а мати власне «обличчя». Свою прихильність до певної субкультури підтвердило 38,9% (112 осіб), оскільки вони мають своєрідні смаки, особливості в одязі, музиці. Культуру дозвілля (порівняно з роботою) обрало 29,9% (86 осіб), маючи при цьому різні погляди та переконання. Узагальнюючи ми усвідомили, що варто звернути увагу на мінімальне усвідомлення та розуміння студентами ознак приналежності, адже це не лише одяг чи уподобання у музиці, але й погляди, пріоритети стосовно конкретних ситуацій чи людей є показниками прийняття певного стилю поведінки і мислення певної групи, зокрема етнічної, як особистісної цінності.

У відповідь на питання: «Чи дратує Вас, коли в колективі люди однієї національності розмовляють рідною мовою, а решта їх не розуміє?» було отримано такі відповіді: ця ситуація дратує 30,2% (87 осіб), оскільки ці респонденти вважають, що в багатонаціональному колективі потрібно розмовляти зрозумілою для всіх мовою. 24,3% (70 осіб) дратує така ситуація, хоча вони вважають, що люди мають право розмовляти рідною мовою будь-де і будь з ким, не зважаючи при тому на жодні етнокультурні відмінності один з одним. Дана ситуація не створює жодного негативного відчуття у 37,2% (107 осіб), адже студенти вважають це цілком природним процесом. Абсолютно не зважають на подібну ситуацію 8,3% (24 особи), адже не вважають це вагомим.

Отримані відповіді свідчать про переважно достатній та мінімальний рівні сформованості такого показника, як «етнічна толерантність у процесі міжособистісної взаємодії».

На виявлення сформованості цього ж показника було орієнтовано питання: «Якщо людина іншої етнічної групи звернеться до Вас за допомогою, якими будуть

Ваші дії?». Відповіді підтвердили, що 86,8% (250 осіб) визнають, що допоможуть чим зможуть, адже вважають, що людині і так важко у незнайомому середовищі. Підсумовуючи це, варто зазначити достатній рівень толерантності у процесі міжособистісної взаємодії у студентів закладів вищої освіти. Пройгнорують прохання про допомогу 3,5% (10 осіб), при цьому даний показник обумовлений відсутністю вільного часу та високий рівень зайнятості. Вважають, що доцільніше звернутися до адміністрації закладу вищої освіти 4,5% (13 осіб), ймовірно ці студенти вважають себе не достатньо компетентними, щоб надавати будь-яку інформації представникам інших етнічних груп, або мають боязнь дезінформувати людину. Не знають, як вчинили б у такій ситуації 5,2% (15 осіб), вони вважають, що дивились би по ситуації, адже допомога може бути різноманітною, тому й не є зовсім категоричними у своїй відповіді. З вищесказаного доцільно зробити висновок, що маємо значну кількість не байдужих студентів серед молоді, котрі готові подати руку допомоги особам іншої етнічної групи. Проте, не варто «закривати очі» на відповіді студентів, котрі свідчать про мінімальний рівень толерантності в процесі міжособистісної взаємодії, тому формування соціально-схвальних проявів етнічної толерантності є одним з важливих завдань соціально-виховної роботи по етнокультурній соціалізації студентів.

Наступним питанням стало таке: «Чи є серед Ваших друзів/знайомих представники інших етнічних груп?». Так 34,7% (100 осіб) засвідчили, що мають у своєму колі спілкування осіб з інших етнічних груп та інших національностей, дана тенденція є частково позитивною, хоча з огляду на відсоткове співвідношення це лише третя частка усіх респондентів. Не мають серед своїх знайомих представників інших етнічних груп 28,5% (82 особи), отже ці студенти не достатньо володіють інформацією про існування такого поняття і в основному керуються принципом «українці живуть в Україні». Однаковий відсоток відповідей, а саме по 18,4% (53 особи) набрали варіанти, «є представники інших етнічних груп, але я з ними не контактую» та «не пригадую такої категорії осіб в своєму колі спілкування». Варто наголосити, що відповіді переконали нас у тому, що є нагальна необхідність спрямування форм та методів соціально-виховної

роботи зі студентами на формування культурної співтворчості з представниками різних етнічних груп. Збільшити рівень прояву цього показника можна за рахунок проведення поза навчальних заходів, спрямованих на розширення етнічних кордонів між студентами.

На виявлення рівня сформованості такого показника, як «культурна співтворчість з представниками різних етнічних груп» було спрямовано питання: «Якщо би Вас із адміністрації закладу вищої освіти попросили провести екскурсію містом студентам-першокурсникам із інших регіонів, якими були б Ваші дії?». У відповідь 44,1% (127 осіб) з радістю погодились би, попередньо підготувавши культурну програму маршруту. Студенти з бажанням згодились включити в програму екскурсії музеї, галереї та парки міста. Можемо з упевненістю стверджувати, що достатня кількість студентів володіють інформацією про культурно-історичні місця свого міста. Адміністрація закладу вищої освіти отримала б відмову щодо проведення екскурсії від 10,1% (29 осіб), проте можемо пояснити відмову, частково боязною публічності, або ж не знанням історії краю. Якщо буде вільний час у студентів, то екскурсію провело б 40,3 % (116 осіб). Тобто, у цілому, не проти такої форми роботи переважна більшість (більш ніж 84%) респондентів. Не знають, чи погодились би на це 5,6% (16 осіб), оскільки потрібна ґрунтовна підготовка і велике бажання поділитися власними знаннями. Відповіді на це питання дозволили засвідчити достатній та оптимальний рівень етнокультурної соціалізованості студентів за даним показником.

Відповіді на питання: «Якщо на вулиці, в якому-небудь закладі або громадському місці Вам необхідно було б звернутися до людини Вашої національності, то якою б мовою Ви це зробили?» розділилися таким чином: 71,9% (207 осіб) звернулись би виключно рідною для себе мовою, пояснюючи це тим, що рідна мова – це своя мова, нехтування якою є неприпустимим для українця; 2,8% (8 осіб) використали б іншу мову, зокрема англійську, пояснюючи це тим, що володіють кількома мовами. Залежно від конкретної ситуації, питання вибору мови звернення, стояло б перед 25,3% (73 особами), це свідчить про достатній рівень сформованості в помітної частки студентів показника «прийняття певного стилю

поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності». Аналіз відповідей дозволив нам визначити потребу в активізації роботи з формування активної міжособистісної взаємодії студентів з представниками різних етносів.

Ще одним питанням цього ж змісту стало таке: «Якою мовою Вам приємно було б спілкуватися в позаурочний аудиторний час з викладачами Вашої національності?». Переважна більшість студентів 87,8% (253 осіб) обирають виключно свою рідну мову для спілкування в позаурочний аудиторний час з викладачами, обумовлюючи це тим, що заклади вищої освіти у яких вони навчаються є державними, а державною мовою у нас є українська. Іншу мову для спілкування в позаурочний аудиторний час з викладачами обрало 3,5% (10 осіб), це виключно студенти, котрі практикуються у вивченні іноземних мов. Вибір мови спілкування в позаурочний аудиторний час не є принциповим питанням для 8,7% (25 осіб). Відповідно це питання дало нам змогу підтвердити (майже на 90%) оптимальний рівень сформованості такого показника етнокультурної соціалізації студентів, як «прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності».

Наступним питанням нашої анкети було таке: «Якою мовою Ви розмовляєте зі своїми друзями, знайомими Вашої національності в навчальному закладі та в інших місцях?». Відповідаючи на нього 60,4% (164 осіб) зазначили, що розмовляють тільки рідною мовою, адже це мова їх прадідів, за вільне вживання якої вони боролися. Здебільшого рідною 31,3% (90 осіб) спілкуються в навчальному закладі та в інших місцях, хоча і бувають виключення з правил. Однаковою мірою, як рідною, так й іншою, наприклад англійською чи російською мовами спілкуються 7,3% (21 особа). Здебільшого іншу мову для спілкування зі своїми друзями, знайомими в навчальному закладі та в інших місцях обрало 1% (3 осіб). Узагальнення цифрових даних дозволили підвести підсумок, що переважна частка опитуваних (91,7%) серед студентів закладів вищої освіти є свідомо україномовними, відповідно на оптимальному рівні виявлено прояви таких показників, як: «відчуття приналежності до певної етнічної спільноти», «прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності».

Таким чином, проведене нами опитування та ранжування відповідей дозволили визначити переважно достатній та мінімальний рівень сформованості показників етнокультурної соціалізованості студентів в освітній діяльності вищих навчальних закладів. Загальні тенденції за єдиною шкалою вимірювання відображено на рис. 2.1.

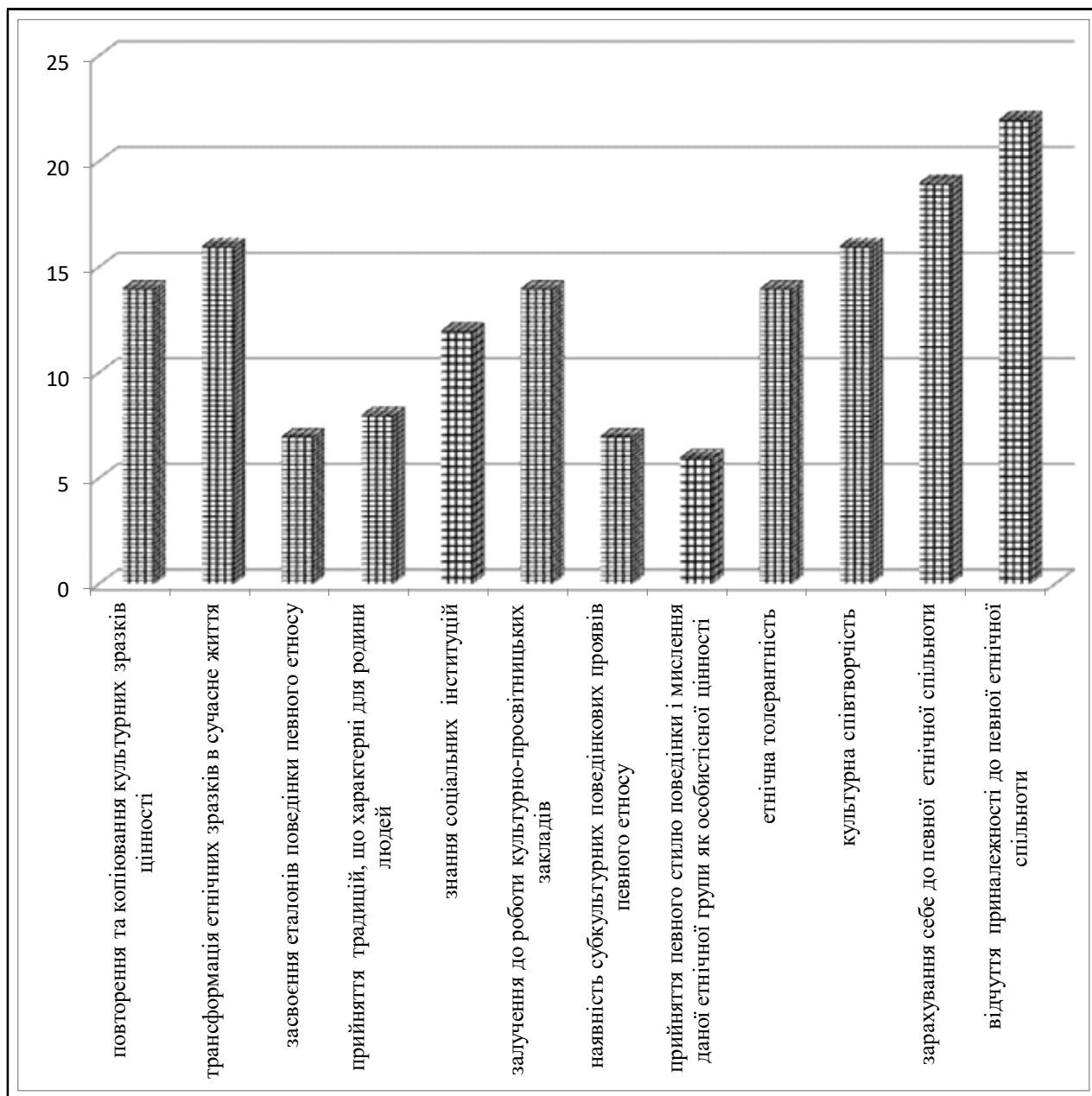

Рис.2.1. Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізованості студентів (на констатувальному етапі, за шкалою 0-24)

Аналіз цифрових даних дозволив засвідчити, що показники механізму ідентифікації, стосовно саме етнокультурної ідентифікації було виявлено на

оптимальному рівні у переважної більшості студентів. Саме тому цей механізм ми визначили як дієвий, показники – сформованими. У подальших діагностичних методиках ми не будемо перевіряти рівень їх розвитку.

Найменш сформованими, за результатами анкетування виявилися показники стилізованого механізму етнокультурної соціалізації студентів, а саме: «наявність субкультурних поведінкових проявів, типових для певного етносу» та «прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності». На переважно мінімальному рівні також було виявлено такі показники традиційного механізму етнокультурної соціалізації студентів, як: «засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу» та «прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що характерні для родини та осіб з найближчого оточення».

Нашим наступним кроком став добір діагностичних методик для комплексного оцінювання рівнів сформованості етнокультурної соціалізованості студентів закладу вищої освіти.

Нами було підібрано діагностичний матеріал, до якого увійшли як авторські, так і стандартизовані методики, а саме: авторська анкета на визначення рівня показників етнокультурної соціалізації студентської молоді (Додаток А); діагностична бесіда; ранжування; тест ставлень Г. Солдатової (Додаток Б); тест «Типи етнічної ідентичності» (Г. Солдатова, С. Рижова) (Додаток В); тест М. Куна і Т. Макпартленда «Хто Я?» (Додаток Г); методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича (Додаток Д); Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (Г. Солдатова, О. Кравцова, О. Хухлаєв, Л. Шайгерова) (Додаток Е); методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі (ДМС) (Додаток Ж).

Методики було обрано відповідно визначеному переліку показників реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів, що відображено у змісті таблиці 2.1.

Встановлення бальної шкали надало нам можливість вирахувати коефіцієнт етнокультурної соціалізації студентів за формулою 2.1.

Таблиця 2.1.

**Діагностичні методики по виявленню рівня етнокультурної
соціалізованості студентів (констатувальний етап)**

	Механізми	Показники	Метод, методика
1.	Наслідування	<ul style="list-style-type: none"> – повторення та копіювання культурних зразків етносу як цінності. – трансформація етнічних зразків в сучасне життя 	<ul style="list-style-type: none"> – авторська анкета; – тест «Типи етнічної ідентичності» (Г. Солдатова, С. Рижова)
2.	Традиційний механізм	<ul style="list-style-type: none"> – засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу; – прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що характерні для родини та осіб з найближчого оточення 	<ul style="list-style-type: none"> – авторська анкета; – спостереження; – тест М. Куна і Т. Макпартленда «Хто Я» і – методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича
3.	Інституційний механізм	<ul style="list-style-type: none"> – знання тих соціальних інституцій, що сприяють етнокультурній соціалізації; – залучення до роботи культурно-просвітницьких закладів 	<ul style="list-style-type: none"> – авторська анкета; – спостереження; – тест ставлень Г. Солдатової
4.	Стилізований механізм	<ul style="list-style-type: none"> – наявність субкультурних поведінкових проявів, типових для певного етносу; – прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності 	<ul style="list-style-type: none"> – авторська анкета; – діагностична бесіда; – методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича; – тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО)
5.	Міжособистісний механізм	<ul style="list-style-type: none"> – етнічна толерантність у процесі міжособистісної взаємодії; – культурна співтворчість з представниками різних етнічних груп 	<ul style="list-style-type: none"> – авторська анкета; – еспрес-опитувальник «Індекс толерантності» (Г. Солдатова, О. Кравцова, О. Хухлаєв, Л. Шайгерова) – методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі (ДМС)

Джерело: розроблено автором, Н.Рудкевич.

Ми використовували для підрахунків усі показники за оптимальним рівнем,

половину показників за достатнім рівнем та третину показників мінімального рівня сформованості. Для визначення k ми використали модифікований варіант формули С. Сисоєвої [135, с.460].

(2.1)

$$k = \frac{K_o}{Q} + \frac{2}{3} \frac{K_c}{Q} + \frac{1}{3} \frac{K_p}{Q}$$

Q , де

K_o – кількість показників оптимального рівня;

K_c – кількість показників достатнього рівня;

K_p – кількість показників мінімального рівня;

Q – загальна кількість показників.

На даному етапі констатувального експерименту зі студентів 2-3 курсів були сформовані контрольна та експериментальна групи, до яких увійшло відповідно 95 та 105 студентів. Основною підставою для виділення контрольних та експериментальних груп стала можливість проведення експериментальних форм виховної роботи по підвищенню ефективності процесу етнокультурної соціалізації студентів. У таблиці 2.2. надано склад контрольної та експериментальної груп.

Таблиця 2.2.

Склад та характеристика контрольних та експериментальних груп

Заклад вищої освіти	Контрольна група	Експериментальна група
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»	24	–
Український католицький університет	–	23
Львівський національний університет імені Івана Франка	–	82
Київський університет імені Бориса Грінченка	71	–
Всього	95	105

Педагогічне оцінювання здійснювалось відповідно до визначених механізмів та показників етнокультурної соціалізації студентів.

Використаний діагностичний матеріал, було адаптовано до характеристик рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів.

(мінімальний, достатній, оптимальний) і зведено до бальної шкали від 0 до 24 бали.

Відповідно до ознак механізму наслідування в етнокультурній соціалізації студентів ми досліджували сформованість таких показників як: повторення та копіювання культурних зразків етносу як цінності, трансформація етнічних зразків в сучасне життя. З цією метою нами було використано такі діагностичні методики: включене спостереження, авторська анкета (Додаток А), тест «Типи етнічної ідентичності» (Г. Солдатова, С. Рижова) (Додаток В). Відповіді студентів уточнювалися у процесі спостереження, індивідуальних і групових бесід. На даному етапі констатувального експерименту, ми вважали за доцільне використати метод включеного спостереження. Особливістю даного методу є те, що спостерігач включається у навчально-виховний процес в якості фіксатора результатів, координатора дій учнів, супервізора тощо. Переваги включених спостережень очевидні: вони дають найяскравіші, безпосередні враження про діяльність дітей в штучно створеній ситуації, допомагають краще зрозуміти вчинки, мотиви поведінки дитини. Таке спостереження дозволяє зібрати інформацію, недоступну для отримання іншими методами. Дані, які отримали в ході проведення цих методик, ми звели до єдиної шкали та вивели усереднений коефіцієнт сформованості показників для механізму наслідування, що відображено на рис. 2.2.

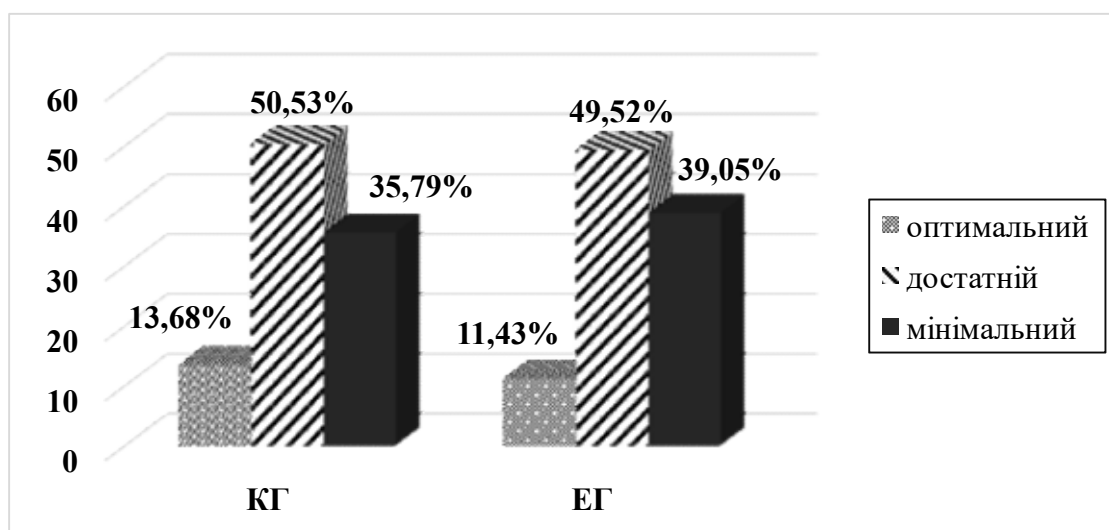

Рис. 2.2. Рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів
(на констатувальному етапі, для механізму наслідування)

Аналіз даних, поданих на рис. 2.2. показує, що розподіл сформованості

показників механізму наслідування у контрольній та експериментальній групах відрізняються не досить істотно. Так, 13 студентів (13,68%) у контрольній групі мають оптимальний рівень, і 12 студентів (11,43%) мають оптимальний рівень в експериментальній групі. Ця частина студентів можуть трансформувати в сучасне життя культурні зразки етносу, свого народу, визнаючи їх цінність, приймаючи звичаї та традиції як особисту цінність.

Відрізняються дані мінімального рівня: 34 студента (35,79%) у контрольній групі та 41 студент (39,05%) у експериментальній групі. Основна частина студентів, 48 респондентів (50,53%) контрольної та 52 респондента (49,52%) експериментальної груп продемонстрували достатній рівень сформованості показників механізму наслідування.

На наступному етапі ми аналізували рівень сформованості показників традиційного механізму етнокультурної соціалізації студентів, а саме: засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу; прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що характерні для родини та осіб з найближчого оточення.

Для діагностики даних показників ми використовували в адаптованому варіанті такі методики: авторська анкета (Додаток А); спостереження; тест на визначення ціннісних орієнтацій М. Рокіча (Додаток Д); тест М. Куна і Т. Макпартленда «Хто Я?» (Додаток Г). Методика «Хто Я» (М. Куна, Т. Макпартленда) сприяє вивченню змістовних характеристик особистості у структурі «Я концепції» особистості. Зокрема, в рамках дослідження для нас було важливим дослідити аспект етнокультури, тобто питому вагу дотичних до неї тверджень. Серед досліджуваних були такі, що охарактеризували себе як представники певного етносу: гуцули і бойки, а це 17,14% (18 осіб) в ЕГ та 15,79% (15 осіб) в КГ. Отримані дані говорять про мінімальний рівень етнічної ідентичності, на що й звернули ми свою увагу. Представники студентства, характеризуючи себе, обрали такі традиційні риси як: україномовність, українка, українець, націоналіст чи націоналістка, це 26,67% (28 осіб) в ЕГ та 27,37% (26 осіб) у КГ. Доцільно зауважити, що питома вага досліджуваних, яка охарактеризувала себе в руслі етнокультури є дуже малою. Це визначає

необхідність подальшої формуючої діяльності закладу вищої освіти, спрямованої на створення умов для повноцінної реалізації традиційного механізму етнокультурної соціалізації.

Узагальнення результатів усіх методик оцінювання рівня сформованості показників за традиційним механізмом етнокультурної соціалізації подано на рис. 2.3.

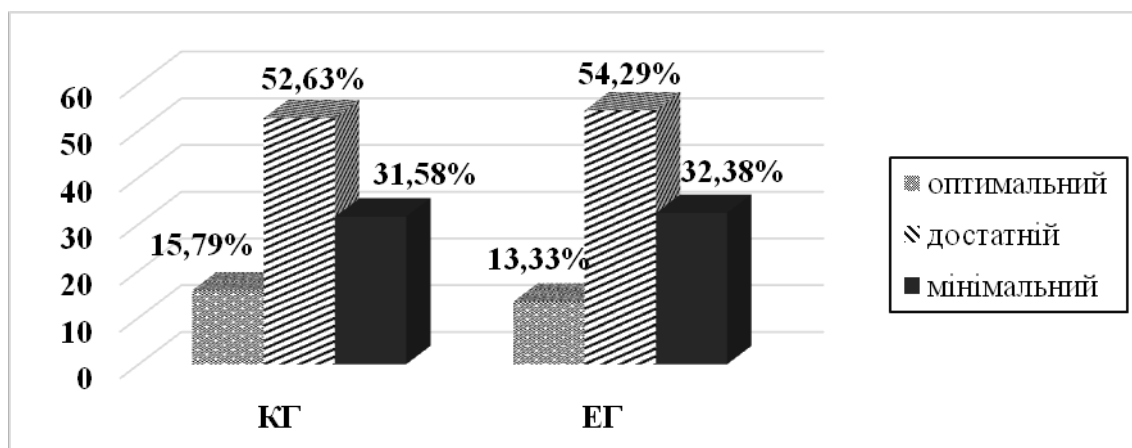

Рис. 2.3. Рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів (на констатувальному етапі, для традиційного механізму)

Дані, які відображені на рис. 2.3. показують, що 15 студентів КГ (15,79%) та 14 студентів ЕГ (13,33%) мають оптимальний рівень сформованості показників традиційного механізму етнокультурній соціалізації студентів. У студентів з оптимальним рівнем сформованості за даним механізмом спостерігається свідоме засвоєння норм, прийняття еталонів, кращих зразків поведінки свого народу. Ці студенти приймають традиції рідного краю, керуються ними в побуті, ситуаціях вибору, діють за тими поведінковими стереотипами, що сформовані як звичаєві. Вони цінують ті традиції, що притаманні родині, особам найближчого оточення.

У 50 респондентів КГ (52,63%) та 57 студентів ЕГ (54,29%) з достатнім рівнем сформованості показників за традиційним механізмом етнокультурній соціалізації студентів мотиви побутової поведінки дещо інші. У діагностичній бесіді ми з'ясували, що 68 студентів КГ (71,58%) та 72 студенти ЕГ (68,57%) керуються нормами українських традицій скоріше під впливом обставин, під

керівництвом педагога чи членів родини. Вони визнають певні еталони поведінки (національні герої, наприклад), проте не співвідносять їх дії з нормами свого повсякденного життя. У студентів з мінімальним рівнем сформованості показників за традиційним механізмом етнокультурній соціалізації спостерігається критичне ставлення щодо можливостей засвоєння норм, еталонів поведінки народу, оскільки це студенти «нігілістичного» спрямування, що схильні критикувати традиційні зразки поведінки, що визнаються, наприклад, родиною. Можливо, це варто сприймати як прояви певного «дорослішання», прагнення не коритися авторитетам, що притаманно молоді. Ми дійшли висновку, що традиційність як феномен нині треба презентувати для молоді в модернізованому вигляді, суттєво оновивши зміст соціально-виховної роботи.

Ефективність процесу етнокультурної соціалізації студентів багато в чому обумовлена знанням тих соціальних інституцій, що сприяють етнокультурній соціалізації молодшої людини та мірою залучення студента до роботи культурно-просвітницьких закладів. Саме ці фактори було визначено як показники інституційного механізму етнокультурної соціалізації. З метою оцінки рівня сформованості даних показників ми застосували: авторську анкету; спостереження; тест ставлень Г. Солдатової.

Узагальнення результатів відображено на рис 2.4

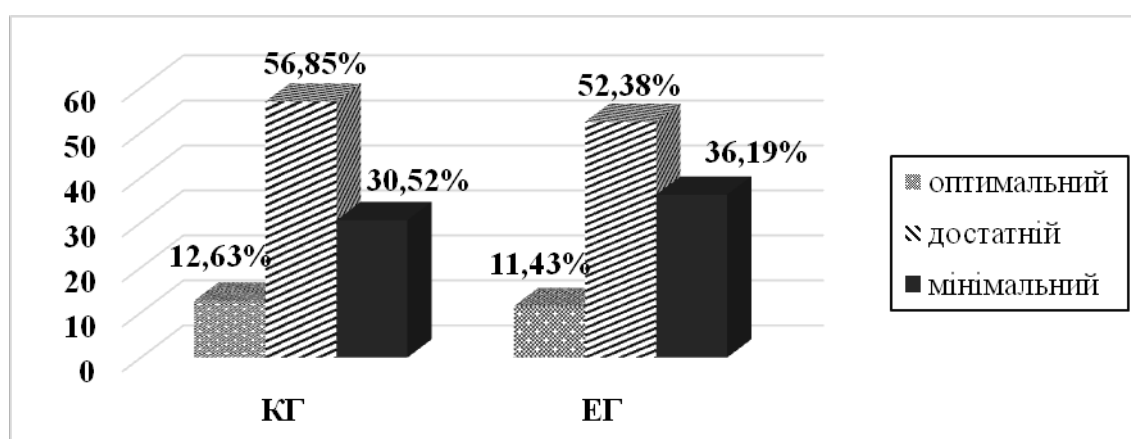

Рис. 2.4. Рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів (на констатувальному етапі, для інституційного механізму)

Аналізуючи дані, які відображені на рис. 2.4., ми бачимо, що лише 12

студентів (12,63%) та 12 студентів (11,43%) у контрольній та експериментальній групах відповідно мають оптимальний рівень сформованості показників за інституційним механізмом. У діяльності даної групи студентів наявні високі показники активності у заходах, що проводять культурно-просвітницькі заклади, вони гарно орієнтуються в соціокультурному середовищі закладу освіти та міста, залучають до форм етнокультурної діяльності інших студентів. Студенти, які мають достатній рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації за інституційним механізмом, а таких майже половина – 54 студентів КГ (56,85%) та 55 студентів ЕГ (52,38%), не мають достатніх знань про роботу інституцій культурно-просвітницького спрямування, не завжди долучаються до форм роботи цих закладів та установ. Ці студенти мають певні уявлення про заклади, що б могли сприяти їх етнокультурній соціалізації, проте вони не впевнені у виборі шляхів досягнення своїх цілей. Для студентів з мінімальним рівнем сформованості показників етнокультурної соціалізованості за інституційним механізмом характерною є відсутність бажання долучитися до роботи культурно-просвітницьких закладів, організацій. Проте більшість таких студентів не знають, що це за заклади, проте і не бажають отримати такі знання.

Відповідно до проявів стилізованого механізму етнокультурної соціалізації студентів, таких, як: наявність субкультурних поведінкових проявів, типових для певного етносу; прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності ми застосували такі діагностичні методики: авторська анкета; діагностична бесіда; методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокича; тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) (Додаток Д).

Усереднені дані сформованості показників за емоційним критерієм подано нами у вигляді діаграми на рис. 2.5.

Здійснений нами аналіз цифрових даних, дозволив засвідчити, що серед студентів оптимальний рівень за даним механізмом виявило 22 студенти (23,15%) контрольної групи і також 22 студента (20,95%) експериментальної групи.

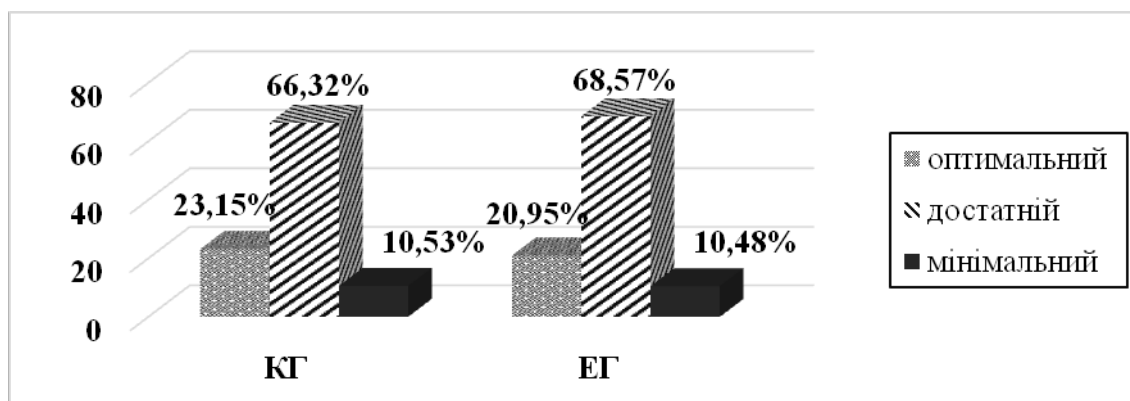

Рис. 2.5. Рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів (на констатувальному етапі, для стилізованого механізму)

Ці студенти зазначають, що у своїх вчинках вони керуються типовими для етносубкультури українців проявами, окрім того, вони приймають цінності своєї етнічної групи як власні, оскільки це – стиль їх життя. Проведене нами ранжування цінностей дозволило визначити три пріоритетні позиції: «воля», «незалежність», «гідність». Наступні рангові позиції посідають такі цінності, як «соборність», «самобутність», «родина». Значна частина студентів – 63 респондента КГ (66,32%) та 72 респондента ЕГ (68,57%) мають достатній рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації за стилізованим механізмом. Такі студенти характеризуються позитивним емоційним ставленням до стилю мислення своєї етнічної групи, готові приймати зразки поведінки свого народу як цінності, проте не усвідомлюють їх як власні цінності, не завжди готові їх свідомо відстоювати. Щодо задоволеності від вибору стилю етнокультурної поведінки, то вона носить суперечливий характер: студенти до кінця не впевнені в правильності свого вибору.

Мінімальний рівень мають 10 студентів (10,53%) у контрольній та 11 студентів (10,48%) в експериментальній групах. Ця частина студентів не приймають стиль поведінки, що притаманний етнічній чи культурній громаді. Тут може бути кілька пояснень: ці студенти може ще не здійснили свідомий вибір, чи їх приваблює інший стиль життя. Узагальнюючи ці дані, можемо стверджувати, що у виховній роботі по етнокультурній соціалізації студентів за стилізованим

механізмом необхідно виробляти нові підходи, спрямовані на підвищення рівня етнічної ідентичності та національної гідності студентів

На наступному етапі оцінки рівня сформованості показників етнокультурній соціалізації студентів ми досліджували прояви міжособистісного механізму соціалізації, такі, як: етнічна толерантність у процесі міжособистісної взаємодії та культурна співтворчість з представниками різних етнічних груп. Оцінку даних показників було здійснено за допомогою авторської анкети, еспрес-опитувальника «Індекс толерантности» (Г. Солдатової, О. Кравцова, О. Хухлаєва, Л. Шайгерова) (Додаток Е) та методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі (ДМС) (Додаток Ж).

У експрес-опитувальнику, що містив двадцять два базових твердження спеціальна увага була приділена етнічній толерантності – інтолерантності (ставлення до людей іншої раси та етнічної групи, до власної етнічної групи, оцінка культурної дистанції). Три субшкали опитувальника було спрямовано на діагностику таких аспектів толерантності, як етнічна толерантність, соціальна толерантність, толерантність як риса особистості. Таким чином, було отримано такі дані, що явище етнічної толерантності притаманне на оптимальному рівні лише 22,11% (21 особа) в КГ та 21,91% (23 особи) в ЕГ, тобто лише пята частка студентів завжди проявляють терпимість до будь-яких проявів іноетнічного менталітету (у поведінці, способі життя, характері, висловлюваннях тощо). Вважаємо за доцільне, відзначити, що дуже малий відсоток усіх досліджуваних є етнічно толерантними по відношенню до оточення, зокрема міжетнічна взаємодія у них є на переважно мінімальному рівні.

Узагальнення даних за всіма методиками дало можливість представити результати на рис. 2.6.

Аналіз даних, зазначених на рис. 2.6. показує, що 14 студентів (14,74%) контрольної групи та 20 студентів (19,05%) експериментальної групи мають оптимальний рівень.

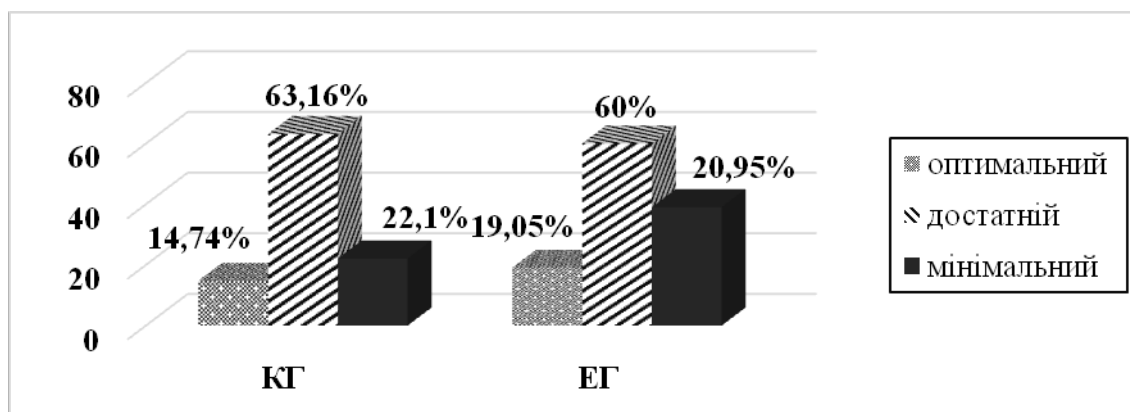

Рис. 2.6. Рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів (на констатувальному етапі, для міжособистісного механізму)

Для цих студентів характерні прояви етнічної толерантності у процесі міжособистісної взаємодії з представниками інших націй та культур, бажання культурної співтворчості з представниками різних етнічних груп. Достатній рівень для показників міжособистісного механізму етнокультурної соціалізації ми виявили у 60 студентів КГ (63,16%) та 63 студентів ЕГ (60%). Дані студенти роблять спроби культурної взаємодії з представниками інших етнічних груп, але ці намагання є хаотичними, несистемними. Зазначені респонденти мають середній та трохи нижчий за середній рівень розвитку етнічної толерантності. Частина студентів мають мінімальний рівень – 21 студент КГ (22,1%) та 22 студенти ЕГ (20,95%). Вони займають пасивну позицію та не прагнуть культурних та міжособистісних контактів з представниками інших етнічних груп. Оскільки вони майже не мають досвіду поліетнічної культурної взаємодії, то схильні до проявів інтолерантності. Відповідно, перед організаторами соціально-виховної роботи зі студентами постає завдання створення таких умов, що забезпечили б бажані, цікаві для студентів види культурної взаємодії з молоддю інших країн та культур.

Отже, нами було здійснено аналіз результатів оцінювання рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за п'ятьма механізмами соціалізації (наслідування, традиційним, інституційним, стилізованим, міжособистісним).

Дані, отримані в результаті застосування комплексу діагностичних методик

узагальнено в змісті таблиці 2.3.

Аналіз даних, поданих у таблиці 2.3. дозволив засвідчити достатній рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів у значної частини респондентів (КГ – 57,9% і ЕГ – 56,95%). На мінімальному рівні показники варіюють в межах 26,1% – 27,81%. Оптимальний рівень продемонстрували КГ – 16%, ЕГ – 15,24%.

Таблиця 2.3.

**Розподіл учасників КГ та ЕГ за всіма рівнями сформованості показників
етнокультурної соціалізації студентів
(констатувальний експеримент, у % та абсолютних значеннях)**

Механізми	Рівні	КГ – 95 респ.		ЕГ – 105 респ.	
		Абс.	%	Абс.	
Наслідування	Оптимальний	13	13,68	12	11,43
	Достатній	48	50,53	52	49,52
	Мінімальний	34	35,79	41	39,05
Традиційний	Оптимальний	15	15,79	14	13,33
	Достатній	50	52,63	57	54,29
	Мінімальний	30	31,58	34	32,38
Інституційний	Оптимальний	12	12,63	12	11,43
	Достатній	54	56,85	55	52,38
	Мінімальний	29	30,52	38	36,16
Стилізований	Оптимальний	22	23,15	22	20,95
	Достатній	63	66,32	72	68,57
	Мінімальний	10	10,53	11	10,48
Міжособистісний	Оптимальний	14	14,74	20	19,05
	Достатній	60	63,16	63	60
	Мінімальний	21	22,1	22	20,95

Джерело: розроблено автором, Н.Рудкевич.

Аналіз табличних даних дозволив засвідчити, однакові вихідні дані контрольних та експериментальних груп. Ми відзначили, що у контрольних та експериментальних групах показники варіюються в межах 2%, що засвідчує

однорідність складу КГ та ЕГ.

Отримані кількісні результати підтверджують наші висновки щодо недостатнього рівня сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за п'ятьма механізмами.

Отримані результати дозволили нам надалі конкретизувати завдання експериментальної роботи щодо розробки та впровадження *змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів* в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

2.2. Обґрунтування змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів

Розробка теоретичних засад нашої експериментальної роботи по реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів потребувала аналізу та деталізації сутності та різновидів трактування поняття «змістово-технологічне забезпечення»

Словникова література пропонує трактування поняття «забезпечення» як «надання достатніх для життя матеріальних засобів; створення матеріальних засобів, необхідних для діяльності, функціонування чого-небудь. Це охорона кого-, чого-небудь від небезпеки» [239, с.160].

У сучасних наукових дослідженнях проблеми забезпечення освітнього процесу дослідники називають такі види забезпечення: правове, організаційне, навчально-методичне, соціально-педагогічне, соціально-психологічне, інформаційне тощо.

Так В. Гаврилюк, Р. Калениченко, М. Руденко та В. Смірнов пропонують визначення цих видів забезпечення навчально-виховної роботи зі студентами. Соціально-психологічне забезпечення дослідники визначають як комплекс заходів і засобів впливу на психіку особи й створення сприятливих соціальних умов з метою формування, підтримки та відновлення оптимальної працездатності фахівця в повсякденних і екстремальних умовах.

Методичне забезпечення трактується як забезпечення, що містить вибір

адекватних форм навчально-виховної діяльності, методів, навчальних дисциплін, критеріїв педагогічної оцінки результатів освітньої діяльності, рівнів готовності майбутнього фахівця тощо. На думку дослідників, сутність психологічного забезпечення навчально-виховного процесу полягає у підвищенні психологічного благополуччя студентів, педагогів та інших учасників освітнього процесу.

Тому під психолого-педагогічним забезпеченням дослідники мали на увазі інтегративне багаторівневе міждисциплінарне утворення, що існує в практиці соціальної підтримки й захисту учасників освітнього процесу. Якість та ефективність психолого-педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу залежатиме від психолого-педагогічної компетентності самого педагога як суб'єкта безпосередньої (прямої) або опосередкованої взаємодії зі студентами.

Організацію педагогічного забезпечення процесу соціалізації учнів недержавних освітніх закладів описує Н. Шепельова, яка стверджує, що педагогічне забезпечення дає можливість здійснювати процес соціалізації дітей і молоді в межах цілеспрямованого педагогічного управління: у відповідності із діагностикою, на основі спеціальної програми, завдяки організації взаємодії в різних формах і різними методами учасниками освітнього процесу один із одним і з соціумом. Н.Шепельова визначає педагогічне забезпечення як створення умов для найкращого використання потенціалів, мобілізації ресурсів, опис його моделі і обґрунтування його змісту з педагогічної позиції.

Саме через реалізацію механізмів соціалізації студента розглядала педагогічне забезпечення І. Нікітіна, яка зазначає, що даний процес полягає у «створенні у закладах вищої освіти умов для пізнання, апробації та самоствердження власних можливостей як зрілого суб'єкта активності» [160, с.316].

Привернуло нашу увагу і визначення О. Бованенко, що розглядає педагогічне забезпечення роботи з формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів як специфічний вид діяльності, який передбачає активізацію особистісних ресурсів студентів та інституційних ресурсів закладу вищої освіти, що необхідні для реалізації ефективності процесу

формування художньо-естетичної культури студентської молоді [38, с.188].

Даний ресурсний підхід буде покладено в основу нашого бачення змістово-технологічного забезпечення.

Ресурсний підхід у вітчизняній соціальній педагогіці було обґрунтовано, перш за все в працях О. Безпалько, яка визначила педагогічне забезпечення процесу соціалізації через сукупність педагогічних умов здійснення процесу педагогічного забезпечення. Дослідниця визначала, що соціально-виховна робота з молоддю може проводитися з використанням значної кількості різноманітних ресурсів (природні, фінансові, матеріальні, людські, інституційні, інформаційні, технологічні, часові) [14, с.208].

Оскільки провідним методологічним процесом, що визначає вектор нашого дослідження був культурологічний підхід, то ми ґрунтувалися на підходах О. Коломієць, котра розглядала культурологічні засади педагогічного забезпечення у підготовці студентів та трактувала педагогічне забезпечення культурологічної складової у підготовці студентів як комплекс педагогічних дій, заходів, що плануються та систематично реалізуються з метою опанування студентами системи знань про сутність, закономірності існування та розвитку, людське значення і способи досягнення культури, зокрема – гуманістичної [105, с.22].

Структуру педагогічного забезпечення було обґрунтовано та деталізовано в працях В. Ягупова. Автор визначає такі компоненти педагогічного забезпечення, як: змістовий, операційно-діяльнісний та контрольо-регулювальний [304, с.560].

Виходячи з бачення такої структури педагогічного забезпечення ми будемо розглядати змістово-технологічне забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів як сукупність змістового та технологічного забезпечення цього процесу.

Серед головних завдань розбудови вітчизняної системи освіти є постійне оновлення та вдосконалення змісту освітнього процесу, збагачення соціальними компетентностями, оволодіння якими сприяло гармонійному розвитку підростаючого покоління. Зміст освіти при цьому розглядається як система

наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей учнів, формування їх світогляду, моральної поведінки, підготовку до суспільного життя.

Зміст освіти покликаний забезпечити трансляцію, засвоєння підростаючим поколінням досвіду старших поколінь та його подальший розвиток. Цей досвід складається із: знань про природу, суспільство, техніку і способи мислення; способів діяльності, що втілюються разом зі знаннями в уміннях і навичках особистості, яка засвоїла цей досвід; творчої, пошукової діяльності з вирішення проблем, які виникають перед суспільством; ціннісного ставлення до об'єктів або засобів діяльності людини, до інших людей і світу у цілому.

Змістом освітнього процесу по реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів є система наукових підходів, понять, знань, умінь та навичок, що відображені в конкретних компетентностях студентів, оволодіння якими в освітньому середовищі закладу вищої освіти забезпечує здатність визнання себе як представників певної етнічної спільноти, культури, прагнення приймати культурні зразки, еталони етносу як власні цінності та трансформувати їх у сучасне життя. Зміст процесу реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів ми розглядатимемо як поєднання суб'єктивного досвіду особистості з її ставленнями, цінностями і смислами, уміннями, соціальними навичками, способами поведінки, здібностями.

Таким чином, ми будемо розглядати *змістове забезпечення* процесу реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів як сукупність напрямів етнокультурної соціалізації студентів, що знаходять відображення в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Відповідно до визначених нами механізмів етнокультурної соціалізації студентів (п.1.3.) ми здійснили спробу визначити основні напрями етнокультурної соціалізації студентів:

1. *Напрямок етнокультурної ідентифікації*, який передбачає зарахування студентом себе до певної етнічної спільноти; відчуття приналежності до народу, нації, їх культурних традицій.

2. *Напря́м наслі́дування*, який ми розглядаємо, як повторення та копіювання культурних зразків етносу, прийняття їх студентом як особистої цінності, трансформацію культурних зразків та еталонів етносу в сучасне життя.

3. *Традиційний напря́м*, що передбачає занурення студентів в традиції народу, засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу, прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що притаманні для родини та осіб з найближчого оточення.

4. *Інституційний напря́м* являє собою систему наукових підходів, понять, знань соціальних інституцій, що сприяють етнокультурній соціалізації та залученню до роботи культурно-просвітницьких інституцій.

5. *Стилізований напря́м* роботи закладу вищої освіти спрямований на формування в студентів системи уявлень про субкультурні поведінкові прояви, типові для певного етносу, сприяння прийняттю етнокультурної поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісного стилю.

6. *Напря́м міжособистісної взаємодії* містить концепції та змістові підходи до усвідомлення ролі етнічної толерантності у процесі міжособистісної та міжетнічної взаємодії, визнання пріоритету принципу культурної співтворчості з представниками різних етнічних груп.

Реалізуються визначені нами напрями етнокультурної соціалізації студентів через систему організаційних форм соціально-педагогічної роботи [197, с.98].

Сукупність алгоритмізованих дій з розробки та упровадження організаційних форм та методів соціально-педагогічної роботи зі студентами за напрямом їх етнокультурної соціалізації ми визначили як *технологічне забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти*.

З метою розробки даного технологічного забезпечення вважали за потрібне охарактеризувати поняття «технології» у соціально-виховній роботі зі студентами.

Технологію (з грец. *techne* – мистецтво, майстерність, уміння) у більшості наукових джерел визначено як сукупність прийомів і способів одержання,

обробки або переробки дійсності.

Метою розробки та впровадження технології, як зазначає Н.Заверіко є пошук найефективніших шляхів досягнення мети діяльності за конкретних умов її здійснення з оптимальним використанням результатів і можливістю узагальнення досвіду та використання його за інших умов і сфер діяльності [84, с.49].

Технологія етнокультурної соціалізації студентів належить до групи соціальних технологій. Поняття «соціальні технології» стало використовуватись в соціології в середині XX сторіччя. Сутність поняття «соціальна технологія» в контексті соціально-педагогічної діяльності розкривали як зарубіжні (В. Іванов, В. Курбатов, Є. Холостова, М. Шакурова та ін.) так і українські (С. Архіпова, О. Безпалько, Р. Вайнола, Л. Завадська, Н. Заверіко, Т. Логвиненко, С. Харченко та ін.) вчені. У сучасних дослідженнях соціальні технології розглядаються як єдність методів та форм виявлення та використання прихованих потенціалів соціальної системи, отримання оптимального соціального результату при найменших управлінських витратах.

Дослідниця проблем технологізації соціально-педагогічної діяльності Р. Вайнола відзначає, що соціальні технології значною мірою базуються на «суб'єкт-суб'єктних» відносинах, без співпраці учасників соціального процесу, сумісних дій індивіда, сім'ї, групи, яким надається соціальна допомога чи підтримка, неможливо покращити ті обставини, які послужили причиною застосування соціальних технологій [38, с.18].

Першим підходом до визначення технології етнокультурної соціалізації студентів є суб'єктний підхід. Згідно з ним ми будемо визначати цю технологію як суб'єкт-суб'єктно орієнтовану, у якій вихідний і кінцевий результат – людина (студент), а основні параметри вимірювання – показники реалізації механізмів етнокультурної соціалізації.

Другим підходом до визначення даної технології є системний, тобто технологію етнокультурної соціалізації студентів ми будемо розглядати як системно структуровану сукупність методів, та форм, що застосовуються для досягнення мети етнокультурної соціалізації студентів.

Наступним ми визначили управлінський підхід до трактування технології етнокультурної соціалізації студентів, яких реалізується у формах: управлінської діяльності, що пов'язана з плануванням, організацією, контролем за здійсненням завдань етнокультурної соціалізації студентів.

Через призму діяльнісного підходу технологію етнокультурної соціалізації студентів розглядають як систему знань про оптимальні способи діяльності педагогів по реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів та як практику алгоритмічного застосування цих знань.

Узагальнення існуючих підходів до визначення соціальних технологій дозволило нам запропонувати їх визначення технології етнокультурної соціалізації студентів як алгоритмізованої сукупності форм та методів позанавчальної соціально-педагогічної роботи закладу вищої освіти з реалізації механізмів етнокультурної соціалізації.

Упровадження технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти передбачає виконання таких *вимог*: наукова обґрунтованість; практична апробованість; структурованість (систематичність, послідовність і координованість дій); однозначність мети, завдань та умов використання методів, форм та очікуваних результатів; наявність механізму адаптації до конкретних умов діяльності.

Складовими технологічного забезпечення є методи та форми освітньої діяльності закладу вищої освіти. Деталізуємо ці складові.

Метод в сучасній педагогічній літературі (М. Фіцула, В. Ягупов) розглядають як сукупність підходів, прийомів, операцій практичного чи теоретичного засвоєння дійсності.

Під *методом* розуміють найкоротший шлях досягнення оптимальних результатів, що відповідають поставленим цілям. Для практики навчально-виховної роботи пріоритетними є педагогічні методи: методи формування свідомості, методи організації діяльності, методи стимулювання та методи самовиховання. У своєму дослідженні ми використовували ряд психолого-

педагогічних методів [272, с.352].

Практичну реалізацію методів соціально-педагогічної роботи характеризує таке поняття як *форма роботи*. Ми будемо виходити з визначення С. Карпенчук, що розглядає форми навчально-виховної роботи як варіанти організації взаємодії педагога зі студентами, спрямовані на створення умов для позитивної активності, вирішення відповідних завдань соціалізації [97, с.380].

Дамо характеристику першої складової технології етнокультурної соціалізації студентів – методів позанавчальної соціально-педагогічної роботи зі студентами.

Методи формування свідомості ми розглядали як засоби впливу на пізнавальну сферу студентів. У процесі технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти ми використовували такі методи, як: переконання, навіювання та приклад. Метод переконання реалізовувався як чинник впливу на інтелектуально-логічну сферу студентів через словесні засоби впливу (бесіди, презентації, диспути та дискусії). Найбільш дієвими прийомами реалізації методу переконання є аргументація та доведення. Метод навіювання застосовувався нами як засіб впливу на емоційно-образну сферу студентів. Найбільш дієвим чинником впливу тут виступає художній образ. Переважно ми використовували вплив технік образотворчого, музичного мистецтва та хореографії. Ще одним впливовим чинником формування свідомості став метод *прикладу*, який ми вважали за доцільне реалізовувати як процес створення етнічних та культурних еталонів, на які могли б рівнятися студенти.

Методи організації діяльності ми використовували як засіб включення студентів в практику художньо-естетичної діяльності, отримання ними навичок та вмінь повторення та копіювання культурних зразків етносу, прийняття їх студентом як особистої цінності, трансформації культурних зразків та еталонів етносу в сучасне життя, в освітнє середовище закладу вищої освіти.

Ми застосовували такі методи організації діяльності, як: привчання, вправи, доручення та метод гри (рольові ігри, народні ігри, сюжетні ігри). Метод

доручення ми переважно застосовували в позанаочальній роботі зі студентами. Ми віддавали перевагу тимчасовим колективним творчим дорученням (творчі команди, рада творчих справ, творчі бригади). Такий підхід дозволяв варіювати міру навантаження на студентів, чергувати види творчої діяльності, залучати студентів до виконання як управлінських, так і виконавських доручень. Метод гри дозволяв внести елементи романтики, емоційного піднесення в процес аудиторної роботи, підготувати студентів до використання гри як інструменту активізації діяльності. У процесі навчання ми застосовували сюжетні, народні, рольові та ділові ігри.

Методи стимулювання діяльності студентів виступали дієвим чинником активізації пізнавального інтересу, «підігрівали» інтерес студентів до процесу етнокультурної діяльності. Нами було застосовано прийоми методів заохочення та змагання. В якості заохочення ми надавали право студентам презентувати свої творчі роботи на виставках, етнічних фестивалях, святах, організовувати благодійні ярмарки. Змагання є одним з дієвих засобів творчого стимулювання студентів.

У процесі реалізації технології етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти ми застосовували переважно групові змагання (конкурси, конкурсні програми). Особливістю змагання в процесі етнокультурної діяльності є те, що перемога одного автора чи творчої групи не розглядалась як поразка решти, а слугувала творчим орієнтиром та зразком для подальшої роботи.

Методи самовиховання ми розглядали як дієвий засіб формування особистості студента, що здатен до творчої рефлексії, оцінки своїх досягнень в етнокультурній діяльності. Нами у процесі технологічного забезпечення етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти було використано такі методи: самоорганізація, самоменеджемент, самооцінювання, самодіагностики.

Оскільки етнокультурна діяльність можлива лише як результат творчої взаємодії та співпраці студентів, ми усвідомлювали, що важливою складовою

технологічного забезпечення етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти стануть *інтерактивні методи*.

Під час розробки технологічного забезпечення ми враховували особливості впливу методів інтерактивного навчання дорослих, що визначила С. Сисоева. Дослідниця зауважує, що інтерактивні методи навчання дозволяють інтенсифікувати процес розуміння, засвоєння й творчого застосування знань при вирішенні практичних завдань.

Ефективність забезпечується за рахунок більш активного включення дорослих у процес не тільки одержання, але й безпосереднього використання інтегрованого комплексу знань. Якщо форми й методи інтерактивного навчання застосовуються регулярно, то у дорослих формуються продуктивні підходи до оволодіння інформацією, зникає страх висловити неправильне припущення і встановлюються довірливі відносини з викладачем.

Інтерактивне навчання підвищує мотивацію й залученість дорослих учнів до вирішення навчальних проблем, дає досвід встановлення контакту, взаємозалежних ціннісно-змістовних відносин зі світом (культурою, природою), людьми й самим собою – досвід діалогічної пізнавальної діяльності, соціально-моральних комунікативних відносин і самопізнання [233, с.460].

У процесі експериментальної роботи найбільш доцільним ми вважали використання таких методів, як: мозковий штурм, робота малих творчих груп, кейс-метод, дискусія та диспути.

Оскільки процес етнокультурної соціалізації ґрунтується на засадах народного мистецтва, автентичної культури, ми вважали, що доцільно використати в структурі технологічного забезпечення *методи народної педагогіки*, а саме методи ототожнення, стилізації, трансформації та модифікації тощо.

Основним методом включення студентів в процес етнокультурної діяльності став *метод створення художнього контексту*, що сприяв етнокультурній соціалізації студентів через «виходи» за межі отримання знань в площину практичної діяльності в студентській та територіальних громадах.

Наступною складовою технологічного забезпечення етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти стали *форми позанавчальної роботи студентів*. Ми розглядали ці форми не лише як засіб організації культурно-дозвілєвої діяльності студентів. Участь студентів у формах соціально-педагогічної роботи виступає гарантом наявності в них умінь та навичок проведення подібних форм роботи у майбутній професійній діяльності з вихованцями.

У технологічному забезпеченні етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти нами було вокремлено три групи організаційних форм соціально-педагогічної роботи.

1. Індивідуальні форми позанавчальної соціально-педагогічної роботи (гра, інтерв'ю, творче завдання, робота в мережі Інтернет, презентація, конкурс).

2. Групові позанавчальні форми соціально-педагогічної роботи (бесіда, творча майстерня, конференція, диспут, дискусія, круглий стіл, усний журнал).

3. Масові форми позанавчальної соціально-педагогічної роботи (тематичний день, фестиваль, вогнище, квест, заочна подорож, свято, концерт).

Таким чином, нами обґрунтовано змістово-технологічне забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти. До структури даного забезпечення увійшли змістова та технологічна складова.

Технологію етнокультурної соціалізації студентів трактовано як алгоритмізовану сукупність форм та методів позанавчальної соціально-педагогічної роботи закладу вищої освіти з реалізації механізмів етнокультурної соціалізації.

Висновки до розділу 2

У другому розділі виявлено стан сформованості етнокультурної соціалізації студентів в освітній діяльності закладів вищої освіти; здійснено обґрунтування складових змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів.

Констатувальний етап експерименту тривав з лютого 2016 р. по квітень 2016 р. на базі чотирьох закладів вищої освіти України: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Українського католицького університету, Львівського національного університету імені Івана Франка, Київського університету імені Бориса Грінченка. За результатами контент-аналізу документації закладів вищої освіти виявлено *недоліки* в системі планування та організації процесу етнокультурної соціалізації студентської молоді. Так, наприклад, у жодному з планів виховної роботи факультетів закладів вищої освіти і планів роботи кураторів/порадників академічних груп не зазначено завдання формування етнокультурної соціалізації студентської молоді, профілактики етнічної інтолерантності. Формам етнокультурної соціалізації студентів у планах і змісті соціально-виховної роботи приділяється недостатня увага, а етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі не визначена як окремий напрям соціально-виховної роботи закладу вищої освіти.

До участі в пілотній частині констатувального етапу експерименту було залучено 302 особи, віком 19-21 рік. Було обрано студентів 2-3 курсів спеціальностей «Філософія», «Політологія», «Історія», «Дошкільна освіта», «Психологія», «Соціальна робота» та освітньої програми «Соціальна педагогіка» та 15 науково-педагогічних працівників (кураторів/ поради́вників академічних груп). Було підібрано як авторські, так і стандартизовані діагностичні методики, а саме: авторська анкета на визначення рівня показників етнокультурної соціалізації студентів; діагностична бесіда; ранжування; тест ставлень Г. Солдатової; тест «Типи етнічної ідентичності» (Г. Солдатова, С. Ри́жова); тест М. Куна і Т. Макпартленда «Хто Я?»; методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича; Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (Г. Солдатова, О. Кравцова,

О. Хухлаев, Л. Шайгерова); методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі (ДМС).

Проведене опитування, ранжування відповідей та застосування ряду стандартизованих методик дозволили засвідчити достатній рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів у значної частини респондентів (КГ – 57,9% і ЕГ – 56,95%). На мінімальному рівні показники варіюють в межах 26,1% – 27,81%. Оптимальний рівень продемонстрували у КГ – 16% студентів, ЕГ – 15,24% студентів. З'ясовано, що найменш сформованими виявилися показники стилізованого механізму етнокультурної соціалізації студентів, а саме: «наявність субкультурних поведінкових проявів, типових для певного етносу» та «прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності». На переважно мінімальному рівні також було виявлено такі показники традиційного механізму етнокультурної соціалізації студентів, як: «засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу» та «прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що характерні для родини та осіб з найближчого оточення». Оскільки відповіді студентів та здійснення діагностики засвідчили оптимальний рівень сформованості показників механізму ідентифікації в подальшому показники цього механізму не було враховано. Отримані результати дозволили конкретизувати завдання експериментальної роботи щодо розробки та впровадження *змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів* в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Змістове забезпечення процесу реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів відображено як сукупність напрямів етнокультурної соціалізації студентів, що знаходять відображення в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Технологічне забезпечення процесу реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти визначено як сукупність алгоритмізованих дій з розробки та упровадження організаційних форм та методів соціально-педагогічної роботи зі студентами за напрямом їх етнокультурної соціалізації. Технологію етнокультурної соціалізації студентів трактовано як алгоритмізовану сукупність форм та методів

позанавчальної соціально-педагогічної роботи закладу вищої освіти з реалізації механізмів ектокультурної соціалізації. Визначено *етапи* упровадження змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти: теоретико-аналітичний етап (характеристика базових понять, аналіз сутності і особливостей процесу формування етнокультурної соціалізації студентів); прогностичний етап (оцінка реального стану етнокультурної соціалізації студентів, визначення мети та завдань етнокультурного процесу); етап добору форм та методів формування етнокультурної соціалізації студентів; етап впровадження напрямів, форм та методів формування етнокультурної соціалізації студентів (корекція діяльності та організація роботи усіх підрозділів); етап оцінки ефективності процесу етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Деталізовано можливості застосування таких методів, як: загальнопедагогічні методи (формування свідомості, організації діяльності, стимулювання, самовиховання); інтерактивні методи, методи народної педагогіки, метод створення художнього контексту. У технологічному забезпеченні етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти було виокремлено три групи організаційних форм соціально-педагогічної роботи: індивідуальні форми позанавчальної соціально-педагогічної роботи (гра, інтерв'ю, творче завдання, робота в мережі Інтернет, презентація, конкурс); групові форми позанавчальної соціально-педагогічної роботи (бесіда, творча майстерня, конференція, диспут, дискусія, круглий стіл, усний журнал); масові форми позанавчальної соціально-педагогічної роботи (тематичний день, фестиваль, вогнище, квест, заочна подорож, свято, концерт).

Обґрунтування змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти надало можливість деталізувати хід та результати експериментальної роботи. Результати дослідження відображено в таких публікаціях автора: [202; 203; 204; 205].

РОЗДІЛ 3

УПРОВАДЖЕННЯ ЗМІСТОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Характеристика експериментальної роботи по реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти

У п.2.2. нами було здійснено обґрунтування складових змістово-технологічного забезпечення етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Це дозволило нам надалі розгорнути програму формульовального етапу дослідження по реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти шляхом упровадження визначеного змістово- технологічного забезпечення.

Формульовальний етап експерименту тривав з вересня 2017 по квітень 2018 року.

Експериментальні форми роботи було підібрано відповідно до визначених механізмів (ідентифікації, наслідування, традиційний, інституційний, стилізований, міжособистісний) та відповідних показників етнокультурної соціалізації студентів.

До складу експериментальної групи увійшли 95 студентів Українського католицького університету та 105 студентів Львівського національного університету імені Івана Франка. Контрольні групи протягом навчального року брали участь в традиційних видах освітньої роботи університету.

З метою реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти було упроваджено три групи організаційних форм соціально-педагогічної роботи: 1) індивідуальні форми позанавчальної соціально-педагогічної роботи (гра, інтерв'ю, творче завдання, робота в мережі Інтернет, презентація, конкурс); 2) групові позанавчальні форми

соціально-педагогічної роботи (бесіда, творча майстерня, конференція, диспут, дискусія, заочна подорож, круглий стіл, усний журнал); 3) масові форми позанавчальної соціально-педагогічної роботи (тематичний день, фестиваль, вогнище, станційний експрес, свято, концерт).

Їх упровадження відбувалося із застосуванням таких методів соціально-педагогічної роботи, як: формування свідомості, організації діяльності, стимулювання, самовиховання; інтерактивних методів, методів народної педагогіки, методу створення художнього контексту тощо.

Реалізація механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітнє середовище закладу вищої освіти відбувалася в формах позанавчальної соціально-виховної роботи, під час години куратора, виховних годин тощо.

Дамо характеристику упровадження визначених форм та методів соціально-педагогічної роботи в логіці реалізації визначених механізмів та відповідних показників етнокультурної соціалізації студентів.

Одним з найбільш дієвих механізмів етнокультурної соціалізації є *механізм наслідування*. Під час нашої експериментальної роботи реалізацію цього механізму ми спостерігали через зміни в розвитку таких показників, як: «повторення та копіювання культурних зразків етносу як цінності» та «трансформація етнічних зразків в сучасне життя». З метою підвищення рівня сформованості означених показників нами було упроваджено: інтерв'ювання, творче завдання «Етно – це модно!», творчу майстерню тощо.

Однією з перших форм індивідуальної роботи зі студентами стало інтерв'ювання, метою якого стало допомогти студентам висловити, сформулювати власні переконання щодо етнічної ідентичності, визначення шляхів копіювання культурних зразків національної культури та традицій. З нашої точки зору, під час проведення інтерв'ювання можливо було встановити ступінь відвертості респондента, адже інформація, що збирається за допомогою інтерв'ю, надходить більш швидко й повно; вона, зазвичай, є безпосередньою та яскравою. Під час проведення даної форми роботи, нами було заготовлено низку запитань соціокультурного та етнічного характеру, які стосувалися як загальної

інформації так і реципієнта автономно. З огляду на відповіді студентів, найбільше часу потребували для роздумів відповіді на запитання, про те, які культурні чи етнічні цінності студент приймає як особистісні, що саме з цих цінностей увійшло в сучасний побут, повсякденне життя. За час проведення розмови, студентами було переосмислено чимало речей, що і спонукало нас до подальшого продовження нашого дослідження.

Особливий інтерес студентів викликало проведення під час нашого дослідження такої форми роботи, як *творче завдання «Етно – це модно»*. Застосовуючи дану форму соціально-педагогічної роботи, ми передбачали отримати підвищення рівня сформованості такого показника етнокультурної соціалізації як «трансформація етнічних зразків в сучасне життя». Ми намагалися сприяти позитивному сприйняттю студентами сучасних ідей етнокультурного спрямування та трансформації їх в сучасне життя, молодіжну студентську субкультуру. Під час даної форми роботи студентам було запропоновано створити авторські малюнки, проекти чи організувати міні-показ тематичної етнічної колекції. Завдання передбачало, що запропоновані студентами ідеї мали б отримати розвиток і поширення у сучасному побуті, одязі, декорі тощо. Студентами з поміж запропонованого, найчастіше було обрано створення авторських малюнків у різних способах малювання, фарбами, олівцями та водою. Застосовувати запропоновані зображення студенти пропонували на обкладинках зошитів, підручників, одягу та навіть при оформлення інтер'єрів. Найкращі малюнки було запропоновано для оформлення муралів на стінах студентських гуртожитків.

На розвиток такого показника етнокультурної соціалізації як «повторення та копіювання культурних зразків етносу як цінності» було спрямовано таку форму роботи, як *творча майстерня*. Декоративно-прикладне мистецтво є специфічним видом мистецтва, що має витoki з народної творчості, культурної спадщини. Відповідно в змісті експериментальної роботи ми не могли лишити осторонь методи народної педагогіки. Саме тому з метою розвитку показників етнокультурної соціалізації студентів нами були застосовані такі прийоми, як:

стилізація, трансформація народного досвіду, модифікація зразків традиційної ужиткової діяльності. Пріоритетним напрямком для нас звичайно була українська народна педагогіка – тому ми здійснювали демонстрацію та поширення таких технік як: писанкарство, лялькарство, ткацтво, декоративний розпис. План проведеної нами творчої майстерні містив такі складові: підготовка обладнання; підготовка робочих місць; повідомлення теми і мети заняття; розповідь педагога, актуалізація опорних знань; запитання; розпис; виставка робіт. Метою роботи творчої майстерні «Рослинні символи на писанках: дуб» було сприяння розвитку інтересу до фольклору, поповнення знань студентів про зразки народних писанок та формування навичок писанкарства шляхом створення писанки з символом «дубовий листочок». На початку заняття студенти розглядають зображення на писанках і педагог пояснює значення таких символів, як: «Дерево життя», «Вазонок», «Драбинка», «Зірка», «Безконечник» тощо. Потім, під час підготовки обладнання ми поповнили знання учасників щодо значення дубу в системі символів слов'янських народів. Студенти відповідали на такі питання: «До яких символів належить дуб та дубовий листок? Які ще рослинні народні символи ви знаєте? У яких казках, легендах, піснях зустрічається дуб? Які природні явища уявляєте, пригадуючи дуб? Кожному студенту було запропоновано обирати зразок для відтворення індивідуально. Після чого була перерва, самостійна практична робота студентів, коротка бесіда з техніки безпеки та практична робота. Студенти писали писанки у супроводі аудіо-записів етнографічних гуртів. На завершення було проаналізовано усі роботи та оформлено виставку.

З метою реалізації *традиційного механізму* етнокультурної соціалізації студентів, а саме підвищення рівня сформованості таких показників, як: «засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу» та «прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що характерні для родини та осіб з найближчого оточення» було впроваджено такі форми роботи, як: дебати «Чи потрібно відчувати себе представником певної етнічної спільноти?», форми колекціонування, складання та розв'язування студентами кросвордів, ребусів та рольова гра «Хто я, звідки я походжу?».

Однією з перших форм експериментальної роботи, яку ми застосували під час дослідження, було проведення *дебатів*: «Чи потрібно відчувати себе представником певної етнічної спільноти?». Метою даної форми роботи було допомогти студентам поповнити уявлення про різновиди етнічних спільнот, які є на території України, сприяти підвищенню рівня сформованості таких показників традиційного механізму етнокультурної соціалізації, як: «засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу» та «прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що характерні родини та осіб з найближчого оточення». Під час дебатів студентам було запропоновано для обговорення такі групи запитань: 1. Класифікація етносів (географічна, антропологічна, мовна, господарсько-культурна, стадіально-історична (плем'я, народність, нація). 2. Нації та націоналізми (східні і західні, етнічні (культурні) та політичні (територіальні), нація-співгромадянство і етнонація, історичні та неісторичні, державні і недержавні такі, що розвиваються «згори» чи «знизу» 3. Інші типології націоналізмів. 4. Особливості родинного побуту націоналізмів України. 5. «Німа дискусія». Дебати нами було обрано як вид невимушеної міжособистісної взаємодії, що створюють умови для розвитку етнокультурних уподобань, ціннісних ставлень, переконань.

Під час роботи нами було виявлено активну зацікавленість студентів, такою формою роботи, як *презентація колекцій*. Застосовуючи дану форму соціально-педагогічної роботи, ми намагалися сприяти формуванню у студентської молоді ціннісних орієнтацій щодо етнокультурної соціалізації, шляхом пошуку та збору предметів народної культури та творчості власного етносу чи інших. Під час даної форми роботи студентам було запропоновано продемонструвати свої надбання етнічного характеру, тим самим зацікавлюючи інших студентів до даного типу діяльності і похвали з боку оточення про корисне захоплення. При демонстрації власних колекцій кожен студент повинен мати змогу описати свою колекцію, тривалість її збору, вміст та походження. Із поміж усіх колекцій було продемонстровано студентами жіночої статі: коралі, прикраси з різних регіонів України, етно сумки із льону та інших тканин, вишивані сорочки їх бабусь так, і

сучасні витвори мистецтва, наприклад, листівки-привітання із краєвидами території України на яких проживають різні етнічні спільноти. Що стосується студентів чоловічої статі, то вони себе проявили у дещо інших видах колекцій, котрі теж викликали величезне захоплення та подив, зокрема було представлено писанки із візерунками, які характерні конкретному куточку нашої держави; старовинні монети, які передавалися їм у спадок та велика колекція нотаток прислів'їв та приказок народів України. Усі колекції було об'єднано в спільну експозицію та представлено для огляду студентів університету.

Наступною формою роботи, яку ми застосували в роботі з експериментальними групами було *складання та розв'язування студентами кросвордів, ребусів*. Мета даної форми роботи – сприяти засвоєнню норм, еталонів поведінки певного етносу, забезпечити наслідування студентами норм певної етнічної спільноти, шляхом пошуку інформації, поповнення знань з проблеми етнокультурної соціалізації. Першою частиною завдання було пошук студентами, цікавих історичних фактів, які необхідно було вміло перефразувати з метою складання твердження, яке необхідно було спростувати, підтвердити, або ж дати відповідь на запитання. Під час даної форми роботи студентам найбільше подобалося шукати цікавинки, оскільки вони знаходили багато невідомого для себе, про свій етнос, своє походження та про побут і культурне життя інших етнічних груп. Друга частина завдання полягала у власне відгадування цих кросвордів та ребусів, групи обмінювалися своїми напрацюваннями. На завершення завдання були озвучені відповіді на запитання та переможці отримали призи – календарі зі зразками традиційних українських розписів.

Проведена зі студентами експериментальних груп *рольова гра «Хто я, звідки похожу?»* була спрямована на виконання студентами ролей, заданих певними соціокультурними ситуаціями, які вимагають використання особливої поведінки та знання відповідної термінології. Під час проведення гри студентам пропонується розібратися, яким чином на їх життя, вчинки і поведінку впливає брак етнічних знань; згадати приємні та негативні події в їхньому житті, пов'язані із представниками власного етносу чи іншого. Це їм дасть можливість

проаналізувати свої дії та вчинки, зрозуміти можливі конфлікти та знайти помилки, а також ще раз пережити приємні моменти у процесі спілкування з представниками того чи іншого етносу. При проведенні гри, студентам пропонувалися різноманітні ситуації-сюжети, які викликають у них запитання: хто ж я, в процесі етнокультурної соціалізації і дозволяють детально розібрати, які варіанти дій можливі під час тієї чи іншої ситуації. Під час упровадженню даної форми роботи, студентами було задано низку запитань, наприклад, як зрозуміти власне походження; до якої етнічної групи маю приналежність; як навчитись бути етнічно толерантними до представників інших етнічних груп. При обговоренні запитань кожен студент у групі повинен мати змогу висловити свою думку, щоб велася активна дискусія, що теж дозволить студентам глибше пізнати етнокультурний світ і сприятиме вихованню шанобливого ставлення до норм, еталонів поведінки певного етносу.

Для реалізації *інституційного механізму* етнокультурної соціалізації молоді, особливо студентської, важливо розширювати межі освітнього середовища, підключаючи до етнокультурного впливу ті соціальні інституції, що знаходяться у тісній взаємодії та співпраці з закладом вищої освіти, тобто підключати інституційний механізм соціалізації. Саме тому під час експериментальної роботи ми намагалися допомогти студентам набути знання про соціальні інститути, що сприяють етнокультурній соціалізації та залучити до роботи культурно-просвітницьких закладів міста та області. Ці показники ми обрали для виявлення рівня етнокультурної соціалізації за інституційним механізмом.

З метою реалізації інституційного механізму етнокультурної соціалізації студентів під час нашого експерименту було проведено такі форми роботи, як: виставка «Толерантність – шлях до згоди» у Львівській обласній бібліотеці для юнацтва імені Романа Іваничука, заочна подорож в стародавнє українське село у музеї етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, концерт до Дня Соборності України у культурно-мистецькому центрі «Львівський палац мистецтв», вогнище на території музею народної архітектури

та побуту у Львові.

Під час проведення експериментальної роботи, ми розглядали виставку, як публічну демонстрацію (експонування) досягнень у галузі культури, мистецтва та інших галузях суспільного життя. Виставка привертає до себе увагу цінителів різних жанрів мистецтва. Її особливість – різнобічне, багатогранне представлення певної особи, персонажу, предмета. Ми також розглядали виставку як художньо-оформлену добірку професійних інновацій і/або інших експонатів для публічної демонстрації (експонування). Метою виставки як форми соціально-педагогічної роботи є презентація громадськості, педагогам, науковцям, фахівцям, органам державної влади, керівникам місцевих органів управління досягнень національної системи освіти, творчих здобутків педагогічних і наукових колективів, досвіду інноваційної діяльності в усіх ланках освіти, міжнародної інтеграції тощо.

Так метою виставки «Толерантність – шлях до згоди» було розкрити можливості бібліотеки у формуванні показників етнокультурної соціалізації студентів, сприяти розвитку глибокого розуміння значення національних традицій, культури як чинників формування етнічної толерантності, прийняття різнобарв'я та різноманітності культур, традицій народів світу. Студентам було запропоновано організувати книжково-ілюстративну презентацію, що поєднувала «живі» стенди з презентаціями у форматі PowerPoint. Перегляд виставки супроводжувався візуальним рядом, елементами анімації, емоційними коментарями відповідальних «екскурсоводів», музичним супроводом. Створенню виставки передувало: визначення її концепції та структури, підготовка стендів та ілюстрацій для слайдів, підбір музичного супроводу, редагування текстів коментарів. Виставка була орієнтована на студентську аудиторію, тому в ній необхідно було зробити акценти не на зміст представлених на виставці документів, а на її побудову, елементи оформлення, джерела наповнення. Провідним епіграфом виставки слугувала анаграма: «Толерантність – це: творчість, опіка (активність), любов, енергія, рівноправність, активність, ніжність, терпимість, необхідність, ініціативність, совість, тактовність!». Виставка закінчилася переглядом вистави «Її присутність» за мотивами повісті К. Толбіна

та у супроводі поезії Сергія Жадана у постановці молодіжного театру «Неопалима купина». Дана форма роботи сприяла ознайомленню студентів з формами просвітницької роботи, що проводяться у Львівській обласній бібліотеці для юнацтва імені Романа Іваничука, можливостями подальшого розвитку свого культурного потенціалу.

Наступним кроком у проведенні нашої експериментальної роботи стала заочна подорож в стародавнє українське село, що проходила у музеї етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України у м. Львів. Сьогодні фонди музею є скарбницею пам'яток традиційної культури народного мистецтва українців, а також зразків декоративно-прикладного мистецтва багатьох народів світу. Фондові збірки музею нараховують близько 90 тисяч експонатів. Умовно їх можна поділити на дві великі групи: етнографічну та художніх промислів. Постійна експозиція музею містить декоративно-ужиткове мистецтво України та країн Європи XVI – поч. XX ст. У відкритих фондах музею експонуються європейські та українські меблі, тканина, метал, порцеляна, фаянс XVI-XX ст. тощо. Особливо пишається музей етнографічною композицією «Українське село». Метою даної форми роботи було продовження знайомства студентів з тими соціальними інституціями, що сприяють етнокультурній соціалізації, залучення їх до роботи культурно-просвітницьких закладів, що здійснюють етнокультурну просвітницьку діяльність. Під час заочної подорожі ми намагалися сприяти заглибленню студентської молоді, в українську культуру та національні звичаї, спричинити появу бажання плекати та зберігати стародавні традиції та ремесла. В експозиції музею було створено старовинну кімнату, прикрашену вишитими рушниками, картинами. Всі учасники цього дійства були одягнені в українські стародавні костюми. Починалась подорож-екскурсія з бесіди про українську хату, вкриту соломою та млин біля неї. Студенти побачили як прали та прасували, використовуючи праник, качалку та рубель. Потім «ткачиха» ознайомила глядачів з гребінцем, яким розчісували волокно, та веретеном. Далі студентська молодь дізналась про вишивку та різноманітні узори, заглянули у плетену скриню, де побачили старовинні речі. Продовжилась

подорож до печі, де була діжка, в якій місили тісто. Господиня біля печі показувала різноманітний посуд – глечики, глиняні миски, дерев'яні ложки, кухлик. Кухарка поставила горщик з кашею рогачем у піч. Завершився екскурс в минуле біля плетеної колиски з немовлям. Після завершення заочної подорожі студенти мали можливість за чаюванням у вітальні музею обговорити враження від побаченого та почутого, поділитися спогадами про традиції та ремесла, що існують в їх селах, родинках.

На наступному етапі експериментальної роботи ми залучили студентів до підготовки та проведення *концерту до Дня Соборності України*, що проходив у культурно-мистецькому центрі «Львівський палац мистецтв». Слово «концерт» походить від італійського і означає – змагання. Саме тому концерт ми розглядали як публічний виступ та творче змагання студентів. Для нас було важливо, що концерт передбачає поєднання різних за жанром, кількістю учасників, тривалістю художніх номерів у одній програмі, що робить концерт складною та дієвою формою соціально-педагогічної роботи. Ми усвідомлювали, що головна функція концерту: формування естетичного смаку, естетичних почуттів, залучення до світу прекрасного. Проте для нас концерт став формою емоційного впливу на почуття студентів, певним підсумковим емоційним акордом нашої експериментальної роботи.

Готуючи концерт ми враховували, що Львівський палац мистецтв вибрав орієнтацію на виконання посередницької функції між сучасним мистецьким середовищем і шанувальниками мистецтва, на те, щоб представляти на широку глядацьку публіку пошуки і здобутки сучасного українського мистецтва, розвивати творчі зв'язки між регіонами України, сприяти розвитку творчого потенціалу міста, стати містком інтеграції у європейський мистецький простір. Метою цього концерту було створення соціокультурної ситуації, яка б вплинула на об'єднання студентської молоді, відчуття приналежності до нації, народу. При цьому, ми вважали що знайомство з таким цікавим культурно-мистецьким центром стане поштовхом для подальшого формування показників інституційного механізму етнокультурної соціалізації студентів, таких як: «знання тих соціальних інституцій,

що сприяють етнокультурній соціалізації», «залучення до роботи культурно-просвітницьких закладів». Епіграфом даної форми соціально-педагогічної роботи стали такі рядки: «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину» (В. Симоненко). На початку дійства звучав гімн України. Глядачам було запропоновано послухати пісню Т. Петриненко «Україна». У ході концерту була відтворена презентація «Моя Україна!», яка містила у собі цікаві факти про: стародавні поселення на території України, Україну за часів Київської Русі, козацьку Україну. Ведучі також розповідали про трагічні сторінки історії України: втрату незалежності, голодомор, війну. Виступ студентського театру тіней було присвячено темі: «Наше сьогодення. Майбутнє України». Ведучими свята було презентовано кожен слайд із розкриттям цікавих фактів. У концерті прозвучали вірші про Україну, українське село та власне українців. На завершення концерту хор студентів виконав пісню Т.Петриненко «Боже, Україну збережи». Ведучі концерту усім учасникам та глядачам подякували та побажали бути гідними громадянами нашої держави.

Музей народної архітектури та побуту у Львові – одна з культурних перлин нашого древнього міста. Цей музей став одним з найулюбленіших місць відпочинку львів'ян та гостей міста. Тут проводять фольклорні ярмарки, фестивалі народної музики, виступи творчих колективів. У виставкових залах Музею можна познайомитись з творами митців, фондovими виставками. Музей побудовано за етнографічним принципом з метою порятунку пам'яток дерев'яної архітектури, предметів побуту і зразків народного мистецтва усіх історико-етнографічних груп Західної України, що сформувались наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. Це Бойківщина, Лемківщина, Гуцульщина, Волинь, Поділля, Полісся, Буковина, Покуття, Закарпаття і Львівщина.

Під час нашої експериментальної роботи нами було для студентів експериментальних груп організовано екскурсію до музею народної архітектури та побуту. Наприкінці екскурсії, з дозволу адміністрації музею ми провели таку форму роботи як *вогнище*.

Організація вогнища стала наступним кроком до реалізації мети

етнокультурної соціалізації студентів. Вогнище стало яскравою масовою формою соціально-педагогічної роботи із студентами закладів вищої освіти. Заданою метою даної форми роботи було допомогти студентам у форматі етнокультурного «кола довіри» взаємодіяти з представниками різних етнічних груп, отримати задоволення від відчуття єдності та згуртованості. Хід форми роботи передбачав: привітання усіх учасників вогнища, ігротеку з народних українських ігор, пісні по колу та танці-хороводи. Ігротека містила відомі пластові сюжетні ігри, такі як: «Оборона Січі», «Козаки й татари», «Півні» та ін. Студенти проявили високий рівень активності під час ігор у вогнища. Вибір пісень найчастіше зупинявся на народних, що не може не тішити, оскільки були присутні представники різних етносів, які в свою чергу співали разом, та пропонували народну творчість свого етносу та країни. Закінчилося вогнище обрядовими танцями навколо вогнища, імпровізованим пікніком та дискотекою.

Реалізація *стилізованого механізму* етнокультурної соціалізації студентів відбувалася засобами впливу на формування таких показників, як: «наявність субкультурних поведінкових проявів, типових для певного етносу» та «прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності». Відбувалося це з використанням таких форм роботи, як: бесіда «Етнос/нація і особистість», пошуково-дослідницька робота в електронній мережі Інтернет.

Наступною формою, спрямованою на розвиток показників стилізованого механізму стала бесіда. Бесіду, під час експериментальної роботи, ми трактували як впливову словесну, групову форми соціально-виховної роботи, що розв'язує завдання діагностики морально-етичних позицій членів групи, етнокультурних цінностей, культурологічного досвіду, формування толерантного ставлення до поглядів, думок, висловів учасників, які в разі їх влучного і системного застосування виступають впливовими чинниками етнокультурної соціалізації студентів.

Дослідники визначають бесіду як форму словесного обговорення матеріалу, що вивчається. Головним завданням бесіди, за допомогою цілеспрямованих та

вміло поставлених запитань, активізувати наявні знання у студентів і сприяти засвоєнню ними нових знань шляхом самостійного обмірковування, узагальнення та інших розумових операцій [37, с.460]. Так, Р. Вайнола зазначає, що культурологічні бесіди сприяють створенню педагогічної ситуації, яка обумовлює бажання вихованців побачити світ краси, мистецтва, наблизитись до розуміння естетичних цінностей, ідеалів [38, с.188].

Нами в контексті змісту експериментальної роботи обрано культурологічні бесіди. Дослідники визначають такі види культурологічних бесід: про життя та творчість відомих митців (біографічні); про певний історико-культурний період; про певний шедевр мистецтва.

Майже на початку роботи нами було проведено *культурологічну бесіду* на тему «Етнос/нація і особистість». Метою застосування даної форми роботи було сприяти розвитку вміння у студентської молоді аналізувати, співставляти, порівнювати події етнокультурного змісту, сприяти прийняттю певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності. Студентами було створено тимчасові творчі мікро-групи, у яких вони мали бажання взаємодіяти. Під час проведення бесіди, студенти почули корисну інформацію з питань процесу становлення етнічної групи/нації як соціального суб'єкта (етапи становлення, механізми та чинники консолідації); етнос/нація і особистість: форми та типи зв'язку; структури національної ідентичності; рівень входження особистості у етнічну/національну групу; формування національної/етнічної ідентичності та соціальної структури і мобільності. У процесі бесіди, студентам було запропоновано дати відповіді на ряд запитань, таких як: проаналізуйте запропоновані Вам дані соціологічних досліджень. Про що вони свідчать? Як вони структурують національну приналежність? Яке місце посідає національна ідентичність в структурі Вашої «Я-концепції!»? Як, вона впливає на Ваше повсякденне життя, стиль поведінки? Бесіда було проведена у неформальній атмосфері, де були присутні обговорення та обмін знаннями. Дана форма роботи викликала значну кількість запитань студентів, що засвідчило необхідність продовження експериментальної роботи.

Під час експериментальної роботи, нами було виявлено активність залучення студентів до такого виду діяльності як *пошуково-дослідницька робота в електронній мережі Інтернет*. Зацікавленість такими формами роботи була зрозумілою, оскільки сучасна студентська молодь є активним користувачами, як соціальних мереж, так і загалом пошукових систем. Студентам в мережі Фейсбук було запропоновано розмістити пост з міркуваннями щодо стилю життя молодих українців. Дана форма роботи була запропонована студентам з метою підвищення рівня сформованості такого показника стилізованого механізму етнокультурної соціалізації студентів, як «прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності». Окрім того, дана форма роботи спричинила, на нашу думку, підвищення рівня інформаційної культури, формування навичок змістового перебування в мережі Інтернет, які є важливими для кожного студента закладу вищої освіти. Під час даної форми роботи студентам було запропоновано, за короткий період часу, знайти якомога більше цікавого матеріалу на етнокультурну тематику та оформити у вигляді посту. Ті студенти, публікації яких були відзначені найбільшою кількістю «лайків» були відзначені «журналістськими винагородами» – етно-нотатниками.

На розвиток показників *міжособистісного механізму* було спрямовано проведення таких форм роботи, як: конкурс презентацій на тему «До толерантності і основ культури миру через етнокультурні цінності», Інтерактивне заняття «Толерантність у сучасному житті», конкурс плакатів-колажів «Абетка миру», диспут «Чи можна вважати Україну країною етнічної толерантності?», круглий стіл «Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі», усний журналу «Етнічна спільність».

Конкурс інтерактивних презентацій «До толерантності і основ культури миру через етнокультурні цінності» було спрямовано на розвиток готовності студентів до культурної співтворчості з представниками різних етнічних груп. Під час конкурсу студентам пропонувалося презентувати слайд-шоу у довільному форматі, з метою відображення ідеї підтримки та збереження культурних цінностей свого народу та інших народів та країн світу. Дане завдання

супроводжувалося активною взаємодією між учасниками та обміном враженнями від підготовки та власне самого проведення заняття.

Інтерактивне заняття «Толерантність у сучасному житті» було включено до програми експериментальної роботи з метою актуалізації знань студентів щодо понять «толерантність», «етнічна толерантність», поповнення уявлень про значущість толерантності як якості особистості, важливої для будови позитивних відносин між різними людьми і різними етнічними групами, стимулювання уяви молоді до пошуків власного уявлення про прояви етнічної толерантності. Студентам було запропоновано взяти участь у занятті, структура якого містила: міні-бесіду про толерантність, розминку-вправу «Чим ми схожі?», вправу «Компліменти», вправу «Що таке толерантність» та фінальну вправу «Емблема толерантності». Заключним етапом заняття стала презентація емблем кожної групи. Інтерактивне заняття було спрямовано на підвищення рівня сформованості такого показника міжособистісного механізму етнокультурної соціалізації студентів, як «етнічна толерантність у процесі міжособистісної взаємодії».

Наступним кроком до заданої мети було проведення *конкурсу плакатів-колажів «Абетка миру»*, який було спрямовано на формування етнічної толерантності у процесі міжособистісної взаємодії. Метою даної форми соціально-педагогічної роботи було спонукати розвиток та відтворення в умовах закладу вищої освіти знань про етнічну толерантність та умінь відображати своє прагнення до толерантної творчої співпраці з представниками інших етносів шляхом створення плакатів. Конкурс також мав на меті донести до свідомості студента, що є цінності важливі для всіх народів і країн. Форма роботи складалася з підібраних на кожную букву абетки понять про загальнолюдські цінності та їх відображення в колажуванні. Такими цінностями студенти обрали: «Батьківщину», «дітей», «дружбу», «здоров'я», «любов», «мир», «незалежність», «сім'ю» тощо. Студенти індивідуально, мали змогу пізнати якомога більше про зміст та знання слів, які починаються на усі букви абетки. Але слова-поняття стануть близькими, якщо вкладати в них свої почуття, своє ставлення і водночас

давати можливість бути вільними в своїй творчості і самовираженні. Студентам пропонувалося доповнити і розширити абетку відомими висловами, своїми слоганами. Під час виконання завдання педагог наголошував, що великі і маленькі приклади найкращих якостей, зібраних у пам'яті народів, можна знайти в епосі, літературі, мистецтві. У результаті виконаної роботи було проведено виставку колажів на факультетах.

Ми під час експерименту застосовували диспут як просту, групову, словесну організаційну форму соціально-педагогічної роботи, головною метою якої є створення сприятливих умов для визначення переконань, ставлень, життєвих позицій учасників. Саме в цьому полягає значення диспуту як діагностичної та профілактичної форми роботи, дієвість його застосування в роботі з молоддю. Жваве, активне, невимушене обговорення актуальних для групи учасників проблем може дозволити педагогу більш влучно прогнозувати подальшу діяльність, спираючись на знання потреб та проблем членів колективу і окремих студентів.

Диспут на тему «Чи можна вважати Україну країною етнічної толерантності?» став формою соціально-педагогічної роботи, яку ми застосовували із студентською молоддю з метою реалізації міжособистісного механізму етнокультурної соціалізації. Нами було визначено мету диспуту, а саме допомогти виявити позиції, думки студентів про етнокультурні процеси, які відбуваються в умовах сьогодення, в сучасній Україні і вплив цих процесів на формування етнічної толерантності/інтолерантності учасників диспуту.

Ми усвідомлювали, що виконуючи завдання розвитку соціалізаційних механізмів, ми маємо з самого початку підготовки диспуту демократично поширювати коло прав його майбутніх учасників. І перше з цих прав (яке не рідко порушується в практиці соціально-виховної роботи) – це право на вибір проблеми обговорення. Можливим вирішенням цього завдання став запропонований нами перелік проблем, що можуть бути закладені в основу майбутніх диспутів. Визначений студентами рейтинг було покладено в основу експериментальної роботи. Під час заняття студентами було обрано чотири тематичні блоки до

обговорення, такі як: «Вплив держави на етнонаціональні процеси в Україні»; «Мовні та регіональні фактори»; «Засоби масової комунікації та виклики масової культури»; «Фактори локалізації, глобалізації та мультикультуралізму».

Ми запропонували для організації диспуту техніку «парламентської дискусії», що передбачає розподіл учасників на кілька груп, залежно від того, яку позицію вони займають. Найбільш типовими рольовими позиціями є «прихильники», «противники» та «незацікавлені». Позицію кожної групи може представляти один учасник. Таким чином, всі учасники по черзі отримують можливість висловлювати та відстоювати свої думки. Саме такий підхід до проведення диспуту гарантує «джентельменську» поведінку учасників, формує повагу до інших, почуття такту, терпимість до думок, що не збігаються з особистою позицією учасника.

Під час диспуту студенти об'єдналися у 3-4 творчі міні-групи. Кожна група обрала собі одну з запропонованих тем і готувала головні аргументи та тези, щоб максимально розкрити обрану тему, пояснити проблемні тези та представити можливі протиріччя у розв'язанні такої важливої проблеми як налагодження та підтримка культурної співтворчості з представниками різних етнічних груп. Кожна група також готувала 3-4 запитання для всіх інших груп. На завершення даної форми роботи, студентами було проговорено усі «підводні камені» із поданих фактів, дано відповіді на задані запитання. Представники кожної з творчих груп намагалися підвести підсумки. Ми усвідомлювали, що ефективність проведення диспуту багато в чому обумовлена вміннями ведучих. Ведучим ми обирали найбільш ерудованого, активного, авторитетного студента у групі. Наш досвід показав, що двоє ведучих краще виконують завдання. Важливо, щоб ведучий знав інтереси аудиторії, її ставлення до теми диспуту, рівень обізнаності з проблеми. Роль ведучого у ході диспуту не повинна зводитись тільки до коментарів виступів. Ведучий має вміти пов'язувати, порівнювати зміст виступів, звертатися до присутніх з пропозицією висловити своє ставлення до певної позиції, жестами, мімікою реагувати на твердження, створюючи, таким чином «емоційне обличчя» диспуту. Головне, що в ході диспуту учасники засвідчили б

право кожного на своє розуміння етнокультурних процесів, вибір та наслідування культурних уподобань.

Круглий стіл ми розглядали як вид групового вирішення тих чи інших питань, якому властиві певний порядок і черговість висловлювань його учасників, а також рівні права і позиції всіх присутніх. Круглий стіл є ефективною формою роботи зі студентською молоддю, оскільки вони, як правило, мають певний соціальний досвід з питань, що обговорюються. На «круглому столі» студенти можуть і повинні спробувати обґрунтовано поставити питання по темі обговорення, аргументувати підходи до їхнього вирішення, а також повідомити про вдалий і невдалий досвід. Отже, цю форму роботи ми розглядали, як свого роду нараду з обміну досвідом і обговорення досягнень і помилок. В такий спосіб студенти найкраще засосвоюють зміст теми, її проблеми. Саме тому наступною формою роботи, яку ми застосували під час формувального етапу експерименту стало проведення *круглого столу «Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі»*, метою даної форми роботи було посилити діалог та обмін досвідом етнокультурної діяльності між студентами закладів вищої освіти – представниками етнічних груп. Для проведення круглого столу було запрошено колег із Прикарпаття, а саме м. Івано-Франківськ. Під час проведення даної форми роботи було обговорено проблеми етнокультурної соціалізації молодшої людини, умови її успішної реалізації та шляхи підвищення рівнів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі вишу в певному регіоні.

Оскільки, всім відомо, що у таких містах, як Львів та Івано-Франківськ зосереджена велика кількість студентів закладів вищої освіти, які є представниками різних етнічних груп, національностей та субкультур, то цей круглий стіл став цікавим початком актуалізації молодіжних ініціатив, сприяв розвитку рівня сформованості такого показника, як: «культурна співтворчість з представниками різних етнічних груп». На завершення заняття, студенти запропонували співпрацю між університетами та запросили в гості на етно-фестивалі.

Метою *усного журналу «Етнічна спільність»* стало: сприяти виникненню

зацікавленості, творчого інтересу студентів до проблеми етнічної приналежності та ідентифікації себе, як представника певної етнічної спільноти і формуванню етнічної толерантності у процесі міжособистісної взаємодії. Учасники групи об'єдналися в імпровізовані «сторінки» – частини журналу, на яких висвітлювалося яке-небудь одне питання, пов'язане з темою. Загальний обсяг його – 3-5 «сторінок». Кожна «сторінка» являла собою коротке усне чи інсценоване повідомлення студентів, яке, залежно від змісту, було проілюстровано експонатами, фрагментами відео чи аудіо-записів. «Сторінки» ми намагалися розміщувати по ступеню їх значущості: перша висвітлює найбільш важливе питання, інші конкретизують його або висвітлюють якісь інші самостійні питання. У впровадженому усному журналі студенти «ілюстрували» зміст таких сторінок: «Історія та сучасність малих народів України», «Бойки», «Гуцули», «Покутяне», «Ополяни». Студенти мали можливість презентувати історію, культуру, традиції та звичаї малих етносів України. Більшість «сторінок» містила результати творчості самих студентів: зачитування власних віршів, виконання пісень, замальовки, продукти декоративно-прикладного мистецтва тощо. Для підготовки і проведення усного журналу нами було створено «редакцію» з відповідальним редактором на чолі. В обов'язки редколегії входить: розробка назв сторінок, складання плану і програми випуску номеру; підбір ілюстративно-художнього матеріалу для сторінок журналу; презентація ведучих кожної сторінки і художників журналу. Відкривали та проводили журнал ведучі-студенти, що повідомляли назви сторінок, використовували яскраві афоризми, виразні віршовані рядки. Цікавим стало оформлення нашого усного журналу: сторінки журналу зібрали як би в перепліт, що зовнішньо являв собою форму журналу. На кожній сторінці чітко великим шрифтом була написана її назва, а ведучий, відкриваючи ту чи іншу сторінку, ніби гортав журнал.

Важливою складовою даного етапу експерименту стали комплексні форми соціально-педагогічної роботи. Р. Вайнола зазначає, що «до особливостей комплексних форм роботи належать: «довготривалість та поєднання кількох організаційних форм роботи в єдиній тематичній формі» [38, с.37]. Прикладами

таких організаційних форм є: тематичний день, тиждень, місячник, Ярмарок, Свято тощо.

Перевагами застосування комплексних форм соціально-педагогічної роботи в нашому експерименті є наступне: відбувається «занурення» студентів у виховну ситуацію, сюжет; тривалість цієї форми дозволяє виявити творчий потенціал кожного студента; відбувається поєднання позанавчальних форм роботи; реалізуються зв'язки між студентськими групами, колективами факультетів; педагоги отримують можливість бачити позитивну динаміку розвитку досліджуваних якостей протягом форми роботи.

Водночас, комплексна форма роботи дозволяє долучитися до її проведення представникам територіальної громади, використати чисельні локації, що робить ці форми роботи доступними, різноманітними. Не варто забувати, що саме комплексні форми, за рахунок своєї яскравості, тривалості здійснюють найбільш помітний емоційний вплив як на учасників, так і на студентів-організаторів.

Відзначимо, що саме за рахунок комплексного впливу, використання чисельних методів, прийомів та засобів соціально-педагогічного впливу ми вважали, що ці форми роботи спрямовано на розвиток усіх показників та реалізацію усіх механізмів етнокультурної соціалізації студентів.

У структурі розробленого нами технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів були такі форми позанавчальної соціально-педагогічної роботи, як: станційний експрес, свято, тематичний день, фестиваль фольклору. Стисло опишемо хід їх проведення і можливі перебачувані результати.

Використання такої форми роботи як «станційний експрес» сприяє реалізації комплексу виховних завдань: розвитку творчих, пізнавальних, організаторських здібностей, інтелекту та ерудиції, кмітливості та винахідливості, ініціативи та фантазії, наполегливості, швидкості реакції, виробленню конкретних умінь та навичок, вихованню колективізму, почуття відповідальності.

Класичний станційний експрес – це швидке пересування команд від станції до станції, на яких, зупиняючись для відпочинку, учасники вирішують цікаві за

змістом завдання. Це активна гра, учасники якої імітують рух експресу по станціям. При цьому кожна творча мікрогрупа перевтілюється в окремий вагон (команду, екіпаж), а кожна зупинка експреса – це робота на тематичній станції. Для нас було важливо, що весела форма станційного експресу дозволяє закласти в завдання «станцій» досить важливі питання соціокультурного та етнокультурного змісту.

Метою *станційного експресу «Україна різноманітна»* стало: поповнити знання про етнокультурне середовище університету та міста, створити можливості отримувати та демонструвати свої знання етнокультурного змісту, поповнити знання учасників про субкультурні поведінкові прояви, типові для певного етносу, сприяти формуванню навичок командної взаємодії.

Перед початком станційного експресу студентам було озвучено умови та правила гри:

1. У грі беруть участь 5 команд по 20 учасників.
2. Кожна команда отримує мапу, на якій позначено 7 станцій та черговість їх проходження.
3. Учасники зобов'язані пройти по черзі усі станції.
4. На кожній станції будуть запропоновані різні завдання.

За результатами кожного виконаного завдання, команда отримає один елемент українського віночка (квіти: ромашка, мак, волошка, сонях; пшеничний колосок; жовту і синю стрічки) та наклейку в карті, яка буде означати, що станцію успішно пройдено.

5. Команда, котра найшвидше з'єднає усі елементи українського віночка стане переможницею.

6. Наприкінці гри, команди разом з ведучими на стенді викладають український віночок з тих квіток, які отримали на станціях після виконаного завдання.

Учасники проходили такі станції: Сад собору святого Юра, Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької, Будинок вчених, пам'ятник Івану Франку, пам'ятник охоронцям української державності та Юрію Змієборцю,

Львівська національна галерея мистецтв імені Б. Возницького, Палац Потоцьких, Львівський палац мистецтв. На кожній станції команди отримували колективне завдання. Так, біля музею Соломії Крушельницької на станції треба було переказати лібрето 3-х опер, провідні арії яких виконувала видатна співачка, біля пам'ятника Івану Франку інсценувати виконання поетичних рядків митця. Виграла та команда, віночок якої був найбільшим і найяскравішим. Усі учасники на фініші отримали призи: пам'ятні медалі.

Наступною комплексною формою роботи, яку ми застосували було проведення *родинного свята «Від родини йде життя людини»*, метою якого було сприяти вихованню поваги до родини, українського роду, народу, поваги до батьків; формування почуття вдячності та відданості народним традиціям. сприяти розширенню знань учнів про рід, родину, народ. У формі свята ми намагалися створити таку виховну ситуацію, яка б вплинула на студентів та сприяла формуванню таких якостей, як: уміння бути чемними, шанувати батьків, рідних людей, допомагати їм, любити і завжди пам'ятати місце, де народилися, рідну домівку, свій народ, рідну мову і неньку Україну, почуття обов'язку перед батьками, своїм народом, своєю Батьківщиною, шанобливого ставлення до традицій і звичаїв, святинь свого народу.

Родинне свято «Від родини йде життя людини», проходило у парку імені І. Франка, наприкінці квітня. Свято містило такі зони, як: концертна програма, «сімейна кухня», «Сімейний фотоальбом» тощо.

До концертної програми світа увійшли: привітальне слово до всіх учасників свята, пісні про родину, вірші про батьків та про відданість до родичів, виступи аматорських танцювальних етнічних ансамблів.

Другою локацією свята стала «сімейна кухня», де батькі студентів частували їх кулінарними виробами, традиційними для їх місцевості, села. Родзинкою свята стала фотозона, де учасники за допомогою національних автентичних костюмів могли створити композицію фото родини, запросити до фотографування друзів, коханих. Зворушливим елементом свята стала робота «куточка реліквій», де студенти демонстрували реліквії своїх родин: вбрання,

старі фото, ікони, листи тощо.

Локація «Сімейний фотоальбом» сприяла актуалізації знань студентів про сімейні реліквії, які зберігаються в родинях. Студенти мали усвідомити, наскільки важливою для кожного є сімейна історія, знання того, ким є батьки, де і коли вони народилися, де навчалися і як обирали свою професію, з якої родини походять, оскільки це є необхідною частиною особистої історії кожної людини. Оскільки історію сім'ї можна дослідити, перш за все, за допомогою різних історичних джерел, наприклад, за фотографіями, ми обрали для свята таке завдання. Кожен студент мав можливість презентувати всторію його родини – сімейний фотоальбом. Бажано, щоб фотографії, розміщені в альбомі, містили інформацію про різні покоління родини. Було важливо показати і широту географії роду, для цього деякі студенти скористалися мапою з позначками. Деякі студенти не зупинилися на формі альбому й оформили авторські колажі та стенди з фотографіями членів своєї родини. Це стало справжнім подарунком для батьків, що завітали на свято.

Таким чином, проведене свято дозволило відчувати, що немає бар'єрів між поколіннями українців, що нас єднають довічні цінності: родина, рідна хата, батьківщина.

Тематичний день толерантності було присвячено знаменним датам у житті народів України, що пов'язані з відстоюванням українським народом принципів незалежності та толерантності. Метою даної форми соціально-педагогічної роботи було: актуалізувати знання календаря толерантності, традицій, звичаїв, що присвячені державним святам, пам'ятним і знаменним датам у житті народів України; сприяти формуванню поваги до минулого свого народу. Студентам було запропоновано організувати та відтворити в умовах сьогодення ряд історичних подій, які наклали помітний відбиток на сьогодення нашої країни.

Під час тематичного дня була приділена увага календарю толерантності, до якого входили такі пам'ятні події, як: затвердження Декларації принципів толерантності Генеральної конференції ЮНЕСКО, святкування Міжнародного

року толерантності, проголошення Маніфесту 2000 року про підтримку миру та не насилля, відзначення Міжнародного року культури миру, року діалогу між цивілізаціями, міжнародного року мобілізації зусиль на боротьбу проти расизму, расової дискримінації, ксенофобії та пов'язаної з ними нетерпимості, Міжнародного десятиріччя культури миру та не насильство в інтересах дітей планети (2001-2010 рр.), Міжнародного року пам'яті про боротьбу з рабством і його ліквідації, року захисту прав дитини, Всесвітнього дня миру, Міжнародного дня рідної мови, дня пам'яток історії, Міжнародного дня сім'ї, Міжнародного дня миротворців ООН, Всесвітнього дня культури, Міжнародного дня захисту дітей, Міжнародного дня толерантності, дня прав людини. Кожна студентська група мала можливість обрати той день, який був студентам до вподоби. За годину студенти презентували своє бачення цього дня: історію, традиції святкування, значення.

Складовими цього тематичного дня стали такі форми роботи: відкритий нон-стоп фестиваль документальних фільмів «Миттєвості толерантності», джем-сейшн етнографічних студентських джаз-банд, конкурс фото-мисливців «Ми різні – це чудово!», створення «флешмобного плакату», презентація книги Майкла Уолцера «Про толерантність», свічкова хода. Окремі форми роботи опишемо більш детально.

Під час проведення тематичного дня педагогам та студентським групам було запропоновано долучитися до створення «флешмобного плакату». Учасники записували асоціації, які виникають у зв'язку з поняттям «толерантність» на кольорових смайликах та клеїли їх на ватман. Ця вправа мала допомогти студентській молоді побачити різні аспекти толерантності та краще зрозуміти саме поняття.

Важливою складовою тематичного дня стала презентація книги «Про толерантність» видатного політичного теоретика Майкла Уолцера (професор соціології в Інституті прогресивних досліджень у Принстоні). Автор досліджує п'ять «режимів толерантності»: від багатонаціональних імперій до іммігрантських общин і описує сильні та слабкі сторони кожного режиму, а також говорить про

форми толерантності, що змінюються, і про винятковість кожної людини. Майкл Уолцер показує, як влада, клас і стать взаємодіють з релігією, расою й етнічною належністю за різних режимів, і говорить про те, як виявляється і як має виявлятися толерантність у мультикультуралістичних суспільства. Майкл Уолцер показує, що толерантність – це не філософський принцип, що має одне-єдине виправдання, а багатолика політична практика. Він вилучає мудрі уроки передбачливості і надії з досвіду і багатонаціональних імперій минулого, і нинішніх іммігрантських общин, для того, щоб упоратися з дилемами культурного плюралізму. Презентація проходила у формі читацької вітальні на зеленій естраді. Студенти зачитували окремі фрагменти книги, розповідали про отримане від читання враження. На завершення тематичного дня за участю студентів та членів громадських організацій міста було проведено свічкову ходу в пам'ять жертв расизму, расової дискримінації, ксенофобії та пов'язаної з ними нетерпимості.

Наступною комплексною формою роботи, яку ми застосували під час формувального етапу експерименту став міський *фестиваль фольклору «Етновир»*, до участі в якому ми долучили учасників експериментальних груп. Посилення фестивального руху у ХХ ст. стало наслідком появи нової міської етнокультури, розвиток якої стали визначати засоби масової комунікації: газети, журнали, радіо, звукозапис, кіно, а в післявоєнний період – телебачення. Завдяки фестивалю відбувається формування нового інформаційно-комунікативного, артистичного простору.

Даний фестиваль став необхідною формою організації мистецьких подій, він охоплює різноманітні культурно-мистецькі спільноти, які в процесі підготовки й проведення фестивалю активно взаємодіють. Крім цього, поживляється культурне життя міста, збільшується кількість учасників, поліпшується організація дозвілля, забезпечується цілеспрямоване й предметне художньо-естетичне виховання, відбувається залучення студентської спільноти до національних культурних цінностей.

Метою цієї форми роботи стала популяризація традиційної культурної

спадщини, зміцнення міжнародних контактів і культурних зв'язків, обмін знаннями, культурними та народними традиціями, особливостями, досвідом, розширення етнокультурного світогляду.

До програми фестивалю увійшли такі форми роботи: гала-концерт, марш-парад, концерт, ярмарок робіт народних умільців країн-учасниць фестивалю, танцювальні та музичні майстер-класи, презентації традиційної кухні країн-учасниць, вечір дружби тощо.

Студентам закладу вищої освіти, було запропоновано взяти участь у презентації та дегустації традиційних страв країн-учасниць фестивалю «Етновир», що викликало у них неабияке захоплення. Вечір дружби надав можливість студентам тісніше творчо взаємодіяти із представниками інших етнічних груп. Участь у фестивалі фольклору дала можливість студентській молоді краще ознайомитись із традиціями, культурою та звичаями інших народів світу.

Отже, змістово-технологічне забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти реалізувалося на п'яти етапах:

1. Теоретико-аналітичний етап (характеристика базових понять, аналіз сутності і особливостей процесу формування етнокультурної соціалізації студентів).

2. Прогностичний етап (оцінка реального стану етнокультурної соціалізації студентів, визначення мети та завдань етнокультурного процесу).

3. Етап добору форм та методів формування етнокультурної соціалізації студентів.

4. Етап впровадження напрямів, форм та методів формування етнокультурної соціалізації студентів (корекція діяльності та організація роботи усіх підрозділів).

5. Етап оцінки ефективності процесу етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі вищої школи.

На етапі упровадження було здійснено роботу за п'ятьма напрямками (відповідно до визначених механізмів) етнокультурної соціалізації студентів:

напрям наслідування, традиційний напрям, інституційний напрям, стилізований напрям, напрям міжособистісної взаємодії. Важливо відзначити, що шостий напрям – етнокультурної ідентифікації, на початку експерименту було вилучено, оскільки студенти продемонстрували достатньо високі оцінки сформованості відповідних до нього показників етнокультурної соціалізації.

Упроваджене нами змістово-технологічне забезпечення містило три види позанавчальних організаційних форм соціально-педагогічної роботи зі студентами за напрямом їх етнокультурної соціалізації (індивідуальні; групові; масові), ряд комплексних форм соціально-педагогічної роботи зі студентами. Таке змістово-технологічне забезпечення було розраховано на розвиток когнітивної сфери студентів, їхніх інтересів і мотивів до етнокультурної діяльності у закладах вищої школи, розширення світоглядних позицій, набуття навичок етнокультурної діяльності, і як результат – підвищення рівня сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Узагальнення та характеристику складових змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів здійснено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

**Змістово-технологічне забезпечення реалізації механізмів
етнокультурної соціалізації в освітньому середовищі закладу вищої освіти**

Змістовий напрям	Форми та методи роботи	Мета
Напрям насліду- вання	Інтерв'ювання	Допомогти студентам висловити, сформулювати власні переконання щодо етнічної ідентичності, визначення шляхів копіювання культурних зразків національної культури та традицій

Продовження таблиці 3.1

	Творче завдання «Етно – це модно!»	Сприяти позитивному сприйняттю студентами сучасних ідей етнокультурного спрямування та трансформації їх в сучасне життя, молодіжну студентську субкультуру
	Творча майстерня «Рослинні символи на писанках: дуб»	Сприяти розвитку інтересу до фольклору, поповнення знань студентів про зразки народних писанок та формування навичок писанкарства шляхом створення писанки з символом «дубовий листочок»
Традиційний напрям	Дебати «Чи потрібно відчувати себе представником певної етнічної спільноти?»	Допомогти студентам поповнити уявлення про різновиди етнічних спільнот, які є на території України, сприяти підвищенню рівня сформованості показників традиційного механізму етнокультурної соціалізації
	Рольова гра «Хто я, звідки похожу?»	Сприяти виконанню студентами ролей, заданих певними соціокультурними ситуаціями, які вимагають використання особливої поведінки та відповідної термінології
	Складання та розв'язування студентами кросвордів, ребусів	Сприяти засвоєнню норм, еталонів поведінки певного етносу, забезпечити наслідування студентами норм певної етнічної спільноти, шляхом пошуку інформації, поповнення знань з проблеми етнокультурної соціалізації
	Презентація колекцій	Сприяти вихованню ціннісних етнокультурних орієнтацій шляхом пошуку та збору предметів народної культури та творчості власного етносу чи інших
Інституційний напрям	Виставка «Толерантність – шлях до згоди»	Розкрити можливості бібліотеки у формуванні показників етнокультурної соціалізації студентів, сприяти розвитку глибокого розуміння значення національних традицій, культури як чинників формування етнічної толерантності, прийняття різнобарв'я та різноманітності культур, традицій народів світу
	Заочна подорож в стародавнє українське село	Залучення студентів до роботи культурно-просвітницьких закладів, що здійснюють етнокультурну просвітницьку діяльність. Сприяти заглибленню студентської молоді, в українську культуру та національні звичаї, спричинити появу бажання плекати та зберігати стародавні традиції та ремесла
	Концерт до Дня Соборності України	Створення соціокультурної ситуації, яка б вплинула на об'єднання студентської молоді, відчуття приналежності до нації, народу, знайомство з культурно-мистецьким центром
	Вогнище	Допомогти студентам у форматі етнокультурного «кола довіри» взаємодіяти з представниками різних етнічних груп, отримати задоволення від відчуття єдності та згуртованості
Стилізований напрям	Бесіда «Етнос/нація і особистість»	Сприяти розвитку вміння аналізувати, співставляти, порівнювати події етнокультурного змісту, сприяти прийняттю певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності
	Пошуково-дослідницька робота в електронній мережі Інтернет	Підвищення рівня інформаційної культури, формування навичок змістового перебування в мережі Інтернет, створення власного стилю етнокультурної діяльності

Продовження таблиці 3.1

Міжособистісний напрям	Конкурс презентацій на тему «До толерантності і основ культури миру через етнокультурні цінності»	Розвиток готовності студентів до культурної співтворчості з представниками різних етнічних груп, відображення ідеї підтримки та збереження культурних цінностей свого народу та інших народів та країн світу
	Інтерактивне заняття «Толерантність у сучасному житті»	Актуалізація знань студентів щодо понять «толерантність», «етнічна толерантність», поповнення уявлень про значущість толерантності як якості особистості, важливої для будови позитивних відносин між різними людьми і різними етнічними групами, стимулювання уяви молоді до пошуків власного уявлення про прояви етнічної толерантності
	Конкурс плакатів-колажів «Абетка миру»	Спонукати розвиток та відтворення знань про етнічну толерантність та умінь відображати своє прагнення до толерантної творчої співпраці з представниками інших етносів шляхом створення плакатів
	Диспут «Чи можна вважати Україну країною етнічної толерантності?»	Допомогти виявити позиції, думки студентів про етнокультурні процеси, які відбуваються в умовах сьогодення, в сучасній Україні і вплив цих процесів на формування етнічної толерантності/інтолерантності учасників диспуту
	Круглий стіл «Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі»	Посилити діалог та обмін досвідом етнокультурної діяльності між студентами закладів вищої освіти – представниками етнічних груп, визначення шляхів підвищення рівнів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі вишу в певному регіоні
	Усний журнал «Етнічна спільність»	Сприяти виникненню зацікавленості, творчого інтересу студентів до проблеми етнічної приналежності та ідентифікації себе, як представника певної етнічної спільноти і формуванню етнічної толерантності у процесі міжособистісної взаємодії
Комплексні форми соціально-педагогічної роботи		
	Станційний експрес «Україна різноманітна»	Поповнити знання про етнокультурне середовище університету та міста, створити можливості отримувати та демонструвати свої знання етнокультурного змісту, поповнити знання учасників про субкультурні поведінкові прояви, типові для певного етносу, сприяти формуванню навичок командної взаємодії
	Родинне свято «Від родини йде життя людини»	Сприяти вихованню поваги до родини, українського роду, народу, поваги до батьків; формування почуття вдячності та відданості народним традиціям
	Тематичний день толерантності	Актуалізувати знання календарю толерантності, традицій, звичаїв, що присвячені державним святкам, пам'ятним і знаменним датам у житті народів України; сприяти формуванню поваги до минулого свого народу
	Фестиваль фольклору «Етновир»	Популяризація традиційної культурної спадщини, зміцнення міжнародних контактів і культурних зв'язків, обмін знаннями, культурними та народними традиціями, особливостями, досвідом, розширення етнокультурного світогляду

Джерело: розроблено автором, Н.Рудкевич.

Упровадження визначеного та схарактеризованого нами змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів надало нам можливість здійснити оцінку та аналіз результатів експериментальної роботи.

3.2. Оцінка та аналіз результатів експериментальної роботи

Здійснення оцінки та аналіз результатів експериментальної роботи з упровадження змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів проходило на контрольному етапі експериментальної роботи, що тривав з травня по вересень 2018 р.

На контрольному етапі здійснено: повторне визначення сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів контрольних та експериментальних груп; перевірка вірогідності отриманих результатів за допомогою методів математичної статистики; виявлення перспективних напрямів дослідження даної проблеми.

Нами повторно була застосовані методи оцінювання рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів, визначені у п. 2.1. Діагностичні методики були ідентичні тим, що використовувались на етапі констатувального експерименту. Додатково було застосовано мультимедійну презентацію на тему «Етноандрівка університетом».

Ця програма передбачала застосування низки як стандартизованих так і авторських діагностичних методик (табл. 2.1). Оцінка здійснювалось поетапно, відповідно до визначеного переліку механізмів та визначених показників етнокультурної соціалізації студентів. Ми вважали вдалим результатом досягнення позитивних зрушень у рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів та виявлення дієвості визначених механізмів етнокультурної соціалізації.

Так як і на констатувальному етапі експерименту, ми використали авторське анкетування. Аналіз та ранжування відповідей студентів експериментальних груп дозволили визначити переважно оптимальний та мінімальний рівень

сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів в освітній діяльності вищих навчальних закладів. Загальні тенденції за єдиною шкалою вимірювання для ЕГ відображено на рис. 3.1.

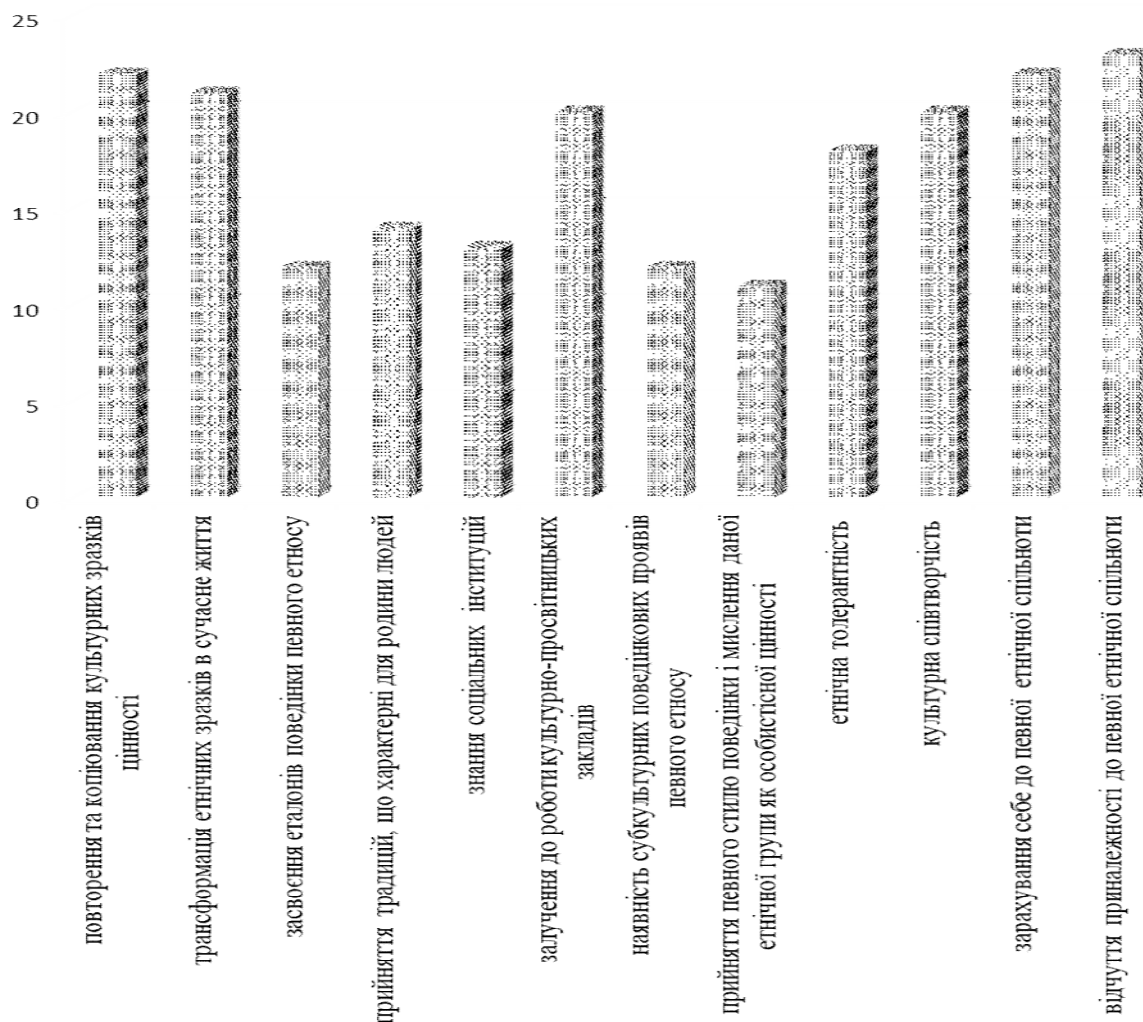

Рис.3.1. Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів (на контрольному етапі, для ЕГ, за шкалою 0-24)

Аналіз відповідей на питання анкети дозволив відзначити, що найбільш сформованими показниками етнокультурної соціалізації для студентів ЕГ стали такі: «повторення та копіювання культурних зразків етносу як цінності», «трансформація етнічних зразків в сучасне життя», «залучення до роботи культурно-просвітницьких закладів», «культурна співтворчість з представниками різних етнічних груп». Так як і раніше, усі показники механізму ідентифікації було виявлено на оптимальному рівні, проте за результатами експерименту також

рівня набули показники механізмів наслідування та інституційного механізму.

Натомість не набули оптимального рівня оцінки прояву таких показників, як: «засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу», «прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності», «наявність субкультурних поведінкових проявів, типових для певного етносу». Це дозволило здійснити висновок про те, що найважче здійснювати соціально-педагогічну роботу за напрямком соціалізації студентів саме щодо реалізації стилізованого та традиційного механізмів етнокультурної соціалізації.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації для студентів КГ лишилися незмінними, переважно на достатньому та мінімальному рівнях. Оскільки вони не вийшли за межу рівня, ми не вважали за доцільне відображати ці результати на діаграмі. Найменш сформованими виявилися показники стилізованого механізму етнокультурної соціалізації студентів, а саме: «прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності». На переважно мінімальному рівні також було виявлено показники традиційного механізму етнокультурної соціалізації студентів, такі як: «засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу» та «прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що характерні для родини та осіб з найближчого оточення».

Ми досліджували сформованість таких показників етнокультурної соціалізації студентів, що є проявами реалізації *механізму наслідування* як: «повторення та копіювання культурних зразків етносу як цінності», «трансформація етнічних зразків в сучасне життя». З цією метою нами було використано такі діагностичні методики: включене спостереження, авторська анкета (Додаток А), тест «Типи етнічної ідентичності» (Г. Солдатова, С. Рижова) (Додаток В).

Проте, для посилення вірогідності педагогічного оцінювання, нами додатково було введено додаткове творче завдання: студенти розробляли мультимедійні презентації на тему: «Етноандрівка університетом». Аналіз даних презентацій дозволив нам, перш за все, побачити, чи здатні студенти

трансформувати зразки етносу свого народу в освітнє середовище університету, використати елементи дизайну, приклади традицій, звичаїв під час характеристики таких складових освітнього середовища, як кабінети, бібліотека, музей університету тощо. Аналіз презентацій засвідчив, що з завданням на оптимальному рівні впоралися 58 осіб (55,24%), тобто більшість студентів ЕГ. У КГ ця частка була значно меншою і становила 9 осіб (9,47%).

Використовуючи розроблений на етапі констатувального експерименту алгоритм аналізу оцінювання, ми отримали такий розподіл рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів відповідно до реалізації механізму наслідування, що відображено на рис. 3.2.

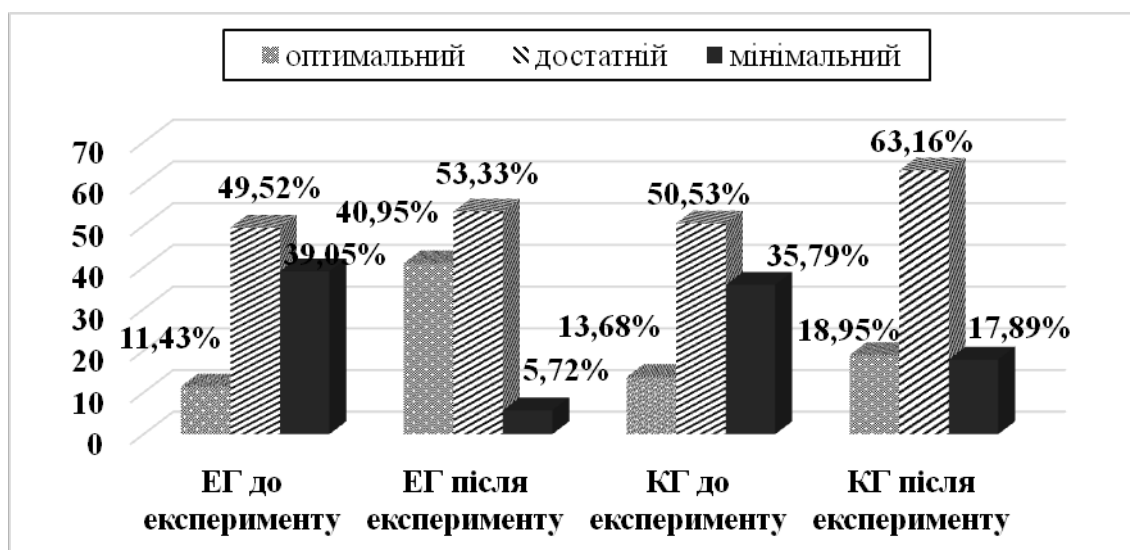

Рис. 3.2. Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів (на контрольному етапі, для механізму наслідування)

Здійснений нами аналіз цифрових даних дозволив відзначити, що в контрольних групах рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів змінилися несуттєво (збільшилася частка студентів із оптимальним рівнем з 13,68% (13 студентів) до 18,95% (18 студентів) та достатнім рівнем з 50,53% (48 студентів) до 63,16% (60 студентів) за рахунок зменшення кількості студентів із мінімальним рівнем сформованості показників реалізації механізму наслідування.

Позитивна динаміка на оптимальному рівні для КГ становить 5,27% (5

студентів), на ситуативному – 12,63% (12 студентів).

Порівняльний аналіз результатів ЕГ дозволив засвідчити більш яскраву позитивну динаміку в сформованості показників етнокультурній соціалізації студентів за механізмом наслідування. Найбільш суттєво відбулися зміни на оптимальному рівні – з 11,43% (12 студентів) до 40,95% (43 студенти). Показники достатнього рівня лишилися майже незмінними, збільшившись лише на 3,81% (4 студенти). Значно зменшилось число студентів ЕГ із пасивним рівнем сформованості показників етнокультурній соціалізації студентів: 39,05% (41 студент) – до експерименту, 5,72% (6 студентів) – після експерименту.

Таким чином, підсумовуючи даний етап оцінки результатів формувального експерименту ми встановили, що у ході впровадження змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів, відбулося помітне підвищення рівня сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів по реалізації механізму наслідування для учасників експериментальних груп.

Для підтвердження вірогідності результатів експериментальної роботи, нами було здійснено оцінку наявності та достовірності позитивної динаміки в формуванні показників етнокультурної соціалізації студентів з застосуванням λ критерію Колмогорова-Смирнова.

Зазначений статистичний критерій призначений для порівняння двох розподілів (емпіричного з теоретичним або одного емпіричного з іншим емпіричним розподілом). Він дозволяє знайти точку, в якій сума накопичених відмінностей між двома розподілами є найбільшою і оцінити достовірність цих відмінностей. Сформулюємо гіпотези (при порівнянні наприклад КГ та ЕГ):

H_0 : Відмінності в рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації механізму наслідування для контрольної та експериментальної груп статистично недостовірні.

H_1 : Відмінності в рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації механізму наслідування для контрольної та експериментальної груп статистично достовірні.

За формулою (провівши попередньо проміжні обчислення):

$$\lambda_{\text{емп}} = d_{\text{max}} \cdot \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}}$$

де, n_1 – кількість спостережень у першій вибірці;

n_2 – кількість спостережень у другій вибірці;

d_{max} – найбільша абсолютна величина різниці між накопиченими частотами по кожному розряду.

Нами було визначено емпіричні значення для кожного з показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації механізму наслідування. У змісті даного параграфу, ми на прикладі механізму наслідування здійснимо більш детальний аналіз, з проміжними обчисленнями, визначення емпіричного значення змін у рівнях сформованості показників за механізмом наслідування для учасників КГ та ЕГ. Вихідні данні відображено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації механізму наслідування до експерименту

Рівень	Частота в КГ	Частота в ЕГ
Оптимальний	13 осіб	12 осіб
Достатній	48 осіб	52 особи
Мінімальний	34 особи	41 особа
Об'єм вибірки	$n_1 = 13+48+34=95$	$n_2 = 12+52+41=105$

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Виходячи з табличних даних, ми вираховували значення накопичуваних частот f , що дорівнює діленню частот на об'єм вибірки для двох наявних вибірок. Після цього, визначаємо модуль різниці між накопиченими частотами по кожному розряду, тобто для контрольної та експериментальної груп. У результаті ми отримали наступні дані, подані у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Визначення найбільшої абсолютної величини різниці між накопиченими частотами по кожному розряду. (d_{\max})

Відносна частота КГ ($f_{\text{контр}}$)	Відносна частота ЕГ ($f_{\text{експ}}$)	Модуль різниці частот ($f_{\text{експ}} - f_{\text{контр}}$)
13 / 95 \approx 0,14	12 / 105 \approx 0,11	0,03
48 / 95 \approx 0,5	52 / 105 \approx 0,49	0,01
34 / 95 \approx 0,63	41 / 105 \approx 0,4	0,03

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Серед отриманих модулів різниці між накопиченими частотами обираємо найбільший модуль, який ми позначаємо як d_{\max} . В даному випадку $0,03 > 0,01$, тому $d_{\max} = 0,03$. Наступним кроком стало визначення емпіричного значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників реалізації механізму наслідування щодо етнокультурної соціалізації студентів до експерименту, за формулою:

$$\lambda = 0,03 \sqrt{\frac{95 \times 105}{95 + 105}} = 0,2$$

Таким чином, емпіричне значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників даного механізму становить до експерименту: $\lambda = 0,2$.

На наступному етапі роботи ми визначали рівень сформованості показників реалізації механізму наслідування, щодо етнокультурної соціалізації студентів після експерименту. Дані можна простежити у таблиці 3.4

Таблиця 3.4.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації механізму наслідування по закінченню експерименту

Рівень	Частота в КГ	Частота в ЕГ
Оптимальний	18 осіб	43 осіб
Достатній	60 осіб	56 особа
Мінімальний	17 осіб	6 осіб
Об'єм вибірки	$n_1 = 18 + 60 + 17 = 95$	$n_2 = 43 + 56 + 6 = 105$

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Далі вираховуємо накопичувані частоти f , що дорівнюють відношенню ділення частот на об'єм вибірки, для двох наявних вибірок. Після цього, визначаємо модуль різниці між накопиченими частотами по кожному розряду, тобто для контрольної та експериментальної груп. Як наслідок, отримуємо наступні дані, подані у таблиці 3.5.

Серед отриманих модулів різниці між накопиченими частотами ми обирали найбільший модуль, який ми позначаємо як d_{\max} . У даному випадку $0,22 > 0,13 > 0,1$, тому $d_{\max} = 0,22$.

Таблиця 3.5.

Визначення найбільшої абсолютної величини різниці між накопиченими частотами по кожному розряду. (d_{\max})

Відносна частота КГ ($f_{\text{контр}}$)	Відносна частота ЕГ ($f_{\text{експ}}$)	Модуль різниці частот ($f_{\text{експ}} - f_{\text{контр}}$)
$18/95 \approx 0,19$	$43/105 \approx 0,41$	0,22
$60/95 \approx 0,63$	$56/105 \approx 0,53$	0,1
$17/95 \approx 0,18$	$6/105 \approx 0,05$	0,13

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Наступним кроком є визначення емпіричного значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації механізму наслідування після експерименту, за формулою:

$$\lambda = 0,22 \sqrt{\frac{95 \times 105}{95 + 105}} = 1,55$$

Таким чином емпіричне значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників етнокультурної соціалізації студентів за механізмом наслідування після експерименту є таким: $\lambda = 1,61$.

З таблиці критичних значень λ критерію Колмогорова-Смирнова знаходимо, що для рівня значущості $p = 0,05$, $\lambda_k = 1,36$. Порівнявши отримані в результаті розрахунків емпіричні значення λ критерію з критичним бачимо, що:

— для контрольної та експериментальної групи до початку проведення експерименту виконується співвідношення:

$$\lambda_{\text{емп.}} < \lambda_k$$

Це означає, що необхідно прийняти нульову гіпотезу, а відхилити альтернативну, тобто, відмінності в рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для механізму наслідування щодо контрольної та експериментальної груп до початку проведення експерименту статистично недостовірні.

Співставлення значень $\lambda_{\text{емп.}}$, отриманих на основі емпіричних даних формувального експерименту та $\lambda_{\text{к}}$ показує, що після проведення експерименту, виконується співвідношення:

$$\lambda_{\text{емп.}} > \lambda_{\text{к}}$$

Отже, ми розуміємо, що необхідно прийняти альтернативну гіпотезу, тобто: відмінності в рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для механізму наслідування в експериментальній групі до початку та після проведення експерименту, а також відмінності в рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для механізму наслідування контрольної та експериментальної груп після проведення експерименту статистично достовірні. Виходячи з цього твердження, можна дійти висновку, що ефект змін (зростання рівня сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для механізму наслідування експериментальних груп) обумовлений застосуванням розробленої нами експериментальної програми.

Узагальнення результатів оцінки рівня сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для механізму наслідування за результатами експерименту (на контрольному етапі) здійснено у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для механізму наслідування

Рівень	Кількість студентів			
	КГ – 95		ЕГ – 105	
	Абс.	%	Абс.	%
Оптимальний	18	18,95	43	40,95
Достатній	60	63,16	56	53,33
Мінімальний	17	17,89	6	5,72

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Аналіз даних, поданих у таблиці 3.6, дозволяє з'ясувати, що:

- у процесі проведення формувального експерименту відбулися зміни у рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для механізму наслідування як у контрольних так і в експериментальних групах;
- у контрольних групах незначні і статистично недостовірні, оскільки розраховані емпіричні значення λ критерію менші критичного значення $\lambda_k = 1,36$;
- у експериментальних групах відбулися значна динаміка зростання рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для механізму наслідування, зокрема, значно збільшилося число студентів з оптимальним рівнем. Оскільки при порівнянні показників етнокультурної соціалізації студентів для механізму наслідування експериментальних груп до та після експерименту виконується співвідношення $\lambda_{\text{емп.}} > \lambda_k$, то це означає, що достовірність динаміки складає 95%.

Таким чином, можна стверджувати, що впровадження в освітнє середовище закладів вищої освіти, розробленого нами змістово-технологічного забезпечення сприяє зростанню рівня етнокультурної соціалізації студентів для механізму наслідування.

На наступному етапі ми досліджували рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для *традиційного механізму*. Ми досліджували сформованість таких показників етнокультурній соціалізації студентів, як: «засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу»; «прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що характерні для родини та осіб з найближчого оточення». З метою повторної діагностики даних показників ми використовували в адаптованому варіанті такі методики: авторська анкета (Додаток А); спостереження; тест «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча (Додаток Д); тест М.Куна і Т.Макпартленда «Хто Я?» (Додаток Г).

Узагальнення та обробка результатів проведення методик дозволило виявити рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для традиційного механізму, що відображено на рис. 3.3.

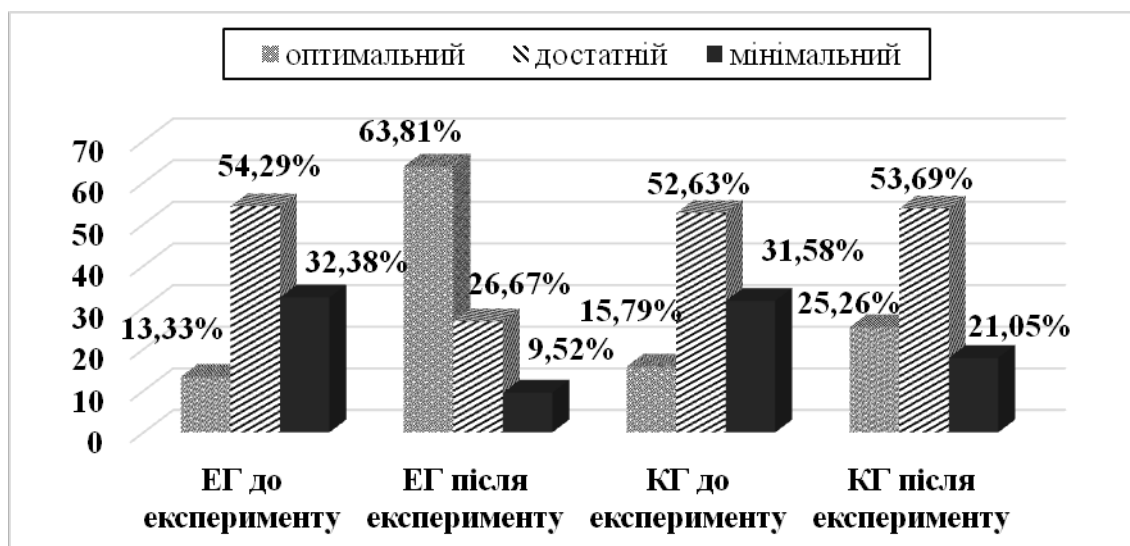

Рис. 3.3. Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів (на контрольному етапі, для традиційного механізму)

Аналіз даних дозволив засвідчити, що у контрольній групі відбулися зміни оптимального та мінімального рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для традиційного механізму. Динаміка цих змін є незначною і становить: 9,47% (9 студентів) та 10,53% (10 студентів) відповідно. Мінімальними також є зміни для достатнього рівня – з 52,63% (50 студентів) до 53,69% (51 студент). Щодо експериментальної групи, то тут відбулися більш суттєві зміни, так динаміка оптимального рівня становить 50,48% (53 студенти). За рахунок зростання студентів з оптимальним рівнем, зменшилась кількість студентів з достатнім рівнем – з 54,29% (57 студентів) до 26,67% (28 студентів) та з мінімальним рівнем – з 32,38% (34 студенти) до 9,52% (10 студентів).

Перевірка достовірності виявлених змін у рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для традиційного механізму здійснювалась нами аналогічно як і сформованості показників для механізму наслідування, що відображено у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації традиційного механізму до експерименту

Рівень	Частота в КГ	Частота в ЕГ
Оптимальний	15 осіб	14 осіб
Достатній	50 осіб	57 особи
Мінімальний	30 особи	34 особа
Об'єм вибірки	$n_1 = 15+50+30=95$	$n_2 = 14+57+34=105$

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Відповідно, потім ми вираховуємо накопичувані частоти f , що дорівнюють відношенню ділення частот на об'єм вибірки, для двох наявних вибірок. Після цього, визначаємо модуль різниці між накопиченими частотами по кожному розряду, тобто для контрольної та експериментальної груп. У результаті ми отримали наступні дані, подані у таблиці 3.8.

Таблиця 3.8.

Визначення найбільшої абсолютної величини різниці між накопиченими частотами по кожному розряду. (d_{\max})

Відносна частота КГ (f контр)	Відносна частота ЕГ (f експ)	Модуль різниці частот (f експ - f контр)
$15/95 \approx 0,16$	$14/105 \approx 0,13$	0,03
$50/95 \approx 0,53$	$57/105 \approx 0,54$	0,01
$30/95 \approx 0,31$	$34/105 \approx 0,32$	0,01

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Отже, серед модулів різниці між накопиченими частотами обираємо найбільший модуль, який ми позначаємо як d_{\max} . У даному випадку, для традиційного механізму $0,03 > 0,01$, тому $d_{\max} = 0,03$.

Наступним кроком є визначення емпіричного значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників етнокультурної соціалізації студентів для традиційного механізму до експерименту, за формулою:

$$\lambda = 0,03 \sqrt{\frac{95 \times 105}{95 + 105}} = 0,2$$

Таким чином емпіричне значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для

показників традиційного механізму становить до експерименту: $\lambda=0,2$.

Далі, ми визначаємо рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для традиційного механізму після експерименту. Ці дані представлено у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації традиційного механізму по закінченню експерименту

Рівень	Частота в КГ	Частота в ЕГ
Оптимальний	24 особи	67 осіб
Достатній	51 особа	28 осіб
Мінімальний	20 осіб	10 осіб
Об'єм вибірки	$n_1=24+51+20=95$	$n_2=67+28+10=105$

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Далі ми вираховували накопичувані частоти f , що дорівнюють відношенню ділення частот на об'єм вибірки, для двох наявних вибірок. Після цього, визначаємо модуль різниці між накопиченими частотами по кожному розряду, тобто для контрольної та експериментальної груп. У результаті ми отримуємо дані, відображені у таблиці 3.10.

Таблиця 3.10.

Визначення найбільшої абсолютної величини різниці між накопиченими частотами по кожному розряду (d_{\max})

Відносна частота КГ (f контр)	Відносна частота ЕГ (f експ)	Модуль різниці частот (f експ - f контр)
$24/95 \approx 0,25$	$67/105 \approx 0,64$	0,39
$51/95 \approx 0,54$	$28/105 \approx 0,27$	0,27
$20/95 \approx 0,21$	$10/105 \approx 0,09$	0,12

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Так, як і раніше, ми серед отриманих модулів різниці між накопиченими частотами обираємо найбільший, який ми позначаємо як d_{\max} . У даному випадку, це: $0,39 > 0,27 > 0,12$, тому $d_{\max} = 0,39$.

Наступним кроком є визначення емпіричного значення λ критерію Колмогорова-Смирнова щодо реалізації традиційного механізму етнокультурної

соціалізації студентів після експерименту, за формулою:

$$\lambda = 0,39 \sqrt{\frac{95 \times 105}{95 + 105}} = 2,75$$

Отримуємо емпіричне значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників етнокультурної соціалізації студентів по реалізації традиційного механізму після експерименту: $\lambda = 2,75$.

Перевірка достовірності виявлених змін у рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для традиційного механізму показала, що в експериментальних групах ці зміни є статистично достовірними, в контрольних – недостовірними, оскільки розраховані на основі емпіричних даних значення λ критерію більші за λ_k для рівня значущості $p = 0,05$ (при порівнянні експериментальних груп до та після експерименту та контрольних до і експериментальних після експерименту).

Отримані результати дають змогу стверджувати, що впровадження розробленого нами змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів сприяє формуванню показників етнокультурної соціалізації студентів для традиційного механізму.

Узагальнення результатів оцінювання показників етнокультурної соціалізації студентів для традиційного механізму на контрольному етапі експерименту було відображено в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для традиційного механізму

Рівень	Кількість студентів			
	КГ – 95		ЕГ – 105	
	Абс.	%	Абс.	%
Оптимальний	24	25,26	67	63,81
Достатній	51	53,69	28	26,67
Мінімальний	20	21,05	10	9,52

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Аналіз цих табличних даних дозволяє дійти таких попередніх висновків:

– впровадження розробленого нами змістово-технологічного забезпечення

реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів дозволило відзначити появу стійких тенденцій до зростання рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для традиційного механізму;

– в експериментальних групах зафіксовано якісний перерозподіл за рівнями сформованості показників за традиційним механізмом, у напрямку зростання частки студентів з показниками на оптимальному рівні;

– зафіксована позитивна динаміка у студентів ЕГ, щодо збільшення в експериментальних групах числа студентів з оптимальним рівнем сформованості показників за традиційним механізмом етнокультурної соціалізації є статистично достовірною, оскільки розраховані емпіричні значення λ критерію Колмогорова-Смирнова (2,75) більші критичного значення 1,36 для рівня значущості $p = 0,05$.

Третім кроком на контрольному етапі експерименту стало визначення рівня сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для *інституційного механізму*, таких, як: «знання тих соціальних інституцій, що сприяють етнокультурній соціалізації» та «залучення до роботи культурно-просвітницьких закладів». Повторно нами було застосовано: авторську анкету; спостереження; тест ставлень Г. Солдатової. Отримані результати подано на рис. 3.4.

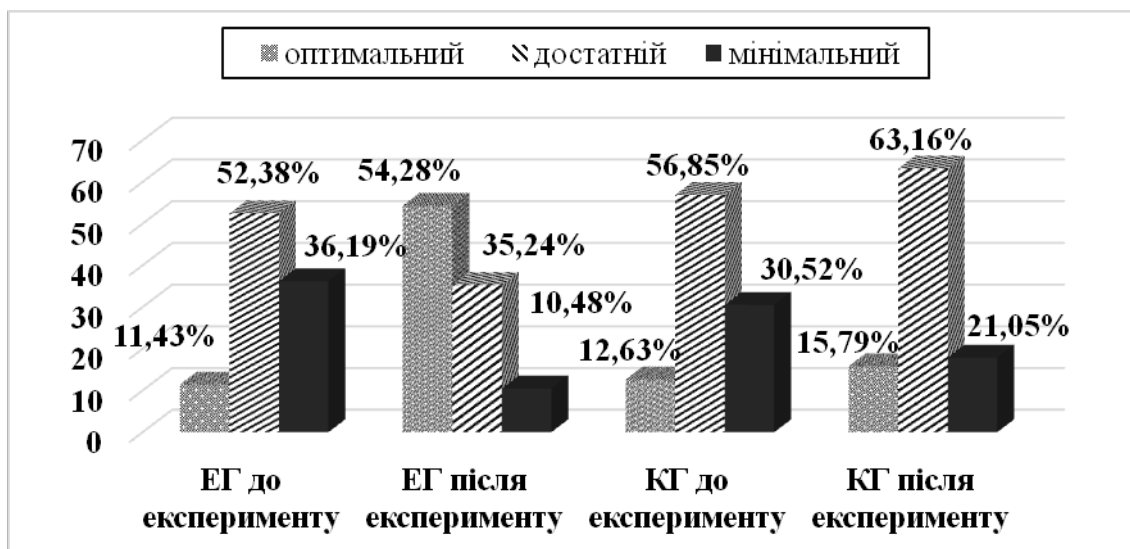

Рис. 3.4. Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів (на контрольному етапі, для інституційного механізму)

Аналіз даних поданих на рисунку 3.4. дозволив засвідчити, що в контрольній групі відбулися лише незначні зміни: кількість студентів з оптимальним рівнем збільшилась на 3,16% (3 студенти), з достатнім рівнем збільшилась на 6,31% (6 студентів), з мінімальним рівнем зменшилась на 9,47% (9 студентів).

Натомість, для експериментальній групи помітною стала позитивна динаміка та відбулися помітні зрушення в сформованості показників етнокультурної соціалізації щодо інституційного механізму, а саме: частка студентів з оптимальним рівнем збільшилась з 11,43% (12 студентів) до 54,28% (57 студентів). За рахунок цього зменшилась кількість студентів, рівень сформованості показників яких був достатнім – на 17,14% (18 студентів) та мінімальним – на 25,71% (27 студентів) відповідно. Ми перевірили достовірність виявлених змін у рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації для інституційного механізму до експерименту і представили дані у таблиці 3.12.

Таблиця 3.12.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації інституційного механізму до експерименту

Рівень	Частота в КГ	Частота в ЕГ
Оптимальний	12 осіб	12 осіб
Достатній	54 особи	55 осіб
Мінімальний	29 осіб	38 осіб
Об'єм вибірки	$n_1 = 12+54+29=95$	$n_2 = 12+55+38=105$

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Вираховуємо накопичувані частоти f , що дорівнюють відношенню ділення частот на об'єм вибірки, для двох наявних вибірок. Після цього, визначаємо модуль різниці між накопиченими частотами по кожному розряду, тобто для контрольної та експериментальної груп. У результаті обрахунків ми отримуємо

наступні дані, подані у таблиці 3.13.

Таблиця 3.13.

**Визначення найбільшої абсолютної величини різниці між
накопиченими частотами по кожному розряду (d_{\max})**

Відносна частота КГ ($f_{\text{контр}}$)	Відносна частота ЕГ ($f_{\text{експ}}$)	Модуль різниці частот ($f_{\text{експ}} - f_{\text{контр}}$)
$12/95 \approx 0,13$	$12/105 \approx 0,11$	0,02
$54/95 \approx 0,57$	$55/105 \approx 0,52$	0,05
$29/95 \approx 0,3$	$38/105 \approx 0,36$	0,06

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Найбільший модуль різниці між накопиченими частотами, ми позначаємо як d_{\max} , він: $0,06 > 0,05, > 0,02$, тому $d_{\max} = 0,06$.

Наступним кроком є визначення емпіричного значення λ критерію Колмогорова-Смирнова, за формулою:

$$\lambda = 0,06 \sqrt{\frac{95 \times 105}{95 + 105}} = 0,4$$

Таким чином, емпіричне значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників етнокультурної соціалізації студентів за інституційним механізмом до експерименту є таким: $\lambda = 0,4$.

Нашим наступним завданням стало визначення рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для інституційного механізму по закінченню експерименту. Дані відображено у таблиці 3.14.

Таблиця 3.14.

**Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів щодо
реалізації інституційного механізму по закінченню експерименту**

Рівень	Частота в КГ	Частота в ЕГ
Оптимальний	15 осіб	57 осіб
Достатній	60 осіб	37 осіб
Мінімальний	20 осіб	11 особа
Об'єм вибірки	$n_1 = 15 + 60 + 20 = 95$	$n_2 = 57 + 37 + 11 = 105$

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

У відомий вже спосіб ми визначили накопичувані частоти f , та обрахували модуль різниці між накопиченими частотами по кожному розряду, тобто для контрольної та експериментальної груп. У результаті отримали дані, що подані в таблиці 3.15.

Таблиця 3.15.

Визначення найбільшої абсолютної величини різниці між накопиченими частотами по кожному розряду. (d_{\max})

Відносна частота КГ ($f_{\text{контр}}$)	Відносна частота ЕГ ($f_{\text{експ}}$)	Модуль різниці частот ($f_{\text{експ}} - f_{\text{контр}}$)
$15/95 \approx 0,16$	$57/105 \approx 0,54$	0,38
$60/95 \approx 0,63$	$37/105 \approx 0,35$	0,28
$20/95 \approx 0,21$	$11/105 \approx 0,1$	0,11

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Серед отриманих модулів різниці між накопиченими частотами обираємо найбільший модуль, який ми позначаємо як d_{\max} . У даному випадку $0,38 > 0,28 > 0,11$, тому $d_{\max} = 0,38$.

Наступним кроком є визначення емпіричного значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників етнокультурної соціалізації студентів за інституційним механізмом по закінченню експерименту, за формулою:

$$\lambda = 0,38 \sqrt{\frac{95 \times 105}{95 + 105}} = 2,68$$

Таким чином, емпіричне значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників інституційного механізму після експерименту є таким: $\lambda = 2,68$.

Визначені зміни в рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за інституційним механізмом підтверджуються, тобто є достовірними. Отримані результати дають змогу стверджувати, що впровадження розробленого нами змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів сприяє формуванню показників етнокультурної соціалізації студентів за інституційним механізмом.

Узагальнення результатів оцінювання показників етнокультурної соціалізації студентів за інституційним механізмом на контрольному етапі

експерименту подано в таблиці 3.16.

Таблиця 3.16.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для інституційного механізму

Рівень	Кількість студентів			
	КГ – 95		ЕГ – 105	
	Абс.	%	Абс.	%
Оптимальний	15	15,79	57	54,28
Достатній	60	63,16	37	35,24
Мінімальний	20	21,05	11	10,48

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Здійснений аналіз табличних даних надав нам можливість дійти таких попередніх висновків:

– у студентів, що входили до складу експериментальних груп за результатами упровадження змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації відбулися значні якісні зміни у бік зростання кількості студентів з оптимальним рівнем сформованості показників за інституційним механізмом впливу;

– у контрольних групах під час формувального експерименту відбулися незначні зміни в рівнях сформованості показників за інституційним механізмом;

– зафіксовані зміни в рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за інституційним механізмом експериментальних груп є статистично достовірними, оскільки, розраховані на основі емпіричних даних значення λ критерію більші за критичне значення.

На наступному етапі нами було здійснено повторну оцінку рівнів сформованості показників стилізованого механізму етнокультурної соціалізації студентів, таких, як: «наявність субкультурних поведінкових проявів, типових для певного етносу» та «прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності». З цією метою ми застосували такі діагностичні методики: авторська анкета; діагностична бесіда; методика

«Ціннісні орієнтації» М.Рокича; тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО). Узагальнення емпіричних даних, отриманих у ході формувального експерименту дало змогу подати графічне бачення даних розподілів на рис. 3.5.

Рис.3.5. Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів (на контрольному етапі, для стилізованого механізму)

Ми можемо засвідчити, що позитивні прояви етнокультурної соціалізації на оптимальному рівні у студентів контрольній групі змінилися лише на 3,17% (3 студенти). Кількість студентів, показники яких було сформовано на достатньому та мінімальному рівнях зменшилася не суттєво – на 1,06% (1 студент) та 2,11% (2 студенти) відповідно.

Більш помітні позитивні зміни відбулися в експериментальній групі: кількість студентів з оптимальним рівнем сформованості показників за стилізованим механізмом етнокультурної соціалізації зросла з 20,95% (22 студенти) до 51,43% (54 студенти). Відповідно зменшилась кількість студентів, прояви показників етнокультурної соціалізації виявилися на достатньому рівні – 25,71% (27 студентів) та мінімальному рівні – 4,77% (5 студентів).

Ми здійснили перевірку достовірності виявлених змін у рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за стилізованим механізмом. Результати відображено у таблиці 3.17.

Таблиця 3.17.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації стилізованого механізму до експерименту

Рівень	Частота в КГ	Частота в ЕГ
Оптимальний	22 осіб	22 осіб
Достатній	63 особи	72 осіб
Мінімальний	10 осіб	11 осіб
Об'єм вибірки	$n_1 = 22+63+10=95$	$n_2 = 22+72+11=105$

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Обрахунки накопичувані частоти f , що дорівнюють відношенню ділення частот на об'єм вибірки, для двох наявних вибірок дозволили нам визначити модуль різниці між накопиченими частотами по кожному розряду, тобто для контрольної та експериментальної груп. У результаті ми отримали дані, що відображено у таблиці 3.18.

Таблиця 3.18.

Визначення найбільшої абсолютної величини різниці між накопиченими частотами по кожному розряду. (d_{\max})

Відносна частота КГ (f контр)	Відносна частота ЕГ (f експ)	Модуль різниці частот (f експ - f контр)
$22/95 \approx 0,23$	$22/105 \approx 0,21$	0,02
$63/95 \approx 0,66$	$72/105 \approx 0,69$	0,03
$10/95 \approx 0,1$	$11/105 \approx 0,1$	0

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Серед отриманих модулів різниці між накопиченими частотами ми обирали найбільший модуль, який ми позначаємо як d_{\max} . У даному випадку $0,03 > 0,02$, > 0 , тому $d_{\max} = 0,03$.

Наступним кроком стало визначення емпіричного значення λ критерію Колмогорова-Смирнова щодо рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за стилізованим механізмом до експерименту, за формулою:

$$\lambda = 0,03 \sqrt{\frac{95 \times 105}{95 + 105}} = 0,2$$

Таким чином, емпіричне значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників реалізації стилізованого механізму етнокультурної соціалізації студентів до експерименту становить: $\lambda = 0,2$.

Відповідно нами було визначено рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за стилізованим механізмом після експерименту, що представлено у таблиці 3.19.

Таблиця 3.19.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації стилізованого механізму по закінченню експерименту

Рівень	Частота в КГ	Частота в ЕГ
Оптимальний	25 осіб	54 осіб
Достатній	62 осіб	45 осіб
Мінімальний	8 осіб	6 особа
Об'єм вибірки	$n_1=25+62+8=95$	$n_2=54+45+6=105$

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Нами було визначено значення накопичувані частоти f , що дорівнюють відношенню ділення частот на об'єм вибірки, для двох наявних вибірок. Було визначено модуль різниці між накопиченими частотами по кожному розряду, тобто для контрольної та експериментальної груп. Отримані результати відображено у таблиці 3.20.

Таблиця 3.20.

Визначення найбільшої абсолютної величини різниці між накопиченими частотами по кожному розряду (d_{\max})

Відносна частота КГ ($f_{\text{контр}}$)	Відносна частота ЕГ ($f_{\text{експ}}$)	Модуль різниці частот ($f_{\text{експ}} - f_{\text{контр}}$)
$25/95 \approx 0,26$	$54/105 \approx 0,51$	0,25
$62/95 \approx 0,65$	$45/105 \approx 0,43$	0,22
$8/95 \approx 0,08$	$6/105 \approx 0,06$	0,02

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Серед отриманих модулів різниці між накопиченими частотами обираємо найбільший модуль, який ми позначаємо як d_{\max} . Отримуємо: $0,25 > 0,22 > 0,02$,

тому $d_{\max} = 0,25$.

Надалі ми визначили емпіричне значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників етнокультурної соціалізації студентів за стилізованим механізмом після експерименту, за формулою:

$$\lambda = 0,25 \sqrt{\frac{95 \times 105}{95 + 105}} = 1,76$$

Встановили, що емпіричне значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників етнокультурної соціалізації студентів за стилізованим механізмом після експерименту становить: $\lambda = 1,76$.

Узагальнення результатів повторної оцінки показників етнокультурної соціалізації студентів за стилізованим механізмом на етапі контрольного експерименту подано в таблиці 3.21.

Таблиця 3.21.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для стилізованого механізму

Рівень	Кількість студентів			
	КГ – 95		ЕГ – 105	
	Абс.	%	Абс.	%
Оптимальний	25	26,32	54	51,43
Достатній	62	65,26	45	42,86
Мінімальний	8	8,42	6	5,71

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Визначені зміни в рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за стилізованим механізмом підтверджуються, тобто є достовірними. Отримані результати дають змогу стверджувати, що впровадження розробленого нами змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів сприяло розвитку показників етнокультурної соціалізації студентів за стилізованим механізмом. Узагальнення та аналіз вищенаведених табличних даних дозволило нам дійти таких висновків:

– в експериментальних групах зафіксовано якісний перерозподіл за рівнями сформованості показників стилізованого механізму етнокультурної соціалізації у бік зростання числа студентів з оптимальним рівнем їх сформованості (до

експерименту переважали студенти з достатнім рівнем);

– зафіксовано зрушення у бік збільшення в експериментальних групах числа студентів з оптимальним рівнем сформованості показників за стилізованим механізмом є статистично достовірними, оскільки розраховані емпіричні значення λ критерію Колмогорова-Смирнова (1,76) більші критичного значення 1,36 для рівня значущості $p = 0,05$;

– здійснена нами апробація змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації сприяє підвищенню рівня сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для інституційного механізму.

Повторна оцінка рівня сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для міжособистісного механізму здійснювалася за показниками «етнічна толерантність у процесі міжособистісної взаємодії» та «культурна співтворчість з представниками різних етнічних груп». З метою повторного зрізу на контрольному етапі експерименту було застосовано анкетування, еспрес-опитувальник «Індекс толерантності» (Г. Солдатової, О. Кравцова, О. Хухлаєва, Л. Шайгерова) (Додаток Е) та методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі (ДМС) (Додаток Ж). Дані, отримані в результаті застосування цих методик знайшли відображення у формі діаграми (рис.3.6).

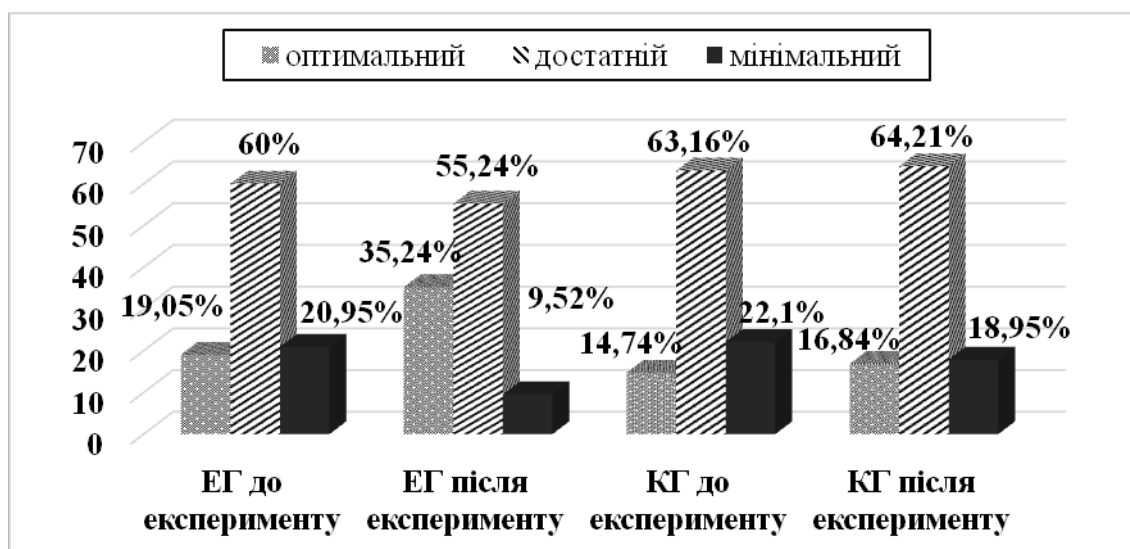

Рис.3.6. Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів (на контрольному етапі, для міжособистісного механізму)

Встановлено, що в контрольних групах позитивні зміни в у рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для міжособистісного механізму є несуттєвими (збільшилось число студентів з оптимальним та достатнім рівнями прояву показників: з 14,74% (14 студентів) до 16,84% (16 студентів) та з 63,16% (60 студентів) до 64,21% (61 студентів) відповідно. Це відбулося за рахунок зменшення кількості студентів із мінімальним рівнем сформованості показників етнокультурної соціалізації за міжособистісним механізмом впливу.

Дещо інша тенденція простежується в експериментальних групах, оскільки там помітний істотний зсув у сторону збільшення числа студентів з оптимальним рівнем сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для міжособистісного механізму: з 19,05% (20 студентів) до 35,24% (37 студентів).

Відповідно зменшилося частка студентів із пасивним рівнем сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для міжособистісного механізму: з 20,95% (22 студенти) до 9,52% (10 студентів).

Перевірка достовірності виявлених змін у рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для міжособистісного механізму здійснювалася аналогічно до попередніх механізмів етнокультурної соціалізації.

Ми відобразили дані стосовно рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для міжособистісного механізму до початку експерименту в таблиці 3.22.

Таблиця 3.22.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації міжособистісного механізму до експерименту

Рівень	Частота в КГ	Частота в ЕГ
Оптимальний	14 осіб	20 осіб
Достатній	60 осіб	63 особи
Мінімальний	21 особа	22 особи
Об'єм вибірки	$n_1 = 14 + 60 + 21 = 95$	$n_2 = 20 + 63 + 22 = 105$

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Далі вираховуємо накопичувані частоти f та визначаємо модуль різниці між

накопиченими частотами по кожному розряду, тобто для контрольної та експериментальної груп. У результаті ми отримали дані, подані у таблиці 3.23.

Таблиця 3.23.

Визначення найбільшої абсолютної величини різниці між накопиченими частотами по кожному розряду (d_{\max})

Відносна частота КГ (f контр)	Відносна частота ЕГ (f експ)	Модуль різниці частот (f експ - f контр)
14/95 \approx 0,15	20/105 \approx 0,19	0,04
60/95 \approx 0,63	63/105 \approx 0,6	0,03
21/95 \approx 0,22	22/105 \approx 0,2	0,02

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Серед отриманих модулів різниці між накопиченими частотами обираємо найбільший модуль, який ми позначаємо як d_{\max} . У даному випадку: $0,04 > 0,03$, $> 0,02$, тому $d_{\max} = 0,04$.

Наступним кроком є визначення емпіричного значення λ критерію Колмогорова-Смирнова щодо показників етнокультурної соціалізації студентів для міжособистісного механізму до експерименту, за формулою:

$$\lambda = 0,04 \sqrt{\frac{95 \times 105}{95 + 105}} = 0,28$$

Таким чином емпіричне значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників за міжособистісним механізмом етнокультурної соціалізації студентів до експерименту становить: $\lambda = 0,28$. Далі, ми визначаємо рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для міжособистісного механізму по закінченню експерименту. Дані нами відображено у таблиці 3.24.

Таблиця 3.24.

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів щодо реалізації міжособистісного механізму по закінченню експерименту

Рівень	Частота в КГ	Частота в ЕГ
Оптимальний	16 осіб	37 осіб
Достатній	61 особа	58 осіб
Мінімальний	18 осіб	10 осіб
Об'єм вибірки	$n_1 = 16 + 61 + 18 = 95$	$n_2 = 37 + 58 + 10 = 105$

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Аналогічно до вищездійснених обрахунків ми встановлюємо значення частоти f та модулів різниці між накопиченими частотами по кожному розряду, тобто для контрольної та експериментальної груп. Результати представлено у таблиці 3.25.

Серед отриманих модулів різниці між накопиченими частотами f ми обрали найбільший модуль, який позначили як d_{\max} . За даним механізмом він становив таку нерівність: $0,2 > 0,1 > 0,09$, тому $d_{\max} = 0,2$.

Таблиця 3.25.

Визначення найбільшої абсолютної величини різниці між накопиченими частотами по кожному розряду (d_{\max})

Відносна частота КГ (f контр)	Відносна частота ЕГ (f експ)	Модуль різниці частот (f експ - f контр)
$16/95 \approx 0,16$	$37/105 \approx 0,36$	0,04
$61/95 \approx 0,64$	$58/105 \approx 0,55$	0,03
$18/95 \approx 0,19$	$10/105 \approx 0,09$	0,02

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Нашим подальшим завданням стало визначення емпіричного значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників етнокультурної соціалізації студентів за міжособистісним механізмом після експерименту, за формулою:

$$\lambda = 0,2 \sqrt{\frac{95 \times 105}{95 + 105}} = 1,41$$

Таким чином емпіричне значення λ критерію Колмогорова-Смирнова для показників міжособистісного механізму етнокультурної соціалізації студентів після експерименту становить: $\lambda = 1,41$.

Перевірка достовірності виявлених змін у рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для міжособистісного механізму показала, що в експериментальних групах ці зміни є статистично достовірними, в контрольних – недостовірними, оскільки розраховані емпіричні значення λ критерію Колмогорова-Смирнова (1,41) більші критичного значення 1,36 для рівня значущості $p = 0,05$;

Результати оцінки рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для міжособистісного механізму на контрольному етапі

експерименту представлено в таблиці 3.26.

Таблиця 3.26

Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для міжособистісного механізму

Рівень	Кількість студентів			
	КГ – 95		ЕГ – 105	
	Абс.	%	Абс.	%
Оптимальний	16	16,84	37	35,24
Достатній	61	64,21	58	55,24
Мінімальний	18	18,95	10	9,52

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Аналіз даних таблиці дозволяє дійти таких висновків:

– впровадження в освітнє середовище закладу вищої освіти розробленого нами змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації, дозволило відзначити появу стійких тенденцій до зростання рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для міжособистісного механізму;

– в експериментальних групах зафіксовано якісний перерозподіл за рівнями сформованості показників за міжособистісним механізмом етнокультурної соціалізації у бік зростання числа студентів з оптимальним рівнем (до експерименту переважали респонденти з достатнім та мінімальним рівнями);

– зафіксоване збільшення в експериментальних групах числа студентів з оптимальним рівнем сформованості показників за міжособистісним механізмом етнокультурної соціалізації є статистично достовірними, оскільки розраховані емпіричні значення λ критерію Колмогорова-Смирнова (1,41) більші критичного значення 1,36 для рівня значущості $p = 0,05$.

Наступним етапом нашої експериментальної роботи було узагальнення отриманих даних сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за всіма механізмами (наслідування, традиційний, інституційний, стилізований, міжособистісний). Це узагальнення здійснено у таблиці 3.27.

Таблиця 3.27.

**Рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за
всіма механізмами**

Механізми	Рівні	КГ до експ.	КГ після експ.	Динаміка	ЕГ до експ.	ЕГ після експ.	Динаміка
Наслідуювання	Оптимальний	13,68 (13)	18,95 (18)	5,27 (5)	11,43 (12)	40,95 (43)	29,52 (31)
	Достатній	50,53 (48)	63,16 (60)	12,63 (12)	49,52 (52)	53,33 (56)	3,81 (4)
	Мінімальний	35,79 (34)	17,89 (17)	-17,9 (17)	39,05 (41)	5,72 (6)	-33,33 (35)
Традиційний	Оптимальний	15,79 (15)	25,26 (24)	9,47 (9)	13,33 (14)	63,81 (67)	50,48 (53)
	Достатній	52,63 (50)	53,69 (51)	1,06 (1)	54,29 (57)	26,67 (28)	-27,62 (29)
	Мінімальний	31,58 (30)	21,05 (20)	-10,53 (10)	32,38 (34)	9,52 (10)	-22,86 (24)
Інституційний	Оптимальний	12,63 (12)	15,79 (15)	3,16 (3)	11,43 (12)	54,28 (57)	42,85 (45)
	Достатній	56,85 (54)	63,16 (60)	6,31 (6)	52,38 (55)	35,24 (37)	-17,14 (18)
	Мінімальний	30,52 (29)	21,05 (20)	-9,47 (9)	36,19 (38)	10,48 (11)	-25,71 (27)
Стилізований	Оптимальний	23,15 (22)	26,32 (25)	3,17 (3)	20,95 (22)	51,43 (54)	30,48 (32)
	Достатній	66,32 (63)	65,26 (62)	-1,06 (1)	68,57 (72)	42,86 (45)	-25,71 (27)
	Мінімальний	10,53 (10)	8,42 (8)	-2,11 (2)	10,48 (11)	5,71 (6)	-4,77 (5)
Міжособистісний	Оптимальний	14,74 (14)	16,84 (16)	2,1 (2)	19,05 (20)	35,24 (37)	16,19 (17)
	Достатній	63,16 (60)	64,21 (61)	1,05 (1)	60 (63)	55,24 (58)	-4,76 (5)
	Мінімальний	22,1 (21)	18,95 (18)	-3,15 (3)	20,95 (22)	9,52 (10)	-11,43 (12)
Загальний	Оптимальний	16 (15)	20,63 (19)	4,63 (4)	15,24 (16)	49,14 (52)	33,9 (36)
	Достатній	57,9 (55)	61,9 (59)	4 (4)	56,95 (60)	42,67 (44)	-14,28 (16)
	Мінімальний	26,1 (25)	17,47 (17)	-8,63 (8)	27,81 (29)	8,19 (9)	-19,62 (20)

Джерело: розроблено автором, Н. Рудкевич.

Аналіз даних, поданих у таблиці 3.27. дозволяє стверджувати, що у студентів контрольних груп помітною є незначна позитивна динаміка на оптимальному рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації

студентів за всіма механізмами, що становить 4,63% чисельності студентів (4 особи).

Також на 8,63% зменшилось число студентів з мінімальним рівнем сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за всіма механізмами. Ці зміни, на нашу думку, можуть бути обумовлені впливом випадкових факторів, та результатами традиційної соціально-виховної роботи вищих навчальних закладів.

Натомість, в експериментальній групі простежуються чіткі тенденції до рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за всіма механізмами.

Так, зокрема, відбулося значне зменшення чисельності студентів, показники етнокультурної соціалізації, яких раніше проявлялися на мінімальному рівні (в межах від 5,71% до 10,48% за різними механізмами) та відповідне зростання частки студентів з оптимальним рівнем сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за всіма механізмами (в межах від 16,19% до 50,48%). Найбільші прирости в розвитку механізмів етнокультурної соціалізації зафіксовано за інституційним механізмом та механізмом наслідування, найменші – за стилізованим та традиційним механізмами.

В експериментальній групі сформованість показників етнокультурної соціалізації студентів на оптимальному рівні збільшилися на 33,9%. Відповідно зменшилася кількість студентів з достатнім та мінімальним рівнями сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів: на 14,28% та 19,62% відповідно.

За допомогою методів математичної статистики встановлено, що у рівнях показників етнокультурної соціалізації студентів експериментальної групи, після впровадження розробленого нами змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів відбулися статистично значущі зміни у порівнянні з рівнем показників етнокультурної соціалізації студентів контрольної групи, що засвідчило виконання завдань дослідження і надало підстави для формулювання висновків.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі відображено процес розробки та упровадження змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти; надано характеристику експериментальної роботи по реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти; здійснено оцінку та аналіз результатів експериментальної роботи.

На формувальному етапі експерименту до складу експериментальних груп увійшло 55 студентів Львівського національного університету імені Івана Франка та 50 студентів Українського католицького університету. Контрольні групи були утворені студентами Київського університету імені Бориса Грінченка в кількості 71 особа та ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» у кількості 24 особи.

З метою формування показників етнокультурної соціалізації студентів за механізмом наслідування було впроваджено такі форми соціально-педагогічної роботи, як: творче завдання «Етно – це модно!», робота творчої майстерні «Рослинні символи на писанках: дуб».

Виявлено, що розвитку показників етнокультурної соціалізації студентів за традиційним механізмом сприяло впровадження таких форм роботи, як: дебати «Чи потрібно відчувати себе представником певної етнічної спільноти?», рольова гра «Хто я, звідки похожу?», презентація етно-колекцій тощо.

Позитивну динаміку в змінах рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за інституційним механізмом забезпечили такі форми соціально-педагогічної роботи, як: виставка «Толерантність – шлях до згоди», заочна подорож в стародавнє українське село, концерт до Дня Соборності України тощо.

Розвитку показників етнокультурної соціалізації студентів за стилізованим механізмом сприяло впровадження таких форм соціально-педагогічної роботи, як: бесіда «Етнос/нація і особистість» та форми пошуково-дослідницької роботи студентів в електронній мережі Інтернет.

На розвиток показників етнокультурної соціалізації студентів за міжособистісним механізмом було спрямовано організацію та проведення таких форм роботи: конкурс плакатів-колажів «Абетка миру», диспут «Чи можна вважати Україну країною етнічної толерантності?», круглий стіл «Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі», усний журнал «Етнічна спільність».

Найбільш дієвими формами щодо забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти стали комплексні форми роботи, а саме: станційний експрес «Україна різноманітна», родинне свято «Від родини йде життя людини», тематичний день толерантності, фестиваль фольклору «Етновир».

Завданнями контрольного етапу експерименту стало: повторне визначення рівня сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів контрольних та експериментальних груп; перевірка вірогідності отриманих результатів за допомогою методів математичної статистики; виявлення перспективних напрямів дослідження даної проблеми.

Повторна оцінка рівнів сформованості показників сформованості етнокультурної соціалізації студентів відбувалась з використанням раніше апробованого на етапі констатувального експерименту комплексу діагностичних методик.

Аналіз отриманих даних дозволив підтвердити наявність суттєвої відмінності в рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів контрольних та експериментальних груп.

Встановлено, що у студентів контрольних груп помітною є незначна позитивна динаміка на оптимальному рівні сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за всіма механізмами, що становить 4,63% чисельності студентів (4 особи). Для учасників експериментальних груп сформованість показників етнокультурної соціалізації студентів на оптимальному рівні збільшилася на 33,9% (36 осіб).

В експериментальній групі простежуються чіткі тенденції до позитивної динаміки сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за всіма механізмами, зокрема – зростання частки студентів з оптимальним рівнем сформованості показників за всіма механізмами етнокультурної соціалізації (в межах від 16,19% до 50,48%).

Найбільші прирости в розвитку механізмів етнокультурної соціалізації зафіксовано за інституційним механізмом та механізмом наслідування, найменші – за стилізованим та традиційним механізмами.

Доведено, що здійснене теоретичне обґрунтування механізмів етнокультурної соціалізації студентів та упровадження змістово-технологічного забезпечення їх реалізації сприяли розвитку показників етнокультурної соціалізації студентів.

Результати дослідження відображено в таких публікаціях автора: [198; 199; 205].

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення та нове вирішення проблеми етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти, що полягає в теоретичному обґрунтуванні механізмів етнокультурної соціалізації студентів та розробці змістово-технологічного забезпечення їх реалізації. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків:

1. У дисертації обґрунтовано сутність та складові етнокультурної соціалізації особистості в сучасних соціокультурних умовах. Соціалізацію охарактеризовано як процес засвоєння та активного відтворення людиною соціокультурного досвіду (знань, цінностей, норм, традицій, зразків поведінки, визнаних у суспільстві), що забезпечує її становлення та розвиток як соціального індивіда. Виокремлено та охарактеризовано складові етнокультурної соціалізації особистості: етнічну та культурну. Етнічну соціалізацію особистості трактовано як процес становлення людини як представника певного етносу, опанування людиною цінностей, настанов, зразків поведінки, що притаманні даному етносу, відтворення нею соціальних зв'язків і соціального досвіду етносу, перетворення цього досвіду на особисте надбання. Культурну соціалізацію визначено як процес засвоєння людиною притаманної культурі світобачення і поведінки, в результаті чого формується когнітивна, емоційна та поведінкова схожість з членами даної культури та відмінності від членів інших культур. Етнокультурну соціалізацію особистості визначено як процес засвоєння етнічних та культурних цінностей, зразків поведінки етнічної спільноти; формування здатності до збереження і збагачення національної культури, традицій, звичаїв.

2. Охарактеризовано особливості етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти: вплив освітнього процесу, студентського віку, особистісного й професійного становлення студента, освітнього дизайну закладу вищої освіти, субкультури закладу вищої освіти. Заклад вищої освіти трактується як впливовий соціальний інститут соціалізації

студента, пов'язаний з фаховим вибором людини, поглибленням її світогляду і остаточним закріпленням професійної соціальної ролі. Освітнє середовище закладу вищої освіти розглядається як цілісна єдність соціально створених умов-можливостей та ресурсів для освіти особистості, що склались цілеспрямовано в установі, яка виконує освітні функції, забезпечує набуття соціального досвіду, професійну та особистісну самореалізацію та самовираження студентів. Етнокультурну соціалізацію студентів визначено як процес засвоєння, прийняття та особистісної трансформації студентами етнічних та культурних цінностей, зразків поведінки, що забезпечує етнокультурну ідентифікацію, самовизначення та толерантність в соціокультурному середовищі закладу вищої освіти.

3. Визначено провідні механізми, показники та виявлено рівні етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Механізми соціалізації особистості визначено як результат соціальної ідентифікації, адаптації та інтеграції особистості, що обумовлений інтеріоризацією зовнішніх впливів середовища, групових норм і цінностей в життєдіяльність. Охарактеризовано механізми етнокультурної соціалізації студентів та відповідні показники: механізм ідентифікації (зарахування себе до певної етнічної спільноти, відчуття приналежності до певної етнічної спільноти); механізм наслідування (повторення та копіювання культурних зразків етносу як цінності, трансформація етнічних зразків в сучасне життя); традиційний механізм (засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу, прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що характерні для родини та осіб з найближчого оточення); інституційний механізм (знання тих соціальних інституцій, що сприяють етнокультурній соціалізації, залучення до роботи культурно-просвітницьких закладів), стилізований механізм (наявність субкультурних поведінкових проявів, типових для певного етносу, прийняття певного стилю поведінки і мислення даної етнічної групи як особистісної цінності); міжособистісний механізм (етнічна толерантність у процесі міжособистісної взаємодії, культурна співтворчість з представниками різних етнічних груп). Рівень етнокультурної соціалізації студентів трактовано як

постійність, системність прояву показників етнокультурної соціалізації студентів в когнітивній, аксіологічній, емоційній, практичній сферах їх діяльності. Охарактеризовано мінімальний, достатній та оптимальний рівні етнокультурної соціалізації студентів. Аналіз даних констатувального етапу експерименту дозволив засвідчити достатній рівень сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів у значної частини респондентів (КГ – 57,9% і ЕГ – 56,95%). На мінімальному рівні показники варіюють в межах 26,1% – 27,81%. Оптимальний рівень продемонстрували в КГ – 16%, в ЕГ – 15,24% студентів. Отримані кількісні результати засвідчили недостатність сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за п'ятьма механізмами (окрім механізму ідентифікації).

4. Перевірено результативність змістово-технологічного забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Деталізовано можливості застосування таких методів, як: загальнопедагогічні методи (формування свідомості, організації діяльності, стимулювання, самовиховання); інтерактивні методи, методи народної педагогіки, метод створення художнього контексту та форм соціально-педагогічної роботи (інтерв'ю, творче завдання, робота в мережі Інтернет, презентація, конкурс, бесіда, творча майстерня, дискусія, круглий стіл, усний журнал, тематичний день, фестиваль, вогнище, станційний експрес, заочна подорож, свято, концерт). З метою формування показників етнокультурної соціалізації студентів за механізмом наслідування було впроваджено такі форми роботи соціально-педагогічної роботи, як: творче завдання «Етно – це модно!», робота творчої майстерні «Рослинні символи на писанках: дуб». Розвитку показників етнокультурної соціалізації студентів за традиційним механізмом сприяло впровадження таких форм роботи, як: дебати «Чи потрібно відчувати себе представником певної етнічної спільноти?», рольова гра «Хто я, звідки пошу?»», презентація етно-колекцій. Позитивну динаміку в змінах рівнів сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів за інституційним механізмом забезпечили такі форми соціально-педагогічної роботи, як: виставка

«Толерантність – шлях до згоди», заочна подорож в стародавнє українське село, концерт до Дня Соборності України тощо. Розвитку показників етнокультурної соціалізації студентів за стилізованим механізмом сприяло впровадження таких форм соціально-педагогічної роботи, як: бесіда «Етнос/нація і особистість» та форми пошуково-дослідницької роботи студентів в електронній мережі Інтернет. На розвиток показників етнокультурної соціалізації студентів за міжособистісним механізмом було спрямовано організацію та проведення таких форм роботи: конкурс плакатів-колажів «Абетка миру», диспут «Чи можна вважати Україну країною етнічної толерантності?», круглий стіл «Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі», усний журнал «Етнічна спільність». Найбільш дієвими формами щодо забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти стали комплексні форми роботи, а саме: станційний експрес «Україна різноманітна», родинне свято «Від родини йде життя людини», тематичний день толерантності, фестиваль фольклору «Етновир».

Виявлено позитивну динаміку у рівнях сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів для всіх механізмів. Середня позитивна динаміка становить: для КГ – 8,63% (на оптимальному та достатньому рівнях); для ЕГ – 33,9% (на оптимальному рівні), що демонструє більш помітні зміни у сформованості показників етнокультурної соціалізації студентів ЕГ. Найбільші прирости в розвитку механізмів етнокультурної соціалізації зафіксовано за інституційним механізмом та механізмом наслідування, найменші – за стилізованим та традиційним механізмами.

Оцінювання та аналіз результатів експериментальної роботи з етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти підтвердили результативність змістово-технологічного забезпечення реалізації відповідних соціалізаційних механізмів.

Проблема етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти не вичерпується проведеним дослідженням. Перспективними напрямками дослідження порушеної проблеми можуть стати:

виявлення педагогічних умов організації етнокультурної соціалізації студентів різних спеціальностей; обґрунтування змісту та форм підготовки фахівців соціально-виховної роботи за напрямком етнокультурної соціалізації студентів; виявлення гендерних особливостей етнокультурної соціалізації студентів; виявлення чинників етнокультурної соціалізації студентів в умовах великого міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аза Л.О. Ростити патріотів, а не перекотиполе: сучасні тенденції етнокультурної соціалізації. *Віче*. 1997. № 12. С.69-77.
2. Алексеева-Вовк М.І. Педагогічні умови соціалізації студентів засобами культури мовлення : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2008. 22с.
3. Алексеєнко Т.Ф. Зміст соціальних очікувань сучасних старшокласників і соціально-педагогічні проблеми їх регулювання : соціально- педагогічна робота з дітьми та молоддю. *Соціальна педагогіка : теорія і практика*. 2011. № 3. С.78-83.
4. Алексеєнко Т.Ф. Роль концептуалізації в розвитку соціально-педагогічного знання. *Соціальна педагогіка : теорія і практика*. 2013. № 4. С.66-71.
5. Ангеліна Е.О. Етнічна толерантність старшокласників. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Сер. : Психологічні науки. 2013. Т. 2, вип. 10. С.16-19.
6. Андреевкова Н.В. Проблема социализации личности. М., 1970. 405с.
7. Антипова Е. Полікультура і толерантність у системі освіти. *Психолог*. 2003. № 18–19. С.2-4. (Сер. «Шкільний світ»).
8. Артюхина А.І. Освітнє середовище закладу вищої освіти як педагогічний феномен : монографія. Волгоград : Вид-во ВолГМУ, 2006. 237с.
9. Баб'як Ж.В. Діагностика соціально-виховного процесу як умова соціалізації студента вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2004. 20с.
10. Багмет М.О., Ляпіна Л. А. Значення всеукраїнських культурно-просвітницьких об'єднань у зміцненні міжетнічної взаємодії. *Наукові праці : науково-метод. журнал*. 2002. Т. 23. Вип. 10: Політичні науки. С.18-23.
11. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму в сучасній освітній, психологічній сферах. Житомир : Волинь, 2008. 232с.
12. Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень : підручник. Київ, 2008. 240с.
13. Бахов І.С. Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного

діалогу культур [Електронний ресурс]. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_2_3 (дата звернення 10.01.2018).

14. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208с.

15. Безпалько О.В. Наукові дослідження в галузі соціальної педагогіки : результати моніторингу 2007-2009 рр. *Соціальна педагогіка : теорія і практика*. 2010. № 1. С.4-13.

16. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2014. 309с.

17. Беррі Дж., Пуртінга А.Х, Сігалл М.Х. Дасен П.Р. Крос-культурна психологія. Дослідження і застосування. 340с.

18. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 2 : Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. 344с.

19. Бех В.П. Філософський аналіз як засіб підвищення ефективності досліджень у сфері соціальної педагогіки. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Київ : Івано-Франківськ, 2013. Вип. 17, ч. 1. С.3-11.

20. Белецька І.В. Сучасна соціокультурна ситуація у сфері дозвілля молоді. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. №9. С.71-76.

21. Белоусов В.М. Держава і громадське суспільство: проблема взаємин задля стабільного розвитку соціуму. *Наукові праці МАУП*. Київ. Персонал, 2014. Вип. № 43 (4-2014). С.36-38.

22. Богданова І.М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 343с.

23. Боголюбов В.С. Методологические основы управления современным крупным городом : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : спец. 05.13.10 «Управление в социальных и экономических системах». СПб., 1999. 24с.

24. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: избранные

психологические труды / под ред. Д. И. Фельдштейна. Москва; Воронеж : Ин-т практической психологии, 1995. 2001с.

25. Бойко О. Не всі неформали вибиваються в люди : Неформальні організації в Україні. *Віче*. 2003. №7. С.61-65.

26. Бойченко В.В. Особливості формування педагогічного мислення майбутніх учителів: методологія дизайн-мислення [Електронний ресурс]. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2017. Вип. 29. С.88-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2017_29_21 (дата звернення: 26.03.2019).

27. Бондаренко З.П. Модель організації волонтерської роботи в умовах вищого навчального. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2007. № 4. С.50-59.

28. Бондар В.С. Вимір та зміна соціальної позиції молоддю великого міста : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : спец. 22.00.03 «Соціальні структури та соціальні відносини». Київ, 2000. 19с.

29. Борусевич О. Етносоціальні пріоритети українців. *Віче*. 1999. №11. С.105-109.

30. Братко М.В. Освітнє середовище вищого навчального закладу: функціональний аспект. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2015. Вип. 1-2. С.11-18.

31. Бурим О.В. Образовательное пространство как фактор социализации школьника. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2006. №3. С.38.

32. Бурдьє П., Лоїк В. Рефлексивна соціологія. Частина II: *Чиказький воркшоп / Пер. з англ. А. Рябчук*. Київ : Медуза, 2015. 224с.

33. Будник О. Особливості української етнопедагогіки. *Дайджест педагогічних ідей та технологій «Школа-парк»*. 2002. №2. С.116-118.

34. Булах І.С., Долинська Л.В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів : навчально-метод. посібник / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ : НПУ, 2002. 114с.

35. Бутковська Н.Ю. Взаємозв'язок етнічної ідентичності та соціального статусу етнічної спільноти. *Вісник Київського національного університету імені*

Тараса Шевченка. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка». Вип. 20-21. Київ, 2004. С.14-17.

36. Бучковська О.Ю. Міжкультурний діалог у контексті міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / О. Ю. Бучковська // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. – 2013. – Вип. 19(2). - С.197-200. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_msshr_2013_19\(2\)__44](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_msshr_2013_19(2)__44).

37. Вайнола Р.Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : монографія / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ : Хортицький навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр, 2008. 460с.

38. Вайнола Р.Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика : навч. посіб. / За ред проф. С. О. Сисоєвої. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. 188с.

39. Васильченко О.І. Гендерно-чутливе середовище як умова формування гендерної культури студентів університету. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості* : зб. наук. праць. 2014. Вип. 39 (92). С.499-502.

40. Васянович Г.П. Соціальна педагогіка : контексти глобалізації. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2013. Вип. 17, ч.2. С.24-33.

41. Введення в соціальну роботу : навч. посіб. / Т.В. Семигіна, І.М. Грига та ін. Київ : Фенікс, 2001.

42. Вдовенко Т.В. Социальная работа в сфере досуга в странах Западной Европы. СПб. : СПбГУП, 1999. 164с.

43. Василюк А.В. Вища освіта Польщі: структура, управління, фінансування, підготовка кадрів. *Освіта і управління*. 1998. №2. С.154-163.

44. Васякович Г.П., Черніков П.І. Етнопедагогіка і морально-естетичне виховання учнів : метод. посіб. Чернігів : Ред.-видав. відділ управління по пресі, 1994. 24с.

45. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава : Полтавський вісник, 1994. 191с.

46. Венгловська О.А. Особистісно-професійний розвиток майбутнього

фахівця засобами пошукової діяльності. Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи : матеріали Першої Міжнародної Інтернет-конференції. *FLORA COMENIANA* : вісник Польсько-української наук.-дослідн. лабораторії психодидактики імені Я. Коменського. 2017. Ч. 1. С.77-79.

47. Веретенко Т.Г., Семенова М.О. Інноваційні технології етнокультурного виховання старшокласників : зб. наук. пр. *Наукові записки кафедри педагогіки харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2004. Вип. X. С.15-22.

48. Веретенко Т.Г. Феноменологічний аспект толерантності у взаємодії учасників навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. *Педагогічні науки та освіта* : зб. наук. праць ЗОІППО. 2008. Вип. 12. С.19-23.

49. Выготский Л.С. Педагогическая психология / под ред. В.В. Давыдова. М. : Педагогика, 1991. 480с.

50. Виготський Л.С. Педагогічна психологія / за ред. В.В. Давидова. М. : Педагогіка, 1991. 480с.

51. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. для студ. вищих навч. закладів. Дрогобич : Коло, 2003. 528с.

52. Виноградова В. Проблеми соціалізації студентської молоді [Електронний ресурс]. Київ : Український центр політичного менеджменту. URL : <http://www.politik.org.ua> (дата звернення: 26.03.2019).

53. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої освіти : метод. посіб. для студентів магістратури. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 316с.

54. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку : монографія. Київ : Київський університет, 2005. 308с.

55. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис : у 2 т. Київ : Оберіг, 1991. Т. 1. 450 с; Т. 2. 445с.

56. Вступ до спеціальності. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / Т.Г. Веретенко, О.М. Денисюк; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Ін-т психології та соц. педагогіки. Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011.

57. Гавриленко О. Створення інформаційно–освітнього середовища вищого навчального закладу. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. 2013. Вип. 121

(1). С. 99-102.

58. Галагузова М.А. Социальная педагогика : курс лекцій : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М : ВЛАДОС, 2001. 416с.

59. Гарасимів Т.З. Особистість та проблеми її соціалізації. *Форум права*. 2009. №3. С.156-161.

60. Гасанов З.Т. Педагогіка міжнаціонального спілкування : навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1999. 390с.

61. Гіденс Е. Соціологія / пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник; наук. кер. О. Іващенко. Київ : Основи, 1999. 142с.

62. Гелнер Е. Політична енциклопедія / Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С.174.

63. Глухова М.Ф. Социализация как социально-педагогическое явление. *Ученые записки Московского гуманитарного педагогического института*. 2005. Т. 3. С.99-104.

64. Гнатенко П.І. Український національний характер. Київ : ДОК К, 1997. 115с.

65. Гонтаровська Н.Б. Принципи розробки проекту освітнього середовища навчального закладу як передумови розвитку обдарованої особистості. *Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал нації держави* : матеріали наук.-практ. конф. Київ, 2008. С.14-22.

66. Гордузенко В. Етнонаціональна група як компонент етнонаціональної структури українського суспільства. *Соціальна психологія*. 2006. №3(17). С.173-180.

67. Городяненко В.Г. Соціологія : підручник. Київ : Академія, 2002. 560с.

68. Горленко В. Етнографічні групи. *Українці* : історико-етнографічна монографія у двох книгах. 1999. Кн. 1: Опішне. 528с.

69. Граф В., Ильясов И., Ляудис В. Основы организации учебной деятельности и самостоятельной работы студентов : учебно-метод. пособие. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. 80с.

70. Гримова А., Гречишкіна А. Соціалізація – навчання жити в суспільстві.

Дошкільне виховання : науково-метод. журнал для педагогів і батьків. Київ, 2008. №3. С.10-13.

71. Гриців Т., Батрин В. Українська система виховання на засадах народної педагогіки : навч.-метод. посіб. для позакл. роботи в шк. Чернівці : Факел Марії, 2013. 263с.

72. Громов І.А., Мацкевич І.А., Семенов В.А. Західна соціологія. СПб. : Видавництво ДНК, 2003. С.536.

73. Гребінь Н.В. Ціннісно-мотиваційні особливості професійної соціалізації студентів-психологів, схильних до маніпуляції у міжособистісних стосунках. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПНУ. Київ, 2010. Т. XIII, ч.3. С.109-115.

74. Грищенко Н.А. Просоціальний напрямок сучасного виховання студентської молоді в межах особистісно-соціального підходу. *Соціальна педагогіка*. 2009. №1. С.39-46.

75. Денисюк О.М. *Формирование поведенческой компетенции у будущих социальных педагогов. Психологічні перспективи*. 2011. Спец. вип. «Психологія соціальної роботи». С.126-130.

76. Денисюк О.М. *Формирование психолого-педагогической культуры будущих социальных педагогов средствами обучающих игр. Актуальные проблемы формирования психолого-педагогической культуры будущих специалистов*. 2011. Вип. 1 (2). С.181-187.

77. Джексон О.В. Професійні якості фахівця із соціальної роботи. *Молодь: освіта, наука, духовність* : тези доповідей всеукр. наук. конф., Київ. 2008 р. Ч. 1. Київ : Університет «Україна», 2008. С.469-471.

78. Дябел Л.І. Соціалізація студентів-першокурсників в умовах педагогічного університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2008. 21с.

79. Елманова В.К. Высшее образование за рубежом (США, Великобритания, Франция, ФРГ, Япония, ПНР) : учебное пособие. Л. : ЛГУ, 1989. 49с.

80. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за ред. проф. І.Д. Зверевої. Київ–Симферопіль : Універсум, 2012. 536с.
81. Енциклопедія освіти / голов. ред. В.Г. Кремін; Академія пед. наук України. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040с.
82. Етнос і соціум / Б.В. Попов, В.А. Піддубний, Л.Е. Шкляр. Київ : Наукова думка, 1993. 171с.
83. Жарков А.Д. Организация культурно-просветительной работы : учеб. пособие. М. : Просвещение, 1989.
84. Заверико Н., Зверева І. Історико-теоретичний аналіз досліджень проблеми соціалізації особистості. *Соціальна педагогіка і адаптивність особистості* / Київський міжрегіон. ін-т удосконалення вчителів. 1994. С.49-59.
85. Загородній Ю.І. Педагогічні умови політичної соціалізації студентської молоді в умовах великого промислового міста : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2004. 20с.
86. Залізняк Л.Л. Проблеми етногенезу українців з позицій сучасної європейської етнології. *Матеріум*. 2001. Вип. 6: Археологічні судії. С.49-56.
87. Загородній Ю.І. Педагогічні умови політичної соціалізації студентської молоді в умовах великого промислового міста : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Луганськ, 2004. 20с.
88. Зверева М.А. Особливості професійної соціалізації учнівської молоді. *Актуальні проблеми сучасних наук: теорія та практика–2006* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. 2006. Т. 9: Педагогічні науки. С.199-202.
89. Зинурова Р.И. Этническая социализация молодежи в условиях современного российского общества : дис. ... д-ра социол. наук : 22.00.04 : М., 2005. 382с.
90. Іванюк Г.І., Ткач М. Освіта Закарпатської Гуцульщини. *Історія Гуцульщини* / гол. ред. М. Домашевський; Гуцульський Дослідний Інститут в Чикаго, США Гуцульський Дослідний Інститут, відділення на Гуцульщині, Регіональне об'єднання дослідників Гуцульщини у Львові, Косівське відділення Регіонального об'єднання дослідників Гуцульщини, Конференція Гуцульських

Товариств Америки й Канади. 2001. Т. VI. С.243-248.

91. Іванюк Г.І. Ідеї національно-патріотичного виховання дітей і молоді в умовах трансформації суспільства [Електронний ресурс]. URL: <http://www.lib.iitta.gov.ua/704514/1/.pdf> (дата звернення: 26.03.2019).

92. Иванов В.М. Педагогические условия социализации городских старшеклассников : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.05. Луганськ, 1998. 217с.

93. Ільясов Ф.М. Політична соціалізація. *Політичний маркетинг. Мистецтво і наука перемагати на виборах*. М. : ІМА-прес, 2000. С.32-38.

94. Ільїн В.В. Культура і творчість. Деякі аспекти формування національної культури студентської молоді : зб. наук. ст. Київ : ІЗМН, 1997. С.83-99.

95. Капська А.Й. Соціальна педагогіка : підручник. Вид. 5-те, перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 488с.

96. Капська А.Й. Соціокультурне середовище і ціннісні орієнтації особистості. *Вісник Черкаського Національного педагогічного університету*. 2012. С.85-87.

97. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1997. 380с.

98. Карпова І.Г. Соціально-педагогічні умови розвитку творчої обдарованості студентської молоді у позанавчальній діяльності вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2010. 20с.

99. Карпова І.Г., Євдокименко Р.І. Сучасний університет – ключова ланка розвитку соціо-культурного середовища громади. *Ukraine–EU. Modern Technology, Business and Law : collection of international scientific papers : in 2 parts. Part 2: Societal Challenges. Innovations of Social Work, Philosophy, Psychology, Sociology. Environmental Protection. Management and Public Administration. Innovations in Education. Current Issues in the Reformation of the Higher Education System in the Aspect of Ukrainian Eurointegration. Current Issues of Legal Science and Practice*. Chernihiv : CNUT, 2016. P.230-232.

100. Касьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва : навч. посіб. Київ : Вища

школа, 1993. 320с.

101. Кістяківський Б.О. Система соціологічного знання. *Філософська і соціологічна думка*. 2005. № 12. С.14-19.

102. Кіт Г.Г., Тарасенко Г.С. Українська народна педагогіка : курс лекцій. Вінниця : Едельвейс і К, 2008. 301с.

103. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. Ростов н/Д, 1996. 512с.

104. Кобзаренко Л.А. Виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2016. 23с.

105. Коломієць О.Б. Педагогічне забезпечення культурологічної складової у підготовці студентів технічних вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 22с.

106. Курліщук І.І. Педагогічні засади соціалізації студентської молоді засобами масової комунікації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2008. 20с.

107. Кон І.С. Соціологія особистості. М., 1964. С.7.

108. Концепція національного виховання студентської молоді. *Освіта і управління*. 2009. Том 12, № 2. С.80-82.

109. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі : навчально-метод. посіб. Київ : ІЗИН, 1998. 368с.

110. Косовець В.І. Соціалізація молоді в умовах соціокультурного середовища села. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Серія 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2007. Вип. 5 (Ч.1). С.225-230.

111. Кравченко Т.В. Сучасні характеристики соціалізації. *Педагогіка і психологія* : вісник АПН України. 2007. №3. С.11-19.

112. Кривов Ю.И. Проблема социализации подрастающих поколений в зарубежной педагогике : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики». М., 1992. 20с.

113. Кремень В.Г., Ільїн В.Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму. Київ : Педагогічна думка, 2012. 366с.
114. Кривицька О.В. Толерантність чи конфронтація: вектори етноконфліктного потенціалу України. *Людина і політика*. 2001. №6. С.3-22.
115. Крисюк Г.Я. Психологічні особливості соціалізації студентської молоді. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПНУ. К., 2009. Т. XI, ч. 1. 620с.
116. Кубанов Р. Методологічні засади використання системного підходу в дослідженні якості професійної підготовки студентів вищого навчального закладу. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. Вип. 49. С.13-18.
117. Кулік В., Голобуцька Т., Голобуцький О. Молода Україна: Сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива. Київ : Центр дослідження проблем громадян. суспільства, 2000. 339с.
118. Кучерява О.Ю. Форми та види позааудиторної роботи з математики в педагогічному. *Didactics of mathematics : Problems and Investigations*. 2009. № 31. С.79-83.
119. Культура і побут населення України : навч. посіб. Київ : Либідь, 1993. 288с.
120. Кучмій О.П. Проблема культурного розмаїття у глобальному суспільстві знань. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2004. Вип. 50. Ч. 1. С.104-115.
121. Кучмій О.П. Структура та моделі політики міжкультурного співробітництва. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2005. Вип. 57, ч. 1. С.98-114.
122. Лавриченко Н.М. Проблеми гуманістичного спрямування шкільної соціалізації: педагогічні роздуми і нотатки. Київ : Інсайт-плюс, 2006. 279с.
123. Лактіонова Г.М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з жіночою молоддю в умовах великого міста : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Київ, 1999. 35с.
124. Лаппо В.В. Теоретико-методичні засади формування духовних

цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ, 2018. 44с.

125. Лаппо В.В. Виховання духовних цінностей студентської молоді засобами національної культури. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія «Педагогіка». 2014. № 2 (13). С.142-146.

126. Лаппо В.І. Етнічна соціалізація в європейському контексті сучасної педагогіки. Київ : Вища шк., 2006. 387с.

127. Левківський М.В. Історія педагогіки : підручник. Вид. 2-ге, доп. Київ : Центр, 2006. 376с.

128. Левовицький Т.П. Генеза цілісних підходів до проблеми освіти – на зустріч з освітологією [Електронний ресурс]. *Освітологія*. 2012. Вип. 1. С.9-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osvit_2012_1_3 (дата звернення: 26.03.2019).

129. Леонова А.О. Державна етнокультурна політика в сучасній Україні: теорія і практика : монографія. Київ : ДАКККиМ, 2005. 275с.

130. Лещинський А.П. Становление и развитие базисного этапа в системах высшего образования США и Украины : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Южноукраинский педагогический университет им. К.Д. Ушинского. О., 1995. 24с.

131. Лисенко Н.В., Лаппо В.В. Етнопедагогіка : навчально-метод. посіб. Івано-Франківськ : Плай, 2003. 85с.

132. Лісіна Г.С. Вплив ціннісних орієнтацій на формування культури здоров'я студентської молоді. *Соціально-економічний розвиток України: Європейський вибір* : матеріали VII Міжнар. наукової конф. студентів та молодих учених. Мелітополь, 2007. Ч. 1. 239с.

133. Лісовський В.М. Політична і партійна ідеологія українського суспільства: різновекторність та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер. : Політологія. 2012. Т. 178, вип. 166. С.56-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2012_178_166_14 (дата звернення: 26.03.2019).

134. Лозко Г. Етнологія України: філософсько-теоретичний та етнорелігійний аспект : навч. посіб. Київ : АртЕК, 2001. 304с.
135. Лозова В.І. Етика науковця [Електронний ресурс]. *Педагогіка та психологія*. 2011. Вип. 40 (2). С.47-51.
URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprkhnpu_ped_2011_40\(2\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprkhnpu_ped_2011_40(2)__10) (дата звернення: 26.03.2019).
136. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології : навч.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 112с.
137. Лукашевич М.П., Мигович І.І. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 168с.
138. Ляпіна Л.А. Місце і роль культури міжетнічного спілкування у забезпеченні суспільної стабільності. *Історичні та політологічні дослідження* : наук. журнал. 2001. № 4 (8). С.283-289.
139. Лях Т.Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2009. 20с.
140. Лях Т.Л. Основні поняття і категорії соціальної роботи. *Соціальна робота в Україні* : навч. посіб. / за ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Наук. світ, 2004. С.25-39.
141. Марков А.П., Бирженюк Г.М. Основы социокультурного проектирования. СПб., 1998.
142. Матвійчук О.Є. Тенденції розвитку соціокультурної діяльності бібліотек. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* : Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2010. Т. 1, вип. 16. С.134-139.
143. Матвієнко О.В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 38с.

144. Мардахаев Л.В. Социальная педагогика : учебник. М. : Гардарики, 2005. 269с.
145. Мацумото Д. Психология и культура. СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. 416с.
146. Мудрик А.В. Социализация человека. М. : Академия, 2006. 304с.
147. Мудрик А.В. Социализация человека как проблема. *Социальная педагогика* : деловой журнал для социальных работников и педагогов. 2005. №4. С.47-56.
148. Мудрик А.В. Социализация человека : учеб пособие. М. : МПСИ. 2011. 624с.
149. Михалева О.И. Педагогические условия формирования этнической идентичности детей старшего дошкольного возраста : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Удмурт. гос. университет. Ижевск, 2006. 32с.
150. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. Глухів : РВВ ГДПУ, 2001. 172с.
151. Москаленко В.В. Социализация личности. К. : Вища школа, 1986. 200 с.
152. Москаленко В.В. Проблема ідентичності в політичній соціалізації особистості. *Психологія* : зб. наук. праць. 2002. Вип. 17, 2002. С.65-70.
153. Міщик Л.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 1997. 358с.
154. Міщик Л.І. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 140с.
155. Мертон Р.К. Соціальна структура і аналогія. *СОЦИС*. 1992. 304с.
156. Мешко Г.М. Управління процесом створення здоров'язбережувального освітнього середовища в загальноосвітньому навчальному закладі. Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 32. С.74-83.
157. Нагорна Л.П. Українська політична нація: лінії розлому і консолідації. *Віче*. 2000. № 1. С.132-146.

158. Нельга О.В. Теорія етносу : курс лекцій / Міжнародний фонд «Відродження». Київ : Тандем, 1997. 368с.

159. Нельга О.В. Соціологія громадської думки : курс лекцій. / Міжнародний Соломонів ун-т. Київ : Вид-во Шейніної О. В., 2008. 186с.

160. Никитина Н.Н. Становление культуры профессионально–личностного самоопределения учителя : монографія. Москва : Прометей, МПГУ, 2002. 316с.

161. Овчаренко Г.Е. Педагогічні умови соціалізації студентів мистецько–педагогічних спеціальностей у позанавчальній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луган. Нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2005. 20с.

162. Овчаренко Г.Е. Позанавчальна діяльність студентів у вищих навчальних закладах : сутнісні характеристики, структура та особливості. *Освіта Донбасу*. 2008. №5-6 (130-131). С.35-38.

163. Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. Освітологія – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти. *Рідна школа* : щомісячний науково-пед. журнал. 2012. №4-5 (988-989). С.44-51.

164. Олексюк Н.С. Соціальне виховання як основа етнічної соціалізації особистості в умовах транскультурного середовища./ Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. – Випуск 24 (II том) : збірник наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. – 262с. – С.106-112.

165. Особистісно орієнтовані технології національно-патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях : метод. посіб. / наук. ред. Т.К. Окушко. Київ–Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 198с.

166. Павловський В.В. Основи ювентології : наукова монографія. Київ : Дакор, КНТ, 2007. 238с.

167. Парсонс Т. Система координат действия и общая теория систем действия: культура, личность и место социальных систем. *Американская социологическая мысль*. 1996. С.448-464.

168. Петрочко С.П. Деякі аспекти соціального виховання у вищих

навчальних закладах мистецького профілю. *Соціалізація особистості* : зб. наук. пр. / За ред. проф. А.Й. Капської. 2005. Т. XXIV. С.139-146.

169. Петрочко Ж.В. Вивчення становища підростаючого покоління як пріоритет державної політики України стосовно дітей. *Український соціум*. 2006. № 2. С.97-106.

170. Петрочко Ж.В. Національні цінності як сучасний державницько-суспільний пріоритет України. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 21 (2). С.146-157.

171. Поліщук В.А., Матвійчук Н.С. Сценарії, ігри, вікторини, тести до літнього відпочинку молоді. *Практична психологія та соціальна робота* : науково-практ. та освітньо-метод. журнал. 2002. №5. С.4-12.

172. Поліщук Ю.Й. Теорія самовиховання як фундаментальна основа соціально-педагогічної діяльності сучасних громадських молодіжних об'єднань. *Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету. Психолого-педагогічні науки*. 2004. № 1. С.16-21.

173. Попова О. Етнічні пріоритети: формування та міжпоколінна трансформація. *У співпраці та єднанні увійдемо у XXI століття* : матеріали другого Всесвітнього форуму українців. Київ : Фенікс, 1997. С.312-340.

174. Пономарев Я. Психология творчества и педагогика. М. : Педагогика, 1976. 280с.

175. Портницька Н.Ф. Наслідування як психологічний механізм розвитку творчих здібностей у дошкільному віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». К., 2007. 20с.

176. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології : інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ : Слово, 2004. 616с.

177. Пішун С.Г. Формування культури дозвілля студентів вищих навчальних закладів в умовах роботи студентського клубу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2005. 9с.

178. Платон. Собрание сочинений : в 4 т. / Под ред. А.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса, А.А. Тахо-Годи. М. : Мысль. 1990–1994. (Серия «Философское

наследие»).

179. Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір [Електронний ресурс] : Наказ МОН №998 від 31.12.2004р. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/ (дата звернення: 26.03.2019).

180. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України №1566-7 від 01.01.2019. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18_№2443-VIII від 22.05.2018 (дата звернення: 26.03.2019).

181. Про Концепцію державної етнонаціональної політики України [Електронний ресурс] : Закон України №7615 від 06.05.2018 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7615&skl=5 (дата звернення: 26.03.2019).

182. Про культуру [Електронний ресурс] : Закон України №2778-VI від 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (дата звернення: 26.03.2019).

183. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні [Електронний ресурс] : Закон України №1774-VIII від 06.12.2016 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (дата звернення: 26.03.2019).

184. Про засади державної мовної політики [Електронний ресурс] : Закон України №5029-VI від 28.02.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (дата звернення: 26.03.2019).

185. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Документ № 2145-VIII від 05.09.2017 Закону України №1556-VII від 01.01.2019. URL: <https://zakon.help/law/1556-VII/> (дата звернення: 26.03.2019).

186. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні [Електронний ресурс] : Закон України №5207-VI від 30.05.2014. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (дата звернення: 26.03.2019).

187. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017-2020 роки [Електронний ресурс] : Закон України №743-2017-р від 21.03.2018. URL:

<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250360515> (дата звернення: 26.03.2019).

188. Психодіагностика : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів / за ред. М.С. Корольчука. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2007. 400с.

189. Психологія для старшокласників: (від самопізнання до соціальної відповідальності) / за ред. М.В. Левківського. Київ : Центр навч. літ., 2014. 272с.

190. Пузирьова Н.В. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи студентів (на матеріалах університетів України XIX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Харків. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2002. 19с.

191. Радкевич В.О. Концептуальні підходи до розвитку професійної освіти в Україні. *Управління якістю професійної освіти* : зб. наук. пр. Донецьк : Лебідь, 2007. С.129-132.

192. Редькина Л.И. Концептуально-теоретические основы полиэтнического воспитания молодежи [Электронный ресурс]. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2007_13_2/doc_pdf/Red'kina_st.pdf (дата обращения: 26.03.2019).

193. Рубин Б.Г., Колесников Ю.С. Студент глазами социолога (социологические проблемы воспроизводства рабочей силы высшей квалификации). Ростов-на/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1968. 277с.

194. Родинна педагогіка : навчально-метод. посібник / А.А. Марушкевич, В.Г. Постовий, Т.Ф. Алексеєнко та ін. Київ : ПАРАПАН, 2002. 216с.

195. Романовська Ю.Ю., Романовський О.О. Недержавна вища освіта в економічно розвинутих країнах світу (з досвіду вищої школи США, Великобританії, Німеччини, Франції, Італії та Японії). Київ : Асоціація вищих закладів освіти України недержавних форм власності, 1997. 33с.

196. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. Київ : Вид. ім. Олени Теліги, 2003. 328 с.

197. Рудкевич Н.І., Вайнола Р.Х. Механізми соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі вищого навчального закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2016. Вип. 21. С. 3–8.

198. Рудкевич Н.І. Етнокультурна соціалізація як складова соціалізації особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2016. Вип. 22. С. 173–180.

199. Рудкевич Н.І. Мова спілкування як ознака етнокультурної соціалізації, її етносоціальні функції. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2017. Вип. 23. С. 94–101.

200. Рудкевич Н.І. Роль соціальних інститутів у формуванні міжетнічних культурних відносин. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2017. Вип. 75. С. 138–142.

201. Рудкевич Н.І. Характеристика форм організації позааудиторної роботи зі студентами : зб. наук. праць. Серія : Соціально-педагогічна. 2018. Вип. 31. С. 241–251.

202. Рудкевич Н. Особливості форм соціально-педагогічної роботи із студентами закладу вищої освіти. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2 (375). С. 181–190.

203. Рудкевич Н.І. Соціалізація особистості як соціально-педагогічне явище. *Інноваційна педагогіка : наук. журнал*. 2018. Вип. 3. С. 228–231.

204. Рудкевич Н.І. Специфіка формування етнокультурної соціалізації молоді у системі вищої освіти в Україні. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2018. Вип. 82. С. 217–221.

205. Рудкевич Н.І. Етнокультурна соціалізація студентів: технологічний аспект : метод. рек. для організаторів соціально-виховної роботи, працівників студентських соціальних служб, викладачів закладів вищої освіти / за заг. ред. Р.Х. Вайноли. Львів : Вид-во Тараса Сороки, 2018. 96с.

206. Рудкевич Н.І. Особливості етнокультурної соціалізації студентів в позанавчальній роботі вищого навчального закладу. *Управління в освіті* : матеріали VII міжнар. науково-практ. конф. / гол. ред Л. Д. Кизименко. Львів : Бадікова Н. О., 2015. С. 119–120.

207. Рудкевич Н.І. Процес етнокультурної соціалізації студентів у розумінні

соціальної педагогіки. *Суспільні проблеми сучасної соціології, психології та соціальної роботи* : зб. наук. пр. II Всеукр. науково-практичної конф., м. Херсон. 2015. Вип. 3. С. 120–122.

208. Рудкевич Н. Велике місто як фактор соціалізації молоді. *Соціальна робота як правозахисна професія* : матеріали міжнар. науково-практ. конф. / Чернів. наці. ун-т імені Юрія Федьковича. 2015. С. 138–141.

209. Рудкевич Н. Етнокультурна соціалізація студентів у системі соціалізаційних впливів. *Формування професіоналізму фахівця в системі безперервної освіти* : наук. теорет. зб. V Всеукр. науково-практ. Інтернет-конференції. 2015. Вип. 5. С. 65–68.

210. Рудкевич Н.І. Соціалізація як категорія сучасних соціально–педагогічних наук. *Current issues and problems of social sciences* : матеріали міжнар. науково-практ. конференції, Польща. м. Кельце / Вшехніца свентокшиська гуманітарно-педагогічний університет. 2016. С. 155–158.

211. Рудкевич Н.І. Етнокультурна соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. *Практична педагогіка та психологія: методи і технології* : матеріали всеукр. науково-практ. конф. / Класичний приватний університет. 2016. С. 36–40.

212. Рудкевич Н.І. Соціалізація як категорія сучасних соціальних наук. *Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців* : матеріали доповідей та повідомлень міжнар. науково-практ. конф. / ред.: І.В. Козубовська, Ф.Ф. Шандора. 2016. С. 162–164.

213. Рудкевич Н.І. Субкультурна належність як показник реалізації етнокультурної соціалізації студентів. *Innovations and modern technology in the educational system: contribution of Poland and Ukraine* : International scientific and practical conference, Poland. Sandomierz : Conference Proceedings. 2017. С. 157–161.

214. Рудкевич Н.І. Вивчення процесу формування етнокультурної соціалізації студентської молоді у вищих навчальних закладах. *Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень* : матеріали міжнар. науково-практ. конф. 2017. С. 67–70.

215. Рудкевич Н.І. Особливості формування етнокультурної соціалізації молоді у вищій школі. *Modernization of educational system: world trends and national peculiarities*: матеріали міжнар. наук. конф., Канаус, Литва. 2018. С. 116–119.

216. Рудкевич Н.І. Характеристика механізмів соціалізації студентів у вищих навчальних закладах. *Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у ХХІ столітті* : зб. наук. робіт учасників міжнар. науково-практ. конф. 2018. С. 89–91.

217. Рудкевич Н. Специфіка організаційних форм соціально-педагогічної роботи із студентами закладу вищої освіти. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір* : матеріали ІІІ Всеукр. науково-практ. конф. / гол. ред. А.В. Лякішева. 2018. С. 130–134.

218. Рудкевич Н.І. Теоретичні засади етнокультурної соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі. *Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього* : зб. наук. робіт учасників міжнар. науково-практ. конф. 2018. С. 97–100.

219. Рудкевич Н.І. Освітнє середовище вищої школи як педагогічний феномен. *Психологія та педагогіка у ХХІ столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень* : матеріали міжнар. науково-практ. конф. 2018. С. 47–50.

220. Рижанова А.О. Соціалізація студентської молоді в умовах інформаційного суспільства. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2009. Вип. 27. С.200-208.

221. Савченко С.В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в поза навчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Л., 2004. 42с.

222. Савченко С.В. Социализация студенческой молодежи в условиях регионального образовательного пространства. Луганск : Альма Матер, 2003. 406с.

223. Савченко В.А. Управління розвитком персоналу. Київ : КНЕУ, 2006. 351с.
224. Сазоненко Г.С. Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею. Київ : Гнозис, 2004. 684с.
225. Сєваст'янова О.А. Соціально-педагогічні умови соціалізації студентської молоді у виховному процесі вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2007. 20с.
226. Семенова Р.О. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості : монографія. Київ–Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 228с.
227. Семигіна Т.В. Робота в громаді: практика й політика. К., 2004. 180с.
228. Семиченко В.А. Психологія спілкування. Київ : Магістр–S, 1998. 152с.
229. Сележан Й.Ю. Основи національного виховання : історичний, філософсько-релігійнознавчий аспекти : навч. посіб.. Чернівці : Рута, 2004. 31 с.
230. Сіркізюк В.В. Основи національного виховання : навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004. 301с.
231. Сибирева М.Ю. Проективная методика «Ребенок в городе». *Кругозор: день за днем* : метод. пособие / под ред. С. В. Жолована. СПб. : СПбАППО, 2008. 320с.
232. Сидоренко І.В. Психолого-педагогічні знання як фактор професійної соціалізації майбутніх фахівців у системі вищої освіти. *Педагогічні науки*. 2006. Т. 46, вип. 33. С.112-116.
233. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти : навч.-метод. посіб. Луцьк : Волинська обл. друкарня, 2009. С.460.
234. Сисоєва С.О.: бібліогр. покажчик / упоряд. Г.М. Семендяєва; наук. ред. П.І. Рогова; бібліогр. ред. Л.О. Пономаренко; АПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського. Київ, 2008. 81с.
235. Синякова В.Б. Гендерна соціалізація дівчат-підлітків з неповних родин : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2012. 20с.

236. Скарбниця народної мудрості / упоряд. Т.М. Панасенко. Харків : Фоліо, 2004. 286с.

237. Скрипник Н.С. Позааудиторна діяльність студентів вищих навчальних закладів: сутність, структура й особливості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2012. Вип. 27 (80). С.566-571.

238. Слободчиков В.І. Структура і склад освітньої сфери: категоріальний аналіз. *Психологія навчання*. 2010. №1. С.4-24.

239. Словник із соціальної педагогіки / авт.-уклад.: Т.О. Логвиненко, Н.В. Гордієнко. Дрогобич : Просвіт, 2007. 160с.

240. Смелзер Н. Социология. М., 1994. С.93-129.

241. Соммер Р. Особистий простір. *Канадський архітектор*. 1960. № 2. С. 78–80.

242. Сорокин П.А. Общедоступный учебник социологии : статьи разных лет. М. : Наука, 1994.

243. Соціальна педагогіка : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / ред. А.Й. Капська ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Ін-т соц. роботи та управління. Вид. 4-те, переробл. і доповн. Київ : Центр учбової л-ри, 2009. 488с.

244. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за ред. І.Д. Зверєвої. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 336с.

245. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / за ред. О.В. Безпалько. Київ : Академвидав, 2014. 309с.

246. Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених і студ., Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2011. 427с.

247. Соціальна педагогіка: типові програми соціально-педагогічних дисциплін / за ред. А.Й. Капської. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. 380с.

248. Соціально-психологічні особливості самореалізації особистості в сучасному суспільстві : монографія / за ред. В.Й. Бочелюка. Запоріжжя : КПУ, 2009. 280с.

249. Социология молодежи : учебное пособие / под ред. проф. Ю.Г. Волкова.

Ростов-на/Д. : Феникс, 2001. 576с.

250. Спіріна Т.П. Формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Житомир, 2009. 263с.

251. Спіріна Т.П., Зарюгіна Т.П. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. 2014. Вип. 32. С.182-184.

252. Сухомлинська О.В. Педагогічний ідеал крізь призму теорій моралі [Електронний ресурс]. *Педагогічні науки*. 2009. Вип. 1. С.5-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2009_1_4 (дата звернення: 26.03.2019).

253. Стахів М.О. Український комунікативний етикет : навч.-метод. посіб. Київ : Знання, 2008. 245с.

254. Стельмахович М. Виховний ідеал української народної педагогіки. *Початкова школа*. 1998. №6. С.1-5.

255. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка : навч.-метод. посібник. Київ, 1985. 232с.

256. Стельмахович М., Червінська, І. Етнопедагогічні основи української національної школи-родини. *Початкова школа*. 1997. № 5. С.10-12.

257. Стоян А.Н. Организация досуга студенческой молодежи. К. : Вища школа, 1984. 41с.

258. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки й становлення : навч.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 336с.

259. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка : навч.-метод. посібник. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 159с.

260. Тард Г. Социальные этюды. СПб., 1902. С.6-11.

261. Терехова В.І. Результати формувального етапу експериментальної роботи щодо досліджування рівнів сформованості готовності майбутніх перекладачів до міжкультурного спілкування [Електронний ресурс]. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. Вип. 65.

C.150-155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2012_65_31 (дата звернення: 26.03.2019).

262. Тесленко А.Н. Организация и самоорганизация молодежи в процессе социализации. Томск : Спектр, 2001. 116с.

263. Технології соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» / За заг. ред. Н.В. Заверико. Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т, 2013. 281с.

264. Тимофієнко Ю.В., Кузьменко В.В. Українська народна педагогіка і проблеми естетичного виховання шкільної молоді : навч. посіб. Херсон, 2000. 64с.

265. Українознавство в системі освіти : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2004. 312с.

266. Українська етнопедагогіка : історичний контекст : навч. посіб. / ред. Н. Лисенко. Івано-Франківськ, 2005. 184с.

267. Українська етнопедагогіка : конспект лекцій / уклад. Б.П. Іщенко. Харків, 1998. 41с.

268. Українська етнопедагогіка : навч.-метод. посібник / ред. В. Кононенко. Київ–Івано-Франківськ : Плай, 2005. 508с.

269. Українське народознавство : навч. посіб. / За ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. 608с.

270. Українська та зарубіжна культура : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. Київ : КНЕУ, 2003. 367с.

271. Філіпчук Т.Т. Українська етнокультура в змісті національної загальної та педагогічної освіти. Чернівці : Прут, 1996. 322с.

272. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. Київ : Академвидав, 2006. 352с.

273. Фурдуй С.Б. Педагогічні умови соціалізації обдарованих студентів у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 20с.

274. Харченко С.Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика. Луганськ, 2006. 320с.

275. Харченко С.П. Етнокультурні цивілізації в контексті саморозгортання загальноцивілізаційного процесу: філософсько-історичний аспект : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 20с.

276. Холоденко О.В. Теоретичні аспекти виховання толерантності у студентів засобом англійської мови [Електронний ресурс]. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. Вип. 17(2). С.383-390.

277. Хотинец В.Ю. Психологические характеристики этнокультурного развития человека. *Вопросы психологии*. 2001. № 5. С.60-73.

278. Хоружа Л.Л. Розвиток самоорганізації студентів у навчальній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали науково-практ. конф. / Київ. міськ. пед. ун-т ім. Б.Д. Грінченка. Київ, 2007. С.16-21.

279. Циба В.Г. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз). Київ : МАУП, 2000. 217с.

280. Цимбал Д.В. Міжетнічна взаємодія в умовах великого міста : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології». Київ, 2005. 17с.

281. Цимбалюк Н.М. Інституціональна модернізація культурно-дозвілєвої сфери в Україні : дис. ... д-ра соціол. наук : спец. 22.00.04. Київ, 2005. 40с.

282. Цимбалюк Н.М. Дозвілля в Україні. Теоретичні та емпіричні аспекти : монографія. Київ : ДАКККіМ, 2003. 224с.

283. Цимбалюк Н.М. Модернізація закладів культури клубного типу. Культурно-дозвілєва сфера України: динаміка змін та перетворень : монографія. Київ : ДАКККіМ, 2004. С.25-39.

284. Цимбрило С.М. Полікультурне виховання студентів інноваційно-інформативними методами [Електронний ресурс]. Педагогічні науки : зб. наук. Херсонського державного університету. 2018. Вип. 81(3). С.100-103. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_81\(3\)__20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_81(3)__20) (дата звернення: 26.03.2019).

285. Черниш Н.Й. Соціологія. Львів : Кальварія, 2003. 474с.

286. Чернишенко О.І. Технологічне забезпечення соціокультурної

діяльності соціального педагога. Соціалізація особистості : зб. наук. пр. Т. 33. Київ : НПУ, 2009. С.65-80.

287. Чернуха Н.М. Інтеграція виховних впливів у сучасному суспільстві *Социальная педагогика* : деловой журнал для социальных работников и педагогов. 2006. №2. С.31-44.

288. Чжан С. *Змістово-технологічне забезпечення процесу виховання етнічної толерантності студентів* : метод. рек. для організаторів соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю / за заг. ред. Р.Х. Вайноли. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. 119с.

289. Чжан С. Методи формування етнічної толерантності студентської молоді. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Серія № 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2016. Вип. 22. С.103-109.

290. Шабасєва Н.С. Гендерна соціалізація студентів коледжу в позанавчальній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2011. 20с.

291. Шаповал Л.І. Словник етнографічних (етнологічних) понять і термінів : довідник. Полтава, 2009. 268с.

292. Шадських Ю.Г. Психологія і педагогіка : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Львів : Магнолія 2006, 2007. 319с.

293. Шакурова М.В. Методика и технология работы социального педагога : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 5-е изд., испр. и доп. М. : Академия, 2008. 272с.

294. Шапошникова І.В. Культурна соціалізація молоді як основа трудової та професійної соціалізації. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2014. Вип. 64. С.127-133.

295. Шашенко С.Ю. Соціальне становлення студентської молоді у позааудиторний час у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05. Київ, 2004. 26с.

296. Швачка В.Ю. Правова соціалізація як спосіб формування особистості. *Другі юридичні читання* : тези доповіді Всеукр. наук. конф., м. Київ. С.158-160.

297. Шевнюк О.Л. Культурологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Вид. 2-ге, стер. Київ : Знання-Прес, 2005. 353с. (Вища освіта XXI століття).

298. Шеїна Л.О. Студентське самоврядування як засіб соціалізації молоді : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2010. 20с.

299. Штарке К. Студенты. Становление личности. М. : Прогресс, 1982. 135с.

300. Штефан Л.А. Соціально-педагогічна теорія та практика в Україні (20-90-ті рр. XX ст.). Харків, 2002.

301. Штифурак В.Є. Соціально-педагогічні основи виховної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2011. 44с.

302. Щербань П.М. Пам'ятай ім'я своє: Заповіді сімейної педагогіки : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл., в яких здійснюється підгот. пед. працівників. Київ : Вища школа, 2006. 191с.

303. Юрій М.Т. Етногенез та менталітет українського народу. Вид. 2-ге, доп. Київ : Таксон, 1997. 237с.

304. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 560с.

305. Ярмаченко М.Д. Основні педагогічні категорії. *Педагогіка і психологія*. 1998. №4. С.5-12.

306. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. М. : Смысл, 2001. 365с.

307. Auernheimer G. Das Multikulturalismusverständnis bei Herder : Versuch einer Ehrenrettung für Johann Gottfried Herder. *Multikulturalität in der Diskussion*. Opladen, 2002. Band 12. S.145-172.

308. Budnyk O. Ethnic socialization of personality: space of family educational traditions of the XXI-th century. *Wychowanie u początku XXI wieku / Praca zbiorowa pod redakcją: Ks. prof. dr hab. Jana Zimnego, Dra Romana Króla*. Stalowa Wola – Kijów – Ružomberok, 2012. S.235-245.

309. Capotorti F. Study on the rights of the persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities. *Human Rights Study Series*. 1978. №5. 100p.
310. Gellner E. Nationalism. London : Phoenix, 1998. 114p.
311. Grasia Jorge J. E. Surviving Race, Ethnicity and Nationality: A Challenge for the 21 st Centuru. NY : Rowman and Littltfield Pub. Ink, 2005. 205p.
312. Glezer N., Moynihan o. Ethnicity: Theory and Experience. Cambridge (USA),1976, p.18-25.
313. Giddings F. Theory of socialization. N.Y., 1897. P.22
314. Kymlicka W. Politics in the Vernacular Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship. Oxford : Oxford University Press, 2001. P.13-14.
315. Lisovets O. Innovative practice of socio-educational work in 50. *Work and Education*. 2018. Vol. 5, №2. P.19-27. NY : Russell Sage Foundation.
316. Oleksiuk N. The role of Sociocultural Activity in the socialization process of personality. *Problems of development modern science: theory and practice* : Collection of scientific articles. EDEX, Madrid, España, 2016. P.318-321.
317. Osyrov P.I. Mizhkul'turna komunikacija: problemy i perspektyvy [Elektronnyj resurs]. *Materialy mizhnarodnoi' naukovo' konferencii'*. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/zbirniku/7/8.pdf> (data zvernennia: 26.03.2019).
318. Rudkevich N. Study on formation of ethnocultural socialization of youth in higher education bodies. Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. California : USA. 2018. Vol. 26, № 2, 2018, May; Vol. 7. No. 5. P. 72–75.
319. Schottland C. Social work and the law – some curriculum approaches. *Buffalo Law Review*. 1968. Vol. 17. P.719-731.
320. Struve K. Bauern und Nation in Galizien. Über Zugehörigkeit und soziale Emanzipation im 19. Jahrhundert. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2005. 485p.
321. Wendland A.V. Die Russophilen in Galizien, 1848–1915. Wien: Verl. d. Österreich. Akad. d. Wiss., 2001. 644s.
322. Wendland A.V. Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). Band 41, Duncker & Humblot, Leipzig 1896. 717s.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Опитувальник на визначення рівнів показників етнокультурної соціалізації
студентської молоді

Шановні студенти!

Вам пропонується перелік питань, наведених нижче, на які Вам потрібно дати відповідь. Просимо якомога точніше висловитися стосовно кожного з них. Відзначити саме той варіант відповіді, який найбільше відповідає Вашій думці. Ми розраховуємо на Ваші щирі відповіді. Дякуємо за співтворчість.

1. Ім'я _____
2. Ваша стать: _____ чол.; _____ жін.
3. Вік _____
4. Факультет _____
5. Спеціальність _____
6. Група _____
7. Курс _____
8. Національність _____
9. Ваша рідна мова _____
- 10) Перебуваючи за кордоном, чи будете Ви дотримуватися своїх етнічних традицій під час святкування, наприклад Різдва?
 - а) так, звісно адже традицій потрібно дотримуватися ;
 - б) швидше ні, чим так;
 - в) якщо будуть наполягати родичі;
 - г) якщо не забуду.
- 11) Чи будете Ви залучати представників інших етнічних груп до святкування Вашого етнічного св'ята?
 - а) авжеж, я з радістю буду ділитися своїми традиціями;
 - б) швидше ні, навіщо це їм;
 - в) в жодному разі, адже вони нав'язуватимуть щось своє;

г) залежно від ситуації.

12) Чи одягнете Ви вишиванку у Міжнародний день вишиванки?

а) так звісно, адже це модно – носити вишиванку;

б) думаю, що ні;

в) думаю, що так, бо українське потрібно популяризувати;

г) якщо не забуду.

13) Чи є у Вашому гардеробі будь-яка річ в етнічному стилі?

а) сумка, гаманець;

б) прикраси;

в) у мене весь одяг у етно стилі;

г) ні, немає.

14) Скажіть, будь ласка, які пісні та танці вам найбільше подобаються?

а) національні пісні й танці;

б) пісні й танці народів нашої країни та закордонні, але віддаю перевагу все-таки своїм національним;

в) подобаються різні пісні й танці однаковою мірою – свої національні і закордонні;

г) подобаються закордонні національні пісні й танці (вказіть, які)

15) Чи вважаєте ви, що необхідно збільшити випуск книг про історичне минуле нашого народу?

а) так, це необхідно;

в) мені байдуже;

б) достатньо того, що є:

г) не знаю.

16) Як ви вважаєте, чи обов'язково отримувати згоду батьків при одруженні?

а) так, обов'язково;

в) ні, не обов'язково;

б) мабуть, необов'язково;

г) важко відповісти.

17) Як би ви поставились до того, що хто-небудь з ваших близьких родичів одружився з людиною іншої національності?

а) вважаю такий шлюб небажаним;

б) надав би перевагу людині своєї національності, але заперечувати не став би;

в) національність у шлюбі не має ніякого значення;

г) важко відповісти.

18) Якщо ви неодружені, то як би ви хотіли одягнутися на власному весіллі?

а) у національний одяг;

б) у національний одяг з елементами сучасного вбрання;

в) у сучасний одяг з елементами національного вбрання;

г) у сучасний одяг;

д) важко відповісти.

19) Якому весіллю ви б надали перевагу?

а) урочистому обіду;

г) старовинному обряду;

б) обіду з елементами національного обряду; д) важко відповісти.

в) національному обряду, але не старовинному;

20) Нижче наводиться список деяких видів діяльності. Будь ласка, поставте позначку у відповідній графі, як часто ви приділяєте час кожному з них.

Вид занять	Завжди	Дуже часто	Часто	Інколи	Рідко	Ніколи
Читання книг рідною мовою						
Читання газет, журналів рідною мовою						
Слухання народних пісень і музики						
Перегляд телепередач рідною мовою						
Похід до музеїв національного прикладного мистецтва						

21) До яких саме культурно-просвітницьких заходів залучають Вас у закладі освіти?

а) туристичні походи;

б) спортивні св'ята;

в) відвідування музеїв, театрів;

г) волонтерська робота.

22) Чи належите Ви до будь-якої субкультури?

а) так, звичайно;

- б) звичайно, що ні;
- в) думаю про це;
- г) не знаю, що це.

23) Оберіть основну ознаку, яка стверджує Вашу належність?

- а) виклик цінностям дорослих та експерименти з власним способом життя;
- б) входження до різних груп однолітків;
- в) своєрідні смаки, особливо в одязі, музиці;
- г) швидше, культура дозвілля, ніж робота.

24) Чи дратує вас, коли в колективі люди однієї національності розмовляють рідною мовою, а решта їх не розуміє?

- а) дратує, так як вважаю, що в багатонаціональному колективі потрібно розмовляти доступною всім мовою;
- б) дратує, хоча вважаю, що люди мають право розмовляти своєю мовою де завгодно і коли завгодно;
- в) ні, мене це не дратує, вважаю це цілком природно;
- г) мені байдуже.

25) Якщо людина іншої етнічної групи звернеться до Вас по допомогу, Ваші дії:

- а) допоможу чим зможу, адже йому і так складно;
- б) проігнорую прохання;
- в) нехай звернеться до адміністрації закладу вищої освіти;
- г) не знаю.

26) Чи є серед Ваших друзів/знайомі представники інших етнічних груп?

- а) так, є мої однокурсники – ми дружимо;
- б) ні, немає;
- в) є, але я з ними не контактую;
- г) не пригадую.

27) Якщо би Вас із адміністрації закладу вищої освіти попросили провести екскурсію по місту студентам-першокурсникам із інших регіонів, якими були б Ваші дії?

- а) з радістю погоджусь, попередньо підготую культурну програму (музеї, галереї,

парки);

б) швидше відмовлюсь;

в) якщо буде вільний час;

г) не знаю.

28) Якщо на вулиці, в якому-небудь закладі або громадському місці-вам необхідно було б звернутися до людини вашої національності, то якою б мовою ви б звернулися?

а) тільки рідною мовою;

б) іншою (вказіть якою)

в) це залежить від конкретної ситуації.

29) Поясніть, будь ласка, вибір вашої відповіді на попереднє запитання _____.

30) Якою мовою вам приємно було б спілкуватися (розмовляти) в поза-аудиторний час з викладачами вашої національності?

а) своєю рідною мовою;

б) іншою (вказіть якою)_____;

в) мені байдуже.

31) Якою мовою ви розмовляєте зі своїми друзями, знайомими вашої національності в навчальному закладі та в інших місцях?

а) тільки рідною мовою;

б) здебільшого рідною мовою;

в) однаковою мірою як рідною, так і іншою (вказіть якою)_____;

г) здебільшого іншою (вказіть якою) _____

д) тільки іншою (вказіть якою) _____.

Дякуємо за відповіді!

ДОДАТОК Б

Діагностичний тест ставлень Г. Солдатової

Шановні студенти!

Оцініть, будь ласка, послідовно за запропонованими характеристиками себе («Я»), «ідеал», «типового» представника своєї національності, «типового» представника іншої національності. Оцінки вписуйте в клітинку під відповідною якістю.

Зазначте, будь-ласка, Ваш вік _____ і стать _____

Вираженість якостей оцінюється за 4-бальною шкалою:

- 1 – дана якість відсутня;
- 2 – якість виражена слабо;
- 3 – якість виражена середньо;
- 4 – якість виражена в повній мірі.

Я

Дипломатичний	нав'язливий	Гордий	Товариський	зарозумілий	Лицемірний
					Агресивний
Активний	Безхарактерний	Дотепний	Поступливий	єхидний	
Економний	Впертий	Винахідливий	Наполегливий	хитрий	Жадібний
Темпераментний	педантичний	Обережний	Акуратний	боягузливий	Запальний

Полюси шкал на картці розміщені за певним принципом :

+ - + + -

+ - + + -

+ - + + -

+ - + + -

Тут «-» – відповідає негативному полюсу якості, а «+» – позитивному. Пари якостей в кожному рядку представлені в шпальтах: 6-1; 2-4; 5-3 (наприклад, 66 «лицемірний - дипломатичний», «нав'язливий - товариський», «зарозумілий - гордий»).

Спрямованість (вираженість), або діагностичний коефіцієнт стереотипу (D) характеризує знак і величину загальної емоційної орієнтації суб'єкта по відношенню до даного об'єкту .

Дякуємо за співпрацю!

ДОДАТОК В

Тест «Типи етнічної ідентичності» (Г. Солдатова, С. Рижова)

Шановні студенти!

Нижче наведено висловлювання різних людей з питань національних відносин, національної культури. Подумайте, наскільки Ваше збігається з думкою цих людей. Визначте свою згоду або незгоду з даними висловлюваннями.

Зазначте, будь-ласка, Ваш вік _____ і стать _____

Я - людина, яка ...

«Згоден», «Скоріше згоден», «В чомусь згоден, в чомусь ні», «Скоріше не згоден», «Не згоден».

1. Воліє спосіб життя свого народу, але з великим інтересом ставиться до інших народів.
2. Вважає, що міжнаціональні шлюби руйнують народ.
3. Часто відчуває перевагу людей іншої національності.
4. Вважає, що права нації завжди вище прав людини.
5. Вважає, що в повсякденному спілкуванні національність не має значення.
6. Воліє спосіб життя тільки свого народу.
7. Зазвичай не приховує своєї національності.
8. Вважає, що справжня дружба може бути тільки між людьми однієї національності.
9. Часто відчуває сором за людей своєї національності.
10. Вважає, що будь-які засоби хороші для захисту інтересів свого народу.
11. Не віддає переваги будь-якої національної культури, включаючи і свою власну.
12. Нерідко відчуває перевагу над народом над іншими.
13. Любить свій народ, але поважає мову і культуру інших народів.
14. Вважає строго за необхідне зберігати чистоту нації.
15. Важко поєднується із людьми своєї національності.
16. Вважає, що взаємодія з людьми інших національностей часто буває джерелом неприємностей.

17. Байдуже ставиться до своєї національної приналежності.
18. Відчуває напругу, коли чує навколо себе чужу мову.
19. Готовий мати справу з представником будь-якого народу, не дивлячись на національні відмінності.
20. Вважає, що його народ має право вирішувати свої проблеми за рахунок інших народів
21. Часто відчуває неповноцінність через свою національну приналежність.
22. Вважає свій народ більш обдарованим і розвиненим порівняно з іншими народами.
23. Вважає, що люди інших національностей повинні бути обмежені в праві проживання на його національній території.
24. Дратується при близькому спілкуванні з людьми інших національностей.
25. Завжди знаходить можливість мирно домовитися в міжнаціональному супереччі.
26. Вважає за необхідне «очищення» культури свого народу від впливу інших культур.
27. Не поважає свій народ.
28. Вважає, що на його землі все права користування природними і соціальними ресурсами повинні належати тільки його народу.
29. Ніколи серйозно не ставився до міжнаціональних проблем.
30. Вважає, що його народ не краще і не гірше за інших народів.

Дякуємо за співпрацю!

ДОДАТОК І

Тест М. Куна і Т. Макпартленда «Хто Я?»

Шановні студенти!

Нижче на сторінці Ви бачите 20 пронумерованих порожніх лінійок. Будьте ласкаві, напишіть на кожній з них відповідь на запитання «Хто я?» Напишіть 20 різних відповідей на це питання. Відповідайте так, як ніби Ви відповідаєте самому собі, а не комусь іншому. Розташовуйте відповіді в тому порядку, в якому Ви вважаєте першочерговим.

Зазначте, будь-ласка, Ваш вік _____ і стать _____

«Хто я?»

1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	
9.	
10.	
11.	
12.	
13.	
14.	
15.	
16.	
17.	
18.	
19.	
20.	

Дякуємо за співпрацю!

ДОДАТОК Д

Методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокича

Шановні студенти!

Зараз Вам буде запропоновано набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання – розкласти їх по порядку значимості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у Вашому житті.

Уважно вивчіть таблицю і, вибравши ту цінність, яка для Вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу за значимістю цінність і помістіть її слідом за першою. Потім виконайте те ж з усіма рештою цінностями. Найменш важлива залишиться останньою і займе 18 місце. Розробіть не поспішаючи, вдумливо. Кінцевий результат повинен відбивати Вашу справжню позицію.

Зазначте, будь-ласка, Ваш вік _____ і стать _____

Список А (термінальні цінності):

1. Активна діяльна життя (повнота та емоційна насиченість життя).
2. Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).
3. Здоров'я (фізичне і психічне).
4. Цікава робота.
5. Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві).
6. Любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною).
7. Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів).
8. Наявність хороших і вірних друзів.
9. Суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі).
10. Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток).
11. Продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей).
12. Розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення).
13. Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).

14. Свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках).
15. Щасливе сімейне життя.
16. Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому).
17. Творчість (можливість творчої діяльності).
18. Впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

1. Акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах.
2. Вихованість (гарні манери).
3. Високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання).
4. Життєрадісність (почуття гумору).
5. Старанність (дисциплінованість).
6. Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).
7. Непримиренність до недоліків у собі та інших.
8. Освіченість (широта знань, висока загальна культура).
9. Відповідальність (почуття боргу, вміння тримати своє слово).
10. Раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення).
11. Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).
12. Сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів.
13. Тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами).
14. Терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани).
15. Широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички).
16. Чесність (правдивість, щирість).
17. Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі).
18. Чуйність (дбайливість).

Дякуємо за співпрацю!

ДОДАТОК Е

Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» за методикою

Г.Солдатової, О. Кравцової, О.Хухлаєва, Л.Шайгерової

Шановні студенти!

Вам запропоновано 12 тверджень. Будьте ласкаві, напишіть на кожному з них відповідь із запропонованих варіантів: «абсолютно не згоден», «не згоден», «скоріше не згоден», «скоріше згоден», «згоден», «повністю згоден». Зазначте, будь-ласка, Ваш вік _____ і стать _____

№	Затвердження	Абсолютно не згоден	Не згоден	Скоріше не згоден	Скоріше, згоден	Згоден	Повністю згоден
1.	У засобах масової інформації може бути представлено будь-яка думка						
2.	У змішаних шлюбах зазвичай більше проблем, ніж у шлюбах між людьми однієї національності						
3.	Якщо друг зрадив, треба помститися йому						
4.	До кавказців стануть ставитися краще, якщо вони змінять свою поведінку						
5.	У суперечці може бути правильною тільки одна точка зору						
6.	Жебраки і волоцюги самі винні у своїх пробах лепро						
7.	Нормально вважати, що твій народ краще, ніж всі інші						

8.	З неохайними людьми неприємно спілкуватися						
9.	Навіть якщо у мене є своя думка, я готовий вислухати і інші точки зору						
10.	Всіх психічно хворих людей необхідно ізолювати від суспільства						
11.	Я готовий прийняти як члена своєї сім'ї людини будь-якої національності						
12.	Біженцям треба допомагати не більше, ніж усім іншим, тому що в місцевих проблем не менше.						

Дякуємо за співпрацю!

ДОДАТОК Ж

Методика діагностики міжособистісних стосунків Т.Лірі (ДМС)

Шановні студенти!

Вам запропоновано 128 оціночних суджень, з яких у кожному з 8 типів відносин утворюються 16 пунктів, упорядкованих по висхідній інтенсивності. Методика побудована так, що судження, спрямовані на з'ясування якого типу відносин, розташовані не підряд, а особливим чином: вони групуються по 4 і повторюються через рівну кількість визначень. При обробці підраховується кількість відносин кожного типу. Поставте знак «+» проти тих визначень, які відповідають вашому уявленню про себе (якщо немає повної впевненості, знак «+» не ставте).

Зазначте, будь-ласка, Ваш вік _____ і стать _____

Максимальна оцінка рівня – 16 балів, вона розділена на чотири ступені вираженості відносини:

0-4 балла — низкая	адаптивное поведение
5-8 баллов — умеренная	
9-12 баллов — высокая	экстремальное до патологии поведение
13-16 баллов — экстремальная	

1. Інші думають про нього прихильно.

2. Справляє враження на оточуючих.

I

3. Вміє розпоряджатися, наказувати.

4. Вміє наполягти на своєму.

5. Має почуття власної гідності.

6. Незалежний.

II

7. Здатний сам подбати про себе.

8. Може проявити байдужість.

9. Здатний бути суворим.

10. Строгий, але справедливий.

III

11. Може бути щирим.
12. Критичний до іншим.
13. Любить поплакатися.
14. Часто сумний.

IV

15. Здатний виявити недовіру.
16. Часто розчаровується.
17. Здатний бути критичним до себе.
18. Здатний визнати свою неправоту.

V

19. Охоче підпорядковується.
20. Поступливий.
21. Шляхетний.
22. Захоплюються і схильний до наслідування.

VI

23. Поважний.
24. Той, хто шукає схвалення.
25. Здатний до співпраці.
26. Прагне ужитися з іншими.

VII

27. Доброзичливий, доброзичливий.
28. Уважний і ласкавий.
29. Делікатний.
30. Схвалює.

VIII

31. Чуйний до закликів про допомогу.
32. Безкорисливий.
33. Може викликати захоплення.
34. Користується повагою в інших.

I

- 35. Володіє талантом керівника .
- 36. Любить відповідальність.
- 37. Упевнений в собі.
- 38. Самовпевнений і напористий.

II

- 39. Діловий і практичний.
- 40. Любить змагатися.
- 41. Строгий і крутий, де треба.
- 42. Невблаганний, але неупереджений.

III

- 43. Дратівливий.
- 44. Відкритий і прямолінійний.
- 45. Не терпить, щоб їм командували.
- 46. Скептичний.

IV

- 47. На нього важко справити враження.
- 48. Образливий, делікатне.
- 49. Легко ніяковіє.
- 50. Не впевнений в собі.

V.

- 51. Поступливий.
- 52. Скромний.
- 53. Часто вдається до допомоги інших.
- 54. Дуже шанує авторитети.

VI

- 55. Охоче приймає поради.
- 56. Довірливий і прагне радувати інших.
- 57. Завжди люб'язний в обходженні.
- 58. Дорожить думкою оточуючих.

VII

59. Товариська і пристосування.

60. Добросердечний.

61. Добрий, вселяє впевненість.

62. Ніжний і м'якосердий.

VIII

63. Любить піклуватися про інших.

64. Безкорисливий, щедрий.

65. Любить давати поради.

66. Справляє враження значущості.

I

67. Начальницькому-владний.

68. Владний.

69. Хвалькуватий.

70. Гордовитий і самовдоволений.

II

71. Думає тільки про себе.

72. Хитрий і розважливий.

73. Нетерпимий до помилок інших.

74. Самокорисливий.

III

75. Відвертий.

76. Часто недружелюбний.

77. Озлоблений.

78. Скаржник.

IV

79. Ревнивий.

80. Довго пам'ятає образи.

81. Схильний до самобичування.

82. Сором'язливий.

V

- 83. Безініціативний.
- 84. Лагідний.
- 85. Залежний, несамотійний.
- 86. Любить підкорятися.

VI

- 87. Надає іншим приймати рішення.
- 88. Легко потрапляє в халепу.
- 89. Легко потрапляє під вплив друзів.
- 90. Готовий довіритися кожному.

VII

- 91. Прихильний до всіх без розбору.
- 92. Всім симпатизує.
- 93. Прощає все.
- 94. Переповнений надмірним співчуттям.

VIII

- 95. Великодушний і терпимо до недоліків.
- 96. Прагне протегувати.
- 97. Прагне до успіху.

I

- 99. Розпоряджається іншими.
- 100. Деспотичний.
- 101. Сноб (судить про людей за рангом і особистим якостям).
- 102. Марнославний.

II

- 103. Егоїстичний.
- 104. Холодний, черствий.
- 105. Уїдлиий, глузливий.
- 106. Злісний, жорстокий.

III

- 107. Часто гнівливий.

108. Бездушна, байдужий.

109. Злопам'ятний.

110. Проникнуть духом протиріччя.

IV

111. Упертий.

112. Недовірливий і підозрілий.

113. Боязкий.

114. Сором'язливий.

V

115. Відрізняється надмірною готовністю.

116. М'якотілий.

117. Майже ніколи і нікому не заперечує.

118. Ненав'язливий.

VI

119. Любить, щоб його опікали.

120. Надмірно довірливий.

121. Прагне здобути прихильність кожного.

122. З усіма погоджується.

VII

123. Завжди доброзичливий.

124. Всіх любить.

125. Занадто поблажливий до оточуючих.

126. Намагається втішити кожного.

VIII

127. Піклується про інших на шкоду собі.

128. Псує людей надмірною добротою.

Дякуємо за співпрацю!

ДОДАТОК 3

**Форми соціально-педагогічної роботи за напрямом етнокультурної
соціалізації студентів**

Гра «Хто я, звідки походжу?»

Мета: сприяти виконанню студентами ролей, заданих певними соціокультурними ситуаціями, які вимагають використання особливої поведінки та відповідної термінології.

Завдання:

⌚ Спробуйте задуматися над тим, у який спосіб на Ваше життя, вчинки і поведінку впливає брак етнічних знань.

⌚ Згадайте приємні та негативні події у Вашому житті, пов'язані із представниками власного етносу чи іншого. Це Вам дасть можливість проаналізувати свої дії та вчинки, зрозуміти можливі конфлікти та знайти помилки, а також ще раз пережити приємні моменти у процесі спілкування з представниками того чи іншого етносу.

⌚ Програйте запропоновані ситуації, які викликають у Вас запитання: хто ж я? в процесі етнокультурної соціалізації і детально розберіть, які варіанти дій можливі під час тієї чи іншої ситуації.

Після завершення хід гри вимагає обговорення вражень та емоцій.

***Презентації на тему: «До толерантності і основ культури миру через
етнокультурні цінності»***

Мета: спонукати розвиток у студентів етнічної толерантності в процесі міжособистісної взаємодії під час створення та перегляду презентацій на культурну та етнічну тематику.

Завдання:

⌚ будьте етнічно толерантними в процесі міжособистісної взаємодії під час створення презентації;

⌚ створіть слайд-шоу у довільному форматі за задану тематику;

⌚ чітко, та доступно відтворіть знайдений матеріал перед глядачами.

Це завдання вимагає активної взаємодії між учасниками та обмін враженнями від підготовки та самого проведення заняття. Завдання полягає у власне автономному створенні презентації.

Література

Константинова О. Навчаймося толерантності та культурі миру / О. Константинова, В. Огородник // Педагогіка толерантності. - 2003.- № 1.- С.9-18.

Робота в електронній мережі Інтернет

Мета: допомогти набуту знання про соціальні інститути, що сприяють етнокультурній соціалізації, та залучити до роботи культурно-просвітницьких закладів у процесі перегляду новинок галузі.

Завдання:

⌚ За короткий проміжок часу знайдіть якомога більше цікавого на етнокультурну тематику та занотуйте.

⌚ Ознайомтесь із новинками-закладами, які функціонують з метою трансформації етнічного в сучасний світ.

⌚ Обговоріть факти та виділіть позитивні та негативні сторони роботи в інтернет-мережі.

Таке завдання вимагає обов'язкового обговорення після завершення власне роботи в інтернет-мережі як невід'ємної частини життя студентської молоді в закладах освіти, так і за їх межами.

Складання та розгадування кросвордів, ребусів

Мета: сприяти зарахуванню студентами себе до етнічної спільноти за допомогою пошуку інформації, поповнення знань з проблеми етнокультурної соціалізації.

Завдання:

⌚ Спробуйте знайти цікаві історичні факти, які вміло перефразуйте з метою складання твердження, яке треба спростувати, підтвердити або ж дати відповідь на запитання.

⌚ Намагайтесь відгадати ці кросворди та ребуси, обмінюючись своїми

напрацюваннями з іншими групами.

⌚ На завершення завдання озвучте відповіді та обговоріть деталі завдання.

Під час цієї форми роботи студентам найбільше подобалося шукати цікавинки, адже саме тоді вони довідувались багато невідомого: про свій етнос, своє походження та побут і культурне життя інших етнічних груп.

Творче завдання «Етно – це модно»

Мета: спонукати розвиток в студентської молоді сучасних ідей етнокультурного спрямування та їх трансформації у сучасне життя.

Завдання:

⌚ Спробуйте створити авторські малюнки, конкурси чи показ тематичної етнічної колекції і широко трансформуйте їх в сучасне життя.

⌚ Підберіть власний спосіб малювання фарбами, олівцями чи водою.

⌚ Запропонуйте напрям застосування ваших малюнків (обкладинки конспектів, підручників, одягу, оформлення інтер'єрів).

На завершення відбулося лаконічне обговорення та обмін враженнями від завдання.

Інтерв'ювання

Під час інтерв'ювання можливо встановити ступінь відвертості респондента, адже інформація, що збирається за допомогою інтерв'ю, надходить швидше й повніше; вона-зазвичай є безпосередньою та яскравою.

Мета: формування переконань щодо власної етнічної ідентичності, уміння обстоювати свої погляди, аргументувати, доводити.

Завдання:

⌚ Постарайтеся надавати правдиву інформацію під час інтерв'ювання.

⌚ На отримані запитання соціокультурного та етнічного характеру, які стосуються як загальної інформації, так і реципієнта, відповідайте швидко, не задумуючись.

Підсумовуючи відповіді студентів анонімно, найбільше часу потребували для роздумів відповіді на запитання про первинні причини нерозуміння

представників інших етносів або ж які ознаки вирізняють його як представника власного етносу та іншого. За час проведення розмови студент переосмислили чимало речей, що і спонукало до подальшого продовження нашого дослідження задля досягнення позитивної мети.

Для розширення кола пізнавальних інтересів та світоглядних позицій служать такі форми групової соціально-педагогічної роботи зі студентською молоддю у позааудиторний час: бесіда, гурток за інтересами, дискусія, диспут, конференція, круглий стіл та усний журнал.

Бесіда на тему «Етнос/нація і особистість. Етнічна/національна ідентичність»

Мета: сприяти розвитку вміння аналізувати, співставляти, порівнювати події етнокультурного змісту, сприяти формуванню відчуття належності до певної етнічної спільноти.

Завдання:

- ⌚ Самостійно оберіть групи, у яких Ви маєте бажання взаємодіяти.
- ⌚ Спробуйте дати відповіді на низку запитань, а саме: проаналізуйте запропоновані Вам соціологічні дослідження. Як вони структурують національну ідентичність? Яке місце посідає національна ідентичність в структурі інших соціальних ідентичностей? Як, на Вашу думку, можна дослідити рівень включеності особистості у етнічну/національну групу, типи ідентичності? Які, на Вашу думку, механізми та фактори вирішально впливають на формування національної/етнічної ідентичності? Як належність до певної етнічної групи/нації може вплинути на позиціонування індивіда чи групи у соціальному просторі, їх соціальну мобільність? Наведіть приклади.

Під час бесіди матимете змогу почути корисну інформацію з питань щодо процесу становлення етнічної групи/нації як соціального суб'єкта (етапи становлення, механізми та чинники консолідації); етнос/нація і особистість: форми та типи зв'язку; структури національної ідентичності; національність в структурі ідентичностей; рівень включеності особистості в етнічну/національну групу. Типи ідентичності; формування національної/етнічної ідентичності та

соціальної структури і мобільності.

Бесіда проведена у неформальній атмосфері, де були обговорення та обмін знаннями. Така форма роботи викликала шквал запитань та відповідей між учасниками, що, звісно, не може не тішити.

Література

Аза Л. Етнічність у контексті групових ідентичностей // Соціокультурні ідентичності та практики / під. Ред. А. Ручки - К., 2002 С.213-221 (або Філіппова О. Національна ідентичність в умовах множинності ідентичностей // Україна в сучасному світі. Київ, 2003. С.24-35).

Кон Г. Західний і східний націоналізм. Націоналізм. Антологія. Київ, 2000. С.629-634.

Творча майстерня «Рослинні символи на писанках: дуб»

Мета: спонукати розвиток інтересу до фольклору; сприяти вихованню національної свідомості; ознайомити зі зразками народних писанок, навчити писати писанку «дубовий листочок», ознайомити з місцем дуба в системі уявлень слов'янських народів, розкрити його символічне значення.

Завдання:

⌚ Спробуйте пригадати: - До яких символів належить дуб та його частинка - дубовий листочок? - Які ще рослинні символи ми вивчали? - В яких казках, легендах, піснях згадується дуб? - Які природні явища уявляєте, пригадуючи дуб?

- ⌚ Оберіть зразок для відтворення писанки індивідуально.
- ⌚ Прослухайте коротку бесіду з техніки безпеки.
- ⌚ Розпочніть самостійну практичну роботу.

Обладнання: для педагога (писанки із зображенням дубових листочків, таблиці з варіантами геометричного поділу яйця; малюнки та фотографії з зображенням писанок; аудіопрогравач, записи веснянок); для дітей (яйце куряче, писачок, свічка, простий олівець (твердий), малюнки та фотографії з зображенням писанки «дубовий листочок» - кожній дитині; анілінові фарбники, розчин оцту, ложки, серветки – комплект на групу).

Хід роботи:

I. Організаційна частина (5 хв). Підготовлення робочих місць.

II. Повідомлення теми і мети заняття (5 хв). Розповідь педагога. У морі-океані, на острові Буяні росте могутній крислатий дуб-стародуб. З-під його коріння розтікаються по всьому світу цілющі ріки. Під ним лежить священний камінь Алатир – «усім каменям батько», «пуп землі», центр світу, світовий алатир. На камені цьому завжди горить Живий вогонь, до якого боги приносять свої палкі молитви заради минулого, сучасного та майбутнього життя людей. У кроні дуба живуть птахи і душі померлих, які, як по драбинці, піднімаються по дубу на небо. На верхівці дуба сидить Птаха-Сонце. Вона кладе білі й чорні яйця, висиджуючи з них дні і ночі. Ось такий поетичний образ всім нам знайомого дерева – дуба - знаходимо в слов'янській міфології. Саме про дуб говоритимемо сьогодні на занятті. З часточкою дуба – дубовим листочком – напишемо чудову писанку.

III. Актуалізація опорних знань (10 хв). 1. Бесіда за запитаннями: - До яких символів відноситься дуб та його частинка - дубовий листочок? - Які ще рослинні символи ми вивчали? - В яких казках, легендах, піснях згадується дуб? - Які природні явища уявляєте, пригадуючи дуб? 2. Підсумок: Дуб часто згадується у казках, легендах, народних піснях. Так, всім відомо, що смерть Коція Безсмертного захована в яйці, яке лежить у скрині в дуплі правічного дуба на острові Буяні. В дуплі дуба живе й цариця Веретениця зі своїм польовим, водяним, гнойовим та дворовим військом. Під тим дубом відпочиває взимку бог-громовержець Перун. Дуб – Перунове дерево, тому, як вважали наші предки, в нього так часто влучає блискавка, а крона така велика, що схожа на дощову хмару. За християнства виникло повір'я, ніби під дубом ховаються від Божого гніву чорти, й саме тому стріли-блискавки часто в нього влучають. В українців образ дуба дійшов до наших часів ще й в обрядових та ліричних піснях, прислів'ях, загадках, замовляннях.

Загадки: 3 Дуб – дуб-довговік, на ньому 12 гіллів, на кожній гіллі по 4 гнізда, а у кожному гнізді по 7 яєць, і кожному ім'я є (Рік, місяці, тижні, дні).

Стоїть дуб-стародуб, на тому дубі птиця-веретениця, ніхто її не дістане – ні цар, ні цариця (Сонце). Пісні: За туманом нічого не видно, Тільки видно дуба зеленого, Під тим дубом криниця стояла, В тій криниці дівка воду брала... Ой ти, дубе кучерявий, Гілля твоє рясне... Ой у лісі на дубочку Зозуля кувала... Ой у полі дубочок зелененький, Отож мій батенько рідненький... Прислів'я та приказки: «За єдиним разом дуба не зрубаєш», «Великий дуб, та дуплистий», «Як дуба не нахилиш, так великого сина на добре не навчиш», «Кожний дубок хвалить свій чубок», «Який дуб, така бочка, яка мати, така дочка». Побажання: «Дарую два дубочки, щоб жили в парі, як голубочки» (на весілля); «Дарую дуба, що в дуброві, будьте дужі та здорові» (на міцне здоров'я та довголіття); «Хай росте синочок, міцний, як дубочок» (новонародженому).

IV. Розповідь про символічне значення дуба (15 хв). Культ дуба існував у всіх індоєвропейських народів, це дерево було присвячене найголовнішому з богів: у Греції – Зевсу, в Італії – Юпітеру, в Німеччині – богові грому Донару. Кельтські жерці, друїди, вважали дуб найсвятішим з дерев. У давньому Римі вінок з дубового листя був найвищою нагородою полководцю-переможцю. Згідно з міфологічними уявленнями, дуби існували ще до початку світу. У колядках про це співається так: А на тім морі ой два дубочки, на тих дубочках два голубочки... Стали радити, як світ сотворити... Дуб – найбільш шановане дерево давніх слов'ян. В дохристиянські часи біля Києва росли священні дубові гаї – «гайбоги», «божниці», які виконували роль храму. В гаях цих знаходилися язичницькі капища, під старими дубами відправляли обряди, приносили молитви і жертви богам, перед жертovníком завжди підтримувався вічний вогонь із «дубового дерева».

Особливо шанували дерева, спалені грозовим ударом, а людину, вбиту блискавицею, вважали обраною богом. У священних гаях юнаків посвячували у воїни, а прославлених героїв обдаровували зброєю. У священних гаях вирішувалися доленосні справи, вершилися суди. У священних дубів, що мали владу над лихими силами, шукали захисту та допомоги, до дубів йшли за здоров'ям та довголіттям. Наші далекі предки так зверталися до дуба: Гой, Дубе,

Дубе, наш діду любий, ходи в господу до нашого роду. На наших мужів дай свої сили, щоб злії духи їх не косили. На наших мужів дай свої м'язи, щоб злії духи не рвали в'язи. На наших мужів дай свої моці, щоб були з Перуном на кожному кроці. У народнопоетичній уяві дуб виступає в ролі світового дерева. Він символізує світову вісь, яка сполучає верхній і нижній світи: небожителів, живих істот та померлих предків, знаменуючи центр Всесвіту. Зображення дуба та дубових листочків доволі часто зустрічається на писанках (демонстрування малюнків, фотографій із зображенням писанок «дубовий листочок» з Київщини, Полтавщини, Поділля, Слобожанщини). Дуб – чоловіче дерево, і писанки з зображенням дубових листочків дарували чоловікам та молодим хлопцям з побажанням сили, міцності, здоров'я, довголіття, чоловічої краси, мужності, вірності. В християнстві дуб символізує віру й доброчесність.

V. Розглядання студентами зразків та визначення послідовності написання обраних писанок (10 хв).

Для розглядання та відтворення студентам пропонують альбоми:

- Манько В. 1464 вірці українських народних писанок.
- Двадцять кіп писанок.
- Кульжинский С. Описание коллекции народных писанок.

Розглядаючи писанки студенти пояснюють значення вже знайомих їм символів («Дерево життя», «вазонок», «драбинка», «зірка», «безконечник» тощо). Кожен студент обирає зразок для відтворення індивідуально, визначає (за таблицями) послідовність геометричного поділу поверхні яйця та послідовність нанесення кольорів.

VI. Перерва (10 хв).

VII. Самостійна практична робота студентів (35 хв).

1. Коротка бесіда з техніки безпеки.
2. Практична робота. Студенти пишуть писанки під супровід аудіозаписів Національного заслуженого академічного українського народного хору ім. Г. Верьовки.

VIII. Аналіз завершених робіт (5 хв). Вербальне оцінювання. Визначення

найбільш вдалих робіт. Доповнення колекції «Символіка в писанкарстві».

ІХ. Підсумок заняття (5 хв). - Що Ви побажаєте людині, якій даруєте писанку із зображенням дубового листа? - І я бажаю Вам міцного здоров'я, сили, мужності, довголіття і світлого та радісного Великодня! І на завершення хочу розповісти історію, що відбулася не так давно. Неподалік найстарішого міста Палестини – Хеврона росте священне дерево християн – Палестинський дуб (Дуб Авраама). Вважають, що цьому дубу близько 5000 років. Згідно з Біблією, біля нього Авраам отримав Боже одкровення про Святу Трійцю. За православними переказами, доки живий Палестинський дуб, не буде кінця світу. 1997 року дуб засох. Це спричинило велике занепокоєння серед вірян: невже справді наближається кінець світу? Але у 1998 року біля стовбура засохлого дуба-патріарха з'явився молодий паросток! Як символ вічного відродження, вічного життя, символ Воскресіння. З часом з цього тендітного паростка виросте могутній дуб, до якого ще протягом багатьох століть приходитимуть наші нащадки.

Підсумок заняття містив зворотній зв'язок зі студентами і слугував підведенню позитивних зрушень в розвитку показників етнокультурної соціалізації.

Дискусія «Чи потрібно відчувати себе представником певної етнічної спільноти?»

Мета: допомогти студентам поповнити уявлення про різновиди етнічних спільноти, які є на території України, визначитися з власною етнічною ідентифікацією.

Завдання:

⌚ Спробуймо обговорити такі питання:

1. Класифікація етносів (географічна, антропологічна, мовна, господарсько-культурна, стадіально-історична (плем'я, народність, нація).

2. Нації та націоналізми (східні і західні, етнічні (культурні) та політичні (територіальні), нація-співгромадянство та етнонація, історичні та неісторичні, державні і недержавні такі, що розвиваються «згори» чи «знизу».

3. Інші типології націоналізмів.

4. «Німа дискусія».

Така форма роботи сприяє формуванню етнокультурної взаємодії із представниками різних етносів завдяки переговорам.

Література

Лисяк-Рудницький І. Зауваги до проблеми «історичних» та «неісторичних» націй. Історичні есе. Т.1. Київ, 1999. С.28-47

Диспут «Чи можна вважати Україну країною етнічної толерантності?»

Мета: допомогти виявити позиції, думки студентів про етнокультурні процеси, які відбуваються в умовах сьогодення, в сучасній Україні.

Завдання:

⌚ Спробуймо обговорити такі чотири теми:

- Вплив держави на етнонаціональні процеси в Україні.
- Мовні та регіональні фактори.
- Засоби масової комунікації та виклики масової культури.
- Виклики локалізації, глобалізації та мультикультуралізму.

⌚ Поділіться на 3-4 групи.

⌚ Кожна група оберіть собі одну з запропонованих в описі заняття тем і готуйтеся до обговорення. Для цього Вам потрібно за кілька хвилин підготувати головні аргументи та тези, щоб максимально розкрити обрану тему, пояснити їхні «вузькі місця» та емпіричні можливості дослідження.

⌚ Кожна група також підготуйте 3-4 запитання для всіх інших груп.

⌚ На завершення цієї форми роботи обговоримо усі «підводні камені» із поданих історичних фактів.

Література

Ручка А. Варіації національно-просторових ідентичностей // Соціокультурні ідентичності та практики / Під. Ред. А. Ручки – К., 2002 С.156-165.

Римаренко С. Українська політична нація – міф чи реальність? // Україна в сучасному світі. Київ, 2003. С.7-24.

Римаренко С. Моделювання державної етнополітики в Україні // Розвиток

України в регіональній перспективі. Київ, 2002. С. 260-267.

Конференція «Толерантність в душі українців»

Ця форма роботи є близькою студентам, адже її застосовують в інших дисциплінах, які викладають у закладах вищої освіти.

Мета: сприяти розвитку глибокого розуміння значення національних традицій, культури як чинників формування етнічної толерантності, прийняття різнобарв'я та різноманітності культур, традицій народів світу.

Завдання:

⌚ Спробуймо обговорити низку запитань:

- Чи достатньо у Вас знань із зазначеної теми?
- Чи актуальна тема толерантності сьогодні, Ваша думка?
- Хто, на Вашу думку, мусить нести в суспільство ідеї толерантності?
- Чи дає толерантність можливість одержання користі?
- В якому віці людина більше толерантна: в дитинстві, юності чи з віком?
- Чи проявляли до Вас інтолерантну поведінку?

⌚ Спробуйте організувати слайдовий показ книжково-ілюстративної виставки-діалогу «Толерантність – шлях до згоди», що презентуватиметься у форматі PowerPoint.

Перегляд виставки супроводжувався візуальним рядом, елементами анімації, емоційним коментарем за кадром, музичним супроводом. Створенню презентації передувало: визначення її концепції та структури, підготовки текстів та ілюстрацій для слайдів, підбір музичного супроводу, редагування текстів коментарів.

⌚ Презентація орієнтована на студентську аудиторію, тому в ній потрібно акцентувати не на змісті презентованих на виставці документів, а на її побудову, елементи оформлення, джерела наповнення.

Два перші слайди презентували назву виставки та розшифрування слова «толерантність» у вигляді анаграми: творчість, опіка (активність), любов, енергія, рівноправність, активність, ніжність, терпимість, потреба, ініціативність, совість, тактовність. Решта слайдів- візуалізація фактичних відповідей на заздалегідь

заплановані запитання. На завершення форми роботи, студентам мусили зробити висновки та скласти план подальшого розвитку тематики.

Література

Бакуліна Н. «Словник толерантності» - «Абетка ввічливості» / Н. Бакуліна // Початкова школа. - 2005.- № 1.- С.47-49; №12. – С.34; 2006. – №1. – С.33-34; №2. – С.50-52.

Безкоровайна О. З педагогікою толерантності у третє тисячоліття / О. Безкоровайна // Педагогіка толерантності. – 2003. – №3. – С.4-11.

Круглий стіл на тему: «Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі»

На круглий стіл запрошено колег із Прикарпаття, а саме: міста Івано-Франківська.

Мета: покращити діалог та обмін досвідом між представниками етнічних груп, серед студентів закладів вищої освіти м. Львова та м. Івано-Франківська.

Завдання:

🕒 Спробуйте обговорити проблеми етнокультури, умови її успішної реалізації та рівні етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі у власному регіоні.

🕒 Обмінуйтеся досвідом, як позитивним, так і негативним з метою запобігання неприємним ситуаціям в інших студентів.

Оскільки всім відомо, що у м. Львів та м. Івано-Франківськ зосереджена велика кількість студентів закладів вищої освіти, представників інших етнічних груп, національностей та субкультур. На завершення заняття студенти запропонували одне одному співпрацю щодо розвитку етнокультурної соціалізації.

Література

Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень : [підручн.]. - К., 2008. - 240с.

Кузьменко В. Виховання толерантності – запорука діалогу культур /

В. Кузьменко, Л. Гончаренко // Педагогіка толерантності. – 2004. – №4. – С.11-14.

Родинне свято «Від родини йде життя людини»

Мета: сприяти вихованню патріотичних почуттів, інтересу і поваги до родини, українського роду, народу, поваги до батьків; формування почуття вдячності та відданості.

Звучить пісня про родину.

Ведучий. Коли на світ з'являється дитина, свій перший крок віддавши висоті, завжди радіє щиро вся родина і щастя їй бажає у житті. Ведуть в життя дороги і стежини, і день новий над світом устає. Ну що ми в цьому світі без родини? Вона одна нам сили додає. В родині зайвих не буває зроду, тут поруч всі: і сиві, і малі. І без родини не бува народу, як не буває неба без землі. за сина – батько, а сестра за брата, в одній родині села і міста, Бо в нас одна країна – мати – то наша Україна золота. Ми всі – одна сім'я, єдина ми родина, У кожному нашім «я»- частинка України, Ми всі – одна сім'я, єдина ми родина, Мільйони різних «я», а разом - Україна.

Ведуча. Ми щасливі, що народились і живемо на такій чудовій, багатій, мальовничій землі – нашій славній Україні. Адже тут жили наші прадіди, діди, тут живуть наші батьки, тут корінь роду українського, що сягає сивої давнини. І де б ми не були, скрізь відчуваємо поклик рідної землі, хвилюємося аж до сліз, зачувши рідне слово. Ми раді вітати вас усіх у нашому родинному колі. Адже від «родини йде життя людини, без сім'ї немає щастя на землі» - так говорять у нас на Україні. Українська родина – зернинка народу, джерело поколінь і пісень глибина. Українська родина – мати, батько, дитина, України моєї берегиня свята.

Ведучий. На світі білому єдине, як і Дністрова течія, домашнє вогнище родинне, оселя наша і сім'я. В щасливі і тяжкі години – куди б нам не стелився шлях – Не згасне вогнище родинне в людських запалених серцях.

Ведуча. Батьківська оселя – це родинне вогнище, звідки кожна дитина іде у широкий світ. І де б ми не були, у яких краях не мандрували, які б прекрасні дороги не стелились нам, але найдорожча дорога - до рідного дому, де ріс з

найдорожчими людьми.

Ведучий. Мій отчий дім, де стежечки мої веселками ясними перевиті, де у садах співають солов'ї, де шлях у світ лежить в пахучім житі. Мій отчий дім, ти дав мені усе, моя родина піснею багата, ввійшла у серце співом голосним, як та любов, що нам дарує мати. Мій отчий дім, не перебудь в мені пристанищем дитинства тимчасовим. Мій отчий дім, даруй мені пісні і мамине до болю рідне слово. Пісня «Моє рідне село».

Ведуча. Цінності родини – це подружня вірність і любов, оберігання цілості сім'ї, піклування про дітей, старших, гостинність, розвиток самостійності та ініціативи. Які ж вони, наші родини? (презентація родин під піснею про родину).

Ведучий. Батьки – це той потрібний усім корабель, який не боїться ніяких штормів та бурі. Це порятунк у морі відчаю та болю. З усіх доріг, звідусюди, через роки і відстані ми бачимо свою матір, матінку, матусю, величаву, невтомну, невсипущу. Великі дороги і широкий світ завжди починаються від стежки біля рідної оселі, від материнської пісні, співаною над колискою. В хаті сонячний промінь косо на домівку ляга з вікна... Твої чорні шовкові коси припорошила вже сивина. Легкі зморшки обличчя вкрили – це життя трудового плід. Але в кожному русі – сила, в очах – юності видно плід. Я таку тебе завжди бачу, образ в серці такий несу – материнську любов гарячу, і твоєї душі красу. Я хотіла б як ти прожити, щоб не тліти, а завжди горіть, щоб уміти, як ти, любити, і трудитись, як ти, уміть.

Пісня про маму. Наші мами добрі, щирі, гарні господині, майстрині, люблять жартувати, співати. Іноді ми задумуємось, звідки ж ви почерпаєте стільки сил, енергії. Як ви знаходите час для створення затишку у сім'ї. (Запитання до матерів, виконання пісень). Усе в житті міняється і в'яне, усе мина, відходить назавжди. Лиш батьківська любов ніколи не зів'яне, і татові слова зі мною назавжди. Усе, що є в житті, то долі повеління, А все, що є в мені, то батькове учіння, від батька в мене є терпіння і удача, і розум, батьку мій, це твоя добра вдача.

Ведуча. Якщо мати за своєю природою є втіленням ласки, ніжності,

надмірної доброти, то з батьком асоціюються значно вимогливіші означення. Батькове слово не тільки знак, воно повчає, об'єднує і утверджує моральні устрої. Чи не від того увійшов у повсякдення вислів: «Хоч батько і скупий на слово, але воно є законом».

Шановні батьки ,скажіть, що найбільше ви цінуєте у своїх дітях?

Ведучий. Пам'ять роду, народу не обривається, не мліє, духовний світ не втрачається, а переходить у спадок новим поколінням. Через зв'язок часів і поколінь, через пам'ять народу свого, сім ї ми відчуваємо свою спорідненість.

Ведуча. Шануймося, єднаймося і будьмо, тримаймося родинного стебла, забудьмо чвари і себе не гудьмо, хай буде більш любові і тепла. Братаймося від серця і до серця, з родиною ділімо хліб і сіль, А хто на нашу душу замахнеться, на захист ми збираємось звідусіль. Міцна хай буде вся наша родина, своє коріння і плекаймо, й бережим, хай українська мова солов'їна підніметься і зазвучить як гімн. Навік збережем ми і пісню, і мову, обряди і звичаї наших дідів. Даємо тверде батькам своїм слово. Нас всіх об'єднає родинний мотив.

Пісня «Многая літа».

Тематичний день, присвячений знаменним датам у житті народів України

Мета: актуалізувати знання про традиції, звичаї, присвячені державним святкам, пам'ятним і знаменним датам у житті народів України; сприяти формуванню поваги до минулого свого народу.

Під час тематичного дня потрібно дотримуватися гасла «Толерантність – шлях до миру». Педагогам та студентським групам запропоновано долучилися до створення «флешмобного плакату». Учасники записували асоціації на кольорових смайликах, які виникають у зв'язку з поняттям «толерантність» та клеїли їх на ватман. Метою цього заняття є допомога педагогам та студентській молоді побачити різні аспекти толерантності та краще зрозуміти саме поняття.

Проводячи такий захід як тематичний день, доречно сконцентрувати увагу на моральних аспектах толерантності. День відкритості і День взаєморозуміння присвятити питанням діалогу культур, патріотизму, розглядаючи їх через призму

толерантності.

16 листопада 1995 р. – Генеральна конференція ЮНЕСКО затвердила Декларацію принципів толерантності.

1995 рік - Міжнародний рік толерантності.

1999 рік - Маніфест 2000 року про підтримку миру та ненасилля.

2000 рік - Міжнародний рік культури миру.

Рік діалогу між цивілізаціями, Міжнародний рік мобілізації зусиль для боротьби проти расизму, расової дискримінації, ксенофобії та пов'язаної з ними нетерпимості.

2001 рік - Міжнародне десятиріччя культури миру та ненасильство в інтересах дітей планети (2001-2010 рр.).

2004 рік - Міжнародний рік пам'яті про боротьбу з рабством і його ліквідації.

2006 рік - Рік захисту прав дитини.

1 січня - Всесвітній день миру.

21 лютого - Міжнародний день рідної мови.

18 квітня - День пам'яток історії.

22 квітня - Всесвітній день Землі.

27 квітня - Всесвітній день поріднених міст.

15 травня - Міжнародний день сім'ї.

29 травня - Міжнародний день миротворців ООН.

31 травня - Всесвітній день культури.

1 червня - Міжнародний день захисту дітей.

4 червня - Міжнародний день безвинних дітей-жертв агресії.

22 червня - День Скорботи і вшанування пам'яті жертв війни.

11 липня - Всесвітній день народонаселення.

1 жовтня - Міжнародний день людей похилого віку.

24 жовтня - День Організації Об'єднаних Націй (ООН).

16 листопада - Міжнародний день толерантності.

20 листопада - Всесвітній день дітей.

22 листопада - День Свободи.

3 грудня - Міжнародний день інвалідів.

10 грудня - День прав людини.

Етика учасника міжкультурного спілкування.

1. Ставитися до культури учасників спілкування з такою самою повагою, як до своєї.

2. Не судити про цінності, переконання та звичаї інших культур, відштовхуючись від власних цінностей.

3. Завжди пам'ятати про потребу розуміння культурних засад чужих цінностей.

4. Ніколи не виходити з переваги своєї релігії над релігією іншого.

5. Спілкуючись з представниками іншої релігії, поважати цю релігію.

6. Поважати звичаї одягання, прийняті в інших культурах.

7. Намагатися зрозуміти звичаї приготування та вживання їжі іншими народами.

8. Не вважати колір шкіри основою взаємовідносин з тією чи іншою людиною.

9. Завжди пам'ятати, що жодні наукові дані не підтверджують переваги однієї етнічної групи над іншою.

10. Не ставитися зверхньо до людини, якщо її акцент відрізняється від твоєї вимови.

11. Розуміти, що кожна культура, якою б малою вона не була, має що запропонувати світові.

12. Усвідомлювати, що немає таких культур, які б мали монополію на встановлення світових стандартів.

На завершення тематичного дня студентським групам потрібно запропонувати відтворити одну з українських традицій, наприклад, заспівати колядку, гаївку чи щедрівку; з підручних матеріалів створити різдвяного дідуха; зобразити на аркушах паперу великодню писанку.

Тренінг «Толерантність у сучасному житті»

Мета: ознайомити учасників з поняттям «толерантність»; показати значимість толерантності як якості особистості, важливої для побудови позитивних взаємин між різними людьми і різними групами; стимулювати уяву підлітків у пошуках власного поняття толерантності.

Хід заняття:

1. Бесіда про толерантність (5-7 хв).

2. Розминка (10 хв).

Мета: створення невимушеної, доброзичливої атмосфери, підвищення довіри та злагодженості учасників тренінгу.

1. Вправа «Чим ми схожі?».

Учасники сідають по колу. Ведучий вибирає одного з учасників за якоюсь реальною чи уявною схожістю зі своєю рисою та запрошує його в центр кола. Наприклад: у нас з тобою однаковий колір волосся (ми одного зросту, любимо цукерки чи інше). Обраний звертається до кого-небудь із учасників у такий же спосіб, але за іншою ознакою. Так продовжується доти, доки усі учасники не опиняться у колі.

2. Вправа «Компліменти».

Ведучий пропонує учасникам говорити один одному компліменти, кидаючи при цьому м'яча: один кидає м'яч іншому та говорить йому комплімент, інший, упіймавши м'яч, кидає його тому, кому він хоче сказати комплімент, і так далі. Важливо, щоб компліменти говорили кожному учаснику.

3. Вправа «Що таке толерантність» (25 хв).

Мета: дати можливість учасникам сформулювати поняття толерантності; показати його багатоаспектність.

Етап підготовки: написати визначення толерантності на аркушах ватману. На одному боці аркуша написано «Толерантність – це...», на іншому – одне з визначень. Перед початком заняття закріпити листки на дошці чи стенді, щоб на лицьовій стороні було написано: «Толерантність – це...», а на зворотному – визначення толерантності.

1. Співпраця, дух партнерства.
2. Готовність миритися з чужою думкою.
3. Повага до людської гідності.
4. Повага прав інших.
5. Здатність поставити себе на місце іншого.
6. Прийняття іншого таким, яким він є.
7. Повага права бути іншим.
8. Прийняття різноманітності.
9. Визнання рівності інших.
10. Терпимість до чужого вірування, думки, поведінки.
11. Відмова від домінування.

Ведучий розподіляє учасників на групи по 3-4 особи. Кожній групі треба виробити своє визначення толерантності. Визначення має бути коротким та ємним. Після обговорення кожне визначення виписується на дошці чи листі. Після того як групи дали свої визначення, ведучий перегортає раніше зроблені плакати лицем до аудиторії. Учасники мають змогу ознайомитися з ними і висловити своє ставлення до них.

Питання для обговорення:

- Що відмінне у цих визначеннях?
- Чи є щось, що об'єднує які-небудь із запропонованих визначень?
- Яке визначення найбільш вдале?
- Чи можна дати одне визначення толерантності?

У процесі обговорення зверніть увагу на те, що:

- поняття «толерантність» багатостороннє;
- кожне з визначень висвітлює якусь одну з граней толерантності.

4. Вправа «Емблема толерантності».

Мета: продовження роботи з визначення толерантності, розвиток фантазії та способів самовираження.

Допоміжні матеріали: папір, кольорові олівці чи фломастери.

Ведучий зауважує, що учасники написали свої визначення та ознайомилися

з наявними. Обговорення відбувалося інтелектуально. Наступна вправа допоможе розкрити це поняття з іншого, художнього, боку: учасникам запропоновано створити емблему толерантності.

Після завершення роботи учасники роздивляються малюнки один одного. Ознайомившись з результатами творчих робіт, учасників розподіляють на групи за ознакою схожості малюнків. Кожна група пояснює, що спільного в їхніх малюнках. Завершальний етап – презентація емблем кожної групи.

Література

Методичні рекомендації щодо проведення Міжнародного дня толерантності // Освіта України. – 2003. – №83. – С.5.

Фестиваль фольклору «Етновир»

Мета: популяризація традиційної культурної спадщини, зміцнення міжнародних контактів і культурних зв'язків, обмін знаннями, культурними та народними традиціями, особливостями, досвідом, розширення світогляду.

Міжнародний фестиваль фольклору «Етновир» (надалі «Фестиваль») відбувається під егідою CIOFF® (Міжнародна Рада Організації Фестивалів Фольклору - МРОФФ) при ЮНЕСКО та Міжнародної Організації Народної Творчості (IOV) щороку в серпні у місті Львові (Україна).

Організатори фестивалю роблять особливий акцент на молодь і залучають юнаків та дівчат до співпраці, розуміючи, що саме в їхніх руках майбутнє, хоча фестиваль – це чудове та змістовне проведення дозвілля для людей різних вікових категорій.

Фестиваль відбувається за підтримки Львівської міської ради.

У програмі фестивалю:

- фестивальні та гала-концерти;
- марш-паради;
- виїзні концерти;
- ярмарок робіт народних умільців країн-учасниць фестивалю;
- танцювальні та музичні майстер-класи країн-учасниць;
- презентації традиційної кухні країн-учасниць;

- вечори дружби;
- екскурсії.

Умови участі:

1. За характером фестиваль не є конкурсним.
2. Учасниками фестивалю є (визначені Національною Секцією CIOFF, IOV і дирекцією фестивалю) фольклорні колективи, які презентують автентичний, оброблений чи стилізований фольклор своїх країн у супроводі живих оркестрів.
3. Вік учасників – від 16 років і старше.
4. Кожен колектив готує концертну програму тривалістю:
 - 1 х 20-25 хв – для фестивальных концертів на відкритій сцені;
 - 1 х 5-7 хв – для виступу на церемонії урочистого відкриття;
 - 3-5 хв – для виступів під час марш-парадів;
 - 1 х 10 хв - для гала-концертів.

Максимальна кількість учасників колективу (серед них керівників, водіїв, обслуговуючий персонал) – 30 осіб.

Хід фестивалю висвітлюють засоби масової інформації, що надають інформаційну підтримку фестивалю.

За участь у фестивалі колективи отримують дипломи і пам'ятні сувеніри з символікою фестивалю.

Література

1. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка: навчальний посібник/ В.А.Мосіяшенко. - 3 -те. вид., стер. - Суми: Університетська книга, 2010. – 175с.
2. Основи національного виховання: концептуальні положення: у 2 - х ч./ [Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Сергійчук З.О. та ін.; за ред.. В.Г.Кузь та ін.]. – К.: Інформцентр «Київ», 1993. – Ч.1. – 152с.
3. Стахів М.О. Український комунікативний етикет : [навч.-метод. посіб.]. / Марія Олексіївна Стахів. - К. : Знання, 2008. - 245с.

ДОДАТОК Й

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Рудкевич Н.І., Вайнола Р.Х. Механізми соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі вищого навчального закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2016. Вип. 21. С. 3–8.
2. Рудкевич Н.І. Етнокультурна соціалізація як складова соціалізації особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2016. Вип. 22. С. 173–180.
3. Рудкевич Н.І. Мова спілкування як ознака етнокультурної соціалізації, її етносоціальні функції. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2017. Вип. 23. С. 94–101.
4. Рудкевич Н.І. Роль соціальних інститутів у формуванні міжетнічних культурних відносин. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2017. Вип. 75. С. 138–142.
5. Рудкевич Н.І. Характеристика форм організації позааудиторної роботи зі студентами : зб. наук. праць. Серія : Соціально-педагогічна. 2018. Вип. 31. С. 241–251.
6. Рудкевич Н. Особливості форм соціально-педагогічної роботи із студентами закладу вищої освіти. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2 (375). С. 181–190.
7. Рудкевич Н.І. Соціалізація особистості як соціально-педагогічне явище. *Інноваційна педагогіка : наук. журнал*. 2018. Вип. 3. С. 228–231.
8. Рудкевич Н.І. Специфіка формування етнокультурної соціалізації молоді у системі вищої освіти в Україні. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2018. Вип. 82. С. 217–221.
9. Rudkevich N. Study on formation of ethnocultural socialization of youth in higher education bodies. Fundamental and applied researches in practice of leading

scientific schools. California : USA. 2018. Vol. 26, № 2, 2018, May; Vol. 7. No. 5. P. 72–75.

10. Рудкевич Н.І. Етнокультурна соціалізація студентів: технологічний аспект : метод. рек. для організаторів соціально-виховної роботи, працівників студентських соціальних служб, викладачів закладів вищої освіти / за заг. ред. Р.Х. Вайноли. Львів : Вид-во Тараса Сороки, 2018. 96 с.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

11. Рудкевич Н.І. Особливості етнокультурної соціалізації студентів в позанавчальній роботі вищого навчального закладу. *Управління в освіті* : матеріали VII міжнар. науково-практ. конф. / гол. ред Л. Д. Кизименко. Львів : Бадікова Н. О., 2015. С. 119–120.

12. Рудкевич Н.І. Процес етнокультурної соціалізації студентів у розумінні соціальної педагогіки. *Суспільні проблеми сучасної соціології, психології та соціальної роботи* : зб. наук. пр. II Всеукр. науково-практичної конф., м. Херсон. 2015. Вип. 3. С. 120–122.

13. Рудкевич Н. Етнокультурна соціалізація студентів у системі соціалізаційних впливів. *Формування професіоналізму фахівця в системі безперервної освіти* : наук. теорет. зб. V Всеукр. науково-практ. Інтернет-конференції. 2015. Вип. 5. С. 65–68.

14. Рудкевич Н.І. Соціалізація як категорія сучасних соціально–педагогічних наук. *Current issues and problems of social sciences* : матеріали міжнар. науково-практ. конференції, Польща. м. Кельце / Вшехніца свентокшиська гуманітарно-педагогічний університет. 2016. С. 155–158.

15. Рудкевич Н.І. Етнокультурна соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. *Практична педагогіка та психологія: методи і технології* : матеріали всеукр. науково-практ. конф. / Класичний приватний університет. 2016. С. 36–40.

16. Рудкевич Н.І. Соціалізація як категорія сучасних соціальних наук. *Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців* : матеріали доповідей та повідомлень міжнар. науково-практ.

конф. / ред.: І.В. Козубовська, Ф.Ф. Шандора. 2016. С. 162–164.

17. Рудкевич Н.І. Субкультурна належність як показник реалізації етнокультурної соціалізації студентів. *Innovations and modern technology in the educational system: contribution of Poland and Ukraine* : International scientific and practical conference, Poland. Sandomierz : Conference Proceedings. 2017. С. 157–161.

18. Рудкевич Н.І. Вивчення процесу формування етнокультурної соціалізації студентської молоді у вищих навчальних закладах. *Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень* : матеріали міжнар. науково-практ. конф. 2017. С. 67–70.

19. Рудкевич Н.І. Особливості формування етнокультурної соціалізації молоді у вищій школі. *Modernization of educational system: world trends and national peculiarities*: матеріали міжнар. наук. конф., Канаус, Литва. 2018. С. 116–119.

20. Рудкевич Н.І. Характеристика механізмів соціалізації студентів у вищих навчальних закладах. *Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті* : зб. наук. робіт учасників міжнар. науково-практ. конф. 2018. С. 89–91.

21. Рудкевич Н. Специфіка організаційних форм соціально-педагогічної роботи із студентами закладу вищої освіти. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір* : матеріали III Всеукр. науково-практ. конф. / гол. ред. А.В. Лякішева. 2018. С. 130–134.

22. Рудкевич Н.І. Теоретичні засади етнокультурної соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі. *Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього* : зб. наук. робіт учасників міжнар. науково-практ. конф. 2018. С. 97–100.

23. Рудкевич Н.І. Освітнє середовище вищої школи як педагогічний феномен. *Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень* : матеріали міжнар. науково-практ. конф. 2018. С. 47–50.

*Наукові праці, які додатково відображають наукові результати
дисертації*

24. Рудкевич Н. Велике місто як фактор соціалізації молоді. *Соціальна робота як правозахисна професія* : матеріали міжнар. науково-практ. конф. / Чернів. наці. ун-т імені Юрія Федьковича. 2015. С. 138–141.

ДОДАТОК К

Відомості про апробацію результатів дисертації

Міжнародні конференції:

– VII Міжнародна науково-практична конференція «Управління в освіті» (Україна, Львів, 16-18.04.2015 р.). Усна доповідь. Назва доповіді: Особливості етнокультурної соціалізації студентів в поза навчальній роботі вищого навчального закладу.

– Міжнародна науково-практична конференція «Соціальна робота як правозахисна професія» (Україна, Чернівці, 29.04.2015р.). Заочна участь. Публікація тез. Велике місто як фактор соціалізації молоді.

– Міжнародна наукова конференція «*Current issues and problems of social sciences*» (Республіка Польща, Кельце 28-30.06.2016р.). Заочна участь. Публікація тез. Соціалізація як категорія сучасних соціально-педагогічних наук.

– Міжнародна науково-практична конференція «*Innovations and modern technology in the educational system: contribution of Poland and Ukraine*» (Республіка Польща, Сандомир 5-6.05.2017р.). Заочна участь. Публікація тез. Субкультурна належність як показник реалізації етнокультурної соціалізації студентів.

– Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» (Київ, 14-15.07.2017р.). Заочна участь. Публікація тез. Вивчення процесу формування етнокультурної соціалізації студентської молоді у вищих навчальних закладах.

– Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у ХХІ столітті» (Одеса, 16-17.03.2018 р.). Заочна участь. Публікація тез. Характеристика механізмів соціалізації студентів у вищих навчальних закладах.

– Міжнародна наукова конференція «*Modernization of educational system: world trends and national peculiarities*» (Литва, Канаус, 23.02.2018р.). Заочна участь. Публікація тез. Особливості формування етнокультурної соціалізації молоді у вищій школі.

– Міжнародна науково-практична конференція «Соціальне виховання: від

традицій до сучасності» (Київ, 29.03.2018р.). Усна доповідь. Назва доповіді: Організаційні форми позааудиторної соціально-виховної роботи зі студентами.

– Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього» (Одеса, 18-19.05.2018р.). Заочна участь. Публікація тез. Теоретичні засади етнокультурної соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі.

– Міжнародна науково-практична конференція «Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень» (Київ 1-2.06.2018р.). Заочна участь. Публікація тез. Освітнє середовище вищої школи як педагогічний феномен.

Всеукраїнські конференції:

– II Всеукраїнська науково-практична конференція «Суспільні проблеми сучасної соціології, психології та соціальної роботи» (Херсон, 12.03.2015 р.). Усна доповідь. Процес етнокультурної соціалізації студентів у розумінні соціальної педагогіки.

– Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців» (Ужгород 16.09.2016р.). Заочна участь. Публікація тез. Соціалізація як наукова категорія сучасних соціальних наук.

– V Всеукраїнська науково-практична конференція «Формування професіоналізму фахівця в системі безперервної освіти» (Переяслав-Хмельницький, 16-17.04.2015р.). Усна доповідь. Етнокультурна соціалізація студентів у системі соціалізаційних впливів.

– Науково-практична конференція «Практична педагогіка та психологія: методи і технології» (Запоріжжя, 1-2.07.2016р.). Заочна участь. Публікація тез. Етнокультурна соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема.

– III Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір» (Луцьк, 31.05-1.06.2018р.). Усна доповідь. Специфіка організаційних форм соціально-педагогічної роботи із студентами закладу вищої освіти.

ДОДАТОК Л

Акти та довідки про впровадження результатів дисертації

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел. (0342) 75-23-51, факс: (0342) 53-15-74
e-mail inst@pu.if.ua Код ЄДРПОУ 02125266

На № 15032018 № 01-15/03/386
від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Рудкевич Наталії Ігорівни
«Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу»

Процеси та проблеми, що мають соціалізаційний характер супроводжують людство з початку його існування. Будучи провідним поняттям цілого ряду дисциплін, соціалізація зазнала природної для будь-якої науки трансформації понятійного апарату, що вказує на актуальність дослідження соціологічного та соціально-педагогічного аспектів цього явища. Дослідження процесу соціалізації в загальнонауковому контексті потребує оновленого педагогічного мислення, оригінальних способів перетворення соціально-освітнього простору, створення нових підходів вирішення дослідницьких завдань.

Рудкевич Н.І. протягом 2015 - 2018 рр. на базі ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» проводила дослідження з проблеми «Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу». На констатувальному етапі роботи було розроблено та впроваджено комплексну методику оцінки рівнів етнокультурної соціалізації студентів з метою визначення стану досліджуваної проблеми. Було використано такі діагностичні методики: опитувальник на визначення рівнів етнокультурної соціалізованості студентів вищого навчального закладу (авторська розробка); експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (Г. Солдатової, О. Кравцова, О. Хухласва, Л. Шайгерова); методика «Хто Я» (М. Куна, Т. Макпартленда); методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокича. Аспіранткою було розроблено методичні рекомендації, що надалі дозволить удосконалити соціально-виховну роботу зі студентською молоддю.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду К 26.133.01 Київського університету імені Бориса Грінченка.

Завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи _____
Проректор з наукової роботи _____

проф.Ковбас Б.І.
проф.Загороднюк А.В.

Український
Католицький
Університет

вул. Іп. Свенціцького, 17,
м. Львів, 79011
тел.: (38/032) 240-99-40
факс: (38/032) 240-99-50

Ukrainian
Catholic
University

вул. Sventsitskogo, 17
Lviv, 79011, Ukraine
email: info@ucu.edu.ua
www.ucu.edu.ua

18.05.2018 Вч. №268/18

ДОВІДКА

про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження
*«Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі
вищого навчального закладу»*

здобувача наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Рудкевич Наталії Ігорівни

З метою дослідження особливостей етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу кафедра загальної та соціальної педагогіки факультету наук про здоров'я ВНЗ «Український католицький університет» надала можливість аспіранту кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка Рудкевич Наталії Ігорівні здійснити апробацію й впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес студентів спеціальності «Соціальна педагогіка».

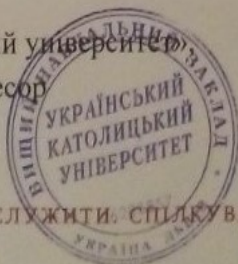
Впродовж 2015-2018 років дисертант мала можливість впровадити розроблені нею методичні рекомендації, що містять змістовно-технологічне забезпечення соціально-виховної роботи з студентською молоддю, як у освітньому середовищі вищого навчального закладу, так і за його межами. У результаті їхнього впровадження показники етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу, набули значного розвитку, що помітно оптимізувало процес соціально-виховної роботи зі студентською молоддю. Методичні рекомендації зможуть бути використані викладачами вищих навчальних закладів під час планування та організації виховного процесу із студентами, організаторам соціально-виховної роботи та працівникам студентських соціальних служб.

З матеріалами та висновками проведеного дослідження Рудкевич Н.І. ознайомлювала професорсько-викладацький склад кафедри на засіданнях та науково-методичних семінарах.

Проректор з наукової роботи

ВНЗ «Український католицький університет»

доктор історичних наук, професор

Скочиляс І.Я.

СВІДЧИТИ. СЛУЖИТИ. СПІЛКУВАТИСЯ.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна
тел./факс (032) 261-60-48, тел. 260-34-02
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua
Код ЗКПО 02070987 Державна Казначейська служба України
МФО 820172, р.р. 35225230001061
№ свідоцтва 17701483, ш. под. № 020709813029
Валютний рахунок № 26005000028567, 26009000028110
в Укресімбанку
м. Львова МФО 322313

1, Universitytska Str., Lviv, 79000, Ukraine
Phone/Fax: +38 (032) 261-60-48, 260-34-02
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua
Code ZKPO 02070987 State Treasury Service of Ukraine
MFO 820172, Settlement Acc. 35225230001061
Certificate No. 17701483, Tax IN020709813029
Foreign Currency Acc.No. 26005000028567, 26009000028110
in Lviv Branch of Ukreximbank
MFO 322313

№ 2868-Н від 26.06.2018

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
**«Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі
вищого навчального закладу»**
аспірантки кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка
Рудкевич Наталії Ігорівні

Впродовж 2015 – 2018 рр. пройшли апробацію та впровадження в освітній процес факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка при підготовці майбутніх соціальних педагогів результати дисертаційного дослідження Рудкевич Наталії Ігорівні з проблеми «Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу», виконаного на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Рудкевич Н.І. було розроблено та впроваджено методичні рекомендації, що містять змістовно-технологічне забезпечення соціально-виховної роботи з студентською молоддю, як у освітньому середовищі вищого навчального закладу так і за його межами. Наукова розробка може бути довідковою книгою організаторам соціально-виховної роботи, працівникам студентських соціальних служб, викладачам вищих навчальних закладів під час планування та організації виховного процесу із студентами. У результаті впровадження запропонованих Рудкевич Н.І. рекомендацій показники етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу набули значного розвитку, що помітно оптимізувало процес соціально-виховної роботи зі студентською молоддю.

Результати дослідження Рудкевич Н.І. обговорені та схвалені на засіданні кафедри корекційної педагогіки та інклюзії факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 8 від 06 червня 2018 року).

Проректор з наукової роботи,
чл.-кор. НАН України, професор

Р.С. Гладішевський

Завідувач кафедри
корекційної педагогіки та інклюзії
доктор психологічних наук, професор

К.О. Островська

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ,
Україна, 04053, тел./факс: +380 44 272-19-02
e-mail: kubg@kubg.edu.ua, www.kubg.edu.ua

BORYS GRINCHENKO
KYIV UNIVERSITY

18/2 Bulvarno-Kudriavska St., Kyiv,
Ukraine, 04053, tel./fax: +380 44 272-19-02
e-mail: kubg@kubg.edu.ua, www.kubg.edu.ua

03.12.2018 № 134-Н
На № _____ від _____

АКТ
про впровадження результатів дисертації
Рудкевич Наталії Ігорівни
на тему «Етнокультурна соціалізація студентів
в освітньому середовищі вищого навчального закладу»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка

Упродовж 2015–2018 років на базі Київського університету імені Бориса Грінченка здійснювалася апробація результатів дисертації Н.І.Рудкевич з теми «Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу».

Протягом другого семестру 2016-2017 навчального року в Інституті людини Київського університету імені Бориса Грінченка зі студентами 2-3 курсів спеціальностей «Соціальна робота», «Соціальна педагогіка» проведено емпіричне дослідження з метою визначення рівнів етнокультурної соціалізації студентів.

Н.І.Рудкевич розроблено та впроваджено комплексну методику оцінки рівнів етнокультурної соціалізації студентів. Для визначення стану досліджуваної проблеми використано такі діагностичні методики як: авторська анкета для визначення рівня показників етнокультурної соціалізації студентської молоді; тест «Типи етнічної ідентичності» (Г. Солдатова, С. Рижова); тест М. Куна і Т. Макпартленда «Хто Я?»; методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича; експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (Г. Солдатова); методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі.

Аспіранткою запропоновано змістовно-технологічне забезпечення реалізації механізмів етнокультурної соціалізації студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти й розроблено методичні рекомендації, які дозволять удосконалити соціально-виховну роботу зі студентською молоддю.

Результати теоретико-експериментального дослідження проблеми етнокультурної соціалізації студентів використовувались та апробовувались під час викладання навчальних дисциплін «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти» та «Основи соціалізації особистості».

Результати дисертації Н.І.Рудкевич отримали високу оцінку при обговоренні й були затверджені на засіданні кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка і рекомендовані до подальшого впровадження (протокол № 12 від 7 листопада 2018 року).

Акт виданий для подання до спеціалізованої вченої ради.

Проректор з наукової роботи,
доктор філологічних наук, доцент

Н. М. Віннікова